

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Дейнеко Дмитро Олександрович

УДК 341.1/8:339.942

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ
У РЕГІОНІ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ**

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність 293 «Міжнародне право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів авторів мають посилання на відповідне джерело.
Дейнеко Д.О. _____

Науковий керівник: Мицик Всеволод Всеволодович, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Дейнеко Д.О. Правові аспекти економічної дипломатії України у регіоні Південно-Східної Азії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (29 – Міжнародні відносини). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Об'єктом дисертаційного дослідження є міжнародно-правові засади економічної інтеграції держав регіону Південно-Східної Азії та економічного співробітництва цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин. Предметом дослідження є міжнародно-правові аспекти здійснення економічної дипломатії України в регіоні Південно-Східної Азії шляхом економічної інтеграції та співробітництва з АСЕАН та державами цього регіону на двосторонньому рівні.

Метою дослідження є аналіз міжнародно-правового регулювання та наявної практики здійснення економічної дипломатії України в регіоні Південно-Східної Азії шляхом економічної інтеграції та співробітництва з АСЕАН та державами цього регіону на двосторонньому рівні, при цьому беручи до уваги їхню еволюцію. Metі роботи відповідають наступні поставлені завдання: з'ясувати відповідаючий сучасним реаліям зміст поняття «економічна дипломатія» та його співвідношення з міжнародним правом; розкрити правові засади діяльності міжнародних організацій у реалізації економічного співробітництва; з'ясувати моделі регіональної інтеграції ЄС і АСЕАН та причини відмінностей цих моделей; з'ясувати міжнародно-правову природу АСЕАН; проаналізувати правову основу та правила функціонування АСЕАН; дослідити правові засади регулювання партнерства АСЕАН з іншими державами та міжнародними організаціями; з'ясувати проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН; з'ясувати критерії до визначення зовнішніх

партнерів АСЕАН; визначити підхід АСЕАН до прав людини та екологічної стійкості; визначити потенційні наслідки приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в умовах збройної агресії РФ проти України; проаналізувати правові засади двостороннього економічного співробітництва України та державами-членами АСЕАН; запропонувати кроки для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій та середньостроковій перспективі; дослідити міжнародно-правові механізми розвитку секторального співробітництва між АСЕАН і Україною.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що це є перше у вітчизняній науці міжнародного права комплексне міждисциплінарне дослідження економічної інтеграції держав регіону Південно-Східної Азії та економічного співробітництва цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин. В результаті проведеного міжнародно-правового аналізу було сформовано низку висновків, які мають елементи наукової новизни і є результатом особистої роботи автора.

Доведено, що економічну дипломатію доцільно розглядати як комплексну категорію галузі міжнародного економічного права, зокрема, торговельного, інвестиційного та інтеграційного права, оскільки економічна дипломатія визначає набір правил, принципів та процедур, що регулюють економічні відносини між державами та міжнародними організаціями.

Запропоновано авторське визначення економічної дипломатії як комплексу взаємних активних дій та поступок у діяльності суб'єктів міжнародних відносин з метою підтримання дружнього співробітництва шляхом створення договірної основи, що має зобов'язальний або рекомендаційний характер.

Ключовими відмінностями між економічною інтеграцією ЄС та АСЕАН є те, що ЄС, з його розгалуженою структурою та інтеграційними цілями, визначається як регіональна наднаціональна інституція, орієнтована на

уніфікацію і внутрішню стабільність. З іншого боку, АСЕАН, створена на основі політичних пактів для спільної боротьби з небезпекою, зберігає міжурядовий характер та визначається принципом консенсусу для прийняття рішень. Встановлено, що не лише різниця в економічних показниках, а й основні принципи та підходи роблять ЄС та АСЕАН відмінними моделями регіональної інтеграції.

Важливі проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН полягають не у відсутності бачення чи плану дій, а в тому, щоб зробити це бачення і план дій реальністю. Оскільки АСЕАН готується до перетворення на співтовариство, треба негайно реформувати правову систему, процес вирішення спорів і процес прийняття рішень, щоб гарантувати, що АСЕАН дійсно і ефективно керується правилами. Можливо, настав час для держав-членів АСЕАН дійти консенсусу щодо того, що означає бути спільнотою, орієнтованою на людину, заснованою на правилах, яка координує співпрацю у сфері безпеки, політики, економіки та соціокультури, щоб гарантувати, що громадяни держав-членів АСЕАН дійсно отримують вигоду від інтеграції.

Декларація АСЕАН визначає основні рамкові цілі організації, спрямовані на укладання добровільних та неформальних домовленостей, що сприятимуть надалі створенню обов'язкових та інституційних угод. Держави-засновниці АСЕАН прагнули до створення організації політико-економічного співробітництва, проте її остаточна форма – фінальний продукт співпраці ні у 1967, ні у 2024 не є осяжним для однозначного розуміння. Держави-учасниці АСЕАН, поетапно спираючись на консенсус усіх учасників, створюють абсолютно іншу міжнародно-правову форму співпраці.

Проведений аналіз вказує на складність та тривалість процесу співпраці АСЕАН зі своїми зовнішніми партнерами. Важливим є врахування кризових ситуацій у регіоні Південно-Східної Азії та взаємин між країнами АСЕАН при прийнятті рішень щодо партнерства. Разом з тим, навіть при укладанні договорів, підписаних окремо 10 державами-членами, АСЕАН зберігає свою центральну роль завдяки правосуб'єктності організації та інтересам держав-

членів у забезпеченні рівноправної співпраці. Важливо відзначити, що АСЕАН, відмінно від ЄС, не має виключних повноважень у сфері суверенної влади держав-членів.

Аналіз рекомендацій до визначення зовнішніх партнерів, Статуту АСЕАН та науково-практичних досліджень підкреслює необхідність комплексного розгляду критеріїв до різних видів співробітництва. Пропонується розглянути критерії для партнерів по діалогу, по секторальному діалогу та з розвитку, а також для спостерігачів і гостей. Цей підхід враховує різноманітність взаємодій та рівнів партнерства, роблячи акцент на важливості рівноправної співпраці та відповідальності. Такий комплексний підхід до визначення критеріїв може сприяти ефективній та збалансованій співпраці між АСЕАН та її зовнішніми партнерами в майбутньому.

Виявлено, що Договір про дружбу та співробітництво АСЕАН встановлює керівні принципи для сторін у їхніх відносинах одна з одною, але ця угода прямо не вимагає від сторін змінювати чинне національне законодавство, навіть якщо такі закони, можливо, суперечать принципам, схваленим Договором.

Запропоновано комплексно розглянути критерії до визначення зовнішніх партнерів АСЕАН для партнерів по діалогу, по секторальному діалогу та з розвитку, а також для спостерігачів і гостей, що може сприяти ефективній та збалансованій співпраці між АСЕАН та її зовнішніми партнерами в майбутньому.

Визначено позитивні ефекти приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в умовах збройної агресії РФ проти України. Запропоновано кроки для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Запропоновано конкретний план дій для України щодо набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій перспективі доцільно: 1) зосередитися на

укладенні міжвідомчих міжнародних договорів; 2) сконцентруватися на розвитку сільського господарства та співпраці на взаємовигідних умовах з іноземними партнера АСЕАН для відновлення зруйнованої сільськогосподарської інфраструктури та створення безпечних умов для фермерства; 3) розумне сприяння експорту визначених аудитором перспективних товарів з високою доданою вартістю для конкретного ринку має стати пріоритетом для закордонних дипломатичних установ України; 4) перевірити дієвість існуючих угод двостороннього міждержавного співробітництва та здійснити роботу над усунення прогалин у оперативній комунікації; 5) розробити з урахуванням податкових особливостей країн регіону Південно-Східної Азії пільгові програми кредитування для виконання експортних угод; 6) щоденно проводити роботу над отриманням Україною гуманітарної допомоги з одночасною промоцією інвестиційного клімату в Україні; 7) організувати ефективну регіональну інформаційну кампанію, що матиме наслідком масовий публічний осуд населенням іноземної держави протиправних дій рф; 8) на законодавчому рівні спростити експортне «коло узгодження» та зменшити податок на прибуток для високотехнологічної галузі.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у середньостроковій перспективі доцільно: 1) активізувати інституалізацію відносин між Україною та АСЕАН шляхом створення Комітету АСЕАН в Україні та започаткування роботи Спільної комісії між Україною та АСЕАН щодо секторального співробітництва; 2) прийняти на високому рівні рішення про відкриття постійної української торговельно-економічної місії у регіоні Південно-Східної Азії, яка повинна практично працювати з потенційними іноземними інвесторами та надавати інформаційну, консультаційну, юридичну допомогу українським бізнес-структурам, які ведуть бізнес у країнах АСЕАН; 3) досягти згоди з урядами В'єтнаму, Індонезії, Сінгапуру, Малайзії, Філіппін про створення зон вільної торгівлі, або надання преференційного ставлення в рамках іншої угоди.

Вивчивши договірну основу АСЕАН та проаналізувавши зовнішнє партнерство організації, запропоновано конкретний план дій для України щодо набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН. В першу чергу, рекомендується працювати на отримання статусу Гостя головної держави АСЕАН, що надає можливість участі в офіційних зустрічах та отримання неформальних рекомендацій для подальшого співробітництва. Водночас, розгляд можливості отримання статусу Спостерігача є недоцільним. По-друге, важливо акцентувати увагу на підготовчій стадії до інституалізації відносин Україна-АСЕАН. Створення базових угод, таких як Положення про спільний комітет, Положення про пріоритетні сфери співробітництва, Угода про спільний фонд та Домовленість про напрямки практичного співробітництва, є ключовим етапом. Узгодження цих документів з Секретаріатом АСЕАН перед першим засіданням спільного комітету сприятиме успішному запуску співпраці. Також, доцільно негайно узгоджувати організаційні та фінансові питання взаємодії між Україною та АСЕАН після отримання статусу секторального діалогового партнера. Це дозволить зосередити увагу на конкретних заходах співробітництва та ефективно взаємодіяти з комітетами АСЕАН та іншими структурами організації. Загальний підхід до взаємодії та план дій, запропонований в контексті співпраці України з АСЕАН, враховує необхідність структурованого та ефективного партнерства з урахуванням сучасних викликів та потреб обох сторін.

Ключові слова: економічна дипломатія, Південно-Східна Азія, АСЕАН, КНР, міжнародно-правові засади економічної інтеграції, міжнародна організація, міжнародний договір, міжнародна торгівля, правовий механізм економічної інтеграції, секторальний діалог, внутрішнє право міжнародних організацій.

ANNOTATION

Deineko D.O. Legal Aspects of Ukraine's Economic Diplomacy in the Southeast Asia Region. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 293 – International law (29 – International relations). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The object of the dissertation is the international legal framework for economic integration of the Southeast Asian states and economic cooperation of these states with third countries and international organisations both at the ASEAN level and at the level of bilateral relations. The subject of the study is the international legal aspects of Ukraine's economic diplomacy in the Southeast Asian region through economic integration and cooperation with ASEAN and the countries of the region at the bilateral level.

The purpose of the study is to analyse the international legal regulation and existing practice of Ukraine's economic diplomacy in the Southeast Asian region through economic integration and bilateral cooperation with ASEAN and the countries of the region, taking into account their evolution.

The purpose of the work corresponds to the following tasks: to find out the content of the concept of "economic diplomacy" that corresponds to modern realities and its relationship with international law; to disclose the legal basis of the activities of international organizations in the implementation of economic cooperation; find out the regional integration models of the EU and ASEAN and the reasons for the differences between these models; to find out the international legal nature of ASEAN; to analyze the legal basis and rules of functioning of ASEAN; to investigate the legal basis for regulating ASEAN's partnership with other states and international organizations; to find out the problems of the driving force of cooperation in ASEAN; to find out the criteria for determining the external partners of ASEAN; define ASEAN's approach to human rights and environmental sustainability; determine the potential consequences of Ukraine's accession to the

ASEAN Treaty of Friendship and Cooperation in the conditions of Russian armed aggression against Ukraine; analyze the legal foundations of bilateral economic cooperation between Ukraine and ASEAN member states; to propose steps to intensify the development of relations between Ukraine and ASEAN, ASEAN states in the short and medium term; to investigate international legal mechanisms for the development of sectoral cooperation between ASEAN and Ukraine.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that this is the first comprehensive interdisciplinary study of the economic integration of the states of the Southeast Asian region and the economic cooperation of these states with third countries and international organizations both at the level of ASEAN and at the level of bilateral relations in the domestic science of international law. . As a result of the conducted international legal analysis, a number of conclusions were formed, which have elements of scientific novelty and are the result of the author's personal work.

It has been proven that economic diplomacy should be considered as a complex category of the field of international economic law, in particular, trade, investment and integration law, since economic diplomacy defines a set of rules, principles and procedures that regulate economic relations between states and international organizations.

The author's definition of economic diplomacy is proposed as a complex of mutual active actions and concessions in the activities of the subjects of international relations with the aim of maintaining friendly cooperation by creating a contractual framework that has a binding or recommendatory nature.

The key differences between EU and ASEAN economic integration are that the EU, with its extensive structure and integration goals, is defined as a regional supranational institution focused on unification and internal stability. On the other hand, ASEAN, created on the basis of political pacts to jointly fight danger, maintains an intergovernmental character and is defined by the principle of consensus for decision-making. It has been established that not only the difference in economic indicators, but also the main principles and approaches make the EU and ASEAN excellent models of regional integration.

The important challenges driving cooperation in ASEAN are not the lack of a vision or action plan, but making that vision and action plan a reality. As ASEAN prepares to transform into a community, there is an urgent need to reform the legal system, dispute resolution process and decision-making process to ensure that ASEAN is truly and effectively governed by rules. Perhaps it is time for ASEAN member states to reach a consensus on what it means to be a people-centered, rules-based community that coordinates security, political, economic and socio-cultural cooperation to ensure that the citizens of ASEAN member states truly will benefit from integration.

The ASEAN Declaration defines the main framework objectives of the organization aimed at concluding voluntary and informal agreements, which will further contribute to the creation of binding and institutional agreements. The founding states of ASEAN aspired to create an organization of political and economic cooperation, but its final form - the final product of cooperation neither in 1967 nor in 2024 is not comprehensible for a clear understanding. ASEAN member states, gradually relying on the consensus of all participants, are creating a completely different international legal form of cooperation.

The conducted analysis indicates the complexity and duration of the ASEAN cooperation process with its external partners. It is important to take into account crisis situations in the Southeast Asian region and relations between ASEAN countries when making decisions about partnership. However, even with the conclusion of treaties signed separately by 10 member states, ASEAN maintains its central role due to the legal personality of the organization and the interests of member states in ensuring equal cooperation. It is important to note that ASEAN, unlike the EU, does not have exclusive powers in the area of sovereign power of member states.

The analysis of the recommendations for the identification of external partners, the ASEAN Charter and scientific and practical studies emphasizes the need for a comprehensive consideration of the criteria for various types of cooperation. It is proposed to consider the criteria for dialogue, sectoral and

development partners, as well as for observers and guests. This approach takes into account the diversity of interactions and levels of partnership, emphasizing the importance of equal cooperation and responsibility. Such a comprehensive approach to defining criteria can contribute to effective and balanced cooperation between ASEAN and its external partners in the future.

The ASEAN Treaty of Amity and Cooperation was found to establish guiding principles for the parties in their dealings with each other, but the agreement does not expressly require the parties to change existing national laws, even if such laws may conflict with the principles endorsed by the Treaty.

It is proposed to comprehensively consider the criteria for determining ASEAN external partners for dialogue, sectoral dialogue and development partners, as well as for observers and guests, which can contribute to effective and balanced cooperation between ASEAN and its external partners in the future.

The positive effects of Ukraine's accession to the ASEAN Treaty of Friendship and Cooperation in the conditions of Russia's armed aggression against Ukraine have been identified. Steps are proposed to intensify the development of relations between Ukraine and ASEAN, ASEAN states in the short- and medium-term perspective. A specific action plan for Ukraine to acquire the status of a partner in the ASEAN sectoral dialogue is proposed.

In order to intensify the development of relations between Ukraine and ASEAN, it is advisable for the ASEAN states in the short term to: 1) focus on concluding interdepartmental international agreements; 2) to concentrate on the development of agriculture and cooperation on mutually beneficial terms with foreign ASEAN partners to restore the destroyed agricultural infrastructure and create safe conditions for farming; 3) reasonable promotion of the export of promising goods identified by the audit with high added value for a specific market should become a priority for foreign diplomatic institutions of Ukraine; 4) check the effectiveness of existing agreements on bilateral intergovernmental cooperation and carry out work on eliminating gaps in operational communication; 5) to develop, taking into account the tax characteristics of the countries of the Southeast Asian

region, preferential lending programs for the execution of export agreements; 6) daily work on Ukraine's receipt of humanitarian aid while simultaneously promoting the investment climate in Ukraine; 7) to organize an effective regional information campaign, which will result in mass public condemnation of the illegal actions of the Russian Federation by the population of a foreign country; 8) at the legislative level, simplify the export "circle of agreement" and reduce the income tax for the high-tech industry.

In order to intensify the development of relations between Ukraine and ASEAN, the ASEAN states in the medium term should: 1) intensify the institutionalization of relations between Ukraine and ASEAN by creating the ASEAN Committee in Ukraine and starting the work of the Joint Commission between Ukraine and ASEAN on sectoral cooperation; 2) make a decision at a high level to open a permanent Ukrainian trade and economic mission in the Southeast Asian region, which should practically work with potential foreign investors and provide information, consulting, and legal assistance to Ukrainian business structures that do business in ASEAN countries; 3) reach an agreement with the governments of Vietnam, Indonesia, Singapore, Malaysia, and the Philippines on the creation of free trade zones, or the provision of preferential treatment within the framework of another agreement.

Having studied the ASEAN contractual basis and analyzed the external partnership of the organization, a specific action plan for Ukraine to acquire the status of a partner in the ASEAN sectoral dialogue has been proposed. First of all, it is recommended to work towards obtaining the status of Guest of the ASEAN presiding state, which provides an opportunity to participate in official meetings and receive informal recommendations for further cooperation. At the same time, considering the possibility of obtaining Observer status is impractical. Secondly, it is important to focus attention on the preparatory stage for the institutionalization of Ukraine-ASEAN relations. The creation of basic agreements, such as the Regulations on the Joint Committee, the Regulations on Priority Areas of Cooperation, the Agreement on the Joint Fund and the Agreement on Areas of

Practical Cooperation, is a key stage. Coordination of these documents with the ASEAN Secretariat before the first meeting of the joint committee will contribute to the successful launch of cooperation. Also, it is advisable to immediately coordinate organizational and financial issues of cooperation between Ukraine and ASEAN after receiving the status of a sectoral dialogue partner. This will make it possible to focus attention on specific measures of cooperation and effectively interact with ASEAN committees and other structures of the organization. The general approach to interaction and the action plan proposed in the context of Ukraine's cooperation with ASEAN takes into account the need for a structured and effective partnership, taking into account the modern challenges and needs of both sides.

Key words: economic diplomacy, Southeast Asia, ASEAN, China, international legal basis of economic integration, international organization, international agreement, legal mechanism of economic integration, sectoral dialogue, internal law of international organizations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Deineko D. Legal Analysis of Human Rights` Protection in ASEAN: Balancing Economic Interests, Humanity and Governance. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management) Journal*. 2023. № 5 (57). P. 165-173. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.28>.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Дейнеко Д. Актуальний стан та перспективи економічного співробітництва між Україною та АСЕАН, державами-членами АСЕАН» *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 61. С. 118-124. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.24>.

3. Deineko D. Facilitating Cross-Border Trade: Exploring the Customs Measures within RCEP. *Customs Scientific Journal*. 2023. № 1. P. 6-13. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-6971/2023.1.1>.

4. Deineko D. Understanding ASEAN Legal Framework of External Relations in the Context of Ukraine-ASEAN Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). P. 125-131. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.23>.

5. Дейнеко Д.О. Правова основа та політичні умови мирного співробітництва АСЕАН. Приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 27-35. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.5>.

6. Дейнеко Д.О. Регулювання захисту інвестицій в Угоді про всебічне регіональне економічне партнерство. Пропозиції до вдосконалення економічної дипломатії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 312-316. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/78>.

7. Deineko D. Legal Aspects of Application of Rules of Origin of Goods in Regional Comprehensive Economic Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 50-55. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.9>.

8. Deineko D. ASEAN Economic Community: Sui Generis Model and Legal Issues of Integration. *Юридичний Вісник*. 2021. № 6. P. 211-221. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2285>.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Дейнеко Д.О. Перспективи підписання договорів про передачу засуджених осіб між Україною та державами АСЕАН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин 2020*: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 22 жовт. 2020 р. Київ, 2020. С. 46-49.

10. Deineko D. Diplomacy`s Role in National Security Strategy of Ukraine. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 12-13 лист. 2020 р. Київ, 2020. Р. 51–53.

11. Дейнеко Д.О. Перспективи та правові механізми торгово-економічного співробітництва України та Королівства Таїланд. *Шевченківська весна – 2021*: Матеріали міжнародної науково-теоретична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ, 29.03.2021 р. Київ, 2021. С.70-73

12. Особливості використання правових інструментів у створенні економічної спільноти АСЕАН та її розвитку до 2022 року. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ, 28.10.2021 р. Київ, 2021. С.69-73.

13. Дейнеко Д.О. Реалізація національних інтересів України у відносинах з державами АСЕАН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і дипломатії: український контекст*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 21.12.2022 р. Київ, 2023.

14. Deineko D. Development of the Legal Framework in the Field of Trade between Ukraine and ASEAN Member States. *Шевченківська весна – 2023*: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ. Київ, 2023. С.69-72.

15. Дейнеко Д.О. Пропозиція щодо покращення консульських послуг у закордонних дипломатичних установах України. *Шевченківська весна – 2023: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*, м. Київ. Київ, 2023. С.18-21.

16. Дейнеко Д.О. Протидія торгівлі людьми в регіоні Південно-Східної Азії. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України*, м. Київ, 18.05.2023 р. Київ, 2023. С.1126-1130.

17. Дейнеко Д.О. Міжнародні зобов'язання та виклики: розвиток економічної спільноти АСЕАН до 2025 року. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: Матеріали X Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен.*, м. Київ, 23-24 лист. 2023 р. Київ, 2023. С. 19–22.

18. Дейнеко Д.О. Актуальні питання цифрофізації консульських послуг. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: Матеріали IX Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен.*, м. Київ, 17-18 лист. 2022 р. Київ, 2022. С. 173–176.

19. Дейнеко Д.О. Зміцнення національної безпеки України шляхом приєднання до договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії;. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень: Матеріали IX Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен.*, м. Київ, 17-18 лист. 2022 р. Київ, 2022. С. 18–20.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	35
1.1. Поняття та принципи економічної дипломатії: класичні та новаторські підходи	35
1.2. Правові засади діяльності міжнародних організацій у реалізації економічного співробітництва.....	46
1.3. Співвідношення права, економіки та політики в регіональній інтеграції: порівняльний аналіз інтеграції в рамках ЄС та АСЕАН.....	60
Висновки до Розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. АСЕАН ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РЕГІОНІ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ	83
2.1. Правовий аналіз установчих договорів АСЕАН	83
2.2. Правова основа та правила функціонування економічної спільноти АСЕАН	107
2.3. Правові засади регулювання партнерства АСЕАН з іншими державами та міжнародними організаціями	137
Висновки до Розділу 2	165
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТОРГОВО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗНОСИН УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ПІВДЕННО- СХІДНОЇ АЗІЇ ТА АСЕАН ЯК СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. 169	169
3.1. Приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії	169
3.2. Правові засади двостороннього економічного співробітництва України та державами-членами АСЕАН.....	183
3.3. Міжнародно-правові механізми розвитку секторального співробітництва між АСЕАН і Україною.....	218

Висновки до Розділу 3	233
ВИСНОВКИ.....	236
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	246
ДОДАТОК А.....	284

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ACU – азійська валютна одиниця

ADDM+ – Нарада міністрів оборони країн-членів АСЕАН з партнерами по діалогу

AFTA – Рамкова угода про розширення економічного співробітництва та створення зони вільної торгівлі

AICHR – Міжурядова комісія з прав людини АСЕАН

AMRG – Група макроекономічних досліджень

AMRO – Офіс макроекономічних досліджень

ARF – Регіональний форум АСЕАН

ASPAC – Азійсько-Тихоокеанська рада

ATIGA – Угода про торгівлю товарами АСЕАН

CMIM – Ініціатива багатосторонності Чанг Май

CSCAP – Азійсько-Тихоокеанська Рада з питань співробітництва у сфері безпеки

DESA – Департамент ООН з економічних і соціальних питань

FPDA – оборонна угода 5 держав між Великобританією, Австралією, Новою Зеландією, Малайзією та Сінгапуром

SEAFET – договір про Дружбу і економіку в Південно-Східній Азії

SEATO – Організації Договору Південно-Східної Азії

ZOPFAN – зона миру свободи та нейтралітету в Південно-Східній Азії

АРФ – Регіональний Форум АСЕАН з питань безпеки

АСЕАН – Асоціація країн Південно-Східної Азії

АСЕМ – Азійсько-Європейська зустріч

АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон

ВРЕП – Всебічне регіональне економічне партнерство

ГАТТ – Генеральна угода про тарифи і торгівлю

ГВД АСЕАН – Група видатних діячів АСЕАН

ДДС – Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії
ДІД – двосторонній інвестиційний договір
ДПБ – договірно-правова база
ЕКОСОП – Економічна та соціальна рада ООН
ЕКСП – економічні, соціальні і культурні права
ЄОВС – Європейське об'єднання вугілля і сталі
ЄС – Європейський Союз
ЗВТ – зона вільної торгівлі
ЗДУ – закордонні дипломатичні установи України
МБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВ – міжнародні відносини
МВФ – Міжнародний валютний фонд
МЄВ – міжнародні економічні відносини
МЕО – міжнародна економічна організація
МТО – Міжнародна торговельна організація
НТБ – нетарифний торговельний бар'єр
ПМД АСЕАН – Правила, що застосовуються до укладання міжнародних договорів АСЕАН
ПСА – Південно-Східна Азія
РІУ АСЕАН – Рада інвестиційної угоди АСЕАН
РМЕО – регіональна міжнародна економічна організація
РПВК – Рада з протидії відмиванню коштів
РСМ – Республіка Союзу М'янма
СБА – Спільнота Безпеки АСЕАН
СНС – спільні напрямки співпраці
СПНС – спільні практичні напрямки співпраці
ССА – Саміт країн Східної Азії
ШОС – Шанхайською організацією співробітництва
ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стратегічний курс України на вступ до ЄС та НАТО та західний вектор розвитку є беззаперечним. Україна є частиною євроатлантичного простору та має повне право на членство в ЄС і НАТО. Проте Україна як сильний геополітичний гравець націлена на широкий світовий вплив і будує партнерства з державами Африки, Азії, Латинської Америки та інших регіонів.

Азія представляє унікальне стратегічне значення для України. Новий підхід до політики відносно Азії є ключем до лідерства України, формування впливової ролі в міжнародному порядку, а також до економічного відновлення та розвитку технологічних можливостей.

Азійські країни вже грають важливу роль у світовій політиці, економіці, торгівлі та технологічній конкуренції, і їхній вплив тільки збільшується. Розвиток співпраці з АСЕАН є одним із пріоритетів Азійської стратегії України. АСЕАН представляє значний людський потенціал (660 млн осіб) та багатий культурний спадок. Загальний ВВП країн АСЕАН досягає 3,2 трильйони доларів США, з річним темпом зростання в 4,5%¹.

Регіон Південно-Східної Азії відіграє важливу стратегічну роль і відзначається швидким та стійким розвитком, що збільшує його вплив на міжнародній арені. Україна активно розширює свою політичну та дипломатичну присутність у цьому регіоні, враховуючи його значення. Країни Південно-Східної Азії мають великий потенціал і перспективи для подальшого розвитку і розвиток співпраці з ними є важливим елементом зовнішньої політики України.

Починаючи з 2021-го року, Україна та Асоціація держав Південно-Східної Азії заклали міцну правову основу для співробітництва. Серед найбільш значимих досягнень у двосторонніх відносинах можна відзначити

---

¹ АСЕАН включає Бруней, В'єтнам, Індонезію, Камбоджу, Лаос, Малайзію, М'янму, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни.

отримання Верховною Радою України статусу спостерігача в Міжпарламентській Асамблеї АСЕАН у серпні 2021-го року та приєднання України до Договору про Дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії у листопаді 2022-го року з подальшою ратифікацією Верховною радою України цього міжнародного договору в кінці 2023-го року. Такий результат був би неможливим без належної підготовки та попереднього визначення цілей і стратегії їхнього досягнення.

Згідно з п. 145 та 149 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, Україна активно працює над налагодженням співпраці у сферах економіки та торгівлі з Асоціацією держав Південно-Східної Азії та сприяє залученню інвестицій до промислового та аграрного секторів України з фінансових центрів регіону. Крім того, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р, деякі країни Південно-Східної Азії включені до переліку країн, які є потенційно привабливими для більшості галузей української економіки, що може служити стимулом для подальшого розвитку експортних можливостей.

Разом з тим, отримані на сьогодні результати є лише першими кроками у налагодженні співпраці України з державами регіону Південно-Східної Азії, особливо зважаючи на нові виклики для України, пов'язані з агресією РФ проти України та необхідністю залучення політичної, військової підтримки від АСЕАН та розвитку економічних зв'язків з державами-членами АСЕАН.

Для проведення дослідження політичних умов співпраці України з АСЕАН та аналізу міжнародно-правового регулювання відносин між Україною та АСЕАН важливо розуміти юридичну природу Асоціації держав Південно-Східної Азії, зокрема передумови співпраці між державами. У другій половині XX століття основними причинами інтеграції держав Південно-Східної Азії в рамках АСЕАН були військово-політичні кризи, соціальні проблеми, стихійні лиха та потреба в мирному співіснуванні.

Оцінювання міжнародного договору чи ефективності міжнародної організації не може обмежуватися лише типовими критеріями. Це завдання вимагає комплексного підходу, який враховує конкретні умови, історію та контекст регіону Південно-Східної Азії. Об'єктивне оцінювання потребує ретельного аналізу всіх аспектів та реалій, пов'язаних з укладенням договору або функціонуванням організації в цьому регіоні. Тільки такий підхід забезпечить врахування специфіки та потреб регіону, що дозволить здійснити об'єктивне оцінювання.

Тим паче, що і сам АСЕАН, як суб'єкт міжнародного права, продовжує свій еволюційний розвиток, починаючи регулювати нові сфери як інтеграції держав-учасниць, так і відносин АСЕАН з третіми державами і міжнародними організаціями. Наприклад, 1 січня 2022 року, після 31 раунду офіційних переговорів, набула чинності угода про Всебічне регіональне економічне партнерство (ВРЕП) між державами-членами АСЕАН та КНР, Японією, Республікою Корея, Австралією та Новою Зеландією, усього 15 азійських держав. Оперативна ратифікація угоди державами ВРЕП є свідченням відданості справедливій та відкритій багатосторонній торговельній системі, а виконання домовленостей у межах ВРЕП надасть величезний поштовх для відновлення економіки після пандемії COVID-19. Сукупне населення найбільшої у світі зони вільної торгівлі товарами та послугами становить 2,3 мільярда осіб (30,2% населення світу), ВВП – 25,8 трлн доларів (33,6% світового ВВП), а загальний обсяг торгівлі – 12,7 трлн доларів (30,3% світової торгівлі). На перший погляд ці високі показники свідчать про подальшу безбар'єрність багатосторонньої торгівлі та швидкий економічний приріст держав-членів, але вивчення застереження держав, умови надання національного та найбільш сприятливого режиму, а також механізм захисту та заохочення інвестицій дають зрозуміти, що держави заклали суто справедливу юридичну основу-початок для подальшої лібералізації торгівлі. Однак це тривалий процес і багато переговорів ще попереду.

При цьому дане дослідження, зосереджуючись на міжнародно-правових аспектах, все ж має міждисциплінарний характер і поєднує в собі право (міжнародне право), економіку (міжнародні економічні відносини) і політику (міжнародні відносини).

Теоретична основа дисертаційного дослідження включає роботи відомих українських і закордонних науковців, які досліджували цілу низку питань пов'язаних з інтеграцією держав Південно-Східної Азії та співробітництва з державами цього регіону як через АСЕАН, так і безпосередньо на двосторонньому рівні. Зважаючи на міждисциплінарний характер дослідження, треба проводити різницю між предметною сферою дослідження.

Юридичним аспектам інтеграції держав Південно-Східної Азії та співробітництва з державами цього регіону присвячені здебільшого роботи вчених, які походять з цього регіону і тісно з ним пов'язані, а також західних вчених. Теоретичною основою дослідження в цій частині стали роботи таких вчених як М. Евінг-Чоу, Т. Хсіен-Лі, Ч.Х. Лін, Т. Утомо, Б. Бітас, Т. Теобен, Дж. Ороса, Й. Фукунага, Д. Десіерто, Д. Коуен, С. Чо, Ю. Куртц, К. Сперфельдт, Е. Лі, П. Хсієх, Б. Меркуріо, С. Честерман. В українській юридичній науці юридичним питанням інтеграції держав у рамках АСЕАН уваги практично не приділено. Лише окремі аспекти такої інтеграції досліджувалися в роботах таких вчених як І. Підберезних, С. Денисенко, М. Пісов, В. Киргізова, О. Каспрук, Н. Городня, А. Смолій, А. Шевченко. Разом з тим, такі вітчизняні юристи-міжнародники як М. Буроменський, С. Білоцький, Т. Комарова, О. Гріненко, В. Денисов, Р. Єделєв, Н. Камінська, М. Медведєва, В. Мицик, В. Муравйов, Л. Невара, О. Шпакович досліджували цілу низку загальнотеоретичних і практичних міжнародно-правових питань пов'язаних з діяльністю міжнародних економічних організацій.

Економічні аспекти інтеграції держав Південно-Східної Азії та співробітництва з державами цього регіону досліджені у роботах українських вчених ґрунтовніше. Основою даного дослідження в цій частині стали роботи

таких вітчизняних вчених як В. Панченко, Н. Резнікова, О. Іващенко, С. Сардак, С. Огінок, Ю. Буряк, Л. Петрашко, К. Фліссак, Ю. Яцина, Б. Новошицький. Серед закордонних авторів, чії монографічні дослідження стали основою даної роботи, треба згадати таких вчених як М. Мікіч, Б. Єтін, Р. Макдональд, С. Чіа, М. Пламмер, К. Веріко, Д. Вей-Єн, Г. Алменкіндерс, С. Інама.

Політичні аспекти як економічної дипломатії, так і інтеграції держав Південно-Східної Азії та співробітництва з державами цього регіону досліджені у роботах таких українських вчених як К. Фліссак, Н. Грущинська, К. Деделюк, Я Пухальська, Н. Татаренко, В. Вергун, В. Нижник, Ю. Чугаєнко, В. Кухарик, В. Рокоча, О. Шаров, О. Мамалига, Н. Городня, Я. Турчин, А. Шевченко, О. Ковтун, Т. Довгай, І. Прокоп, В. Шинкаренко, Р. Ключник, О. Гаврилук, Є. Шаповалов, Ю. Константинова.

Значний інтерес і допомогу при написанні роботи становили праці цілого ряду зарубіжних науковців-міжнародників: Д. Артс, Ф. Апіко, Л. Бартель, Г. де Брук, М. Ватсов, А. Єрмоленко, Ф. Джейкобс, П. Ейкхаут, Е. Кіамбаеса, В. Кюль, Д. Мартінез, М. Мastroпьєтро, Г. Мессенгер, П. Мозер, Д. Моршетт, Х. Оррего Хойос, П. Паскаторе, А. Посашкова, Р. Сімококо, Т. Сторей, Е. Фуказ, Т. Хартлі, Й. Центес, М. Шапіро, Н. Шрамм-Кляйн тощо. У своїх роботах вони досліджували загальні міжнародно-правові питання міжнародної економічної інтеграції.

Ключові висновки та факти з праць вищезазначених дослідників були проаналізовані, враховані чи включені безпосередньо при написанні нашої дисертаційної роботи. В той же час, наразі у вітчизняній міжнародно-правовій науці існує об'єктивна потреба в проведенні комплексного аналізу правових засад економічної дипломатії. Це пов'язано з відсутністю відповідних комплексних наукових досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертацію виконано на кафедрі міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені

Тараса Шевченка. Дисертаційне дослідження здійснено в межах наукових тем Інституту міжнародних відносин № 16БФ048-01 «Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти» та № 19БФ048-02 «Стратегія протистояння геополітичним викликам і загрозам національній безпеці України в умовах становлення нового світопорядку», кафедри міжнародного права «Теоретичне забезпечення міжнародно-правового захисту інтересів України», які є складовими комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації».

Об'єктом дисертаційного дослідження є міжнародно-правові засади економічної інтеграції держав регіону Південно-Східної Азії та економічного співробітництва цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин.

Предметом дослідження є міжнародно-правові аспекти здійснення економічної дипломатії України в регіоні Південно-Східної Азії шляхом економічної інтеграції та співробітництва з АСЕАН та державами цього регіону на двосторонньому рівні.

Мета і завдання дослідження встановлені відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Актуальністю обраної теми було зумовлено поставлені мету і завдання дослідження. Подальша робота над дисертацією базувалася на наявній доктрині міжнародного права та аналізі позитивного міжнародного права. Метою дослідження є аналіз міжнародно-правового регулювання та наявної практики здійснення економічної дипломатії України в регіоні Південно-Східної Азії шляхом економічної інтеграції та співробітництва з АСЕАН та державами цього регіону на двосторонньому рівні, при цьому беручи до уваги їхню еволюцію.

Меті роботи відповідають наступні поставлені **завдання**:

- з'ясувати відповідаючий сучасним реаліям зміст поняття «економічна дипломатія» та його співвідношення з міжнародним правом;

- розкрити правові засади діяльності міжнародних організацій у реалізації економічного співробітництва;
- з'ясувати моделі регіональної інтеграції ЄС і АСЕАН та причини відмінностей цих моделей;
- з'ясувати міжнародно-правову природу АСЕАН;
- проаналізувати правову основу та правила функціонування АСЕАН;
- дослідити правові засади регулювання партнерства АСЕАН з іншими державами та міжнародними організаціями;
- з'ясувати проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН;
- з'ясувати критерії до визначення зовнішніх партнерів АСЕАН;
- визначити підхід АСЕАН до прав людини та екологічної стійкості;
- визначити потенційні наслідки приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в умовах збройної агресії РФ проти України;
- проаналізувати правові засади двостороннього економічного співробітництва України та державами-членами АСЕАН;
- запропонувати кроки для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій та середньостроковій перспективі;
- дослідити міжнародно-правові механізми розвитку секторального співробітництва між АСЕАН і Україною.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження базується на сукупності загальнонаукових і спеціальних наукових методів, які мають застосування в науці: аналіз, дедукція, аналогія, класифікація, порівняння, системність, тощо. Також, широко використано спеціально юридичні методи. Ключову роль серед них грає формально-юридичний метод, за допомогою якого можна виявити міжнародно-правові норми, що регулюють економічну інтеграцію держав регіону Південно-Східної Азії та економічне співробітництво цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин,

проаналізувати їхній зміст та виявити взаємозв'язки. Порівняльний метод застосовується для виявлення спільного і відмінного між економічною інтеграцією та економічним співробітництвом окремих третіх держав з державами регіону Південно-Східної Азії та АСЕАН. З метою з'ясування теоретичних висновків дисертації застосовувалися загальні положення теорії права, а також теорії міжнародного права. Порівняльно-історичний метод застосовувався з метою визначення закономірностей еволюції розвитку правових норм, що регулюють економічну інтеграцію держав регіону Південно-Східної Азії та економічне співробітництво цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин. При дослідженні перспектив подальшого розвитку міжнародно-правових норм, що регулюють економічне співробітництво України з вказаними державами було застосовано метод прогнозування.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що це є перше у вітчизняній науці міжнародного права комплексне міждисциплінарне дослідження економічної інтеграції держав регіону Південно-Східної Азії та економічного співробітництва цих держав з третіми державами та міжнародними організаціями як на рівні АСЕАН, так і на рівні двосторонніх відносин. В результаті проведеного міжнародно-правового аналізу було сформовано низку висновків, які мають елементи наукової новизни і є результатом особистої роботи автора.

Вперше було:

- доведено, що економічну дипломатію доцільно розглядати як комплексну категорію галузі міжнародного економічного права, зокрема, торговельного, інвестиційного та інтеграційного права, оскільки економічна дипломатія визначає набір правил, принципів та процедур, що регулюють економічні відносини між державами та міжнародними організаціями;

- запропоновано авторське визначення економічної дипломатії як комплексу взаємних активних дій та поступок у діяльності суб'єктів міжнародних відносин з метою підтримання дружнього співробітництва

шляхом створення договірної основи, що має зобов'язальний або рекомендаційний характер;

- запропоновано комплексно розглянути критерії до визначення зовнішніх партнерів АСЕАН для партнерів по діалогу, по секторальному діалогу та з розвитку, а також для спостерігачів і гостей, що може сприяти ефективній та збалансованій співпраці між АСЕАН та її зовнішніми партнерами в майбутньому;

- визначено позитивні ефекти приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН в умовах збройної агресії РФ проти України;

- запропоновано кроки для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій та середньостроковій перспективі;

- запропоновано конкретний план дій для України щодо набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН.

Удосконалено та детальніше вивчено:

- різницю в моделях регіональної інтеграції ЄС та АСЕАН, яка полягає не лише в економічних показниках, а й у основних принципах та підходах;

- проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН, які полягають не у відсутності бачення чи плану дій, а в тому, щоб зробити це бачення і план дій реальністю;

- твердження, що АСЕАН є специфічною формою міжнародно-правової співпраці, заснованій на консенсусі усіх учасників;

- твердження, що прийняття Статуту АСЕАН не є революцією Саміту АСЕАН, також це не є генезою зносин АСЕАН як суб'єкта міжнародного права з іншими державами та міжнародними організаціями;

- регіональний підхід АСЕАН до прав людини, який визначається гнучким механізмом досягнення дипломатичного консенсусу та визнання важливості прав людини в Південно-Східній Азії, з констатацією позитивного

розвитку в напрямку захисту прав людини та екологічної стійкості в рамках АСЕАН;

- твердження, що договір про дружбу та співробітництво АСЕАН встановлює керівні принципи для сторін у їхніх відносинах одна з одною, але прямо не вимагає від сторін змінювати чинне національне законодавство, навіть якщо воно суперечить принципам, схваленим Договором.

Подальшого дослідження отримали такі тези:

- категоріями міжнародних економічних організацій, враховуючи специфічні сфери діяльності цих організацій, можуть бути визначені: консультативні групи країн, універсальні міжнародні організації, галузеві міжнародні організації, регіональні міжнародні організації та банківські міжнародні організації;

- ключовою відмінністю між економічною інтеграцією ЄС та АСЕАН є те, що ЄС, з його розгалуженою структурою та інтеграційними цілями, визначається як регіональна наднаціональна інституція, орієнтована на уніфікацію і внутрішню стабільність, в той час як АСЕАН створено на основі політичних пактів для спільної боротьби з небезпекою і ця організація зберігає міжурядовий характер та визначається принципом консенсусу;

- держави-засновниці АСЕАН прагнули до створення організації політико-економічного співробітництва, проте її остаточна форма – фінальний продукт співпраці ні у 1967, ні у 2024 не є досяжним;

- декларація про згоду АСЕАН II визначає конкретні заходи та пріоритетні сектори для інтеграції, враховуючи різноманітні аспекти економічного співробітництва в регіоні;

- прийняття Статуту АСЕАН має еволюційний характер, наявні чіткі ознаки прогресивного розвитку права;

- процес співпраці АСЕАН зі своїми зовнішніми партнерами характеризується складністю та тривалістю.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно. Всі результати цієї роботи та сформовані у ній

висновки є наслідками особистих наукових досліджень автора. З метою аргументації ряду положень дослідження було використано роботи інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Теоретичне значення даного дослідження виявляється у розширенні та поглибленні наукового розуміння економічної дипломатії в контексті взаємодії України із державами Південно-Східної Азії. Зокрема, дослідження спрямоване на розкриття та аналіз правових аспектів економічної інтеграції України в регіоні, а також вивчення механізмів ефективного співробітництва, що впливають на розвиток економічних зв'язків. Подальше узагальнення і систематизація результатів дослідження дозволять розробити концептуальні моделі економічної дипломатії в регіональному та глобальному контексті, що сприятиме визначенню оптимальних стратегій та тактик у веденні зовнішньоекономічних відносин. Дослідження також враховує еволюцію відносин та правового регулювання міжнародних економічних відносин в Південно-Східній Азії, враховуючи зміни у світовій політиці та економіці. Це сприятиме поглибленню наукового розуміння взаємодії України з країнами регіону та розкриттю нових можливостей для ефективного економічного співробітництва. Особливий акцент робиться на вивченні економічної інтеграції та співробітництва з АСЕАН, що є стратегічно важливим для України. Аналіз проблем та перспектив у цій сфері надає можливість розробки рекомендацій для політичного та економічного управління, а також створення стратегічних вказівок для поглиблення економічних взаємовідносин. Таким чином, теоретичне значення дослідження полягає у важливому внеску в науковий аналіз економічної дипломатії, розширенні розуміння відносин України з державами Південно-Східної Азії, а також розвитку стратегічних напрямків для подальшого розвитку економічних відносин.

Практичне значення цього дослідження полягає в можливості використання його результатів в освітній діяльності для вдосконалення освітнього процесу на різних спеціальностях, у тому числі для викладання таких дисциплін, як «Міжнародне публічне право (основні галузі та

інститути)», «Міжнародне економічне право», «Право міжнародних організацій», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародні відносини і світова політика», «Економічна дипломатія», а також при проведенні спеціальних професійних програм Дипломатичної академії України. Матеріали, положення та висновки роботи можуть бути використані у процесі навчально-методичної діяльності при підготовці підручників, навчальних посібників, робочих навчальних програм та методичних рекомендацій з міжнародного права, міжнародних відносин і міжнародних економічних відносин. На основі положень і висновків дисертації може бути розроблений спецкурс «Економічна дипломатія України в регіоні Південно-Східної Азії» для фахівців з міжнародного права, міжнародних відносин, працівників органів зовнішніх зносин України тощо. Крім цього, отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути використані фахівцями МЗС України, органів зовнішніх зносин України, Дипломатичної академії України, спеціалістами інших державних установ, науково-дослідних інститутів, торгово-промислових палат, об'єднань підприємців тощо, які беруть участь у плануванні та здійсненні економічної дипломатії України в регіоні Південно-Східної Азії.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення дисертації були оприлюднені та обговорені в рамках низки міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Зокрема:

1) Міжнародна науково-теоретична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 22.10.2020 р.). Тема доповіді: «Перспективи підписання договорів про передачу засуджених осіб між Україною та державами АСЕАН»;

2) VII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи

міждисциплінарних досліджень» (м. Київ, 12.11.2020 р.). Тема доповіді: «Diplomacy`s role in National Security Strategy of Ukraine»;

3) Міжнародна науково-теоретична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна - 2021» (м. Київ, 29.03.2021 р.). Тема доповіді: «Перспективи та правові механізми торгово-економічного співробітництва України та Королівства Таїланд»;

4) Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, 28.10.2021 р.). Тема доповіді: «Особливості використання правових інструментів у створенні економічної спільноти АСЕАН та її розвитку до 2022 року»;

5) Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і дипломатії: український контекст» (м. Київ, 21.12.2022 р.). Тема доповіді: «Реалізація національних інтересів України у відносинах з державами АСЕАН»;

6) Міжнародна науково-теоретична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна - 2023» (м. Київ). Тема доповіді: «Development of the legal framework in the field of trade between Ukraine and ASEAN member states»;

7) Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених», приурочена до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18.05.2023 р.). Тема доповіді: «Протидія торгівлі людьми в регіоні Південно-Східної Азії»;

8) «Об'єднані наукою» (м. Київ). Тема доповіді: «Міжнародні зобов'язання та виклики: розвиток економічної спільноти АСЕАН до 2025 року».

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 19 наукових праць, серед них 7 статей у фахових виданнях України, 1 стаття – у

фаховому виданні іноземної держави і 11 наукових тез у збірниках матеріалів науково-теоретичних та науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура дослідження визначається його метою, завданнями, об'єктом і предметом. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 288 сторінок, з них основного тексту 227 сторінки, список використаних джерел включає 289 одиниць.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Поняття та принципи економічної дипломатії: класичні та новаторські підходи

Теоретичне вивчення концепції «економічної дипломатії» в рамках цього дослідження виходить за межі класичного розуміння даної парадигми як поєднання державної політики та міжнародних економічних відносин. Економічна дипломатія є квінтесенцією розвитку людства у XXI столітті, оскільки одночасно є механізмом взаємовигідного дружнього співробітництва суб'єктів міжнародного права та, як правило, превентивним засобом від застосування сили або погрози силою.

«Економічна дипломатія» – це термін, який одночасно влучно та еластично розкриває комплексний предмет цього дослідження. Наша мета зводиться до 3 основних актуальних питань для України та 5 питань що мають причинно-наслідковий характер для перших 3 запитань. Визнаючи те, що українські дослідники повинні приносити користь передусім Україні ця робота керується міжнародно-правовим підходом до економічних зносин України та економічна інтеграція АСЕАН розглядається через призму домовленостей, що можуть мати практичну користь для держави та Українського народу.

Ми пропонуємо розглянути економічну дипломатію як комплексну категорію галузі міжнародного економічного права, зокрема, торговельного, інвестиційного та інтеграційного права. Таким чином додаткового визначення потребують поняття «міжнародне економічне право», «зовнішньоекономічна діяльність», «регіональне економічне об'єднання».

Співробітництво у економічній сфері між державами, міжнародними організаціями, ТНК засновується на наступних взаємопов'язаних принципах.

По-перше, в рамках економічної дипломатії суб'єкти міжнародного права визначають спільні інтереси у розвитку торгівлі та інвестицій, будівництва інфраструктури та прогресивного розвитку зовнішнього партнерства.

По-друге, держави та міжнародні організації визначають чи є достатньо ресурсів для реалізації мети та здійснюють пошук рівноваги у вигоді кожної зі сторін.

По-третє і головне, реалізація визначених ініціатив потребує створення норм та принципів регулювання відносин між учасниками та визначення правових процесуальних умов досягнення мети.

Економічна дипломатія є категорією міжнародного економічного права, оскільки вона визначає набір правил, принципів та процедур, що регулюють економічні відносини між державами та міжнародними організаціями.

Ця галузь міжнародного права встановлює механізми співпраці у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів, та інших аспектів економічних відносин. Крім того, економічна дипломатія передбачає вирішення спорів та конфліктів, які можуть виникнути внаслідок різноманітних економічних питань.

З точки зору контент-стратегії, досягнення високого показника відвідуваності твору здійснюється за рахунок реклами на суспільних ЗМІ (*social media ads*), посилань з інших ресурсів (*links from other sites*), дописів у соціальних мережах (*social media posts*) та природнього пошуку (*organic search*). Для нас є важливим створення автономного циклу, за якого автор шляхом створення якісного SEO привертає увагу до своєї праці без необхідності додаткового просування наукового доробку. Саме тому назва дисертації, врахувавши засади методології науково-дослідної діяльності та ефективні SEO моделі пошуку, розділена на 3 кластери.

Вирішення соціальних, безпекових, гуманітарних питань населення земної кулі є нагальним завданням держав та міжнародних організацій.

Здебільшого вирішення даних проблем досягне шляхом міждержавного співробітництва – економічної дипломатії.

Дехто вважає економічну дипломатію суто категорією міжнародних економічних відносин, інші вважають це частиною зовнішньої політики держави. Всі ці думки мають право на існування та розвивають економічну дипломатію як поєднання науки та практики. Проте досі економічна дипломатія не вивчалася вітчизняними науковцями через призму міжнародного права. Так само як у вітчизняній науці міжнародного права залишається поза увагою проблематика превентивної дипломатії [1, с. 81], складовою якої є економічна дипломатія

Початковий момент застосування економічної дипломатії в стародавні часи неможливо відстежити, проте об'єктивним є розуміння щодо ролі особи-посланника, яка направлялася до чужоземного утворення з метою обговорення проблем та, найважливіше, досягнення домовленості про взаємовигідне спільне вирішення питань. Таким чином, через віки економічна дипломатія формувалася як процес досягнення згоди, створення зобов'язань або навпаки переконання контрагента у необхідності в утриманні від певних дій.

Згодом економічна дипломатія почала поглинати багатоманітність політичних поглядів, комерційні моделі ведення поведінки, можливість об'єднання груп для досягнення спільних благ, але від цього не змінилася форма співробітництва – визначення спільних правових принципів діяльності, регулювання прав та обов'язків суб'єктів, визначення відповідальності.

Інша наша точка зору полягає у тому, що особа яку призначають виконувати дипломатичні функції – дипломат – усвідомлює, що правовою основою його діяльності є діп-ло-ма (давньогрецькою - δίπλωμα, тобто складений папір або ліцензія), відповідно очікуваним результатом роботи такого дипломата є укладання нових договірних документів та підтримка укладених пактів.

На етапі визначення методів дослідження, тоді ще не ознайомившись зі значною кількістю фахової літератури, ми презюмували, що економічна

дипломатія – комплекс заходів із виконання завдань зовнішньополітичної стратегії держави, зокрема у частині торговельної та інвестиційної діяльності. Складалося враження, що економічна дипломатія є комплексом офіційних заходів як публічного, так і не публічного характеру, які сприяють відкриттю іноземних ринків шляхом узгодження державами комплексу торговельних умов, тарифів та нетарифних заходів.

Пропонуємо розглянути підходи українських та іноземних науковців до визначення поняття та форм реалізації економічної дипломатії. Також впродовж вивчення ми намагалися висловити власне новаторське бачення сутності «економічної дипломатії» як категорії права та зберегли початкові, проміжні та прикінцеві власні визначення для відстеження динаміки наукового пошуку.

На нашу думку, одне з найкращих визначень економічної дипломатії належить Шарову О.М.: «економічна дипломатія – це сукупність організаційно-правових інструментів та дій у зовнішньоекономічній царині та скоординована взаємодія державних і недержавних структур із метою забезпечення сталого розвитку країни та її економічної безпеки, особливо в умовах глобалізації» [2, с. 320]. Варто додати, що організація відкритої світової економічної дипломатії зміцнює основу соціально-економічного розвитку – міжнародну безпекову систему.

Одним з головних завдань є запевнення великих розвинутих держав, що глобальне економічне співробітництво не шкодить їх національним інтересам, адже без цього розгорнуте втілення глобальної політики та правових стандартів малоймовірно.

Вергун В.А. трактує економічну дипломатію як багатосторонню діяльність, що розвивається в сучасних умовах на двосторонній та багатосторонній основах і функціонує на мега-, макро-, мезо-, мікрорівнях, відповідно віддзеркалюючи матеріальні інтереси міжнародних економічних та валютно-фінансових організацій, регіонів, держав, галузей національної економіки, транснаціональних корпорацій, господарських об'єднань,

підприємств [3, с. 151]. Цікавим є підхід Грущинської Н.М., яка пропонує неформальне визначення «економічної дипломатії» як антикризової політики для зменшення або скасування гострих кутів у співпраці двох або більше сторін [4, с. 87].

Економічна література з економічної дипломатії, як правило, зосереджується на позитивній взаємодії, сприянні торгівлі та інвестиціям, державних візитах, розвитку співпраці, модернізації мережі посольств і консульств, угодах, регіональній інтеграції, членстві в міжнародних організаціях [5, с. 7]. Як правило, консенсус полягає в тому, що позитивна економічна дипломатія працює. У розумінні Петер ван Бергеїджка негативною дипломатією є санкції. Вчений підтримує теорію за якою програма державних санкцій строком на 5 років, як реакція на міжнародно протиправні діяння іншої держави, є найбільш ефективною протягом другого року застосування заходів, та поступово слабшає до четвертого року. Вбачається, що фахівець завуальовано акцентував увагу на проміжку часу до 2 років як кращих можливостей протидії агресії, поки санкції є найбільш відчутними [6, с. 340].

Економічна дипломатія відіграє ключову роль у допомозі Україні відновити зростання. Вона охоплює широкий спектр заходів, від сприяння торгівлі та інвестиціям до міжнародного співробітництва у сфері фінансів, технологій та допомоги розвитку. Економічна дипломатія є потужним інструментом для налагодження партнерства, залучення іноземного капіталу та сприяння міжнародній підтримці, що має вирішальне значення для того, щоб Україна могла оговтатися від наслідків війни та рухатися до більш процвітаючого та стабільного майбутнього [7, с. 6].

Україна потребує підтримки не лише від євроатлантичних союзників, а й від інших гравців. Це також стосується – і, можливо, особливо – так званих «нейтральних країн» (зокрема Індії, Китаю, Бразилії), без яких неможливо зайняти належне місце у світовій економічній системі і які також повинні бачити інтерес (можливо, «вимушений») до повоєнного відродження України [8, с. 9].

Серед іноземних дослідників, роботи яких стали основою дослідження в цій частині, варто виділити англійців Ніколаса Бейна та Стефана Вулкок з Лондонської школи економіки та політичних вчень. Унікальність праці «Нова економічна дипломатія» полягає у вивченні реалізації економічної дипломатії одночасно з точки зору економічної теорії та міжнародного договірної права [9]. Н.Бейн та С. Вулкок піддають сумніву історичну догму про те, як функціонує економічна дипломатія. Наступна частинка висновків англійських економістів допоможе тактовно продемонструвати бачення економічної дипломатії шляхом відкидання стереотипів:

1. Економічна дипломатія не обмежується дипломатами/дипломатками та міністерствами закордонних справ як учасників відносин. Дипломати, як правило, є лише медіаторами у донесенні позиції власної держави до держави акредитації. Дипломати з економічних питань не створюють торговельного права за кордоном, наприклад, для полегшення доступу на ринок української продукції, проте вони сприяють цьому. Основними учасниками відносин і відповідно підписантами угод виступають Уряди, Державні служби/Міністерства та міжнародні організації;

2. Другий стереотип полягає в тому, що дипломатія застосовується до неформальних переговорів і добровільної співпраці. Насправді, ці добровільні відносини працюють тому, що було створено систему засновану на правилах, а учасники взяли зобов'язання діяти або утриматися від дій;

3. Абсолютно некоректно розглядати дипломатію як слабку і нечітку сферу поставлених завдань, де примирення призводить лише до безглузвих компромісів. Дипломатія є важливим механізмом для вирішення міжнародних конфліктів, забезпечення безпеки та просування національних інтересів;

4. Четвертим стереотипом є сприйняття економічної дипломатії, як засобу реалізації інтересів еліт;

5. Наостанок, варто частково відкинути міф що дипломатія є закритою та непрозорою. Дійсно, угоди про постачання зброї, заходи контррозвідувальної діяльності для визначення загроз національній безпеці

держави мають гриф для службового користування, але це не порушує міжнародно-правові принципи співробітництва. Ідея В. Вільсона про скасування таємних міжнародних угод та відкритість дипломатії у всіх на очах є гіперболізованим запевненням у миролюбних намірах США, елементом публічної дипломатії, а не правотворчості.

Петер Маршал у своїй праці «Позитивна дипломатія» згрупував схожі елементи дипломатії у 6 пов'язаних, але відмінних підходів. Зазначається, що «стара дипломатія» була політичною, елітарною та езотеричною. Війна розглядалася, як реальна опція рішення економічних потреб держави, а інтерес більшості населення на впливав на економічну стратегію. У «Позитивній дипломатії» П. Маршала домінують економічні проблеми та їхні соціальні наслідки. Вона наповнена демократією та правами людини, а елітарність зупинена [10].

Повертаючись до вітчизняних науковців, наприклад, К. Фліссак дійшов до висновку, що економічна дипломатія – це взаємопов'язана та спільна діяльність органів державної влади і різнорівневих підприємницьких структур та фінансово-економічних установ, спрямована на відстоювання національних інтересів, забезпечення конкурентних переваг і створення сприятливих умов у зовнішньоекономічній діяльності для вітчизняної економіки з використанням дипломатичних механізмів та інструментів [11, 120]. Також науковець запропонував 4 обов'язкові властивості економічної дипломатії: 1) зовнішньоекономічне направлення; 2) присутність держави як одного з учасників відносин; 3) використання властивого дипломатичі інструментарію; 4) активна участь дипломатичних працівників

К. Деделюк вказує на особливий інструмент економічної дипломатії – дипломатичну підтримку національного бізнесу в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності [12, 5]. Варто додати, що економічна дипломатія відбувається як на ранній стадії – вивчення правил ввезення товару на ринок та передбачення можливих нетарифних бар'єрів, у середньостроковій формі співробітництва – формування сфер економічного

впливу, практика ввезення товару у митну зону та її розмитнення, на заключній стадії переговорів – укладання торговельних, інвестиційних угод, економічна інтеграція.

Інша українська науковиця В. Іванова дійшла умовиводу, що економічна дипломатія є одним з основних інструментів реалізації зовнішньоекономічної політики в сучасних умовах, захисту національних інтересів в економічній сфері, взаємодії з іншими державами на міжнародній арені, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України [13, с. 148]. Проте такий підхід не враховує засіб досягнення економічних інтересів держави – міжнародне право.

Сучасне визначення, яке пояснює економічну дипломатію України, зосереджено навколо трьох основних засад:

- 1) нормотворення для підтримки вільних і відкритих глобальних економічних систем шляхом сприяння різноманітним економічним угодам;
- 2) підтримка розширення підприємницької діяльності українських компаній за кордоном через сприяння державно-приватному партнерству; та
- 3) сприяння ресурсній дипломатії разом із внутрішніми інвестиціями в Україну.

Практичний досвід роботи з суб'єктами ЗЕД України дійсно підтверджує припущення, що значна кількість компаній бажають створити циклічну торгівлю, тобто як експортувати з України, так і імпортувати до України товари з цього ж ринку.

На проміжному етапі дослідження, ознайомившись з переважно схожими підходами вітчизняних вчених до визначення поняття «економічна дипломатія», ми почали схилитися до новаторської гіпотези, що економічна дипломатія – синергія застосування міжнародного торговельного права, права зовнішніх зносин держав у сфері комерційної діяльності, розвідувальної діяльності в рамках забезпечення пріоритетів національної безпеки з метою досягнення економічного добробуту держави та народу.

Дипломатична частина зовнішньоекономічної політики не отримує такої уваги як «складніші» аспекти, такі як угоди про вільну торгівлю чи

інвестиційні договори. Але в епоху Великих держав «м'яка сила» та економічна дипломатія можуть стати ключем не лише до ефективної політики для країни, але й до оновлення глобальної економічної системи [14, с. 3].

Заснування економічної спільноти АСЕАН відбулося підписанням лідерами АСЕАН під час Саміту АСЕАН на Балі Декларації згоди АСЕАН II. Проте зміст документу про розвиток економічної спільноти АСЕАН та досягнення спільного ринку має рекомендаційний характер або *soft law* «м'яке право», яке не має обов'язкової юридичної сили, це не зобов'язувальне договірне право [15, с. 194]. Прихильники *hard law* в інтеграційному праві можуть заперечувати ефективність такого вжитого підходу, проте регіон Південно-Східної Азії є занадто різноманітним економічними можливостями держав, правовими системами та мінливістю політичних режимів.

Спочатку 316 заходів розвитку економічної спільноти АСЕАН, а у 2015 році 506 заходів становили основу для співпраці держав АСЕАН маючи рекомендаційний характер. Політична воля держав АСЕАН та нагальні економічні потреби держав сприяли виконанню 92,7% плану заходів у форматі виконання не зобов'язань, а *soft law*. Зважаючи на значний розрив у економічному розвитку держав та відсутність примусу був досягнутий високий результат. Наразі після моніторингу та уточнень актуальними є 611 заходів, з яких 153 мають стратегічний характер.

Чи змогла економічна дипломатія з рекомендаційними документами замінити міжнародне договірне право в рамках АСЕАН? Авжеж ні, для уникнення так званої наднаціональності регіонального інтеграційного утворення та з метою попередження передання частини державного суверенітету було досягнуто наступної надзвичайно цікавої формули взаємодії розміщеної у Розділі III Плану економічного співтовариства АСЕАН до 2025 року [16]. Якщо консенсусу і впевненості у реалізації угоди немає, варто розглянути можливість створення внутрішнього законодавства усіма членами, за невиконання якого немає міжнародної відповідальності. Відповідно до пункту 82.5 Плану економічного співтовариства АСЕАН держави-члени

АСЕАН перетворюють етапи та цілі Плану економічної спільноти АСЕАН до 2025 року на національні цілі, тобто створюють законодавство, формують зовнішню стратегію відповідно до Плану. Передбачаючи можливі перепони у виконанні плану та необхідність надання технічної підтримки у пункті 82.1 Плану економічної спільноти АСЕАН передбачаються робочі групи та комітети які допомагатимуть Раді економічної спільноти АСЕАН досягти поставлених завдань.

Економічна дипломатія включає держави (державних службовців та посадовців), міжнародні організації, наприклад Світовий банк, ООН, Світова організація торгівлі, Європейський Союз, АСЕАН, НАФТА, а також двосторонні переговори з окремими країнами при укладанні двосторонніх економічних угод. Додатково хорватський вчений Д.Цірковіч зазначає, що економічна дипломатія не займається просуванням конкретних компаній чи фірм [17].

Економічна дипломатія складається із загальної діяльності, пов'язаної з методами та процедурами в процесі прийняття міжнародних рішень щодо економічної транскордонної діяльності в реальному світі [18, с. 464]. Також є доречним наступний практичний підхід представлений у 2000 році Дж.Моріллас: «Економічна дипломатія це перемовини про свободу експорту та інвестування поза межами національних кордонів. Це робота з компаніями, які працюють на зовнішніх ринках, і в європейському випадку це є основою для зростання самої спільноти» [19, с. 42].

Р.Джоуанієх на основі систематизації сучасних підходів до економічної дипломатії визначає три складові поняття:

- 1) Використання політичного впливу та зв'язків з метою сприяння, впливу та покращення інвестицій, торгівлі та функціонування ринків та/або усунення недоліків ринку;

- 2) Використання економічних активів і відносин з метою підвищення економічної безпеки;

3) Засоби консолідації відповідного політичного середовища та співпраці з метою інституціоналізації цих цілей [20].

У випадку АСЕАН стабільні економічні зв'язки розглядали як безпекову основу у регіоні, що забезпечить підтримку держав, що розвиваються і уникнуть міждержавних конфліктів з метою отримання ресурсної вигоди. Однією з перших таких договірних моделей взаємопов'язаності безпеки та економіки є Договір АСЕАН про зону миру, свободи та нейтральності від 27 листопада 1971 року.

Тривалий час ми міркували над думкою що є розумнішим методом створення чітких договірних зобов'язань коли держава має розуміння процесу виконання угоди та достатню кількість ресурсів, або метод прийняття рішення шляхом Спільних заяв лідерів АСЕАН, декларацій, визначення «керівних принципів».

З практичної точки зору м'яке право АСЕАН себе виправдало, проте чи існує цьому теоретична основа. Позитивну відповідь на це запитання ми знайшли у теорії «узгодженість економічної політики в часі» (*time consistency of economic policy*) лауреатів нобелівської премії у галузі економічних досліджень Філла Кідлана та Едварда Прескотта [21].

По-перше, кожна держава прагне досягнення економічного добробуту. По-друге, діяльність приватного сектору виходить з економічної політики держави на орієнтується на неї. По-третє, вчені встановили, що неузгодженість економічної політики держави, хоч і наразі стабільної, у майбутньому має негативні наслідки для бізнесу. Таким чином, незобов'язальне право АСЕАН часто хоч і не передбачаючи відповідальності слугує важливим орієнтиром для суб'єктів господарювання у веденні бізнесу, себто, є запевненням що режим сприяння не буде меншим за наявним, визначає ніші у торгівлі товарами та послугами, які будуть отримувати державну підтримку у майбутньому та відповідно потребують уваги бізнесу.

Вивчивши вітчизняні та іноземні підходи до визначення економічної дипломатії, врахувавши реалії роботи Міністерства економіки України,

Міністерства закордонних справ України на напрямку розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та дослідивши методи реалізації економічної дипломатії України було сформовано наступну авторську дефініцію, що відповідає сучасності: «Економічна дипломатія – комплекс взаємних активних дій та поступок у діяльності суб'єктів міжнародних відносин з метою підтримання дружнього співробітництва шляхом створення договірної основи, що має зобов'язальний або рекомендаційний характер».

Розглядати економічну дипломатію, як односторонню амбітну діяльність урядів, без урахування загальних договорів в рамках СОТ та внутрішнього законодавства держав наприклад, протекціоністських заходів у торгівлі (тарифні, нетарифні бар'єри, фітосанітарні норми, вимоги до митного оформлення) та безвідносно зворотної зацікавленості іноземної держави постачати товари та послуги на український ринок є *a priori* згубний підхід. Тому далі ми переходимо до дослідження саме цього аспекту.

1.2. Правові засади діяльності міжнародних організацій у реалізації економічного співробітництва

Міжнародні економічні організації (МЕО) надають державам можливість ефективно співпрацювати у сфері економіки та промисловості на міждержавному і багатосторонньому рівнях.

Історичні коріння сучасних інституційних систем у міжнародній економіці сягають XIX століття, коли були засновані перші адміністративні організації, такі як Міжнародне телеграфне бюро у 1865 році та Всесвітній поштовий союз у 1874 році. Ці ініціативи були відповіддю на потреби зростаючого світового ринку і посилення міжнародного економічного співробітництва, хоча для розвитку повноцінного інституціонального механізму економічної інтеграції того часу все ще бракувало бази.

У період до створення ООН основу міжнародного економічного регулювання складала окремі ініціативи, такі як Ліга Націй, проте тогочасні

організації не змогли сформувати сталу і ефективну систему. Більшість міждержавних економічних відносин регулювались двосторонніми угодами, які мали на меті на захист індивідуальних інтересів держав, а не створення майданчику для переговорів та співробітництва, що здебільшого пояснювалося обсягом та інтенсивністю тогочасних міжнародних економічних відносин [22, с. 13].

Після закінчення Другої світової війни світова спільнота стала свідком нового рівня економічної взаємозалежності, що вимагало створення більш комплексного інституційного механізму, здебільшого під егідою ООН. США ініціювали розробку багатосторонніх правил у сферах торгівлі та фінансів. Європейські держави, намагаючись використати зовнішні інвестиції для відновлення своїх економік, також були зацікавлені у створенні єдиних правових рамок економічного співробітництва. Це сприяло заснуванню перших глобальних міжнародних економічних організацій, таких як ГАТТ і МВФ.

У період з 1950 по 1990 рік розвиток науково-технічної революції, посилення регіональної економічної інтеграції та поява глобальних економічних викликів, таких як новий міжнародний економічний порядок і міжнародна економічна безпека, значно посилили роль інституційних інструментів і сприяли розвитку глобальних та регіональних міжнародних економічних організацій [22, с. 14.].

Як правило, МЕО виконують функції координаторів та регуляторів у сфері міждержавного співробітництва, сприяючи підтримці та розвитку економічних зв'язків між державами-членами. Вироблення стандартів, загальних норм, прийняття рішень та інші правові акти відіграють важливу роль у підтримці розвитку держав та активних відносин між ними, що є ключовими завданнями МЕО.

Як вказує О.М. Шпакович, в основі будь-якої міжнародної, включаючи економічну, організації лежить об'єднання держав з метою реалізації спільних програм у різних сферах суспільного життя. МЕО займаються регулюванням

таких аспектів як економічне і промислове співробітництво, взаємодія у сферах транспорту, інтелектуальної власності та інвестицій, а також науково-технічне співробітництво [23, с. 14]. Ці види співробітництва спрямовані на забезпечення стабільного економічного зростання, розвиток ключових галузей економіки, підвищення соціального рівня життя.

Крім того, МЕО здійснюють широкий спектр практичних заходів, які охоплюють різноманітні сфери від туризму до торгівлі і валютної політики, надаючи різні форми підтримки і допомоги своїм державам-членам – від консультацій і досліджень до інженерних і технологічних послуг, а також можливостей для підвищення кваліфікації працівників держав-членів тощо [24].

О.М. Шпакович вказує, що до цілей МЕО належать: ухвалення резолюцій та рекомендацій у сфері міжнародних економічних відносин; дослідження найбільш важливих питань МЕВ; сприяння зростанню товарообміну та усуненню торговельних бар'єрів; забезпечення стабілізації валют; підтримання розвитку приватного капіталу; сприяння економічному і технічному прогресові; поліпшення умов праці [23, с. 15].

Сьогодні міжнародні економічні відносини є однією з найбільш інституціоналізованих сфер міжнародного життя, в якій активно функціонують численні міжнародні економічні організації. Вони відіграють ключову роль у регулюванні та координації економічного співробітництва на міждержавному і багатосторонньому рівнях, забезпечуючи стабільний розвиток економічних взаємовідносин.

Наразі існують тисячі міжнародних організацій, що сприяють політичній, економічній стабільності та соціальному благополуччю на глобальному рівні. Регіональні міжнародні економічні організації (РМЕО) впливають майже на всі аспекти економіки та розвитку, що веде до важливих трансформацій і змін у міжнародній економічній системі.

Юридичне регулювання економічних відносин між державами розвивалося під впливом різних економічних та політичних чинників, що

призвело до створення, удосконалення та оновлення міжнародних правових норм [25, с. 264].

Сучасне регулювання міжнародних економічних відносин базується на міжнародних договорах та рішеннях міжнародних економічних організацій, які є одночасно учасниками цих відносин та частиною механізму їхнього регулювання.

Сутність роботи міжнародних економічних організацій полягає у залученні держав та урядів до їхньої діяльності та вирішенні важливих міжнародних завдань, які перед ними стоять. Участь у таких організаціях накладає на держав-членів певні обов'язки, а іноді і зобов'язує їх дотримуватися прийнятих рішень.

МЕО мають критичне значення у регулюванні міжнародних економічних відносин, адже в рамках цих організацій розглядаються складні міжнародні питання. Якщо такі проблеми виникають регулярно, МЕО часто виступають єдиними інституціями, які можуть їх вирішити. Ці організації не тільки сприяють міжнародному співробітництву, але і координують зусилля по вирішенню конфліктів, запобігають новим, а також забезпечують нормальний розвиток економічних відносин.

МЕО є не тільки важливим інструментом зовнішньоекономічної політики, але й виступають як інституції, що накладають на держави обов'язки, забезпечуючи виконання стандартів і норм, які вони встановлюють. Це спрощує міждержавне співробітництво, посилює взаємодію та пришвидшує вирішення спорів.

На сьогоднішній день всі розвинені держави і багато держав, що розвиваються, є членами різних МЕО. Держави, що здобувають незалежність, прагнуть приєднатися до таких організацій як СОТ, Євросоюз, ЄАВТ, ОЕСР тощо. Однак не всі країни готові до цього кроку без попередніх економічних реформ на ринкових засадах, які б відкрили їм шлях для вступу.

МЕО володіє міжнародною правосуб'єктністю, що має свої особливості:
- правоздатність, тобто здатність мати права та обов'язки;

- дієздатність, тобто здатність організації своїми діями здійснювати права та обов'язки;
- здатність брати участь у процесі міжнародної правотворчості, тобто ухвалювати акти, обов'язкові рішення, укладати угоди та застосовувати санкції;
- здатність нести юридичну відповідальність за свої дії [23, с. 20].

Існує велика різноманітність доктринальних визначень міжнародної організації, але універсального визначення немає. Зазвичай у визначеннях міжнародних організацій згадуються такі характеристики: об'єднання суверенних держав; засноване на установчих угодах; має постійні цілі та органи; наділені міжнародною правосуб'єктністю; відповідає загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

Концепція «міжнародної економічної організації» була описана у Конвенції від 5 грудня 1980 року про правовий статус, привілеї та імунітети міждержавних економічних організацій, що діють в певних галузях співробітництва, прийнятій в рамках Ради економічної взаємодопомоги. Ця конвенція містить таке визначення: «Міждержавна економічна організація – це міжнародна організація, яка діє у певних галузях співробітництва, членами якої є держави і яка створена на основі міжнародної угоди з метою координації дій її членів для співробітництва й кооперування економіки, науки та техніки» [26].

С.А. Войтович пропонує визначення МЕО, виходячи з таких ознак: створення на основі міжнародної угоди, членство незалежних держав, постійна діяльність, система органів, міжнародна правосуб'єктність, і мета – координація економічного співробітництва в певних галузях. Таким чином, МЕО можна описати як структурно організоване, постійно діюче об'єднання суверенних держав, що координує їхню економічну політику в окремих секторах і має статус суб'єкта міжнародного права [22, с. 19].

Міжнародні економічні організації визначаються як організації, створені на основі міжнародних договорів державами та неурядовими структурами для координації їх дій у співпраці в певних галузях.

З огляду на подібність цих визначень, ясно, що міжнародні організації та міжнародні економічні організації мають багато спільних рис, що відображено як в їхніх установчих документах, так і у подальшій діяльності.

О.М. Шпакович пропонує таке визначення: «Міжнародна економічна організація – це об'єднання суб'єктів міжнародного права на основі міжнародної угоди для здійснення ними співпраці в економічній галузі, яке має необхідну для цього систему органів, автономну волю для ухвалення постанов і створене відповідно до норм та принципів міжнародного права» [23, с. 24.].

Нині МЕВ видаються найбільш інституціалізованою сферою міжнародного життя, де активно діють десятки різноманітних міжнародних економічних організацій. Будучи продуктом та інструментом волі держав-членів, МЕО можуть розглядатися як порівняно незалежні актори на міжнародній арені, залучені до процесу міжнародно-правового регулювання [22, с. 20].

Міжнародна економічна організація повинна мати такі ознаки (елементи):

- створення на основі міжнародної угоди;
- наявність членства;
- здійснення співробітництва в економічній сфері;
- наявність автономної волі;
- наявність відповідної організаційної структури;
- наявність прав та обов'язків;
- створення відповідно до міжнародного права.

Основоположні принципи, якими керуються МЕО, мають бути узгоджені з загальноприйнятими принципами сучасного міжнародного права.

До таких принципів належать повага до державного суверенітету, рівноправ'я та невтручання у внутрішні справи держав.

Аналізуючи міжнародно-правовий статус міжнародних економічних організацій, варто зазначити, що МЕО мають змогу брати участь у міжнародній правотворчості, зокрема через укладання міжнародних договорів з іншими суб'єктами міжнародного права. Це право, як правило, визначено установчими документами організацій, рішеннями їх органів, а також існуючою практикою. У випадках, коли статут організації не містить прямих вказівок на право укладати міжнародні угоди, таке право обмежується положеннями статуту.

Міжнародна правосуб'єктність МЕО підтверджується їх міжнародно-правовим статусом, частинами якого є міжнародна правоздатність, можливість ухвалення обов'язкових та рекомендаційних рішень, право на дипломатичні привілеї та імунітети, а також здатність виступати з міжнародно-правовими вимогами і нести міжнародно-правову відповідальність.

Правове положення МЕО та їхній міжнародно-правовий статус значно варіюються в залежності від завдань і функцій, закріплених у їхніх установчих актах.

У сучасних умовах регулювання міжнародних економічних відносин здійснюється на основі міжнародних договорів, рішень міжнародних конференцій, міжнародних звичаїв, а також рішень міжнародних організацій. Останні виступають не тільки як суб'єкти міжнародних економічних відносин, але й як частина механізму їх регулювання, що включає як національний, так і міжнародний рівні. На міжнародному рівні це виражається у координованому впливі декількох держав на загальні або специфічні аспекти міжнародних економічних відносин, такі як торгівля чи міграція.

Наразі загальна кількість міжнародних організацій сягає приблизно 72500, із яких більше 400 є міждержавними. Економічні організації становлять

більше половини з усіх міждержавних організацій, що свідчить про їх значний вплив у міжнародній арені [27].

Протягом свого існування МЕО розробили значний арсенал інструментів для створення норм і правозастосування.

Однією з особливостей МЕО є їхня здатність ухвалювати юридично обов'язкові рішення не тільки з процедурних, але й з сутнісних питань. Це відображає спеціалізований характер і важливість питань економічного співробітництва, які вимагають більш жорстких правових регулятивів, аніж прості рекомендації, які традиційно були предметом нормотворчості у міжнародних організаціях [22, с. 16].

Значення юридично обов'язкових рішень МЕО полягає у тому, що вони створюють права і обов'язки для держав-членів і впливають на міжнародні економічні відносини, при цьому не будучи міжнародними договорами чи міжнародно-правовими звичаями, які є традиційними джерелами міжнародного права. Наприклад, деякі рішення ОЕСР часто розглядаються як «квазідоговори» [23, с. 138].

Ці рішення, згідно з Суельською Декларацією 1986 року, прийнятою 62-ю Конференцією Асоціації міжнародного права, повинні виконуватися добросовісно всіма сторонами, аналогічно до принципу *pacta sunt servanda*, який стосується договорів.

Рішення МЕО дозволяють державам-членам оперативніше і з меншими витратами регулювати економічні відносини через багатосторонні акти. Часто такі рішення є більш зручними порівняно з міжнародними договорами. Один із прикладів – «уповноважуваче положення» ГАТТ, яке дозволяє зробити виняток з правила найбільшого сприяння для держав, що розвиваються, що спрощує процедуру адаптації Генеральної Угоди за умовами, що змінюються [22, с. 20].

У контексті міжнародного права, важливість обов'язкових рішень, які приймаються МЕО не зменшує ролі їх рекомендацій, які часто входять до складу так званого м'якого економічного права.

МЕО ефективно виконують роль активних учасників у процесах міжнародно-правового регулювання, зокрема в правотворчості та правозастосуванні завдяки своїм експертним, фінансовим та технічним ресурсам. Діяльність МЕО сприяє кільком ключовим тенденціям у сфері міжнародно-правового регулювання в економіці: перехід від двосторонніх до багатосторонніх форм у міжнародному економічному праві; посилення координації через інституційні механізми, які часто є децентралізованими, у процесах правотворчості та правозастосування; інновації у формах, процедурах і методах, що застосовуються в правотворчості і впровадженні норм міжнародного економічного права.

Зауважимо, що незважаючи на значний вплив правотворчої діяльності МЕО, ці організації не завжди можуть гарантувати ефективне впровадження нових норм у практику. Для цього МЕО використовують різноманітні механізми імплементації правових стандартів, багато з яких заслуговують на увагу як інноваційний внесок у загальну практику правозастосування.

Наприклад, основні правила та принципи СОТ відображені в багатосторонніх торговельних угодах, які впливають на торгівлю товарами та послугами, а також торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, вирішення суперечок і механізм перегляду торговельної політики [28, с. 48].

Особливо помітний вплив МЕО спостерігається в механізмах вирішення спорів. Окрім традиційних методів, таких як переговори чи арбітраж, МЕО розширили практику використання квазіарбітражних та експертних органів, а також створення постійно діючих судових інстанцій у рамках регіональних економічних співтовариств. Цікавою новацією є концепція «судової наднаціональності», зафіксована в установчих документах деяких регіональних співтовариств, наприклад, європейських [22, с. 21].

Також, МЕО внесли значний вклад у розвиток концепції «дорозумілої компетенції», яка активно використовується багатьма міжнародними та міжурядовими економічними організаціями, включаючи ЄС та СОТ.

Таким є внесок МЕО у практику міжнародної правотворчості та правозастосування.

Характерна риса сучасного світового співтовариства – глобалізація МEB. З огляду на це, необхідною умовою реалізації економічного потенціалу будь-якої держави, будь-якої організації є участь у функціонуванні світової економіки.

Розвиток економічної взаємозалежності держав об'єктивно вимагає підвищення ролі багатостороннього регулювання зв'язків між суб'єктами МEB. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні економічні організації, що є інституційними механізмами координації та регулювання співробітництва практично в усіх сферах міжнародних економічних відносин.

МЕО посідають особливе місце в системі міжнародного права. Ефективність дії правової системи найкраще можна побачити саме в тому, як її нормативні положення діють на практиці. Ефективності впровадження нормативних положень сприяють чітке та детальне формулювання норм МП, а також їх швидке створення/ухвалення відповідно до швидких змін потреб практики.

Усе це дає підстави стверджувати, що участь МЕО в правотворчому процесі є ефективним засобом міжнародно-правового регулювання.

Класифікувати міжнародні економічні організації можна за різними критеріями.

З нашої точки зору, виходячи зі сфери діяльності цих організацій, можна розділити всі міжнародні економічні організації на:

- консультативні групи країн – це механізми узгодження економічної політики держав, але зазвичай вони не оформлені в міжнародну організацію, мають свій секретаріат, який надає в їхнє розпорядження держава-член цієї групи. Візьмемо, наприклад, Групу семи (G-7), що складається з найбільших промислових країн – це Сполучене Королівство, Німеччина, США, Франція, Японія, Італія, Канада;

- універсальні міжнародні організації, які збирають інформацію і

регулюють певні види міжнародних економічних відносин, сюди належать організації, розглянуті вище, наприклад, група Світового банку, ООН, СОТ;

- галузеві міжнародні організації, які регулюють певні галузі виробництва товарів або послуг і торгівлі на міжнародній арені. Як приклад можна навести і ОПЕК, і інші організації з какао, кави, джуту, натурального каучуку, цукру тощо. Їхня основна функція – стабільність світових цін на відповідні товари, а також обговорення проблем, що виникають на товарних ринках, збирання та аналіз статистичних даних щодо відповідного товару на світових ринках;

- регіональні міжнародні організації – це свого роду об'єднання груп держав, які являють собою майданчик для обговорення проблем регіонального характеру, для узгодження регіональної політики у сфері зовнішньої торгівлі, для збору інформації про регіон. Особливо хотілося відзначити роль групи регіональних комісій ООН для різних регіонів, наприклад, Африки;

- банківські міжнародні організації - це банки міжнародних розрахунків, інвестиційні банки та експортні банки. Серед них окремою групою виокремлюються міжнародні банки розвитку, наприклад, Африканський банк розвитку (ADB), Міжамериканський банк розвитку (IaDB) тощо. Відмітна риса цих банків розвитку – у всіх цих банків регіональний характер, вони функціонують з метою пільгового фінансування проєктів у державах-членах, у зв'язку з чим багато кредитів не погашають у строк, і ці банки розвитку часом перебувають на межі банкрутства.

Регіональні міжнародні економічні організації (РМЕО) відіграють ключову роль у формуванні глобальної економічної системи. Вивчення таких організацій з правової та економічної точок зору дозволяє краще зрозуміти механізми міжнародної кооперації та інтеграції, які формують макроекономічні тренди та політики на регіональному рівні [29, с. 301].

З правового погляду, регіональні організації часто створюють унікальні правові системи, які регулюють торгівлю, інвестиції, інтелектуальну власність та інші ключові аспекти економічної взаємодії між державами-членами. Це

включає створення спільних норм і стандартів, які можуть відрізнятися від глобальних практик. Наприклад, ЄС має власний регуляторний механізм, який впливає на всі економічні сектори від сільського господарства до цифрових технологій. Вивчення цих правил допомагає зрозуміти, як правові інструменти можуть бути використані для регіональної інтеграції та розвитку.

З економічного боку, РМЕО сприяють створенню зон вільної торгівлі, митних союзів або спільних ринків. Це знижує торгові бар'єри між державами-членами, стимулює транскордонні інвестиції і підвищує економічне зростання через збільшення обсягів торгівлі та оптимізацію виробничих ланцюгів. Наприклад, АСЕАН демонструє значне економічне зростання завдяки інтеграційним процесам, які спрощують ведення бізнесу між державами регіону.

Крім того, економічне та правове вивчення РМЕО дозволяє аналізувати їхній вплив на міжнародні відносини та зовнішньополітичні стратегії держав-членів. Вони виступають як платформи для політичного діалогу та кооперації, що може сприяти мирному вирішенню конфліктів та зміцненню регіональної стабільності. Враховуючи ці аспекти, стає зрозуміло, чому глибоке розуміння правових та економічних основ регіональних організацій є важливим для аналізу глобальних і регіональних трендів.

Хоча належні правові конструкції, такі як деталізовані механізми вирішення спорів, можуть сприяти розвитку торгівлі в добре функціонуючих РМЕО, простого закріплення належної правової конструкції на папері недостатньо для створення ефективних міжнародних організацій [29, с. 301].

Екзогенні фактори, присутні в торговому середовищі, коли держави вперше вирішують створити РМЕО, стимулюють їхнє подальше функціонування. Коли принаймні одна держава в рамках запропонованої організації може створювати серйозну загрозу виходу або мати вигідний варіант для торгівлі за межами організації, організація може бути менш ефективною. Принаймні, переговори всередині організації суттєво відрізнятимуться від таких переговорів у сценарії з невеликою кількістю

надійних зовнішніх варіантів. Великі держави з хорошими альтернативами для торгівлі за межами потенційного РМЕО можуть висувати вимоги до інших потенційних членів. Ці інші члени повинні виконувати вимоги держави із зовнішніми можливостями, щоб запобігти її виходу з угоди. Проте, якщо держави-члени отримують менше прибутку від торгівлі за межами запропонованої організації, ніж усередині неї, ми можемо передбачити, що вони діятимуть ефективно в рамках такої організації і виконуватимуть взяті на себе зобов'язання під час створення РМЕО. Якщо найбільша держава має прибуткові можливості для торгівлі за межами своїх сусідів, стимул для розвитку сильного регіонального ринку є меншим.

Є багато причин чому держави можуть мати значні зовнішні можливості. Якщо потенціал для торгівлі в регіоні незначний – через забезпеченість факторами виробництва, розмір ринку чи інші бар'єри – стимул для укладення ефективною регіональною угоди є невеликим, а витрати на встановлення дієвої регіональної угоди переважатимуть вигоди.

Можливості для торгівлі за межами потенційної регіональної угоди можуть включати будь-що: від двосторонньої торгівлі з іншими країнами за межами регіону до активнішої участі в багатосторонній торгівлі під егідою СОТ. У той час як В. Маттлі наводить подібний аргумент щодо всіх держав-учасниць угоди, ми зосереджуємося на стимулах для найбільшого ринку в регіоні [30, с. 152]. Оскільки цей ринок є центральним гравцем, без якого угода не була б успішною, його варіанти є ключовими для успіху чи провалу угоди. Витрати на вихід (і вхід) менших держав частково контролюються бажаннями більших держав в організації. Наприклад, після того, як переговори про Угоду про економічне партнерство між МЕРКОСУР і Європейською комісією (ЄК) зупинилися через небажання ЄК задовольнити запити Бразилії щодо сільського господарства, уругвайські лідери приватно висловили намір обговорити свої власні угоди про преференційну торгівлю окремо від МЕРКОСУР. Однак на них тиснула Бразилія, щоб вони цього не робили.

Високий рівень легалізації не обов'язково має очікувані наслідки, що усуває давно висловлювані занепокоєння щодо результатів легалізації [31, с. 734]. Звичайно, легалізація є лише одним із типів інституційного дизайну. Організації мають багато конструктивних особливостей, які можуть впливати на ефективність. Подальші дослідження, які кодують різні елементи інституційного дизайну, могли б більш повно вивчити цей потенційний зв'язок.

Багато хто стверджує, що членство в регіональних економічних угодах пов'язане з позитивними результатами для країн, включаючи прямі інвестиції та зниження волатильності. Деякі з цих результатів пояснюються верховенством права, яке мають забезпечувати ці угоди. Однак правові рамки угод автоматично не роблять їх ефективними. Проте все ще може бути так, що інвестори чи інші суб'єкти економічної діяльності можуть сприймати або передбачати верховенство права, навіть якщо воно насправді не втілюється в життя.

Ці висновки мають важливе значення не лише для наукових досліджень у сфері економічної інтеграції, а й для розробки політики. Багато тих, хто розробляє торговельну політику, визнають значні відмінності не лише між різними РМЕО, але й часто спостережуваний розрив між зобов'язаннями, оголошеними на самітах, і фактичним виконанням цих зобов'язань. Наше дослідження діяльності АСЕАН має забезпечити послідовну метрику для оцінки того, як РМЕО працюють на практиці.

Тим не менш, ще потрібно зробити роботу, щоб зрозуміти існування такої кількості амбітних, але погано функціонуючих РМЕО. Чому держави взагалі намагаються писати амбітні угоди, якщо вони знають, що умови договорів навряд чи коли-небудь будуть виконані? Хоча всеохоплююча відповідь виходить за рамки цього дослідження, її варто пошукати. Якщо всі потенційні держави-члени знають, що умови договору навряд чи коли-небудь будуть виконані, ведення переговорів і написання амбітного документа буде нескладним завданням. Формулювання можна навіть безпосередньо

запозичити з існуючих діючих договорів. Хоча написання угоди передбачає певні витрати, такі як організація міжнародної зустрічі, вони відносно невеликі. Крім того, вони можуть бути предметом переговорів, оскільки підписанти вважають, що це те, що хоче бачити міжнародна спільнота. Усі ці можливості потребують окремого теоретизування та тестування. Незважаючи на це, очевидно, що структура стимулів, що стоїть за формуванням неефективних РМЕО, теоретично відрізняється від прагнення створити РМЕО, які відповідають їхнім цілям.

Далі ми перейдемо до аналізу РМЕО на прикладі ЄС і АСЕАН.

1.3. Співвідношення права, економіки та політики в регіональній інтеграції: порівняльний аналіз інтеграції в рамках ЄС та АСЕАН

З врахуванням росту глобалізації та зростання важливості міжнародних економічних відносин, регіональна інтеграція стає ключовим елементом формування нового світового економічного ландшафту. Зокрема, регіональні інтеграційні об'єднання, такі як ЄС та АСЕАН, відіграють значущу роль у формуванні економічних, політичних та соціокультурних відносин у своїх регіонах.

Однак розуміння та вивчення взаємодії між правом та економікою в межах таких інтеграцій є критичним завданням для ефективного управління цими об'єднаннями та співпраці з ними. Важливо враховувати, що економічні процеси і правові норми взаємодіють, впливаючи одне на одне і сприяючи або обмежуючи розвиток регіональної інтеграції.

Дослідження співвідношення права та економіки в контексті регіональної інтеграції має на меті виявлення основних тенденцій, визначення факторів, що впливають на це співвідношення, та розкриття впливу цих аспектів на розвиток інтеграційних процесів. Порівняльний аналіз інтеграції в ЄС та АСЕАН дозволить визначити спільні риси та відмінності в підходах до

забезпечення ефективності та стабільності в регіональних групах країн з різними соціоекономічними та культурними контекстами.

Європейська економічна інтеграція була предметом значної кількості вітчизняних наукових досліджень і загалом вивчена належним чином. Економічна інтеграція держав Південно-Східної Азії досліджена значно менше, а тому в цьому пункті ми дамо їй загальний огляд. Після чого перейдемо до аналізу співвідношення.

В.В. Попко доходить такого висновку щодо правової природи ЄС: «Європейський Союз має особливу правову природу, яка відрізняє його як від міжнародних міжурядових організацій, так й від держав. На сучасному етапі свого розвитку Євросоюз є міждержавним об'єднанням, яке поєднує риси міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення. За своєю юридичною природою право Євросоюзу становить особливу систему права, яка діє поряд з міжнародним та внутрішнім правом. Право Євросоюзу має пріоритет порівняно з внутрішнім правом держав-членів, а деякі його норми наділені прямою дією у внутрішніх правопорядках цих держав. Усе це надає праву Євросоюзу особливого характеру, що відрізняє його як від права міжнародного, так і від права внутрішнього» [32, с. 132].

Ю.С. Хоббі доходить трохи іншого висновку: «На сьогодні немає об'єктивних підстав для будь-яких однобічних категоричних висновків щодо визначення форми устрою ЄС. І, незважаючи на притаманні ЄС федеративні риси, ЄС є міжнародною організацією особливого (або наднаціонального) характеру, оскільки, хоча її правопорядок визнано Судом ЄС автономним, він є особливою частиною міжнародного права, отже правова система ЄС значною мірою складається з міжнародно-правових актів, особливо в рамках другої та третьої опор, де держави-члени зберігають свій суверенітет» [33, с. 595]. Право ЄС виступає в якості особливої самостійної правової системи, що існує поряд з національними правовими системами та системою міжнародно-правовою і відрізняється від них цілою низкою дуже важливих кваліфікаційних рис і особливостей.

Не можна не погодитися і з думкою О.С. Передерія: «Правопорядок ЄС є культурним надбанням європейських народів загальноцивілізаційного значення. Його наднаціональний регуляторний потенціал і форми впливу на суспільні відносини як у межах ЄС, так і поза ним є багатограними, різноманітними і постійно змінюються. Процеси інтеграції будь-якої суверенної держави до ЄС передбачають імплементацію правопорядку ЄС у національну правову систему і має наслідком відповідну трансформацію законодавства і всього правового середовища» [34, с. 54].

М.П. Пісов говорить так про європейську інтеграцію в контексті ЄС: «європейська спільнота породжує новий, більш сучасний юридичний устрій міжнародної правової системи, із цією метою держави навіть здійснили обмеження своїх суверенних прав, і суб'єктами цієї системи є не тільки держави учасниці, але й суб'єкти, що входять в їх склад; отже, правова система спільноти, незалежна від законодавств країн-членів, подібно тому, як вона створює систему обов'язків, що стоять над системами країн-учасниць, має також породити права, які стануть юридичним надбанням кожної спільноти» [35, с. 157].

Таким чином, у академічному дослідженні сучасного статусу та природи правового регулювання ЄС вчені висловлюють різні, але доповнюючі погляди, що складають багатограний образ правової системи цієї унікальної наднаціональної організації. В.В. Попко аргументує, що ЄС представляє собою міждержавне об'єднання, яке має унікальну правову природу, поєднуючи риси міжнародної організації та державоподібного утворення. Він підкреслює, що право ЄС діє паралельно з міжнародним і внутрішнім правом держав-членів, маючи пріоритет над внутрішнім законодавством, що наділяє його особливим характером [32, с. 132]. На відміну від В.В. Попка, Ю.С. Хоббі висуває ідею про те, що ЄС слід розглядати як міжнародну організацію особливого типу з федеративними рисами, де правопорядок ЄС, хоч і автономний, все ще є частиною міжнародного права. Це підкреслює наднаціональний характер ЄС, що регулюється значною кількістю

міжнародно-правових актів, особливо в сферах, де держави-члени зберігають суверенітет [33, с. 595]. О.С. Передерій розглядає правопорядок ЄС як культурне надбання з глобальним значенням. Він вказує на багатогранні та різноманітні форми впливу ЄС, що стають засобом інтеграції національних правових систем в єдиний європейський правопорядок, що відображає постійні зміни і адаптацію [34, с. 54]. З іншого боку, М.П. Пісов говорить про новий юридичний устрій, створений на основі європейської інтеграції, де держави обмежують власний суверенітет для створення інтегрованої правової системи ЄС. Він зазначає, що така система не тільки регулює обов'язки, але й створює права для її членів, сприяючи створенню юридичного надбання на рівні спільноти [35, с. 157].

Враховуючи аналізовані думки вчених, можемо констатувати, що Європейський Союз представляє собою унікальне міждержавне утворення, яке втілює характеристики як міжнародної організації, так і державоподібного формування. ЄС займає особливе місце у системі міжнародного права завдяки своєму наднаціональному характеру і автономному правопорядку, що включає елементи, притаманні федеральним утворенням.

Європейська правова система характеризується високим ступенем інтеграції і є результатом культурного надбання європейських народів. Це виявляється у постійному розвитку і трансформації її компонентів, а також у впливі, який вона чинить не тільки внутрішньо, але й на міжнародні відносини загалом. ЄС використовує широкий арсенал правових інструментів, включаючи юридично обов'язкові рішення і рекомендації, які разом сприяють ефективній координації політики між державами-членами та узгодженню їх законодавств.

Зокрема, правопорядок ЄС сприяє інтеграції національних правових систем у більш широку європейську правову рамку, що демонструє його унікальність та інноваційний характер у світовому правовому контексті. Модель ЄС може слугувати взірцем для інших регіональних об'єднань у плані правової інтеграції та співробітництва.

На цьому тлі переходимо до розгляду правової природи іншого значущого регіонального об'єднання – Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), аналіз якого допоможе нам краще зрозуміти різноманітність правових моделей регіональних інтеграційних проектів на міжнародній арені.

Діяльність АСЕАН почалася в 1967 році. Ця діяльність була заснована на добровільній співпраці між її членами. Першими п'ятьма членами-засновниками цього регіонального альянсу були Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур і Таїланд. Згодом кількість його членів (Буркіна-Фасо, В'єтнам, Лаос, М'янма, Камбоджа і Лаос) збільшилася вдвічі. АСЕАН діє на основі політичного діалогу та консультацій, а консенсус, коли це доречно, слугує правилом голосування. У багатьох країнах-членах регіону спостерігається значне економічне зростання і регіон добре справляється з підтриманням безпеки [36, с. 20].

Фінансова криза 1997-1998 років стала значною подією в історії АСЕАН. Вона була спричинена вільним валютним союзом, в якому низка членів АСЕАН вирішили прив'язати свої валюти до долара США. Цей політичний захід поєднувався з політикою відкритого руху капіталу. Ряд інших країн регіону, включаючи Малайзію, Філіппіни, Південну Корею та Гонконг, а також країни за межами АСЕАН, були дестабілізовані фінансовими спекуляціями «гарячих грошей», спрямованими проти фінансових установ та суверенних держав, таких як Таїланд та Індонезія [37].

Що стосується фіскальної політики та економічного зростання держав-членів, то фінансова криза в АСЕАН не була схожа на європейську. Через свою негнучкість, реакція міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд, викликала погану думку в регіоні. Вирішивши більше покладатися на власні інституційні структури в ці переломні моменти, АСЕАН розробила амбітну стратегію співпраці, створивши спільноту АСЕАН і прийнявши Хартію АСЕАН [38, с. 18].

Порівняно з договорами в європейському контексті, Хартія АСЕАН слугує основоположним документом. У 2008 році Хартія набула чинності,

надавши АСЕАН нові інституційні рамки та правовий статус [39]. У міру того як вона перетворюється на юридично обов'язковий документ для членів АСЕАН, вона набуває все більшого значення. Декларація Себу заснувала спільноту АСЕАН у 2007 році і дала їй час до 2015 року для досягнення своїх цілей [40]. Політико-безпекова, економічна та соціокультурна складові формують фундамент спільноти АСЕАН. Хартія встановила 2015 рік як крайній термін для створення єдиного ринку АСЕАН і створення стабільного, процвітаючого і конкурентного середовища. Це стосується технічних стандартів, єдиної митниці та необмеженої торгівлі. У сфері енергетичної політики Хартія також закликає до тісної співпраці та лібералізації торгівлі. АСЕАН створила потужні інституційні структури, такі як саміт, який видає політичні директиви та керівні принципи. Крім того, АСЕАН зміцнила свої інституційні рамки завдяки створенню Координаційної ради АСЕАН міністрів закордонних справ держав-членів АСЕАН та Секретаріату АСЕАН.

АСЕАН створила основи економічного управління для зміцнення своєї фінансової стабільності. Починаючи з 2002 року, в рамках першого етапу було запроваджено низку двосторонніх валютних свопів. Станом на 2010 рік ця спеціальна система перетворилася на Ініціативу багатосторонності Чанг Май (Chang Mai Initiative of Multilateralism – СМІМ). У цьому вдосконаленому механізмі валютних свопів беруть участь 26 центральних банків і міністерств фінансів держав АСЕАН та країн "+3". Фактично, цей механізм є незалежним інструментом на кшталт МВФ для Південно-Східної Азії [41].

Покращення ринку облігацій країн АСЕАН та валют АСЕАН "+3" є метою Ініціативи ринку облігацій АСЕАН, ще одного механізму економічного управління АСЕАН.

Здатність АСЕАН залучати до своєї роботи великі економіки регіону, такі як Китай, Японія та Південна Корея, була продемонстрована економічним управлінням. Інші гравці знайшли м'який метод АСЕАН привабливим. Підхід АСЕАН був більш екстравертним, ніж підходи ЄС та Єврогрупи, які були більш інтровертними.

Для своєї єдиної валюти ЄС вирішив зміцнити існуючі структури [42, с. 378]. Деякі з цих заходів здійснюються лише тими членами ЄС, які використовують євро як свою валюту.

Держави Південно-східної Азії змогли створити комплексний формат регіональної координації, в основі якого лежить АСЕАН. Враховуючи політичне, економічне та культурне розмаїття регіону, це особливо ефективна стратегія. Щорічно АСЕАН проводить Східноазійський саміт. Він зосереджується на питаннях регіональної безпеки та економічної стабільності і включає глав держав США, Китаю, Росії та Австралії [43].

Європейський Союз є членом Регіонального форуму АСЕАН (ARF), ще однієї регіональної організації. Кодекс поведінки Китаю та АСЕАН у Південно-Китайському морі ілюструє прогрес, досягнутий у цій сфері, яка є центром уваги ARF у питаннях зовнішньої політики та безпеки, пов'язаних з регіоном [44, с. 46].

Нарешті, в рамках Азійсько-Європейської зустрічі (АСЕМ) члени АСЕАН зустрічаються з іншими делегаціями та партнерами з Європи. Цей форум перетворився на один з ключових майданчиків для обговорення питань глобалізації, багатосторонності та макрорегіональних проблем [45]. Серед 51 партнера форуму – Секретаріат АСЕАН, 10 азіатських країн, що не є членами АСЕАН (таких як Росія, Китай, Індія та Японія), а також 10 членів АСЕАН. З європейської сторони до організації входять Норвегія та Швейцарія, а також Європейський Союз та його 27 членів. Наразі інші країни, такі як Казахстан і Туреччина, обговорюють, чи подавати заявку на членство в АСЕАН.

Завдяки використанню дипломатичного підходу АСЕАН перетворилася на процвітаючий і мирний регіональний альянс. В результаті нещодавнього експорту методу АСЕАН у більший регіон, цінності АСЕАН тепер просуваються і за його межами. У середині АСЕАН зміцнила свої інституційні рамки і розширила співпрацю в політичній, економічній і соціальній сферах після фінансової кризи [46, с. 16]. ЄС тепер має надійного і потужного союзника в цих процесах.

Порівняння інституцій та методів роботи, що застосовуються в цих двох регіонах, дуже відрізняється, на відміну від порівняння принципів та цінностей. Основні відмінності полягають в інституціях: ЄС має складну систему інституцій, тоді як АСЕАН має лише секретаріат. Існують також інші дорадчі та консультативні органи. ЄС відмовився від потужного адміністративного апарату, який дозволяв би йому проводити аналіз, писати закони, наглядати за їх виконанням та запроваджувати обмеження, коли це необхідно. Інституційна структура забезпечує баланс між інтересами ЄС в цілому та національними інтересами його держав-членів.

Бюджети різних регіонів також відрізняються за розміром: у випадку АСЕАН вони покривають лише найпростіші функції секретаріату, тоді як в ЄС вони слугують інструментом для реалізації низки важливих політик (регіональної, аграрної, енергетичної, юстиції та внутрішніх справ, зовнішньої, а також досліджень та інновацій). Вищезгадане порівняння показує, що підхід АСЕАН в першу чергу мотивований політичними зобов'язаннями, які розробляються і вводяться в дію через національні процедури контролю. Через кризи, що сталися в кожному регіоні, обставини, пов'язані з економічним управлінням, суттєво змінилися в обох регіонах. Макроекономічне співробітництво, регулювання фінансових послуг, бюджетний нагляд, монетарна співпраця, оподаткування та ресурси для порятунку - все це аспекти економічного врядування [47].

Після кризи обидва регіони впроваджували політику у схожий спосіб, хоча і з різними цілями та непорівнянними методами. Обидва регіони обрали підхід «допомога-нагляд», який передбачає створення власних регіональних фондів допомоги (СМІМ в АСЕАН, EFSF та ESM в ЄС), а також більш суворий моніторинг макроекономічної та бюджетної політики держав-членів. Використання нормативного інструменту в економічному управлінні – це те, в чому підходи АСЕАН та ЄС розходяться [48].

Інтеграція банківського союзу та фінансових послуг – це другий паралельний розвиток. У цьому випадку відправна точка також була дещо

іншою. Спочатку банки-члени АСЕАН працювали як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, що означало значну неоднорідність у регулюванні сектору. Затвердивши Економічний план, АСЕАН взяла на себе зобов'язання створити єдиний ринок, що охоплював би банківські та фінансові послуги. Вона застосувала практичну стратегію відмови від участі для банків, пов'язаних з менш розвиненими регіонами [49].

Створення більш міцного фінансового сектору та сприяння економічному зростанню були двома цілями АСЕАН. До кризи суверенного боргу в Єврозоні 2008 року ЄС вже досяг успіху на внутрішньому ринку в секторі фінансових послуг. Саме занепокоєння щодо фінансової стабільності спонукало ЄС розпочати проект банківського союзу. Щоб розірвати замкнене коло, яке існує між банками та суверенними агентами, члени Єврозони досягли консенсусу щодо можливості використання механізмів допомоги банкам, які перебувають у скрутному становищі [50, с. 4]. Передумовами для цього були єдиний наглядовий механізм та єдиний механізм врегулювання. Лише екзистенційна загроза для єврозони – тема інтенсивних політичних та громадських дискусій – зробила такий розвиток подій можливим.

Третє порівняння розглядає відповідні географічні сфери економічного управління двох регіонів. Економічні інструменти АСЕАН здобули підтримку, яка виходить за межі регіону. АСЕАН змогла включити держави «+3» до своїх систем підтримки. У цьому відношенні, метод роботи АСЕАН, спрямований на досягнення консенсусу і збереження національного суверенітету, виявився привабливим, особливо якщо взяти до уваги, що держави «+3» мають набагато більше економічне значення, ніж сама АСЕАН. Політичне бажання азійських країн контролювати власну політику і бути менш залежними від глобального економічного управління під керівництвом МВФ також впливає на архітектуру допомоги АСЕАН [51].

На відміну від АСЕАН, ЄС застосовує низку інструментів економічного управління за «формулою мінус», що означає, що вони є обов'язковими не для

всіх членів ЄС. Прикладами такої більш обмеженої перспективи є Банківський союз, Пакт «Євро плюс», EFSF, ESM та TSCG.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що основними відмінностями між економічною інтеграцією обох регіонів є:

1. Інтеграційні принципи та цілі. ЄС має 27 країн-членів, населення понад 500 мільйонів і територію 4 000 000 км², а його ВВП становить близько 12 000 мільярдів доларів США, а середній ВВП на душу населення – близько 24 000 доларів США. АСЕАН з десятьма країнами-членами охоплює територію понад 900 000 млн км², однак, порівняно з ЄС, її середній ВВП на душу населення та економічні масштаби в 12 разів менші. ЄС був заснований і розпочав міжнародну економічну інтеграцію в усіх сферах, включаючи торгівлю та послуги, з метою гарантування стабільного миру в Європі, врегулювання суперечки між двома найбільш потужними державами, Францією та Німеччиною, і заохочення зміцнення співпраці між шістьма державами (Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Люксембург та Італія).

З іншого боку, АСЕАН була створена з наміром співпрацювати з США у боротьбі з комунізмом у Китаї, В'єтнамі та Радянському Союзі. Крім того, АСЕАН була заснована з наміром боротися з небезпекою та насильством серед держав, що входять до її складу. Основою принципів інтеграції ЄС є міждержавні відносини між націями: спочатку економічні відносини, потім політика, культура, суспільство, і, перш за все, створення єдиної, цілісної інституції з чітко визначеною правовою базою.

2. Ступінь інкорпорації. Численні звіти, які були вивчені, показують, що темпи розвитку двох організацій суттєво відрізняються одна від одної. З моменту заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), яке розширювалося шість разів, ЄС значно випередив глобальний рівень інтеграції. Що стосується АСЕАН, то в 1992 році держави-члени підписали Рамкову угоду про розширення економічного співробітництва та створення зони вільної торгівлі (АФТА), але про спільну валюту вони почали говорити

лише в 2005 році. Прогнозується, що нова азійська валютна одиниця (АСУ) зможе формально стати спільною валютою Азії у 2026-2036 роках [52].

Маючи єдиний спільний ринок і тісний зв'язок між державами, очевидно, що ЄС значно просунувся вперед порівняно з АСЕАН. ЄС та АСЕАН мають не лише різні рівні розвитку, але й різні підходи до розвитку. З самого початку існування ЄС існували чітко визначені стратегії, а держави-члени досягли консенсусу щодо їх реалізації. Формування політичних альянсів відбувається пізніше, після того, як економіка держав-членів ЄС поступово стабілізується. На відміну від ЄС, АСЕАН була заснована на політичних пактах і партнерстві з США для протистояння комуністичному уряду, створюючи систему політичної безпеки, яка підтримувала зростання кожної держави-члена. На рівні масової асоціації між організаціями також існують відмінності. Завдяки історичним досягненням АСЕАН після 50 років від заснування та зростання, взаємна недовіра поступила місцем співпраці та миру в усій Південно-Східній Азії.

3. Стратегії за кордоном. Вище керівництво ЄС переходить до незалежної зовнішньополітичної стратегії, оскільки вони ризикують розірвати зв'язки зі США. У зв'язку з виходом Великої Британії з ЄС з'явилося більше шансів об'єднати оборону і безпеку в рамках ЄС. Оборонна програма ЄС від 2017 року була швидко реалізована країнами-членами ЄС і вона передбачає, що, починаючи з 2020 року, 5,5 мільярдів євро щорічно витратимуться на створення Європейського оборонного фонду. Європа і США продовжують підтримувати міцні торговельні та інвестиційні зв'язки. У той час як ЄС переживає бурхливі події, АСЕАН в останні роки мирно розвивається і розширює свою співпрацю з державами по всьому світу. Деякі країни, такі як Індонезія та Індія, заявили, що АСЕАН завжди буде основою їхніх закордонних стратегій.

4. Організаційна структура. З моменту свого заснування АСЕАН мала порівняно прості інституції, на відміну від ЄС. Саміт АСЕАН, Рада спільноти АСЕАН, Секторальна рада міністрів, Генеральний секретар і Секретаріат,

Комітет постійних представників, Комітет АСЕАН у третій держав та міжнародних організаціях є одними з семи функціональних установ, що входять до складу АСЕАН. Перевага цих органів полягає в тому, що вони були розроблені, побудовані та функціонують централізовано та відповідально, що підвищує ефективність та результативність при прийнятті групових рішень, зменшує нерівність у повноваженнях, скорочує відстань між зустрічами, а також підкреслює важливість ролі Секретаріату.

Держави-члени ЄС керуються різними органами, включаючи Європейський центральний банк (ЄЦБ), Європейський суд, Європейський парламент, Європейську комісію та Раду міністрів. Можна стверджувати, що між ЄС та АСЕАН є певні спільні риси, такі як відносно жорстка операційна та організаційна структура, заснована на певних принципах, що гарантують цілеспрямованість, широту та компетентність. Глави держав, які входять до складу організацій, покликані вирішувати важливі проблеми, давати вказівки щодо розвитку організацій і, врешті-решт, визначати повноваження організації через конкретні документи.

Однак ці дві організації мають певні відмінності, наприклад, правова система ЄС базується на федеральному принципі та характері її побудови; організаційна структура АСЕАН заснована на принципі вільного об'єднання держав, а рівень тісного об'єднання наднаціональної моделі – на рівні тісної асоціації. Існують різні причини такої різниці, але основною з них є кооперативний характер кожної організації. АСЕАН не прагне до об'єднання та створення наддержави [47]. Міжурядовий механізм, заснований на ідеях консенсусу та консультацій, – це Механізм співробітництва АСЕАН. Згідно з цими принципами, рішення в рамках АСЕАН можуть бути прийняті лише на основі консенсусу між усіма державами-членами. Оскільки ЄС поєднує повноваження федеральних держав з регіональними та міжнародними організаціями, його правова система є більш складною, ніж в АСЕАН.

5. Ефективність та єдність права. ЄС є окремою правовою системою, яка відокремлена від глобальної правової системи для досягнення цілей інтеграції.

Відповідно до установчих договорів, які заснували ЄС, організація також уповноважена видавати нормативні акти для досягнення цілей договорів, в тій мірі, в якій договори надають Європейській Комісії повноваження подавати проекти нормативних актів до Ради Європейського Союзу та Європейського Парламенту. Подібно до положень установчих договорів, держави-члени зобов'язані дотримуватися вторинного права ЄС.

З порівняння АСЕАН та ЄС можна зробити висновок, що інтеграція в обох регіонах ґрунтується на наборі цінностей і принципів, які є сумісними, що вони використовують різні інституції та методи роботи, і що вони мають схожі підходи до вирішення своїх регіональних економічних криз, хоча й роблять це по-різному. Крім того, у випадках, коли законодавство держави-члена суперечить або конфліктує з правом ЄС, держави-члени повинні вжити заходів для внесення змін або скасування своїх внутрішніх законів відповідно до принципу верховенства права Європейського Союзу (*Primacy of European Union law*), який Суд Європейського Союзу встановив у справі «Коста проти Енел» у 1964 році [53].

Навпаки, співпраця між державами-членами АСЕАН базується на міжнародному праві з метою створення прав та обов'язків для громадян держав-членів. Угоди АСЕАН повинні бути спочатку імплементовані у внутрішнє законодавство або прийняті як акти внутрішнього законодавства держав-членів. Таким чином, ефективність угод АСЕАН значною мірою залежить від держав-членів. Ключовою проблемою для розвитку співпраці в АСЕАН є те, що держави-члени не дотримуються угод, укладених в рамках АСЕАН [54, с. 182].

Метою Статуту АСЕАН є створення АСЕАН як організації, що ґрунтується на чітких правилах. Встановлено, що держави-члени повинні вжити всіх необхідних заходів, включаючи прийняття відповідного внутрішнього законодавства, для виконання своїх зобов'язань за Статутом та інших зобов'язань, які вони мають в рамках АСЕАН [39]. Статут покладає на Генерального секретаря АСЕАН завдання стежити за виконанням рішень і

угод АСЕАН і здійснювати нагляд за їх виконанням. у разі грубого ігнорування або серйозного порушення Статуту, він може бути змушений припинити дію Статуту. Згідно зі статуту, рішення з цього питання має бути прийняте на Саміті лідерів АСЕАН.

Однак проблема пов'язана з тим, що саміт АСЕАН є органом, який приймає рішення у випадках порушення зобов'язань, полягає у форматі ухвалення рішень на саміті. Він базується на принципі консенсусу, оскільки кожна держава-член може скористатися своїм правом вето. Покарання держав-членів, які порушують Хартію, навряд чи буде реалістичним на практиці. Кваліфікаційні вимоги передбачають застосування конкретних санкцій до держав-членів, які серйозно порушують свої зобов'язання за Хартією, наприклад, призупинення членських прав і привілеїв, чи то права на участь у діяльності АСЕАН, чи то права на членство в організації [55]. Очевидно, що на відміну від Європейського Союзу, навіть після прийняття Хартії, АСЕАН все ще не має ефективного механізму забезпечення дотримання угод та рішень АСЕАН.

6. Вирішення спорів. На додаток до створення правової системи, яка має особливі характеристики, договори ЄС також встановлюють систему та організацію вирішення спорів, незалежну від міжнародної правової системи, зі створенням суду, незалежного від держав-членів з моменту заснування організації. У разі виникнення спору між державами-членами, між інституціями Європейського Союзу або між інституціями Європейського Союзу та державами-членами щодо тлумачення та застосування права ЄС, договір передбачає, що Суд Європейського Союзу має повноваження тлумачити та застосовувати право [56]. Рішення та рекомендації Суду Європейського Союзу є обов'язковими для виконання всіма організаціями та державами-членами ЄС.

Договори ЄС також створюють систему, яка полегшує співпрацю між внутрішніми судами держав-членів та Судом Європейського Союзу. Внутрішні суди держав-членів можуть звертатися до Суду Європейського

Союзу з проханням про тлумачення права ЄС, включаючи перевірку відповідності національного законодавства праву ЄС через запит про попередній висновок (*Preliminary ruling*). Запит на отримання попереднього висновку відіграє важливу роль у забезпеченні правозастосування, забезпечуючи ефективно та уніфіковане застосування права ЄС в усіх державах-членах [57].

У випадку, якщо держави-члени не дотримуються договорів та інших правил Європейського Союзу, Європейська Комісія має право надавати рекомендації державам-членам, якщо вони не виконують ці рекомендації. Європейська Комісія може подати позов проти таких держав-членів до Суду Європейського Союзу. Крім того, держава-член, яка вважає, що інша держава-член порушує свої зобов'язання, може подати позов проти неї до Суду Європейського Союзу. Якщо суд вирішує, що держава-член порушила свої зобов'язання, такі держави-члени зобов'язані вжити різних заходів для виконання судових рішень. Якщо держави-члени не виконують рішення суду, Європейська Комісія може подати позов до Суду ЄС проти відповідної держави-члена. ЄС та його судові органи можуть накладати штрафи. Зокрема, Європейська Комісія та Суд Європейського Союзу використовують повноваження, надані установчими договорами, для суворого контролю за дотриманням своїх зобов'язань, що призвело до зменшення кількості випадків порушень права ЄС.

У сфері вирішення спорів між країнами-членами АСЕАН Хартія передбачає вирішення спорів між державами-членами шляхом діалогу, консультацій та переговорів [39]. Сторони спору можуть звернутися до Голови АСЕАН або Генерального секретаря АСЕАН з проханням діяти *ex officio* як надійний посередник, примиритель або медіатор. Статут покладає на Генерального секретаря АСЕАН відповідальність за нагляд за виконанням висновків, рекомендацій або рішень, що впливають з Механізму врегулювання спорів АСЕАН. Але Генеральний секретар АСЕАН не має повноважень забезпечувати виконання таких висновків, рекомендацій або

рішень. Він лише подає звіт на Саміт АСЕАН у випадках невиконання висновків, рекомендацій або рішень, прийнятих Механізмом врегулювання спорів АСЕАН. Справа може бути передана на розгляд Саміту АСЕАН для прийняття рішення. У зв'язку з цим, найвищим механізмом прийняття рішень та вирішення спорів АСЕАН є Саміт АСЕАН, який базується на принципі консенсусу, використовуючи політичний тиск на держави-члени для того, щоб спробувати знайти рішення разом.

Хартія АСЕАН не передбачає створення Суду АСЕАН або обов'язкової системи вирішення спорів між державами-членами [39]. Хартія передбачає створення Арбітражу для вирішення спорів, пов'язаних з тлумаченням або застосуванням Хартії та інших інструментів АСЕАН.

ЄС вважається найефективнішим прикладом регіонального співробітництва. Європейське економічне співтовариство, яке перетворилося на сучасний Європейський Союз, наразі має проблеми. Успіх у відновленні економіки європейських країн після Другої світової війни відновив статус континенту як заможного та потужного. Європейський Союз успішно заснував митний союз у 1968 році і зміг створити спільний європейський ринок, що призвело до усунення торговельних бар'єрів, як тарифних, так і нетарифних заходів між державами-членами, а також до встановлення податкових ставок для спільних зовнішньоторговельних груп. З 1992 року в рамках ЄС дозволено необмежений рух капіталу, робочої сили, товарів і послуг між державами-членами. Економічний і валютний союз, що складається з 19 членів, які використовують одну валюту, був створений в результаті співпраці ЄС. Він має спільну монетарну політику, контрольовану Європейським центральним банком і спільну валюту – євро. З політичної точки зору, Європейський Союз просунувся вперед, надавши своїм громадянам різні права, включаючи європейське громадянство. Наприклад, свобода жити і працювати в будь-якій державі-члені ЄС гарантується законом. Так само як і право голосу на виборах органів місцевого самоврядування в

державі-члені, де вони проживають, але не є громадянами, а також заборона дискримінації за національною ознакою [58].

АСЕАН уособлює зусилля, спрямовані на те, щоб з організації, яка діє неформально і не має обов'язкових правил, перетворитися на більш правову організацію, якою з самого початку був ЄС. Договір про Європейський Союз 1992 року та Договір про Європейське економічне співтовариство 1957 року, які зазнали численних поправок і є чинними, формалізували співпрацю Європейського Союзу на основі юридично обов'язкових стандартів. Ці договори еволюціонували у Договір про Європейський Союз та Договір про його функціонування. Договір про організацію Європейського Союзу чітко окреслює склад та обов'язки організації, а також передбачає створення ефективної правової бази.

Використовуючи «мову», що нагадує про ЄС і співпрацю з ЄС, АСЕАН поставив свої інтеграційні цілі в руслі того, чого раніше прагнув і чого досягнув ЄС. Чи то трикомпонентна структура єс, встановлена Договором про заснування Європейського Союзу в 1992 році, яка охоплює економічне співробітництво в рамках Європейського співтовариства, чи то створення Співтовариства АСЕАН. Подібно до Європейського спільного ринку, АСЕАН прагне створити єдиний ринок і виробничу базу в рамках Європейського економічного співтовариства в 1950-х роках, з вільним рухом факторів виробництва.

Створюючи Комітет постійних представників на зразок Комітету постійних представників, або COREPER, Хартія АСЕАН модифікує організаційну структуру. Крім того, вона визнає гнучку модель співпраці або таку, що виключає певні держави-члени, відповідно до моделі розширеної співпраці ЄС за принципом «АСЕАН мінус»: «Дотримуйтесь узгодженої точки зору і починайте працювати разом» [39].

АСЕАН для досягнення нових цілей інтеграції або у прагненні створити організацію, засновану на правових принципах, подібних до Європейського Союзу, не вдався до змін у розподілі суверенітету між АСЕАН та державами-

членами, як свідчить порівняльний аналіз структур співробітництва ЄС та АСЕАН. Тим часом, наявність потужної наднаціональної організації, яка може функціонувати незалежно від держав-членів з метою сприяння інтеграції, а також системної та правової бази є необхідною умовою для успішної інтеграції за моделлю ЄС.

Суворе дотримання правил є основою для ефективного вирішення спорів; після підписання Хартії АСЕАН продовжує залишатися партнерством держав, відданих захисту суверенних прав. Правило заборони втручання у внутрішні справи, яке включає правило проти використання більшості голосів для прийняття рішень, продовжує бути основним. Наразі АСЕАН не має централізованої організації та міцної правової бази, яка б регулювала дотримання державами-членами угод АСЕАН. Відкидаючи інтеграційні структури ЄС, які не відповідають вимогам, АСЕАН прагне до успішної інтеграції за моделлю ЄС, при цьому здійснюючи співпрацю через міжурядове управління відповідно до моделі АСЕАН.

Держави-члени АСЕАН, на відміну від європейських держав, які пережили звірства Другої світової війни, не вважали загрозу з боку комунізму або внутрішні суперечки між собою достатньо серйозними, щоб виправдати обмеження свого суверенітету. У процесі створення національної держави після здобуття незалежності вони також усвідомили, що вступ до АСЕАН має сприяти збереженню їх суверенітету [59, с. 26]. У цьому сенсі ранні етапи становлення інтеграції в регіоні Південно-Східної Азії узгоджуються із застосуванням співробітництва відповідно до моделі АСЕАН, яка сприяє створенню відчуття взаємної довіри, а співробітництво АСЕАН у сфері безпеки є пріоритетним.

Однак через 40 років після заснування зміни в геополітиці після закінчення холодної війни, економічна криза в Азії, поява Китаю та Індії як нових економічних наддержав і зростання проблем транснаціонального характеру – епідемічна і екологічна криза, наркоторгівля і тероризм – все це підштовхнуло АСЕАН до реформування організації, щоб вижити і стати

організацією з потенціалом відігравати певну роль і бути ефективною. Основою успіху АСЕАН була її здатність здійснювати співпрацю у відповідності з принципами АСЕАН, зокрема, у сфері безпеки, соціальної культури та економіки, оскільки вона прагне стати спільнотою АСЕАН, яка координує співпрацю в цих сферах. Це також стає бар'єром на шляху інтеграції. Співпраця керується консенсусом у прийнятті рішень на основі рівня готовності найменш розвинених країн. За відсутності надійної системи забезпечення дотримання угод і рішень АСЕАН держави-члени схильні ігнорувати реалізацію добровільної співпраці. Тим часом, ефективні механізми прийняття рішень, правозастосування та вирішення спорів необхідні для досягнення складних інтеграційних цілей, таких як створення єдиного ринку та виробничої бази.

АСЕАН намагається перетворитися на спільноту, яка використовує досить вільні правила порівняно з ЄС. Хоча існує Статут АСЕАН, який є відправною точкою для виникнення спільноти, але більша частина того, що закріплено в Статуті АСЕАН, – це загальні принципи з широким змістом, наприклад, принципи прав людини.

Принципи ідентичності згідно з міжнародним правом і правилами не мають абсолютної сили. Крім того, вирішення спорів в АСЕАН також включає в себе «Шлях АСЕАН», який заохочує сторони до переговорів для пошуку консенсусу. Якщо консенсус не може бути досягнутий, спір передається на розгляд до арбітражу. Однак арбітражний процес, передбачений вищезгаданим протоколом, є досить громіздким, складним і має багато перешкод для вступу в процес. Тому що він повинен пройти через різні переговорні процеси через характер процесу вирішення спорів у Статуті АСЕАН та Протоколі [60, с. 113].

Основна увага буде зосереджена на переговорах та інших несудових засобах вирішення міжнародних спорів, таких як посередництво або переговори. Звернення до арбітражу не є обов'язковим і застосовується не в усіх випадках. Але якщо в будь-якому випадку не вдається досягти згоди,

необхідно прийняти рішення про арбітраж. Це залежить від кожного конкретного випадку. Якщо будь-яка сторона бажає вступити в арбітражний процес, але інша сторона відмовилася, вона повинна звернутися до Координаційної ради АСЕАН для повторного розгляду. Тому, хоча Протокол і передбачає, що арбітр винесе рішення, і воно буде обов'язковим і остаточним, але для того, щоб потрапити в цей процес, необхідно пройти багато етапів. Тому є досить багато спорів, які потрапляють у процес вирішення спорів [61, с. 98].

Важливі проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН полягають не у відсутності бачення чи плану дій, а в тому, щоб зробити це бачення і план дій реальністю. Оскільки АСЕАН готується до перетворення на співтовариство, треба негайно реформувати правову систему, процес вирішення спорів і процес прийняття рішень, щоб гарантувати, що АСЕАН дійсно і ефективно керується правилами. Можливо, настав час для держав-членів АСЕАН дійти консенсусу щодо того, що означає бути спільнотою, орієнтованою на людину, заснованою на правилах, яка координує співпрацю у сфері безпеки, політики, економіки та соціокультури, щоб гарантувати, що громадяни АСЕАН дійсно отримують вигоду від інтеграції.

Висновки до Розділу 1

Ми пропонуємо розглянути економічну дипломатію як комплексну категорію галузі міжнародного економічного права, зокрема, торговельного, інвестиційного та інтеграційного права. Економічна дипломатія є категорією міжнародного економічного права, оскільки вона визначає набір правил, принципів та процедур, що регулюють економічні відносини між державами та міжнародними організаціями. Ця галузь міжнародного права встановлює механізми співпраці у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів, та інших аспектів економічних відносин. Крім того, економічна дипломатія передбачає вирішення спорів та конфліктів, які можуть виникнути внаслідок

різноманітних економічних питань. Економічна дипломатія – синергія застосування міжнародного торговельного права, права зовнішніх зносин держав у сфері комерційної діяльності, розвідувальної діяльності в рамках забезпечення пріоритетів національної безпеки з метою досягнення економічного добробуту держави та народу.

Було сформульовано наступну авторську дефініцію поняття економічної дипломатії, що відповідає сучасності: «Економічна дипломатія - комплекс взаємних активних дій та поступок у діяльності суб'єктів міжнародних відносин з метою підтримання дружнього співробітництва шляхом створення договірної основи, що має зобов'язальний або рекомендаційний характер».

Розвиток економічної взаємозалежності держав об'єктивно вимагає підвищення ролі багатостороннього регулювання зв'язків між суб'єктами МЄВ. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні економічні організації, що є інституційними механізмами координації та регулювання співробітництва практично в усіх сферах міжнародних економічних відносин.

МЄО посідають особливе місце в системі міжнародного права. Ефективність дії правової системи найкраще можна побачити саме в тому, як її нормативні положення діють на практиці. Ефективності впровадження нормативних положень сприяють чітке та детальне формулювання норм МП, а також їх швидке створення/ухвалення відповідно до швидких змін потреб практики.

Класифікувати міжнародні економічні організації можна за різними критеріями. З нашої точки зору, виходячи зі сфери діяльності цих організацій, можна розділити всі міжнародні економічні організації на: консультативні групи країн; універсальні міжнародні організації; галузеві міжнародні організації; регіональні міжнародні організації; банківські міжнародні організації.

РМЄО відіграють ключову роль у формуванні глобальної економічної системи. Вивчення таких організацій з правової та економічної точок зору дозволяє краще зрозуміти механізми міжнародної кооперації та інтеграції, які

формують макроекономічні тренди та політики на регіональному рівні. З правового погляду, регіональні організації часто створюють унікальні правові системи, які регулюють торгівлю, інвестиції, інтелектуальну власність та інші ключові аспекти економічної взаємодії між державами-членами. Це включає створення спільних норм і стандартів, які можуть відрізнятися від глобальних практик.

РМЕО сприяють створенню зон вільної торгівлі, митних союзів або спільних ринків. Це знижує торгові бар'єри між державами-членами, стимулює транскордонні інвестиції і підвищує економічне зростання через збільшення обсягів торгівлі та оптимізацію виробничих ланцюгів.

Хоча належні правові конструкції, такі як деталізовані механізми вирішення спорів, можуть сприяти розвитку торгівлі в добре функціонуючих РМЕО, простого закріплення належної правової конструкції на папері недостатньо для створення ефективних міжнародних організацій.

Високий рівень легалізації не обов'язково має очікувані наслідки. Звичайно, легалізація є лише одним із типів інституційного дизайну. Організації мають багато конструктивних особливостей, які можуть впливати на ефективність. Подальші дослідження, які кодують різні елементи інституційного дизайну, могли б більш повно вивчити цей потенційний зв'язок.

Правові рамки угод автоматично не роблять їх ефективними. Проте все ще може бути так, що інвестори чи інші суб'єкти економічної діяльності можуть сприймати або передбачати верховенство права, навіть якщо воно насправді не втілюється в життя.

Узагальнюючи, можна відзначити ключові відмінності між економічною інтеграцією ЄС та АСЕАН. ЄС, з його розгалуженою структурою та інтеграційними цілями, визначається як «регіональна наддержава», орієнтована на уніфікацію і внутрішню стабільність. З іншого боку, АСЕАН, створена на основі політичних пактів для спільної боротьби з

небезпекою, зберігає міждержавний характер та визначається принципом консенсусу.

Стосовно інкорпорації та стратегій за кордоном, ЄС випереджає АСЕАН як за рівнем розвитку, так і за обсягами співпраці та інвестицій. Європа вже реалізує оборонну програму та утворює єдиний оборонний фонд, тоді як АСЕАН лише розглядає можливість введення спільної валюти.

Організаційна структура також відрізняється: ЄС, як «регіональна наддержавна», має складну систему органів, у той час як АСЕАН дотримується принципу вільного об'єднання держав. Є об'єднуючі елементи, такі як жорстка операційна та організаційна структура, але різниці базуються на кооперативному характері кожної організації.

Щодо ефективності та єдності права, ЄС визначається більш складною правовою системою, яка поєднує федеральні та регіональні елементи, тоді як АСЕАН ґрунтується на принципах консенсусу та консультацій.

Отже, не лише різниця в економічних показниках, а й основні принципи та підходи роблять ЄС та АСЕАН відмінними моделями регіональної інтеграції.

Важливі проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН полягають не у відсутності бачення чи плану дій, а в тому, щоб зробити це бачення і план дій реальністю. Оскільки АСЕАН готується до перетворення на співтовариство, на нашу думку, доцільно активно реформувати правову систему, процес вирішення спорів і процес прийняття рішень, щоб гарантувати, що АСЕАН дійсно і ефективно керується правилами. Можливо, настав час для держав-членів АСЕАН дійти консенсусу щодо того, що означає бути спільнотою, орієнтованою на людину, заснованою на правилах, яка координує співпрацю у сфері безпеки, політики, економіки та соціокультури, щоб гарантувати, що громадяни держав-членів АСЕАН дійсно отримують вигоду від інтеграції.

РОЗДІЛ 2.

АСЕАН ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РЕГІОНІ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

2.1. Правовий аналіз установчих договорів АСЕАН

Асоціація держав Південно-Східної Азії була заснована 8 серпня 1967 року в Бангкоку шляхом підписання Декларації АСЕАН п'ятьма державами: Республікою Індонезія, Малайзією, Сінгапуром, Королівством Таїланд і Філіппінами. Секретар МЗС Філіппін, Міністри закордонних справ Таїланду та Сінгапуру, Міністр президії з політичних питань/Міністр закордонних справ Індонезії та Заступник Прем'єр-міністра Малайзії підписали Декларацію Асоціації держав Південно-Східної Азії [62].

Текст декларації, на перший погляд, містить лише деякі широкі функціональні та організаційні рамки співробітництва для підписантів, проте детальний аналіз Декларації АСЕАН надає істинне уявлення про АСЕАН як політичне об'єднання та, пізніше, суб'єкт міжнародного права.

АСЕАН, на відміну від інших міжнародних організацій, установчим договором яких є договір (наприклад, Хартія або Статут), заснована декларативним документом. Декларація АСЕАН є стислою та складається з преамбули, 5 пунктів основного змісту, заключної частини.

У преамбулі Декларації АСЕАН 1967 року визначено:

1) необхідність посилення існуючих зав'язків регіональної солідарності та співпраці для вирішення спільних проблем у регіоні Південно-Східної Азії;

2) бажання створити основу спільного регіонального співробітництва у ПСА у дусі рівності та партнерства;

3) Розподіл відповідальності за зміцнення економічної та соціальної стабільності та забезпечення прогресивного національного розвитку на основі відсутності зовнішнього втручання [62].

Основна частина декларації, незважаючи на свій обмежений обсяг, має істотну важливість для визначення міжнародної правосуб'єктності організації.

Першим пунктом Декларації АСЕАН, власне, засновується Асоціація держав Південно-Східної Азії. Важливо підкреслити, що АСЕАН заснована як форма регіонального співробітництва, тобто за ознакою географічного розташування – не за напрямком/галуззю, наприклад, промислове або безпекове об'єднання. Таким чином АСЕАН спочатку розглядалося як суто політичне об'єднання, хоч і зі значною увагою саме на економічну інтеграцію [62].

Дехто може апелювати, що будь-яке об'єднання держав є *a priori* політичним. Такий підхід лише частково відповідає дійсності. Проте, міжнародне право знає низку організацій, які були створені на основі галузевої інтеграції, наприклад, Організація країн-експортерів нафти, Арабський поштовий союз, Асоціація країн-експортерів залізної руди та, авжеж, Європейська спільнота з вугілля та сталі. Отож, у 1967 року було досягнуто політичного взаємопорозуміння п'ятьма лідерами держав ПСА, які поділяли спільні безпекові проблеми та з метою їх координованого вирішення уклали Декларацію АСЕАН [62].

Зважаючи, що цілі та завдання Асоціації викладені разом у пункті 2 Бангкокської Декларації, їх доцільно групувати за 3 напрямками:

1) Економічне співробітництво. Сторони домовилися про прискорення економічного зростання через спільні зусилля у дусі рівності та партнерства; співпрацювати з метою розширення міжнародної торгівлі, зокрема, сільськогосподарськими товарами та промисловістю. Додатково члени АСЕАН визначили ціллю покращити ланцюжки постачання продукції.

2) Безпекове співробітництво. Сторони погодилися сприяти регіональному миру та стабільності шляхом дотримання принципу верховенства права та відданості принципам ООН;

3) Публічне співробітництво. Оскільки реалізація напрямку 1 та 2 потребувала персоналу та відповідних рівень фаховості було домовлено про проведення дослідницьких заходів та створення інфраструктури для вивчення Південно-Східних Азійських студій.

У пункті 3 Декларації АСЕАН лаконічно описано організаційну структуру АСЕАН, яка, ймовірно, виходила з *de minimis* потреби структурних підрозділів для роботи регіонального об'єднання, зокрема:

- 1) Зустріч міністрів закордонних справ;
- 2) Постійний комітет під керівництвом міністра закордонних справ головної держави АСЕАН;
- 3) Комітети *ad hoc* та постійні комітети спеціалістів та галузевих посадових осіб;
- 4) Національні комітети АСЕАН у кожній державі Асоціації.

Пункт 4 має основоположне значення для членства, оскільки надає право приєднання інших держав виключно з регіону Південно-Східної Азії.

Наостанок у пункті 5 згадується термін який пізніше стане основою прийняття рішення АСЕАН, як колективним органом – поступки, або іншими словами консенсус.

Для об'єктивної оцінки вищенаведеного установчого договору АСЕАН розглянемо договори про заснування Організації Африканської Єдності (ОАЄ) (пізніше – Африканський Союз), Європейської економічної спільноти (пізніше – Європейський Союз) та інтеграційних об'єднань Південної Америки.

Незважаючи на те, що статут ОАЄ набув чинності ще за 4 роки до проектування установчого договору АСЕАН, документ є свідченням прогресивного підходу до створення регіональної організації, яка не тільки усвідомлює причини створення, а й які заходи співробітництва використати [63].

Статті 5 та 6 Статуту ОАЄ визначають права та обов'язки сторін учасників угоди. Перелік органів ОАЄ знайшов місце у статті 7 Статуту ОАЄ. Статут детально визначає завдання, форму голосування, формат зібрання: Асамблея голів держав, Рада Міністрів, Генеральний Секретар. Двома не менш важливими питаннями функціонування міжнародних організацій є бюджет та розв'язання спорів, які інкорпоровані у статті 23 та статті 19 відповідно, Статуту ОАЄ.

Установчий договір Європейської спільноти з вугілля та сталі від 18 квітня 1951 року та Договір про заснування Європейської економічної спільноти є угодами економічної інтеграції, які значно детальніше визначають зміст співробітництва та створюють зрозумілі з точки зору виконання зобов'язання.

Наприклад, договір про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі містить положення про інвестиції та фінансову допомогу (статті 54-56), регулювання цін (статті 60-64), конкуренцію (стаття 67), зарплатню та рух працівників (ст.68-69) [64]. У випадку АСЕАН дещо схожі положення у вигляді проекту угоди з'являться тільки через 10 років від заснування Асоціації.

Договір про заснування Європейської економічної спільноти – інтеграційна угода, яка являє *traité-cadre* з гнучкими правилами для учасниць та спрямована на досягнення спільного ринку на Європейському просторі. В цей же час в регіоні Південно-Східної Азії критично стояло питання радше безпеки та базових соціальних потреб населення ніж економічної інтеграції [65].

На той час ще міністр закордонних справ Індонезії Адам Малік описав бачення Індонезії щодо розвитку Південно-Східної Азії як «регіону, який може стояти на власних ногах, та достатньо сильний, щоб захистити себе від будь-якого негативного впливу ззовні регіону» [66].

Міністр культури Сінгапуру С. Раджаратнам висловлював побоювання, що АСЕАН буде неправильно сприйнята світом. «Ми не проти нічого, – сказав

він, – не проти когось». І тут він використав термін, який мав би зловісне звучання навіть сьогодні: балканізація. За його словами, у Південно-Східній Азії, як і в Європі та будь-якій частині світу, зовнішні сили зацікавлені в балканізації регіону [66].

З цього робимо висновок, що декларація АСЕАН визначає основні рамкові цілі організації, спрямовані на укладання добровільних та неформальних домовленостей, що сприятимуть надалі створенню обов'язкових та інституційних угод.

Створення інтеграційного об'єднання в Південній Америці відбулося шляхом підписання чотирьохстороннього договору 26 березня 1991 року в Асунсьйоні. Договір про Південний Спільний Ринок (МЕРКОСУР), на відміну від Декларації АСЕАН, передбачав створення саме інтеграційного об'єднання, що відсутнє у історії переговорів лідерів АСЕАН 1967 року.

Порівнюючи АСЕАН з Латиноамериканською асоціацією інтеграції та пізніше Андською групою знову доходимо висновку про існування у АСЕАН установчого договору у формі *hard law* (зобов'язального міжнародного права) та бачення лібералізації торгівлі – запровадження регіональних преференційних тарифів у торгівлі товарами, надання сприяння найменш розвинутих державам у вигляді отримання доступу до іноземних ринків [67].

Видається, що держави-засновниці АСЕАН мали за мету створення організації політико-економічного співробітництва, але остаточна форма організації, як фінальний продукт співпраці, ні у 1967 році, ні у 2024 році не є повністю визначеною. Держави-учасниці АСЕАН, крок за кроком, на основі консенсусу всіх учасників, розробляють зовсім іншу міжнародно-правову форму співпраці, яка суттєво відрізняється від моделі, яка існує в ЄС [68, с. 30].

Потрібно відзначити, що створення АСЕАН відбулося на 15 років пізніше, ніж створення ЄС у формі Європейського об'єднання вугілля та сталі. Попри підтримку співпраці в рамках АСЕАН з боку колишнього прем'єр-міністра Республіки Сінгапур Лі Куан Ю, він відзначав низький об'єм торгівлі

між членами АСЕАН, який становив лише 12%, у порівнянні з торгівлею між членами ЄС, що досягала 60% [69]. Через 50 років після висловлених слів першого прем'єр-міністра Сінгапуру ситуація залишається актуальною, оскільки обсяг торгівлі товарами серед держав-членів АСЕАН продовжує зберігати низький рівень і складає всього 25%.

Економічна інтеграція в АСЕАН дійсно не відповідає промисловим потужностям 10 держав-учасниць, і співпраця розвивається зважено та поступово. Проте такий нединамічний розвиток економічної співпраці має свої переваги: інтеграція ґрунтується на «зоні комфорту» кожної з держав-членів АСЕАН, що означає врахування їхніх інтересів і відсутність наднаціонального регулятора. З часом спільні потреби та виклики природно сприятимуть більш тісній економічній співпраці. Такий поєднаний підхід до історичної ретроспективи та сучасності має велике значення в рамках емпіричного та порівняльного дослідження.

Як влучно зауважує Шіа Юе, протягом певного періоду часу (1967-1976) після Бангкокської декларації, АСЕАН наголошувала лише на «співробітництві», політики АСЕАН не використовували термін «інтеграція», та не були готові розглядати проект ані ЗВТ, ані митного союзу [70].

Для розуміння подій на саміті АСЕАН у 1976 році на Балі, дійсно, важливо враховувати наступні аспекти:

- 1) повернення до безпечної військово-політичної ситуації у Індонезії після тривалого періоду напруженості, що тривав з 1965 року, коли стався спроба державного перевороту (також відома як гестапу);
- 2) вирішення індонезійсько-малайзійського збройного конфлікту шляхом припинення повноважень Президента Індонезії Сукарно;
- 3) утворення нової незалежної держави Республіки Сінгапур у 1965 році;
- 4) завершення війни у В'єтнамі з кривавою перемогою комуністичних сил, що також вплинуло на політичну та військову ситуацію у регіоні Південно-Східної Азії [68, с. 31].

Зазначені факти підтверджують думку про те, що з 1967 по 1975 рік співпраця між членами АСЕАН була нединамічною через політичні суперечності між державами. На початку 1975 року лідери майбутніх держав-засновниць АСЕАН відчували необхідність у проведенні спільного обговорення для вирішення актуальних питань. Підготовка до саміту тривала 3 місяці, причому Індонезія зіграла ключову роль у підготовці проекту першої Декларації Балі.

Під час аналізу оригінального тексту Декларації Балі 1976 року слід звернути увагу на перший пункт, що наголошує на «зміцненні гнучкості АСЕАН». Гнучкість (в оригіналі з англ. *flexibility* та інд. *ketahanan*) має створити умови для обов'язкового врахування інтересів партнерів та строгого дотримання взятих зобов'язань одночасно [68, с. 32].

Однією з правових передумов першого саміту на Балі було укладання Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету (в оригіналі з англ. *Zone of Peace, Freedom, and Neutrality* або *ZOPFAN*) у 1971 році у Куала-Лумпурі, яка сприяла розвитку дружніх зв'язків між лідерами держав [71].

Основний текст Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету складається усього з 70 слів і фактично повторює найменування угоди, вказуючи на визнання зони для держав-учасниць, що не залежить від проявів втручання третіх держав поза угодою. Додатково у пункті 2 Декларації держави-учасниці погоджуються докладати узгоджених зусиль для розширення сфер співпраці, з метою сприяння ефективності, солідарності та тісніших відносин. Після цього основний текст декларації завершується.

Більш цікавою видається преамбула Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету, визнаючи її невід'ємною частиною міжнародної угоди, відповідно до ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [68, с. 33]. Преамбула до декларації визначила наступні нагальні регіональні прагнення для Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Філіппін і Таїланду, враховуючи політико-економічні умови того часу:

1) послаблення міжнародної напруженості та досягнення довготривалого миру;

2) погодження нейтральності держав Південно-Східної Азії та пошук засобів забезпечення цього (визнання важливості збереження нейтрального стану держав у регіоні та розвитку механізмів для гарантування цієї нейтральності. Варто зауважити, що поняття нейтральності у Декларації не накладає на держави-учасниці зобов'язання зберігати стан нейтральності під час регіональних конфліктів у світі. Декларація має регіональний характер і спрямована на попередження можливих майбутніх регіональних конфліктів у Південно-Східній Азії);

3) визнання імперативних принципів міжнародного права та визнання права кожної держави, незалежно від її площі, на здійснення незалежного державотворення та внутрішніх справ є невід'ємною частиною преамбули Декларації. На додаток, в преамбулі згадується Декларація Бандунзької конференції 1955 року. Це свідчить про бажання держав-членів АСЕАН підтримувати мир, стабільність та дотримання міжнародного права. Із цієї точки зору, включення згадки про Декларацію Бандунзької конференції може бути спрямоване на надання запевнень у повазі та мирних намірах регіональному гегемону, Китайській Народній Республіці, а також на підтримку принципів мирного співіснування та співробітництва в регіоні [72, с. 14].

Аналізуючи юридичний стиль написання документу з метою визначення практичного змісту тексту, можна виокремити такі сигнали декларації:

1) регіон повинен досягти нейтралітету, утримуючись від приєднання до великих держав за межами регіону і не роблячи їх ворогами;

2) держави-учасниці АСЕАН інформують США, СРСР і КНР, та просять їх гарантувати, що вони не конкуруватимуть у регіоні ПСА;

3) члени АСЕАН забезпечують мирний і прогресивний напрямок національного розвитку для соціальної стабільності усього регіону.

Незважаючи на високі цілі у сфері регіональної безпеки, ZOPFAN не створює жодних юридичних зобов'язань для всіх держав-членів, які ратифікували його. Хоча ZOPFAN не є юридично обов'язковим документом, у п.2 документ спрямовує політико-безпекові відносини держав АСЕАН у напрямку розширення солідарності у безпековій сфері.

ZOPFAN був натхненний принципами поваги до суверенітету та територіальної цілісності всіх держав, уникнення загрози силою або її застосування; невтручання іноземних держав у внутрішні справи та регіональні справи нейтральних держав [73, с. 51]. Проте концепція ZOPFAN була дуже суперечливою на той час, зважаючи на відносини СРСР, КНР та держав Південно-Східної Азії, і не призвела до значного прогресу в глибшій інтеграції, оскільки угода сприймалася учасниками лише як заява про намір.

Реалізація регіонального нейтралітету на початку 1970-х років стала одним із головних завдань АСЕАН. Для досягнення цієї мети учасники спочатку мали спільно протистояти азіатським комуністичним режимам, в тому числі СРСР. У цьому питанні держави АСЕАН були майже одностайні.

24 січня 1972 року Президент Філіппін Фердинанд Маркос у своїй промові перед Конгресом розгорнуто обґрунтував, що «безпека Азії в основному має залежати від самих азіатів» [74]. Міністр закордонних справ Індонезії Адам Малік (після ротації з посади Посла Індонезії у Радянському Союзі і Польщі) висловив позицію, що «азіатська система безпеки» СРСР базується на упередженості та не передбачає участь інших держав [75, с. 1080]. У квітні 1973 року на 6-й зустрічі міністрів АСЕАН на порядок денний було винесено детальне обговорення питання «азійської системи безпеки», яка суперечила меті політичного нейтралітету АСЕАН, і тому була відхилена. На зустрічі делегати також виступили за рішучі дії щодо заборони пропаганди наддержави в регіоні.

Іншим конкретним проявом досягнення мети нейтралітету АСЕАН є активний розвиток партнерства та співпраці з державами третього світу та зміцнення солідарності з країнами третього світу.

У квітні 1972 року, невдовзі після прийняття Куала-Лумпурської декларації, АСЕАН провела свою п'яту зустріч на рівні міністрів, керівною ідеологією якої було те, що національна та регіональна співпраця є «єдиною передумовою» для «запобігання іноземній експансії конкуренції за владу». Лише об'єднавшись, держави-учасниці АСЕАН зможуть протистояти змінам і пережити зміни. На зустрічі було висунуто гасло «забезпечення власної сили» та погоджено «спільні кроки» економічної політики АСЕАН.

Вимоги АСЕАН щодо політичного та економічного співробітництва в рамках регіонального співробітництва в основному відображені в заявах урядів різних держав. У перші кілька років АСЕАН не робила серйозних практичних кроків щодо співпраці з державами-членами. Співпраця не стояла на порядку денному до першого саміту АСЕАН на Балі в лютому 1976 року.

У 1975 році комуністичні партії трьох держав регіону Індокитаю захопили владу, що сприяло кадрово-політичним змінам в регіоні ПСА. В той час США втратили ще більше своєї влади в Азії. Крім того, нафтова криза завдала важкого удару зовнішній торгівлі держав-членів АСЕАН [76, с. 32].

Як наслідок, в рамках єдиної регіональної організації в регіоні ПСА необхідно було терміново виробити єдиний підхід та сформулювати контрзаходи. За наслідками приватних консультацій глав держав-членів АСЕАН було прийнято рішення провести перший саміт із самого моменту створення АСЕАН у лютому 1976 року на Балі (Індонезія).

На зустрічі було здійснено аналіз ситуації, що склалася в ПСА після закінчення Другої війни в Індокитаї в 1975 році, а також були обговорені актуальні соціальні питання, що стоять перед АСЕАН.

Однак центральною темою зустрічі стало економічне співробітництво. Учасники зустрічі погодилися, що сприяння економічному розвитку є основою забезпечення соціальної та політичної стабільності, а розв'язання проблем у регіоні треба шукати всередині регіону, а не покладатися на допомогу зовнішніх сил. Для досягнення цього на зустрічі було прийнято два важливі програмні документи: «Договір про дружбу та співробітництво в

Південно-Східній Азії» та «Декларацію згоди АСЕАН» (в оригіналі з англ. - *Declaration of ASEAN Concord*) [77]. Правовий аналіз положень договору про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії розглянуто у Розділі 3 дисертації через призму приєднання України до угоди, значення та наслідків цього.

Доцільно звернути увагу, що перший саміт АСЕАН відбувся через 9 років після заснування МО шляхом підписання Декларації АСЕАН. Декларація згоди АСЕАН, яка була підписана на першому саміту АСЕАН визначила рамки співпраці АСЕАН, які залишаються актуальними до сьогодні. Документом визначено співробітництво у наступних сферах 1) політика; 2) економіка; 3) соціальні питання; 4) культура та інформація; 5) безпека. Повертаючись назад, звертаємо увагу на схоже запропоноване нами групування сфер співробітництва АСЕАН вивчаючи лише Декларацію про створення АСЕАН та абстрагувавшись від майбутніх договорів МО. Ймовірно, саме завдяки об'єктивному баченні більшості за якими напрямками доцільно розвивати співробітництво в межах ПСА поділ на сфери не був предметом тривалої дискусії між лідерами АСЕАН. Пізніше у Декларації про згоду АСЕАН II сфери співробітництва з 5 будуть перетворені у 3 основи співробітництва АСЕАН, що співпадає із запропонованою нами гіпотезою на початку [78].

Декларація про згоду АСЕАН 1976 року у частині «Б» економічне співробітництво складається з домовленостей про 4 плани дій та правил механізму взаємодії між установами АСЕАН Пункт 1 частини «Б» Декларації зобов'язує держави учасниці по перше надавати допомогу державам у критичних обставинах та підтримку пріоритетного експорту, саме: харчової продукції та електроніки; по друге, держави зобов'язуються посилити виробництво у виробництві критичних товарів для населення. Пізніше, це важливе положення у межах економічної інтеграції трансформується у «спільну виробничу базу». Пункт 2 частини «Б» Декларації визначає потребу у спільному створенні АСЕАН великих промислових підприємств для

виробництва товарі, зокрема, з пункту 1. Підхід у виконанні цього плану дій виходить з необхідності економії валютних резервів з одночасним створенням великої кількості робочих місць. Пункт 3.2 частини «Б» Декларації має перші пропозиції до створення преференційної зони торгівлі в межах ПСА, декларується необхідність покращення якості експортної продукції та диверсифікації експорту загалом. Додатково сторони домовилися активізувати спільні зусилля для надання доступу товарів з АСЕАН до іноземних ринків як у випадку сировини, так і завершеного продукту. Держави-учасниці таким чином інформували РЕІ та окремі розвинуті держави про готовність до спільного усунення торговельних бар'єрів. Пунктом 4.2 частини «Б» Декларації презюмується надзвичайно цікава ініціатива – «створення нового економічного правопорядку» у взаємодії з ООН та іншими регіональними форумами з метою: 1) реформи торговельної системи; 2) реформи монетарної системи у світу; 3) трансфер економічних ресурсів (до держав що розвиваються) [77].

Варто акцентувати, що ініціативи 1976 року та реальність дещо різняться. Адже зона вільної торгівлі для АСЕАН була заснована тільки у 1992 році, а договір про екстрадицію в АСЕАН (зазначений у п. А6 Декларації) залишився в стані проєкту та досі не підписаний. На щастя, відповідь на це питання є. Як послідовно стверджує Ш. Наріне, АСЕАН була створена як відповідь на страх комуністичного повстання. Навіть бажання АСЕАН пом'якшити напруженість між своїми членами було мотивоване, зокрема, страхом, кардинального політичного поділу регіону на політичні табори. ZOPFAN, Договір про дружбу та співробітництво. та Декларація згоди АСЕАН були відповідями загрози ззовні [79]. З цього робимо висновок, що на етапі створення АСЕАН пріоритетом було забезпечити підтримання безпеки та недопущення внутрішньополітичних криз методом створення економічних договірних зобов'язань з державами поза регіоном ПСА, таким чином залучивши інвестиції а відповідно і зацікавленість економічно потужних

держав у отриманні дивідендів від використаних коштів, особливо, попередження застосування сили у разі чого капітали піддаються ризику.

Концепція «єдності АСЕАН» стала основним способом демонстрації їхньої стійкості до зовнішніх загроз [80, с. 13]. Питання безпеки було наріжним камінцем АСЕАН до початку 2000-х років. АСЕАН постійно намагалася забезпечити мирну стабільність у цьому регіоні, тому 6 главами держав АСЕАН у 1987 році було схвалено Перший протокол до договору про дружба і співробітництво в Південно-Східній Азії, який заклав правову основу приєднання іноземних держав до регіональної угоди та залучення їх політичної підтримки у разі виникнення безпекової кризи [81]. У 1995 році була підписана Угода про вільну зону від ядерної зброї в Південно-Східній Азії [82], якою було заборонено виробництво, транспортування, зберігання ядерної зброї та використання ядерної енергетики виключно з мирною метою.

Запевнивши повагою предмет досліджень економічної співпраці АСЕАН – торговельно-інвестиційні угоди АСЕАН, які розглянуті у Розділі 2.2 наступне істотне досягнення АСЕАН, як спільноти, відбулося протягом 2002-2003 років. У листопаді 2002 року глави урядів АСЕАН обговорили пропозицію щодо створення Економічного співтовариства АСЕАН до 2020 року. Після того, як вони вирішили продовжити проект багатостороннього співробітництва, це було офіційно кодифіковано наступного року Декларацією про згоду АСЕАН II, яка передбачала часові рамки для досягнення цілей бачення АСЕАН і створення трьох основ співробітництва:

- 1) Безпекової спільноти АСЕАН;
- 2) Економічної спільноти АСЕАН;
- 3) Соціально-культурної спільноти АСЕАН.

Як стверджує Р. Гуерерро, рамки співробітництва АСЕАН були сфокусовані навколо економічної спільноти, де згідно Декларації про згоду АСЕАН II буде «вільний потік товарів, послуг, інвестицій і більш вільний потік капіталу, справедливий економічний розвиток і зменшення бідності та соціально-економічної нерівності в 2020 році» [83, с. 53]. Ми тільки частково

погоджуємося з науковцем, оскільки Декларація згоди АСЕАН II є радше договором про інституалізацію суб'єкта міжнародного права, який визначає конкретні заходи в рамках трьох новостворених спільнот на виконання широко сформульованих положень «Бачення АСЕАН до 2020 року», що було схвалено 15 грудня 1997 року у м. Куала Лумпур.

П. Соокхакіч у своїй докторській дисертації (*Тулузький університет*) відзначає, що лідери АСЕАН підписали Декларацію про згоду АСЕАН II у 2003 році з метою створення економічного співтовариства АСЕАН як механізму досягнення економічної інтеграції до 2020 року. Додатково на с. 87 докторської дисертації П. Соокхакіч розповідає про підтримку АСЕАН багатосторонніх торговельних прав, посиляючись на статтю 2.2(n) Декларації про згоду АСЕАН II [84]. Схожі цитування ми побачили у декількох фахових виданнях країн Південно-Східної Азії у роки після опублікування докторської роботи. Проте, статті 2.2(n) у Декларації про згоду АСЕАН II ніколи не існувало. Автор використав положення Статуту АСЕАН, який був прийнятий через 5 років після Декларації про згоду АСЕАН II. Таким чином з одного боку наукова спільнота отримала викривлені дані, на основі яких відбулися наступні дослідження, а з іншого боку це вкотре доводить, що дослідження міжнародного економічного співробітництва потребує синергетики міжнародного права та економіки, тобто не може розвиватися ізольовано в рамках дисциплін міжнародних економічних відносин.

Повертаючись до Декларації про згоду АСЕАН II варто встановити, чи мало створення економічної спільноти АСЕАН у 2003 році необхідне договірно-правове підґрунтя. Отож, протягом 1992-2000 років у рамках АСЕАН було укладено наступні основоположні угоди для лібералізації торгівлі:

- 1) Угода про преференційну торгівлю АСЕАН (1977 рік);
- 2) Угода про розширення економічного співробітництва АСЕАН (1992 рік);

3) Зона вільної торгівлі АСЕАН була укладена у 1992 році та набула чинності у 1993 року;

4) У 1992 році було укладено угоду про загальну преференційну тарифну схему. *Відповідно до статті 4.1 (б) угоди, зниження тарифних ставок до 20% мало бути здійснено протягом періоду часу від 5 до 8 років, починаючи з 1 січня 1993 року. Подальше зниження тарифних ставок з 20% або нижче мало бути здійснено протягом 7 років;*

5) Підписано та впроваджено Рамкову угоду АСЕАН про послуги (1995 рік);

6) У 1996 році затверджено Схему промислового співробітництва АСЕАН. *Згідно статті 3.1 угоди, підприємці отримували привілеї та можливість використання знижених митних ставок у разі: 1) інкорпорації юридичної особи в державі АСЕАН; 2) мінімум 30% є національним капіталом; 3) надано згоду на спільний доступ до ресурсів, промислове доповнення;*

7) У 1997 році підписано документ «Бачення спільноти АСЕАН до 2020 року». *Цілі «Бачення до 2020 року» розглядаємо як кроки до економічної та соціальної інтеграції між країнами ПСА;*

8) Рамкова угода про інвестиційний простір АСЕАН (1998 рік);

9) Створення Рамкової системи електронної комерції АСЕАН (2000 рік);

Забігаючи дещо наперед у період після прийняття Статуту АСЕАН, але визнаючи потребу у формуванні комплексного бачення додамо, що Комплексна інвестиційна угода АСЕАН була відкрита до підписання у 2009 році та набула чинності у 2012 році, угода АСЕАН про торгівлю товарами була відкрита до підписання у 2009 році та набула чинності у 2010 році [85].

При з'ясуванні в чому полягає правова новизна Декларації про згоду АСЕАН II ми порівнювали, власне, Декларацію I та Декларацію II, статтю 24 (з коментарями) ГАТТ СОТ, оскільки вживається термін інтеграція, та преференційні угоди АСЕАН до 2003 року. Отримано наступні результати: 1)

спростовано підхід, що Декларація про згоду АСЕАН II складена на основі Декларації I, адже ідея «економічної інтеграції» розкрита у Баченні спільноти АСЕАН до 2020 року; 2) У п.Б.1 держави АСЕАН домовилися створити конкурентний економічний регіон з свободою руху товарів, послуг, інвестицій та капіталів (*Варто звернути увагу що інвестиції та капітал розділено на 2 окремі категорії, а свобода руху працівників відсутня. Хоча у разі потреби рух працівників можна трактувати через призму руху нематеріального капіталу – людського ресурсу*); 3) У п.Б.3 передбачено вдосконалення існуючого врегулювання суперечок АСЕАН - забезпечення швидкого та юридично обов'язкового вирішення будь-яких економічних спорів; 4) та найбільш значуща домовленість країн АСЕАН, яка зазначена, наприкінці п.Б.3 об'ємного тексту, а саме «АСЕАН виконуватиме рекомендації Цільової групи високого рівня з економічної інтеграції АСЕАН». Дані рекомендації є додатком до угоди та складаються з плану співробітництва у наступних сферах: торгівля товарами, митниця, стандартизація, торгівля послугами, інвестування, інтелектуальна власність, рух капіталів; у п. 8 Додатку до Декларації на підставі неформальної зустрічі міністрів економіки АСЕАН було визначено пріоритетні сектори інтеграції у розрізі країн АСЕАН [78].

У рамках дослідження правових можливостей співробітництва між Україною та АСЕАН, особливо, при визначенні пріоритетних сфер співробітництва як того вимагає програма секторального діалогового партнерства, наступний розподіл секторів економічної інтеграції, показаний у Табл. 2.1, є актуальним орієнтиром для української сторони.

Таблиця 2.1

**Розподіл секторів економічної інтеграції України
з державами-членами АСЕАН**

Держава	Пріоритетна галузь для інтеграції
Республіка Індонезія	вироби на основі деревини та автомобілі
Малайзія	вироби на основі каучуку; текстиль та одяг
РСМ	сільськогосподарська продукція та рибальство
Республіка Філіппіни	електроніка
Республіка Сінгапур	Інформаційно-телекомунікаційне забезпечення АСЕАН та охорона здоров'я
Королівство Таїланд	повітряні подорожі та туризм

Джерело: складено автором

Далі перейдемо до ґрунтовного аналізу Статут АСЕАН, зосередивши свою увагу на основоположних принципах, міжнародній правосуб'єктності та механізмах прийняття рішень.

Як зазначає Д. Тек, Статут АСЕАН є результатом визнання державами-членами АСЕАН того, що Асоціація досягла рівня, коли вона прагне не лише економічної, а й соціальної та політичної інтеграції. Статут АСЕАН базується на рекомендаціях, зроблених Групою видатних діячів (*Eminent persons Group*), до складу якої входили старші державні діячі АСЕАН. Проект статуту був розроблений робочою групою високого рівня (*High Level Task Force*) та був прийнятий на 13 Саміті АСЕАН у Сінгапурі в листопаді 2007 року. Документ був ратифікований усіма державами-членами АСЕАН і набув чинності 15 серпня 2008 року [86, с. 2].

Статут АСЕАН є багатосторонньою угодою зобов'язального характеру, яка була зареєстрована у Генеральному секретаріаті ООН за номером № 46745 відповідно до довідки про реєстрацію №58716 від 8 грудня 2009 року [87]. Статут АСЕАН є Конституцією спільноти АСЕАН надаючи правовий статус організації та здійснюючи інституційний розподіл прав та обов'язків між

учасницями та представницькими органами. Статут кодифікував норми, правила та цінності для Асоціації держав Південно-Східної Азії, а також визначає відповідальність учасників договору. Ввівши нормативне регулювання відповідальності до Статуту АСЕАН держави-члени демонстрували волю посилити відповідальність не лише в рамках окремих угод АСЕАН, а й в статутному документі. Такий тип відповідальності стосується не лише угод, але й документів «м'якого права» (*Blueprint, Guideline, Scheme, Strategy*), Декларацій згоди АСЕАН. Але про все по черзі.

Зміст Статуту АСЕАН складається з 55 статей, які тематично розподілені на 13 Розділів. Статут АСЕАН має 4 додатки. Додаток 3 та 4 стосуються візуально-технічних вимог до прапора АСЕАН та емблеми, відповідно не входять до предмету дослідження. Додатки 1 та 2, які містять переліки галузевих органів АСЕАН та утворень, що пов'язані з АСЕАН, навпаки, прикладно використовуються у роботі, особливо при дослідженні розвитку відносин між АСЕАН та Україною. Стисло та по суті охарактеризуймо основні положення Хартії АСЕАН для якіснішого розуміння процесу та результатів дослідження [39].

Цілі АСЕАН (стаття 1 пп.1-15): дотримання миру, стабільності у регіоні; підтримання зони вільної від ядерної зброї та зброї масового знищення; створення спільного ринку, конкурентного виробництва, економічна інтеграція; викорінення бідності; зміцнення демократії, визнання верховенства права, забезпечення прав людини; сталий розвиток; центральна та проактивна роль АСЕАН, як основного суб'єкта.

Принципи АСЕАН (стаття 2): АСЕАН дотримується усіх фундаментальних принципів які кодифіковані у договорах АСЕАН незалежно від їх найменування; Повага до незалежності та суверенітету всіх держав-членів АСЕАН; Невтручання у внутрішні справи держав-членів АСЕАН; Розширені консультації з питань, які зачіпають спільні інтереси АСЕАН; Дотримання принципів верховенства права, належного управління та принципів демократії; Повага до основних свобод, заохочення та захист прав

людини та заохочення соціальної справедливості; дотримання Статуту Організації Об'єднаних Націй і міжнародного права, включаючи міжнародне гуманітарне право; Дотримання правил багатосторонньої торгівлі та режимів, заснованих на правилах АСЕАН.

Правосуб'єктність АСЕАН (стаття 3): АСЕАН набуває правосуб'єктність, як міжнародна міждержавна організація.

Права та обов'язки членів (стаття 5): держави-члени мають рівні права та обов'язки; держави вживають усіх необхідних заходів, включаючи прийняття відповідного національного законодавства, для ефективного виконання положень Статуту АСЕАН.

Органи АСЕАН (Розділ 4 Хартії АСЕАН, ст.7-15):

1) Саміт АСЕАН є вищим керівним органом АСЕАН; Саміт збирається двічі на рік. Саміт обирає Генерального Секретаря АСЕАН.

2) Координаційна Рада АСЕАН складається з міністрів закордонних справ АСЕАН та збирається щонайменше двічі на рік;

3) Ради Спільнот АСЕАН, які складаються з Ради політико-безпекової спільноти АСЕАН, Ради економічної спільноти АСЕАН і Ради соціально-культурної спільноти АСЕАН збираються щонайменше двічі на рік;

4) Генеральний секретар АСЕАН призначається самітом АСЕАН на п'ятирічний термін без поновлення, який обирається з числа громадян держав-членів АСЕАН на основі ротації; Генеральний секретар контролює виконання угод і рішень АСЕАН.

5) Кожна держава-член АСЕАН призначає Постійного представника в АСЕАН у ранзі посла, який функціонує в Джакарті та входить до Комітету постійних представників.

Прийняття рішень (Розділ 7 Хартії АСЕАН, ст.20-21): прийняття рішень в рамках АСЕАН засновується на консультаціях та консенсусі; якщо неможливо досягти консенсусу, саміт АСЕАН може вирішити, як можна прийняти конкретне рішення; у разі серйозного порушення Статуту або

невідповідності питання передається на розгляд саміту АСЕАН; в рамках економічних домовленостей може застосовуватися формула АСЕАН мінус Х.

Вирішення спорів (Розділ 8 Хартії АСЕАН, ст.24): суперечки, які стосуються тлумачення або застосування економічних угод АСЕАН, вирішуються відповідно до Протоколу АСЕАН про розширений механізм врегулювання суперечок. Держави-члени АСЕАН мають право на шляхи вирішення спорів відповідно до ст. 33(1) Статуту ООН.

Аналізуючи звіт Групи видатних діячів щодо проєкту Статуту ми відзначили пп. 29-30; п.43; п.50 та п. 53 звіту, які найбільше потребують уваги в рамках теми дослідження та стосуються зовнішнього партнерства, правосуб'єктності та прийняття рішень [55]. Отож, прийняття рішень шляхом консенсусу рекомендують розглядати як вид прийняття рішення що «не зачіпає суверенітет держав та не шкодить національним інтересам». Група видатних діячів АСЕАН (*ГВД АСЕАН*) підкреслює, що консенсус є доцільним для чутливих сфер, як зовнішня політика та безпека. Для нечутливих питань прийняття рішення більшістю голосів здавалося Групі видатних діячів виправданим.

У п. 30 Звіту по Статуту АСЕАН ГВД зазначено наступну фундаментальну думку: *«Хоч консенсус завжди варто розглядати як перший крок, не можна дозволяти йому затримувати рішення або заводити у глухий кут співпрацю АСЕАН. Консенсус повинен сприяти, але не перешкоджати згуртованості та ефективності АСЕАН.»* Прийняття рішень на основі консенсусу дозволяє будь-якому члену в будь-який час накладити вето на будь-яку регіональну пропозицію, яка сприймається як така, що загрожує національним інтересам. Це не передбачає одностайності як такої, а також не передбачає голосування, оскільки не всі члени повинні однозначно погоджуватися з пропозицією, що обговорюється [88, с. 21; 89, с. 28].

Шляхом цілеспрямованих зусиль на формування спільноти АСЕАН, Асоціація взяла зобов'язання створити структуру міжурядової організації, яка у своїй діяльності керується юридично обов'язковими правилами та

договорами. Іншим завданням є створити умови для безперешкодного функціонування Асоціації у державах членах. З цією метою, як було висловлено у п.43 Звіту по Статуту АСЕАН ГВД АСЕАН повинна набути імунітетів та привілеїв. Загалом, право зовнішніх зносин – право імунітетів та привілеїв, АСЕАН не виключення. Такі преференції передбачені Розділом 6 Статуту АСЕАН у ст. 17-19.

Незважаючи на те, що наступне твердження з п.50 Звіту по Статуту АСЕАН ГВД не було включене до Статуту АСЕАН та АСЕАН не має наднаціональності «...інтереси АСЕАН є першочерговими, а держави повинні підтримувати інтереси організації». Принцип центральності АСЕАН у більш демократичному формулюванні можна віднайти у статті 1, 2 та 41(3) Статуту АСЕАН.

Не зайвим буде акцентувати, що стаття 2(2)(n) Статуту АСЕАН передбачає зобов'язання держав-членів АСЕАН діяти відповідно до принципу «дотримання правил багатосторонньої торгівлі та заснованих на правилах режимів АСЕАН для ефективного виконання економічних зобов'язань і поступового усунення всіх перешкод для регіональної економічної інтеграції». Цим важливим положенням держави-члени АСЕАН передбачили, що норми права та верховенство права є новою основою для АСЕАН [90, с. 7]. Колишній Генеральний секретар АСЕАН Ле Луонг Мінх визнавав, що хоча основні елементи верховенства права повинні включати такі істотні елементи, як рівність перед законом, «застосування цієї концепції в національних політичних системах і правових структурах значно відрізняється залежно від конкретних контекстів і можливостей держави» [91]. Саме такий гуманістичний підхід підкріплений ст. 5(2) Статуту АСЕАН дозволив державам учасницям самостійно визначити шлях приведення національного законодавства у відповідність вимог членства в АСЕАН.

Вбачаємо, що одним з найсуттєвіших досягнень Асоціації шляхом прийняття Статуту є зміна формату функціонування організації. У період з 1967 по 2007 рік в АСЕАН домінувала неформальність зносин та дипломатія,

на відміну від зобов'язального міжнародного права з 2008 року. Статут АСЕАН змінює бачення права всередині Асоціації з «орієнтир, без деліктного зобов'язання» на «верховенство права» або іншими словами, політичне об'єднання перетворилося на суб'єкт міжнародного права. Важливе твердження щодо правосуб'єктності АСЕАН до прийняття Статуту АСЕАН висловив сінгапурський науковець Сівакант Тіварі. Він зазначає: «*До прийняття Статуту АСЕАН юридичною особою був лише Секретаріат АСЕАН зі штаб квартирою на території Республіки Індонезія. 20 січня 1979 року Секретаріат АСЕАН уклав угоду з Республікою Індонезія про імунітети та привілеї. Серед іншого, договори передбачали укладання контрактів, можливість придбання майна, надання послуг та прийняття персоналу*» [86, с. 15].

Питання правосуб'єктності АСЕАН як «міжурядової організації» має низку цінних результатів у дослідницьких роботах та, авжеж, не потребує дослідження «з нуля» [92, с. 275]. Проект статей Комісії міжнародного права 2011 року про відповідальність міжнародних організацій визначає «міжнародну організацію» як «організацію, засновану договором або іншим документом, що регулюється міжнародним правом і має власну міжнародну правосуб'єктність» [93]. Такі критерії АСЕАН виконувала до набуття чинності Статуту АСЕАН, але варто розглянути і інші теорії. Саймон Честерман, застосувавши «теорію волі» та «об'єктивну теорію» до визначення чи мала АСЕАН правосуб'єктність до Статуту АСЕАН отримав подвійну позитивну відповідь, хоч і зазначає що на цю тему наукова спільнота активно дискутує [94, с. 207]. У справі «Відшкодування за травми, заподіяні на службі в ООН» (*Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*), МС ООН постановив, що ООН має правосуб'єктність, оскільки «її члени, довіряючи їй певні функції з відповідними обов'язками та відповідальністю, наділили її компетенцією, необхідною для ефективного виконання цих функцій» [95]. Це так звана «теорія волі». Визначення, чи прагнули інші держави та міжнародні організації визнати правосуб'єктність АСЕАН є «об'єктивною теорією».

Використаймо тест запропонований професором Яном Браунлі [96, с. 679-680]. Чи має АСЕАН такі ознаки: 1. постійне об'єднання держав із законними об'єктами, забезпечене органами; 2. відмінність, з точки зору юридичних повноважень і цілей, між організацією та її державами-членами; 3. наявність юридичних повноважень, які можна здійснювати на міжнародному рівні, а не виключно в межах національних систем однієї чи кількох держав. Якщо відповіді на питання 1 та 3 позитивними, варто визнати що відмінності у повноваженнях між АСЕАН та державами-членами в Статуті АСЕАН немає.

Професор Л.Хсу підкреслює, що найважливішою характеристикою, що впливає з набрання чинності Статутом, є створення АСЕАН як юридичної особи. Правосуб'єктність надає міжнародній організації права, у тому числі брати участь у судовому розгляді як суб'єкт і подавати справи до органів Організації Об'єднаних Націй [97, с. 47]. Діючи як конституційний документ, Статут АСЕАН трансформує АСЕАН від регіонального співробітництва до заснованої на правах організації як юридичної особи, яка може як позиватися так і бути відповідачем [98, с. 114]. На додаток до Статуту АСЕАН, Асоціація прийняла низку інструментів і механізмів для сприяння співпраці між державами-членами АСЕАН для підтримки та зміцнення верховенства права [99]. У цьому ключі так званий «Шлях АСЕАН» відіграє значну роль у сприянні верховенству права [100, с. 45].

З'ясувавши питання набуття правосуб'єктності АСЕАН, застосування принципу верховенства права та зобов'язання виконувати угоди постає питання як бути з угодами укладеними до Статуту АСЕАН. Статут АСЕАН у статті 52 врахував це питання. Держави-члени АСЕАН визнали правонаступність в частині прав та обов'язків щодо усіх договорів, конвенцій, декларацій (інших угод незалежно від їх найменування) які були укладені АСЕАН до набуття чинності Статутом. Проф. Д.Десіерто та Д.Кохен у книзі «Право АСЕАН та регіональна інтеграція» (*ASEAN Law and regional integration*) звернули увагу на наступну важливу річ: англійський термін «*valid*» вживаний статті 52(1) Статуту АСЕАН є багатозначним. Відповідно до

юридичного словника Мерріам-Вебстер «*valid*» означає «той, що має юридичну силу або чинний» [101]. Таким чином АСЕАН за Статутом зобов'язана виконувати усі укладені угоди незалежно від їх зобов'язального характеру, чи суто положення «докладати найкращих зусиль».

Хоч ставлення до функціонування АСЕАН часто викликало скепсис через відсутність розгалуженої загальної системи регулювання відносин зобов'язальним правом, слід виокремити економічну сферу. АСЕАН у роки до Статуту неухильно рухалася до поглибленої регіональної системи економічного співробітництва побудованої на правилах яких всі дотримуються та створюють практику для інших [102, с. 167].

Доходимо висновку, що прийняття Статуту АСЕАН не є революцією Саміту АСЕАН, також це не є генезою зносин АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права з іншими державами та міжнародними організаціями. Прийняття Статуту АСЕАН має еволюційний характер, наявні чіткі ознаки прогресивного розвитку права. З однієї сторони документ увібрав індивідуальні та колективні державні інтереси, загрози в регіоні ПСА, що вже зустрічалося в попередніх договорах АСЕАН, але з іншої сторони Статут АСЕАН вперше об'єднав об'єктивні цілі та механізми співробітництва АСЕАН які напрацьовувалися з 1967 по 2007 рік у 267 угодах. Фундаментальним для розуміння природи Статуту АСЕАН є наступне: Статут АСЕАН не заснував АСЕАН (*це було здійснено у 1967 року Бангкокською Декларацією*), ані вперше надав можливість укладати інтеграційні угоди. Зміст статті 3 Статуту АСЕАН полягає у зобов'язанні функціонування АСЕАН як єдиного суб'єкта на міжнародному рівні, замінивши формулу «10 держав АСЕАН та іноземна держава/організація» на «АСЕАН та зовнішній партнер».

2.2. Правова основа та правила функціонування економічної спільноти АСЕАН

Документ «Бачення АСЕАН 2020» визначає економічну інтеграцію АСЕАН «стабільним, процвітаючим і висококонкурентним економічний регіон АСЕАН, у якому існує вільний потік товарів, послуг та інвестицій, більш вільний потік капіталу, справедливий економічний розвиток і скорочення бідності та соціально-економічної нерівності» [103].

Символічно що документ був укладений у 1997 році після завершення азійської кризи та далекоглядно визначав потребу регіону – спільний ринок та міцні міжнародні зв'язки. Є кілька переваг, які можливо отримати від регіональної економічної інтеграції, включаючи розширений ринок, покращений розподіл ресурсів із вільним рухом факторів виробництва, покращені пули ресурсів із припливом капіталу, інвестицій та робочої сили, а також посилення конкуренції та усунення бар'єрів у торгівлі між країнами-членами [104, с. 163].

«Бачення АСЕАН 2020» базувалося на чотирьох концепціях:

1) підтримувати регіональну макроекономічну та фінансову стабільність шляхом сприяння більш тісним консультаціям щодо макроекономічної та фінансової політики;

2) подальша лібералізація сектору фінансових послуг;

3) тісно співпрацювати на ринку грошей і капіталу, у податкових, страхових і митних питаннях; та

4) запровадити міжнародні фінансові заходи, поглибити ринки капіталу та покращити корпоративне управління [103].

Зазначене потребує висвітлення поступового становлення даного регіонального права.

На основі представлених принципів інтеграції АСЕАН вміщених у історичних документах для АСЕАН протягом 1967-2015 років створимо

перше правове уявлення про самоідентифікацію АСЕАН щодо економічної інтеграції.

1. **Стаття 4 Декларації АСЕАН, 1967 рік.** *«АСЕАН відкрита для участі для всіх держав регіону Південно-Східної Азії, які підтримують цілі, принципи та цілі [АСЕАН]»;*

2. **Стаття 6 Договору про дружбу та співробітництво, 1976 рік.** Сприяння «тісній і вигідній співпраці з іншими державами, а також міжнародними та регіональними організаціями за межами регіону»;

3. **Декларація лідерів АТЕС (Богорські цілі), 1994 рік.** ««Підтримувати світову економіку, що розвивається, і відкриту багатосторонню торговельну систему», а також посилювати регіональне та глобальне зростання»

4. **Декларація Згоди АСЕАН II, 2003 рік.** «АСЕАН прагне поглибити та розширити свою внутрішню економічну інтеграцію та зв'язки зі світовою економікою з метою створення економічного співтовариства АСЕАН за допомогою сміливої, прагматичної та єдиної стратегії»;

5. **Статут АСЕАН, 2007 рік.** «Сприяти «центральної ролі АСЕАН у зовнішніх політичних, економічних, соціальних і культурних відносинах, залишаючись при цьому активно залученим, орієнтованим назовні, інклюзивним і недискримінаційним об'єднанням».

6. **План економічної спільноти АСЕАН 2015, 2007 рік.** «Виконання заходів перетворить АСЕАН на єдиний ринок і виробничу базу, висококонкурентний економічний регіон, регіон рівномірного економічного розвитку та регіон, повністю інтегрований у світову економіку.»

7. **План економічної спільноти АСЕАН 2025, 2015 рік.** «Зміцнення центральної ролі АСЕАН у новій регіональній економічній архітектурі шляхом збереження ролі АСЕАН як центру та фасилітатора економічної інтеграції в регіоні Східної Азії.»

В регіональній економічній інтеграції АСЕАН покладається на довірливі політичні відносини між державами-членами. По суті, це створює основу для

регулювання відносин зобов'язальними механізмами права (*hard law*) та не обов'язковими до виконання (*soft law*).

Таким чином інтеграційні документи можна розділити на 3 групи:

1) двосторонні та багатосторонні міжнародні договори. Виконання цих угод має послідовний та результативний показник виконання, оскільки держави є членами СОТ та усвідомлюють міжнародно-правову відповідальність за порушення, наприклад, ГАТТ, ГАТС або регіональних угод АСЕАН розроблених з урахуванням положень права СОТ;

2) документи АСЕАН, які не мають обов'язкових умов, так зване, «м'яке право». Різниця в економічному розвитку членів АСЕАН завжди була видимою. Група держав КМЛВ – Камбоджа, Малайзія, Лаос, В'єтнам зважаючи на стан економічного розвитку, часто, отримувало розширені терміни для приведення у відповідність національного законодавства до права АСЕАН, різноманітну технічну допомогу. Також використання незобов'язальних угод одночасно дозволяє державам уникнути втручання у національні чутливі сфери – сільське господарство, видобуток корисних копалин та співпрацювати на рівних умовах без примусу;

3) документи АСЕАН оформлені у формі Плану дій, Дорожньої карти. Цей механізм співробітництва орієнтований на довготривалу перспективу спільно виконуючи пункти за Планом.

Перший етап економічного співробітництва в АСЕАН відбувався з 1976 року до середини 1990-х років. Відповідно до Декларації Згоди АСЕАН, прийнятої в 1976 році [105], держави зобов'язалися поглиблювати співробітництво по торгівлі життєвонеобхідними товарами і сприяти зростанню нових спільних виробництв між країнами АСЕАН. На першому етапі економічної співпраці існувало два основні напрямки співпраці – інвестиції та торгівля. У післявоєнну епоху країни-члени АСЕАН гостро потребували багатостороннього економічного розвитку, що передбачає потребу в іноземному капіталі, та вдосконалення регіональних виробничих ланцюгів.

Так, згідно з п.В.2 Балійської згоди 1 (*вона ж Декларація Згоди АСЕАН*) ключовим моментом на ранньому етапі економічного співробітництва були інвестиції. АСЕАН необхідно було залучити прямі іноземні інвестиції через схеми промислових проектів (*industrial project schemes*). Високі сторони вдалися до створення Схеми промислових проектів АСЕАН. Це було масштабне капіталомістке підприємство, по одному для кожної з 5 держав-членів АСЕАН [106].

Незважаючи на те, що в кожній державі-члені було підприємство, лише 2 де-факто працювали. Схема промислового доповнення АСЕАН і промислові спільні підприємства АСЕАН були зовнішніми партнерствами для сприяння об'єднанню ресурсів і розвитку приватного сектора. До речі, спільними економічними характеристиками країн АСЕАН є ринкова економіка з високим ступенем експортно-орієнтованої продукції. Це пояснюється тим, що велика кількість жителів АСЕАН живуть у сільській місцевості та надалі продовжують займатися сільськогосподарською діяльністю [107, с. 14].

Протягом 1967-1976 рр. після заснування об'єднання АСЕАН наголошувала лише на «співробітництві», не використовуючи термін «інтеграція» АСЕАН. Лідери АСЕАН не були готові розглядати ні зону вільної торгівлі, ні митний союз [70]. Економічна інтеграція була обмежена низькою торговельною інтеграцією [108, с. 40] та відсутністю регіональних зв'язків у регіоні протягом першого десятиліття регіональної інтеграції АСЕАН.

Окрім інвестицій на першому етапі, країни АСЕАН прагнули до безперешкодної торгівлі через угоди про преференційну торгівлю. Це не мало масштабу торгівлі всім і зі всіма, радше від продукту до продукту. Пільгові тарифні ставки були надані для продуктів, які були вироблені на місцевому рівні в регіоні АСЕАН, але щоб отримати право на кращі тарифні ставки, ці продукти спочатку повинні мати більше 50% місцевого вмісту (*local content*).

Незважаючи на те, що АСЕАН працювала над зниженням бар'єрів і укладенням угод, держави одночасно мали правову можливість внесення

певних товарів до переліку «чутливих для державної економіки» з метою захисту національних товаровиробників.

Чому перший етап економічної інтеграції АСЕАН не був успішним?

- 1) нерішучість щодо продуктів для співпраці;
- 2) відсутність орієнтирів і чітких цілей;
- 3) брак ресурсів;
- 4) приватний сектор не підтримав ініціативу АСЕАН;
- 5) внутрішній фокус – національна стійкість (індустріалізація через прямі іноземні інвестиції);

6) пріоритет системи СОТ над торгівлею всередині АСЕАН (високі нетарифні бар'єри для захисту національних ринків; конкурентні, а не взаємодоповнюючі ринки та виробничі бази).

Оскільки перша фаза інтеграції не спрацювала як планувалося, держави-члени АСЕАН знову спробували створити спільне регіональне законодавство направлене на торговельно-інвестиційну інтеграцію. Однак у 1990-х роках торгівля вийшла на перший план більше, ніж інвестиції [109, с. 98].

Глобалізація та розширення світової торгівлі свідчили про те, що АСЕАН потребує більшої стійкості та сильніших розмірів і чисельності економік. З цією метою в 1992 році держави підписали Угоду про загальну діючу преференційну тарифну схему для зони вільної торгівлі АСЕАН. До середини 2000-х років зона вільної торгівлі АСЕАН була офіційно створена, але точна дата утворення була досить неясною [110].

Ми відслідкували, що початковою датою був 2008 рік, потім її перенесли на 2003 рік, потім на 2002 рік, коли перші 6 країн-членів АСЕАН створили преференційну зону. Варто зазначити, що Камбоджа, Лаос, М'янма та В'єтнам приєдналися до ініціативи значно пізніше.

Стаття 4 Загальної ефективної схеми пільгових тарифів для ЗВТ АСЕАН (*The Common Effective Preferential Tariff Scheme for ASEAN Free Trade Area* або *CEPT FTA*) передбачала усунення тарифних бар'єрів на основі галузевого

підходу, а саме спочатку зниження тарифних ставок до 20% і наступне 5% розміру кожного зниження [110].

Ці поступки були спрямовані на збільшення внутрішньорегіональної торгівлі, ефективності та результативності бізнесу. Але врешті-решт, незважаючи на такі високі прагнення, держави не поспішали відкривати власні ринки. Існував тимчасовий список виключень для тих країн-членів АСЕАН, які не були готові знизити тарифи. Був також чутливий список, який складався переважно з сільськогосподарської продукції.

Подібно до статті XX ГАТТ, країни-члени АСЕАН передбачили список загальних винятків щодо зниження торговельних бар'єрів, а саме здоров'я та національна безпека. Оскільки регіон Південно-Східної Азії має аналогічне положення, сторони часто використовували загальні виключення.

Основною метою зони вільної торгівлі АСЕАН було підвищення конкурентоспроможності АСЕАН як виробничої бази. Механізм в основному полягав у скасуванні тарифів і нетарифних бар'єрів. Крокком для усунення тарифних і нетарифних бар'єрів було застосування Спільної ефективної преференційної тарифної схеми, запровадженої в 1993 році. Вона вимагала від усіх членів застосовувати тарифну ставку 0–5% для товарів, що походять із членів АСЕАН [111, с. 4].

З 1995 по 1998 рік на додаток до СЕРТ для АФТА країни-учасниці АСЕАН також підписали угоду про розширення вільної торгівлі послугами – Рамкову угоду АСЕАН про послуги та Рамкову угоду про інвестиційну зону АСЕАН (*ASEAN Investment Area*). Ідея полягала в тому, щоб поширити національний режим на всіх інвесторів, які мають доступ до всіх галузей (ст. 4 AIA) [112]. Схема промислового співробітництва АСЕАН 1996 року замінила попередні промислові інвестиційні ініціативи, які зазнали невдачі. Коригування закону передбачало, що дві компанії з двох країн отримають пільгові тарифи, а також пільговий доступ до ринків країн-учасниць.

Які перешкоди виникли на шляху виходу за межі ЗВТ АСЕАН? Перший – це свідомий протекціонізм. Держави-члени не бажали знижувати свої

тарифні бар'єри, а їх списки виключень/списки чутливого характеру викликали головне занепокоєння. Країни АСЕАН не хотіли втрачати суверенітет у встановленні своїх національних тарифних ставок, що призвело б до втрати доходу. Держави-члени хотіли економічно розвиватися як регіон, але всі країни-члени АСЕАН мали свою торговельну та інвестиційну політику, двосторонні та багатосторонні торговельні угоди, які втручалися в регіональні правила економічної торгівлі.

Друга перешкода – низька відповідність принципам верховенства права. Рівень виконання документів АСЕАН до 2007 року становив лише 30 відсотків [113]. Звичайно, важко побачити реальні результати угоди, яка не виконується державами. Це призвело до відсутності механізмів вирішення суперечок та відсутності механізмів моніторингу.

По-третє, щоб забезпечити реалізацію економічної інтеграції АСЕАН, деякі фахівці вказують на потребу наднаціональних інституцій і правозастосування спільноти. У створенні економічної спільноти АСЕАН особлива увага приділялася «м'якому праву», рекомендаціям та інструкціям.

АСЕАН розпочала формування Економічного співтовариства АСЕАН у 2003 році на 9-му саміті АСЕАН. Ще до підписання Статуту АСЕАН, наріжні камені Економічного співтовариства АСЕАН були проголошені в Декларації згоди II 2003 року [114].

Згідно з частиною В.1 документа, держави-члени передбачали ЕСА як блок вільної торгівлі, який має вільний потік товарів, послуг та інвестицій. Це також заклало основу для більш вільного потоку капіталу, не лише економічного співробітництва, а й справедливого економічного розвитку [74]. Ця ідея полягала в тому, щоб вплинути на життя звичайних людей, щоб можна було зменшити рівень бідності, а також економічну нерівність.

Балійська згода II виклала 3 напрямки «вільного» – вільна торгівля товарами та послугами, вільніші потоки інвестицій. Інструмент також сприяв «більш вільному потоку капіталу» для банківського та фінансового сектору.

Частина В.3 Балійської згоди 2 передбачала такі правові передумови для Економічного співтовариства АСЕАН:

- 1) створення АСЕАН як єдиного ринку та виробничої бази;
- 2) надання більш сприятливого режиму для бізнесу;
- 3) включення галузей АСЕАН у глобальний ланцюг поставок.

Практично це означає:

- 1) збільшення зовнішньої та внутрішньої торгівлі АСЕАН;
- 2) менше фрагментації та нижчі диференційовані витрати;
- 3) економічна ефективність управління.

Щоб реалізувати це на практиці, країни-члени АСЕАН зобов'язалися забезпечити виконання «м'якого права» Цільової групи високого рівня з економічної інтеграції АСЕАН (*High-Level Task Force on ASEAN economic integration*).

Щоб рухатися до економічного співтовариства АСЕАН, відповідно до Декларації згоди АСЕАН 2, нові інституційні механізми мали посилити реалізацію існуючих економічних ініціатив, таких як Зона вільної торгівлі АСЕАН, Рамкова угода про послуги та інвестиційна зона АСЕАН.

Більш детальне дослідження показало скоріше практичну сторону зобов'язань, а саме:

- 1) встановлення нульових тарифів і усунення бар'єрів у торгівлі;
- 2) спрощення митних процедур, щоб товари могли швидше проходити через митницю;
- 3) приведення державних стандартів до правил СОТ;
- 4) просування до використання формули АСЕАН мінус Х у прийнятті рішень;
- 5) прискорити пріоритетні сектори та збільшити рух кваліфікованої робочої сили, зокрема технічних спеціалістів та професіоналів.

Позиції 1-4 пріоритетних секторів, перерахованих у Балійській згоді II, були товарами, які найбільше вироблялися в АСЕАН, а саме: продукція на основі деревини, автомобілебудування, гумові вироби та текстиль. Пізніше в

2015-2020 роках країни АСЕАН визнали інші сектори, серед іншого, е-ASEAN, цифровізацію та високотехнологічні продукти новими пріоритетами. Наприклад, Королівство Таїланд визнало розумне фермерство, стартапи та високовартісні послуги в новій стратегії розвитку національної економіки «Таїланд 4.0» [115].

Існує кілька галузевих угод для реалізації цілей Економічної спільноти АСЕАН. Торговельні угоди для економічної інтеграції, створені АСЕАН, - це, по-перше, Зона вільної торгівлі АСЕАН 1992 року, яка охоплює торгівлю товарами, зі скасуванням тарифів і основною преференційною схемою, а саме Угодою про загальну ефективну схему преференційних тарифів. По-друге, вони доповнюються Рамковою угодою АСЕАН про послуги 1995 року. По-третє, у 1996 році було підписано Програму промислового співробітництва АСЕАН. По-четверте, були розроблені Інвестиційна зона АСЕАН 1998 року та Комплексна інвестиційна угода АСЕАН 2009 року, які лібералізують інвестиційний режим. Останньою є Угода АСЕАН про торгівлю товарами 2009 року [84].

Угода про торгівлю товарами АСЕАН набула чинності у 2010 році. Цей договір прийшов на заміну Угоді про загальну ефективну схему преференційних тарифів від 1992 року. Попередня угода була досить успішною у зменшенні тарифних ставок протягом 1993-2010 рр., проте мала ряд недоліків, як то, низькі темпи боротьби з нетарифними бар'єрами, неефективний механізм моніторингу, у зв'язку з чим і була замінна на більш прогресивні правила. Відповідно до статті 1 Угоди про торгівлю товарами АСЕАН (АТІГА), метою визначено досягнення вільного потоку товарів в АСЕАН як одного з основних засобів створення єдиного ринку та виробничої бази для глибшої економічної інтеграції регіону з метою реалізації економічної спільноти АСЕАН до 2015 року. Покрокове вивчення попередніх торговельних домовленостей АСЕАН дає встановити, що АТІГА є не набагато більше, ніж консолідованим документом, який складається з положень Про

загальний ефективний преференційний тариф для Угоди про вільну торгівлю АСЕАН та рішення міністрів економіки АСЕАН.

Варто додати що такі зустрічі міністрів економіки АСЕАН відбуваються двічі на рік. Додаток до АТІГА містить повний графік зниження тарифів для кожної держави-члена та визначає тарифні ставки, які мали застосовуватися до кожного продукту для кожного року до 2015 року. АТІГА містить положення для забезпечення реалізації вільного потоку товарів у межах АСЕАН, у тому числі наступні: лібералізація тарифів (Розділ 2 Угоди), усунення нетарифних бар'єрів (Розділ 4 Угоди), правила походження (Розділ 3 Угоди), сприяння торгівлі (Розділ 5 Угоди), митні процедури (Розділ 6 Угоди), стандарти та відповідність, а також санітарні та фітосанітарні заходи (Розділ 7 та Розділ 8 Угоди).

Варто наголосити, що з прийняттям Угоди про торгівлю товарами АСЕАН документ стає єдиним правовим джерелом регулювання торгівлі товарами між 10 членами АСЕАН. Таким чином АТІГА включає оновлені положення попередніх торговельних угод до яких належать: Угода про преференційну торгівлю АСЕАН (1977), Угода про загальну діючу преференційну тарифну схему для зони вільної торгівлі АСЕАН (1992), Угода АСЕАН про митні питання (1997), Рамкова угода АСЕАН про домовленості про взаємне визнання (1998), Рамкова угода електронної АСЕАН Угода (2000 р.), Протокол, що регулює імплементацію Узгодженої тарифної номенклатури АСЕАН (2003 р.), Рамкова угода АСЕАН про інтеграцію пріоритетних секторів (2004 р.), Угода про створення та впровадження системи єдиного вікна АСЕАН (2005 р.).

Через АТІГА Бруней, Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур і Таїланд скасували імпорتنі мита в АСЕАН на 99,65 % своїх тарифних ліній. Камбоджа, Лаоська НДР, М'янма та В'єтнам знизили імпорتنі мита до 0-5 відсотків на 98,86 % своїх тарифних ліній. Сьогодні основна увага приділяється вирішенню нетарифних заходів, які можуть мати істотний вплив на торгівлю та бізнес-діяльність регіону [116].

Крім новостворених інститутів і договорів, члени АСЕАН були далекоглядними у створенні економічного об'єднання. Держави визначили Зустріч міністрів економіки АСЕАН як координатора всіх питань економічної інтеграції та співробітництва АСЕАН. Ініціатива полягала також у вирішенні технічних питань на зустрічах старших економічних чиновників, а потім вони навіть виступили за створення юридичного підрозділу в секретаріаті АСЕАН для надання юридичних консультацій щодо торгових суперечок.

Потім також виникла ідея створити орган під назвою Консультації АСЕАН для вирішення проблем торгівлі та інвестицій на політичному рівні. В першу чергу держави збираються вдатися до консультацій, посередництва та примирення. Незважаючи на те, що в АСЕАН була можливість створити орган з вирішення суперечок, усі торговельні спори було передано до Механізму вирішення спорів СОТ. Крім того, заходи щодо посилення економічного співробітництва АСЕАН включають удосконалення людських ресурсів і визнання освітніх кваліфікацій професіоналів АСЕАН.

АСЕАН розглядається як єдиний ринок і виробнича база. Для вільного потоку торгівлі АСЕАН має знизити тарифні бар'єри, а також «приховані» бар'єри, такі як фітосанітарні норми, вимоги до пакування, ліцензій, збільшити вільний потік послуг та інвестицій. Виробнича база є унікальною для кейсу АСЕАН. Єдиний ринок – це глибока та далекосяжна транскордонна лібералізація для фундаментального зобов'язання забезпечити взаємний доступ до ринку та недискримінацію. На відміну від інших економічних об'єднань, справедливий розвиток є наріжним каменем економічної спільноти АСЕАН, що робить його особливим. Завжди слід пам'ятати, що кінцевою метою економічного співтовариства АСЕАН є досягнення високого рівня загального добробуту людей АСЕАН за підтримки інноваційної та інклюзивної економіки, заснованої на принципах, орієнтованих на людину.

Економічна спільнота АСЕАН була утворена лідерами АСЕАН у 2015 році. Однак цей рік є не завершенням, а радше початком активних внутрішньо організаційних торговельних реформ [83]. На даний момент торгівля товарами

АСЕАН більше не блокується високими тарифами та імпортом митом [117, с. 214]. Багато заходів для сприяння вільній торгівлі впроваджено або перебуває в процесі реалізації².

Організаційну структуру Економічної Спільноти АСЕАН в схематичному вигляді пропонуємо у Табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Організаційна структура Економічної Спільноти АСЕАН

Директорат моніторингу інтеграції АСЕАН	Директорат інтеграції ринку	Директорат галузевого розвитку
Відділ моніторингу, спостереження та координації	Відділ сприяння торгівлі	Відділ логістики
Аналіз і моніторинг торгівлі, промисловості та нових питань	Відділ стандартів і відповідності	Відділ інформаційно-телекомунікаційних технологій та туризму
Аналіз та моніторинг відділу фінансів та соціально-економічних питань	Відділ послуг та інвестицій	Відділ енергетики та мінералів
Відділ статистики	Відділ конкуренції, захисту прав споживачів	Відділ продовольства, сільського та лісового господарства
Відділ моніторингу, спостереження та координації	Відділ залучення підприємств та зацікавлених сторін	Науково-технічний відділ
	Відділ зовнішньоекономічних зв'язків	Відділ Ініціативи для інтеграції в АСЕАН та скорочення розриву в розвитку
	Відділ фінансової інтеграції	

Джерело: складено автором на основі [16]

Існує слушне питання щодо того, чим є Економічна спільнота АСЕАН? Це схоже на модель ЄС, НАФТА чи це скоріше модель *sui generis*? Які стовпи економічної інтеграції АСЕАН? На якій стадії інтеграції АСЕАН перебуває наразі?

² Однак 2015 рік для АЕС був лише початком для АСЕАН. На даний момент існує Економічне співтовариство АСЕАН (АЕС) і внутрішня торгівля товарами АСЕАН більше не блокується високими тарифами та імпортом митом. Багато заходів для сприяння вільній торгівлі впроваджено або перебуває в процесі реалізації

Отож, на 27-му саміті АСЕАН країни-члени узгодили стратегічні заходи, які мають бути реалізовані до 2025 року для досягнення взаємовигідної регіональної інтеграції. Декларація про Економічне співтовариство АСЕАН (Програма 2025) забезпечила чіткі та точні заходи для згуртованої спільноти та, що більш важливо, механізми моніторингу та терміни. Дорожня карта АСЕАН до економічного співтовариства АСЕАН ґрунтувалася на таких принципах [16; 118]:

1. Наявність єдиного ринку та виробничої бази;
2. Бути регіоном з високою конкурентоспроможністю;
3. Бути регіоном рівномірного економічного розвитку; і
4. Бути регіоном, інтегрованим у світову економіку.

Проголошені принципи наповнені правовою сутністю, тому автор пропонує розглянути їх докладніше. Бути єдиним ринком і виробничою базою є важливою стратегією для створення економічного співтовариства АСЕАН. Це зробить АСЕАН більш конкурентоспроможною. АСЕАН створила нові механізми та заходи, які підвищують ефективність реалізації існуючих економічних заходів та прискорять економічну інтеграцію в пріоритетних сферах. Будучи єдиним ринком і виробничою базою АСЕАН має 5 свобод:

- 1) вільний рух товарів;
- 2) вільний рух послуг;
- 3) вільний рух інвестицій;
- 4) вільніший рух капіталу;
- 5) вільний рух кваліфікованої робочої сили.

Ф. Йованович на основі досліджень інтеграції, які були розроблені Тінбергеном, Балассою, Хольцманом, Канертом Менісом і Саувантом, доходить висновку, що економічна інтеграція за більшістю підходів визначається як процес, у якому група країн прагне підвищити свій рівень добробуту [119]. Класичний підхід до вивчення економічної інтеграції пропонує 5 видів послідовних етапів розвитку інтеграції:

- 1) Зона вільної торгівлі – тарифи та квоти між членами відсутні, але це не стосується третіх держав;
- 2) Митний Союз – всі члени союзу застосовують спільний зовнішній тариф;
- 3) Спільний ринок – вільний рух усіх економічних факторів;
- 4) Економічний союз – гармонізація наднаціональної економічної політики;
- 5) Повна економічна інтеграція – спільна фіскальна, монетарна політика, наявність наддержавного органу управління.

Важливо підкреслити, що така схема не є покроковим планом для кожного регіонального економічного об'єднання. Часто побоювання завдати шкоди національному товаровиробнику зменшують початкові амбіції плану економічної інтеграції.

Інший науковець Дж. Пелкманс використовує більш сучасний підхід до регіональної економічної інтеграції, яка розділена 6 видів:

- 1) ЗВТ (Окрім ЗВТ всередині АСЕАН, організація має преференційні угоди з діалоговими партнерами. В рамках торгівлі товарами АСЕАН поробленими питаннями є нетарифні бар'єри та проблематика із визначенням правил походження товарів);
- 2) Митний союз (АСЕАН пізнала складність у узгодженні спільного зовнішнього тарифу, тому від ідеї відмовилися. Митний союз як вид інтеграції першочергово був відхилений Філіппінами, Таїландом та В'єтнаном);
- 3) ЗВТ плюс держави партнери;
- 4) Глибока та всеохоплююча зона вільної торгівлі (відсутність технічних бар'єрів у торгівлі, фітосанітарних перепон, свобода руху послуг, особливо у фінансових секторах);
- 5) Спільний ринок – вільний рух товарів, послуг, кадрів та капіталу;
- 6) Єдиний ринок.

На думку Дж. Пелкманс АСЕАН досягнула 3 етапу інтеграції та спроможна в поточних умовах досягнути етапу 4. З цією метою АСЕАН

прийняла низку ініціатив зі сприяння торгівлі, таких як Рамкова програма АСЕАН зі сприяння торгівлі, Стратегічний план дій АСЕАН зі сприяння торгівлі і Репозиторій торгівлі АСЕАН. АСЕАН доклала зусиль до митної інтеграції та модернізації шляхом прийняття Системи митного транзиту АСЕАН і сприяння статусу Уповноваженого економічного оператора та його взаємне визнання.

Хоча наразі економічна інтеграцію АСЕАН досягнула етапу ЗВТ плюс та продовжує активно працювати на цьому напрямку в рамках ВРЕП, пріоритетом залишається єдиний або також вказують спільний ринок. Єдиний ринок товарів і послуг сприятиме розвитку виробничих мереж у регіоні та посилюватиме потенціал АСЕАН стати світовим виробничим центром. Поступове усунення нетарифних торговельних бар'єрів гармонізує митні процедури та зробить їх більш стандартизованими та простішими. Це зменшить трансакційні витрати та сприятиме вільному пересуванню кваліфікованої робочої сили.

Як зазначав автор, однією з ключових цілей економічної інтеграції АСЕАН є створення висококонкурентного регіону. Конкурентний регіон має шість основних компонентів: 1) конкурентна політика; 2) захист прав споживачів; 3) права інтелектуальної власності; 4) розвиток інфраструктури; 5) податок на екологічні заходи; 6) електронна комерція. Для досягнення вищезазначених результатів держави-члени АСЕАН зобов'язані прийняти закони та політику щодо конкуренції в країнах і підтримувати культуру чесної ділової конкуренції.

Відповідно до частини D.1 Економічного плану АСЕАН до 2025 р. рівномірний економічний розвиток має дві складові: 1) розвиток малих і середніх підприємств; 2) проєктні ініціативи інтеграції в АСЕАН. План спрямований на скорочення розриву в розвитку як на рівні МСП, так і на посилення інтеграції Камбоджі, Лаосу, М'янми та В'єтнаму для виконання своїх зобов'язань і посилення конкурентоспроможності АСЕАН, а також

надання можливості всім країнам-членам АСЕАН отримати вигоду від економічної інтеграції [16].

Економічну спільноту АСЕАН було створено наприкінці 2015 року, як і планувалося, і АСЕАН наразі впроваджує імплементацію проекту Економічна спільнота АСЕАН 2025.

Порівняльний аналіз Планів економічного співтовариства АСЕАН 2015 і АСЕАН 2025 представлено у Табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Порівняльний аналіз Планів економічного співтовариства
АСЕАН 2015 і АСЕАН 2025**

	План економічного співтовариства АСЕАН 2015	План економічного співтовариства АСЕАН 2025
Загальні ознаки економічної інтеграції	<i>(пункт 8 Плану 2015)</i> 1) єдиний ринок і виробнича база; 2) високо конкурентоспроможний економічний регіон; 3) регіон рівномірного економічного розвитку та 4) регіон повністю інтегрований у світову економіку	<i>(пункт 3 Плану 2025)</i> 1) Дуже інтегрована та взаємопов'язана економіка; 2) Конкурентоспроможний, інноваційний та динамічний АСЕАН; 3) Розширення зв'язків та галузевого співробітництва; 4) стійка, інклюзивна, орієнтована на людей АСЕАН; та 5) Глобальний АСЕАН.
<i>Економічні заходи</i>	<i>(пп. А1-А7 Плану)</i> (1) вільний потік товарів; (2) вільний потік послуг; (3) вільний потік інвестицій; (4) більш вільний рух капіталу; та (5) вільний потік кваліфікованої робочої сили	<i>(пп. А1-А6 Плану)</i> безперервне переміщення (seamless movement) товарів, послуг, інвестицій, капіталу та кваліфікованої робочої сили в межах АСЕАН з метою розширення торговельних і виробничих мереж АСЕАН, а також створення більш єдиного ринку для її фірм і споживачів.

Продовження Табл. 2.3

<i>Конкурентоспроможність</i>	<i>(пп.В1-В6 Плану)</i> 1) Намагатися запровадити конкурентну політику в усіх країнах-членах АСЕАН до 2015 року; 2) Створити мережу органів або відомств, відповідальних за політику конкуренції, щоб служити форумом для обговорення та координації політики конкуренції; 3) Заохочувати програми/діяльність із розвитку потенціалу для країн-членів АСЕАН у розробці національної конкурентної політики; 4) Розробити до 2010 року регіональні рекомендації щодо конкурентної політики на основі досвіду країни та найкращої міжнародної практики з метою створення справедливого конкурентного середовища.	<i>(пп. В1-В9 Плану)</i> 1) створення рівних умов для всіх фірм через ефективну конкурентну політику; 2) сприяння створенню та захисту знань; 3) поглиблення участі АСЕАН у глобальних ланцюжках постачання; та 4) посилення відповідної нормативної бази та загальної практики регулювання та узгодженості на регіональному рівні.
<i>Зв'язки та галузей розвиток</i>	<i>(пп. С1-С2 Плану)</i> 1) Прискорення темпів розвитку МСП, оптимізуючи різноманітність країн-членів АСЕАН; 2) Підвищити конкурентоспроможність і динамізм малих і середніх підприємств АСЕАН шляхом полегшення їх доступу до інформації, ринку, розвитку людських ресурсів і навичок, фінансів, а також технологій; 3) Посилення стійкості МСП АСЕАН, щоб краще протистояти несприятливим макроекономічним і фінансовим труднощам, а також викликам більш лібералізованого торгового середовища; 4) Збільшити внесок МСП у загальне економічне зростання та розвиток АСЕАН як регіону.	<i>(пп. С1-С9 Плану)</i> посилення економічних зв'язків із залученням різних секторів, а саме транспорту, телекомунікацій та енергетики, відповідно до та на підтримку бачення та цілей Генерального плану зв'язку АСЕАН. План АЕС 2025 прагне значно покращити третю характеристику Плану АЕС 2015 щодо «Справедливого економічного розвитку» шляхом поглиблення існуючих елементів та включення нових ключових елементів використовуючи ІТ.
<i>Глобальний АСЕАН</i>	<i>(п.64 Плану)</i> АСЕАН діє у все більш глобальному середовищі з взаємозалежними ринками та глобалізованими галузями. Для того, щоб дати можливість підприємствам АСЕАН конкурувати на міжнародному рівні, зробити АСЕАН більш динамічним і сильнішим сегментом глобального ланцюга поставок і забезпечити, щоб внутрішній ринок залишався привабливим для іноземних інвестицій, для АСЕАН вкрай важливо розвиватися поза межами регіональної економічної спільноти.	<i>(п.80 Плану)</i> АСЕАН прагне більш стратегічний і узгоджений підхід до зовнішньоекономічних відносин з метою прийняття спільної позиції на регіональних і глобальних економічних форумах; Розширити економічне партнерство з партнерами по діалогу, які не є членами ЗВТ, шляхом вдосконалення та зміцнення торговельних та інвестиційних робочих програм/планів

Джерело: складено автором на основі [16], [40]

З 2016 по 2021 роки АСЕАН досягла основних цілей економічної інтеграції, таких як зниження тарифів АСЕАН на імпорتنі товари до 0% на 99,2% тарифних ліній [120]. Другим цінним досягненням є впровадження системи самосертифікації АСЕАН (Єдине вікно АСЕАН), де зареєстровані експортери можуть засвідчувати походження своєї продукції та використовувати свої податкові права в АСЕАН. Прийняття нової Угоди АСЕАН про торгівлю послугами 2020 року допомогло Правилам надання послуг для членів АСЕАН стати ефективнішими та зменшити перешкоди для торгівлі послугами. Більша прозорість режимів обслуговування може полегшити транскордонні електронні транзакції та зміцнити довіру до онлайн-торгівлі.

Крім того, впровадження Регіонального всеосяжного економічного партнерства, яке є найбільшою у світі ЗВТ, починаючи з 1 січня 2022 року, розширило можливості для дійсно рівномірного розвитку регіону, де як країни, що розвиваються, так і розвинені економіки користуються вільною торгівлею товарами та послугами, у той час як інші держави світу перебувають під виключенням режиму найбільшого сприяння [121].

Згідно зі статистичним щорічником АСЕАН за 2020 рік, загальний обсяг торгівлі товарами АСЕАН у 2019 році становив 2 816 432 млн доларів США, торгівля всередині АСЕАН становила 632 604 млн доларів США, тоді як торгівля товарами за межами АСЕАН склала 2 183 827 млн доларів США [120]. У 2019 році найбільше експортувалися електричні машини та обладнання, телевізійні зображення, ядерні реактори, котли, механічні пристрої та мінеральне паливо. Варто зазначити, що найбільший обсяг торгівлі АСЕАН зберігає з державами, які не входять до АСЕАН, але є членами Регіонального всеосяжного економічного партнерства. Згідно Керівництва з платіжного балансу МВФ. 6-е видання (*IMF Balance of Payment Manual. 6th edition*), експорт послуг АСЕАН склав 444 779 мільйонів доларів США з найбільшим внеском Сінгапуру, Таїланду та Малайзії.

Наприкінці 2021 року, на півдорозі до впровадження Плану 2025, Проект Економічного Співтовариства АСЕАН просунувся як щодо скорочення нетарифних заходів, так і щодо лібералізації інвестицій. Із 517 передбачених заходів виконано 60,3% [122]. Конкурентоспроможність АСЕАН зросла завдяки впровадженню ефективної політики вільної конкуренції, яка сприяє інноваціям і захисту інтелектуальної власності. У цій сфері з 337 заходів успішно виконано 42,1%. Варто зазначити, що в секторі цифровізації та електронної комерції з 734 заходів, які необхідно було вжити, 52% були реалізовані. Крім того, більш ніж наполовину виконано заходи, які дозволили АСЕАН адаптуватися та розвивати справедливий економічний розвиток шляхом сприяння малим і середнім підприємствам, посилення ролі приватного сектору та налагодження відносин з нерегіональними країнами.

Підсумовуючи, АСЕАН перебуває в умовах дуже взаємопов'язаного та глобального галузевого промислу. Для того щоб бізнес АСЕАН міг конкурувати на міжнародному ринку, він повинен бути більш якісним та кількісно мати можливість стати світовим виробником. Для цього АСЕАН має дивитися за межі регіону. Інтеграція у світову економіку може бути досягнута шляхом впровадження двох заходів:

1. створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) або іншого виду тісного економічного партнерства з країнами, що не входять до АСЕАН;
2. участь у глобальній мережі поставок.

Актуальна модель економічної спільноти АСЕАН значною мірою залежить від суверенної волі кожної держави, немає наднаціонального органу, і в 2023 році економічна спільнота АСЕАН залишається прихильником застосування м'якого права для кращого переходу малих економік до високих стандартів інтеграції. Крім того, ефективне планування є необхідним для забезпечення успішного результату процесу розбудови спільноти після створення Економічної спільноти АСЕАН у 2015 році. Країни-члени АСЕАН продовжуватимуть працювати в умовах значно меншої ніж повної регіональної економічної інтеграції в осяжному майбутньому. Таким чином,

незважаючи на те, що Економічна спільнота АСЕАН 2015 вже досягла успіху у встановленні ключових рамок та інших фундаментальних елементів для ефективного функціонування економічного співтовариства, це ще не кінець шляху [123, с. 52].

Економічна спільнота АСЕАН одним з головних показників економічного розвитку АСЕАН вбачає створення внутрішнього ринку. Не зайвим буде повторити, що зазвичай створення внутрішнього ринку передбачає 4 умови: вільний рух товарів, вільний рух послуг, вільний рух працівників та вільний рух капіталу. Проте у в рамках АСЕАН остання категорія поділяється на 2 типи, а саме вільний рух інвестицій та вільних рух капіталів. Встановлені організаційно-правові обмеження руху капіталів зумовлені попереднім негативним досвідом держав у регіоні ПСА наприкінці 1990-х років. Внаслідок обвалу валютного курсу та розвитку грошової бульбашки в сфері короткотермінових інвестиційних проєктах протягом 1993-1996 роках співвідношення зовнішнього боргу до ВВП зросло зі 100% до 167% у чотирьох великих економіках АСЕАН, а потім перевищило 180% під час фінансово найважчого етапу кризи [124].

Договірно-правове співробітництво в рамках АСЕАН з метою сприяння інвестуванню було розпочато у 1987 році укладанням 5 державами членами АСЕАН Угоди АСЕАН про заохочення та захист інвестицій. Угода набула чинності 2 серпня 1988 року та була зупинена 29 березня 2012 року. Причиною цього стало укладання вже 10 державами-членами АСЕАН Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН від 24 серпня 2012 року зі змінами від 12 вересня 2016 року (що здебільшого стосуються процедури та правил застережень до Угоди) [125].

Необхідно усвідомлювати динаміку розвитку співробітництва АСЕАН у сфері інвестицій. Зона вільної торгівлі АСЕАН була створена 28 січня 1992 року, у 1995 було досягнуто домовленості вільно торгувати послугами у вигляді Рамкової угоди АСЕАН про послуги. У 1998 році було укладено Рамкову Угоду про інвестиційну зону АСЕАН та створено Раду інвестиційної

зони з метою контролю та підтримки вільного руху інвестицій. Задля підтримки вільного, відкритого, прозорого та інтегрованого інвестиційного режиму у регіоні ПСА та відповідно до мети створення економічного співтовариства АСЕАН 29 березня 2012 року було укладено Всеосяжну інвестиційну угоду АСЕАН.

Великі суб'єкти інвестиційної діяльності обирають економічні регіони, або держави виходячи не з потенційного прибутку, а вивчаючи зрозумілість та прозорість державного регулювання захисту інвестицій та державних гарантій захисту. Цей підрозділ демонструє результати дослідження діяльності Ради інвестиційної зони АСЕАН, визначає особливості положень Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН та наводить приклади застосування Угоди.

Відповідно до статті 42 Розділу «С» Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН Рада інвестиційної зони АСЕАН є Міністерським органом відповідальним за нагляд за впровадженням Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН та реалізацією відкритого інвестиційного режиму. До складу Ради входять 10 Міністрів відповідальних за реалізації інвестиційної політики з держав-членів АСЕАН та Генеральний секретар АСЕАН. Таким чином рішення приймаються 11 представниками.

Нижчим за структурою органом є Координаційний комітет з інвестицій, який складається з вищих посадових осіб, Міністерств відповідальних за інвестування та інших державних установ відповідальних за стимулювання інвестиційної діяльності, наприклад Рада інвестицій у Королівстві Таїланд, Інвестиційна координаційна рада у Республіці Індонезія, Адміністрація економічної зони у Республіці Філіппіни [126].

Завдання Ради інвестиційної зони АСЕАН забезпечувати вільне надходження інвестицій засноване на наступних 3 умовах:

- 1) забезпечення концепції недискримінаційного режиму. Цей недискримінаційний режим поширюється на АСЕАН та інвесторів, що базуються в АСЕАН. Це означає, що інвестор з країни АСЕАН, наприклад, Сінгапуру в Індонезії отримує правовий режим не гірший ніж суб'єкт

інвестиційної діяльності Індонезії. Принцип недискримінації передбачає надання такого режиму рівних інвестиційних можливостей не лише для держав членів АСЕАН. Український, австралійський, німецький інвестор який базується в АСЕАН теж отримує переваги від принципу недискримінації;

2) забезпечення прозорих та чітких правил та положень. Найбільш дієвим інструментом для регіону ПСА у організації прозорості стали не проведені антикорупційні реформи, а використання цифрових інструментів, які унеможливають дискрецію, подвійне трактування положень [127]. Цифрові інструменти надають можливість ведення докладної аналітики та генерації звітів, а технології закритого типу блокчейн дозволяє створювати незмінні контракти та програми. Прикладом реалізації економічних інтересів держави через цифрові інструменти є Королівство Таїланд яке керується стратегією розвитку Таїланд 4.0. В рамках стратегії модернізації економіки базується на цінностях, орієнтованих на інвестування в інноваційні телекомунікаційні, транспортні проекти, з поступовою відмовою від виробництва товарів і виробництва з низькою доданою вартістю [128];

3) інвестиції користуються захистом. Впевненість інвестора у захисті інвестицій є ключовою умовою для досягнення вільного руху інвестицій. АСЕАН досягає вищезначених основ сприяння інвестиціям шляхом впровадження Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН, яка ґрунтується на 4 критеріях: ліберальний, сприятливий, прозорий і конкурентоспроможний правовий інвестиційний режим.

Міжнародні інвестиційні угоди, які включають національний режим і лібералізацію містять списки або таблиці із зазначенням конкретних застережень і зобов'язань, пов'язаних із виконанням домовленостей за угодою. У випадку Південно-Східної Азії основним є підхід «лібералізація за негативним списком» (*negative list approach*) [129]. Іншими словами держави члени АСЕАН домовляються про перелік галузей де іноземні інвестиції заборонені, а відтак дозволено все що не заборонено. Відповідно до статті 9 Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН, положення щодо недискримінації,

визначені у статтях 5 (Національний режим) та статті 8 (Вище керівництво та рада директорів), не поширюються на будь-які існуючі заходи, які підтримує держава-член АСЕАН на центральному, регіональному чи місцевому рівні, як передбачено Списком застережень. Національний режим і режим найбільшого сприяння не застосовуються до винятків чи відступів відповідно до статей 3 та 4 Угоди СОТ про права інтелектуальної власності, пов'язані з торгівлею [130].

У визначенні інвестора АСЕАН прийняте ліберальне тлумачення – іноземний інвестор АСЕАН визначається як рівний національному інвестору відповідно до категорії обсягу капіталу відповідних країн-членів. Таким чином якщо іноземний включно з українським суб'єктом інвестування здійснює прямі інвестиції до АСЕАН він користується тими ж засобами захисту інвестицій що і решта 10 держав-членів АСЕАН.

Стаття 7 Всеосяжної інвестиційної угоди АСЕАН містить положення про заборону умов, що накладаються на іноземних інвесторів і потребують від них досягнення певних цілей в економічній діяльності суб'єкта міжнародного права (з англ. – *performance requirements*). Ця стаття містить положення щодо вищого керівництва та ради директорів з метою заохочення притоку іноземного управлінського та вищого керівного персоналу для розміщення в країнах АСЕАН. На прикладному рівні це відсутність кількісного або відсоткового показника громадян держав-членів АСЕАН, які мають обов'язково бути членами ради директорів юридичної особи у певній державі-члені АСЕАН.

Інкорпорувавши статтю 8 до Угоди, країни підписанти мали намір створити сприятливий режим відкритості для успішних іноземних управлінців. Всеосяжна інвестиційна угода АСЕАН є комплексною та інтегрованою за підходом, вона переглянула та вдосконалила Угоду про інвестиційні гарантії АСЕАН 1987 року та Рамкову угоду щодо інвестиційної зони АСЕАН 1998 року. Крім того, договір забезпечує більш чітку взаємодію положень, що стосуються лібералізації та захисту інвестицій в рамках єдиної інвестиційної угоди [131].

Однією з цілей Угоди є покращення прозорості та передбачуваності інвестиційних правил, що сприяють збільшенню інвестицій серед держав-членів. З метою координації діяльності інвестиційних компаній АСЕАН та компаній третіх держава в АСЕАН, а також реалізації цілей міжурядового характеру відповідно до статті 42 Угоди було створено Раду інвестиційної угоди (PIU) АСЕАН. Завдяки створенню PIU АСЕАН та її допоміжного органу Координаційного комітету з інвестицій АСЕАН активізувала свої зусилля для підтримки виконання Угоди та її конкурентоспроможності.

Один з найдавніших та основних принципів міжнародного права «*pacta sunt servanda*» передбачає, по перше, наявність угоди, якої сторони обов'язково дотримуються, та, по друге, відповідальність за невиконання зобов'язань. Проте як бути коли усі учасники АСЕАН вживали зусиль для лібералізації торгівлі: зменшили майже всі митні тарифи у торгівлі товарами до 0% (*ASEAN Trade in Goods Agreement*); впровадили єдине митне цифрове вікно міжнародної торгівлі (*Agreement to establish and implement the ASEAN single window*); розробили та уклали найбільшу у світі угоду про зону вільної торгівлі (до якої входять 15 держав, що кумулятивно становлять 30% ВВП світу (*Regional Comprehensive Economic Partnership*), але не змогли досягти поставленої мети у лібералізації торгівлі. *Mia culpa?*

Концептуальний проект створення економічної спільноти АСЕАН був затверджений 07.10.2003 р. на Саміті АСЕАН в Індонезії та юридично закріплений в Розділі «В» Згоди АСЕАН II (*ASEAN Concord II*). Цю домовленість варто розділити на 3 ознаки: 1) довготривале об'єднання усіх 10 держав членів сучасного АСЕАН; 2) на рівні економічної інтеграції - спільний ринок; 3) що функціонує на основі регіональної взаємопов'язаної виробничої основи. Економічна спільнота АСЕАН проектувалася як високоінтегроване, інклюзивне та взаємовигідне регіональне економічне об'єднання, яке буде створено до 2025 року [132]. Зважаючи на тісні взаємини АСЕАН та Європейського Союзу, особливо в частині зацікавленості АСЕАН у динамічному розвитку торгівлі, кінцевою метою Економічного співтовариства

АСЕАН було створення спільного ринку з вільним рухом товарів, послуг, інвестицій та кваліфікованих працівників. Зважаючи на те, що кінцевий строк для виконання заходів спрощення торгівлі економічної спільноти АСЕАН добігає до кінця через рік варто структурувати основні досягнення та визначити актуальні проблеми інтеграції.

Відповідно до робочої програми АСЕАН існує 5 основних елементів, що потребують реалізації протягом 2016-2025 років, а саме: 1) конкурентоспроможність асоціації у світі; 2) інклюзивність; 3) людиноцентричність; 4) високоінтегрована економіка держав-членів та секторальне співробітництво; 5) інноваційний динамічний розвиток ринку послуг та товарів АСЕАН [133].

Основа договірно-правової бази економічної спільноти АСЕАН складається з наступних договорів: угода АСЕАН торгівлю товарами, Угода асоціації про торгівлю послугами, Всеохоплююча інвестиційна угода, Договорів про зону вільної торгівлі між АСЕАН та державою партнером поза АСЕАН (ASEAN+1), договори між АСЕАН та іншими 3 державами партнерами поза АСЕАН (ASEAN+3), Договір про всеохоплююче економічне партнерство (RCEP). Не зайвим буде додати, що рух кваліфікованих працівників регулюється окремими економічними інструментами, їх розділяють на 6 видів відповідно до типу професії. Всі ці договори створювалися не за декілька років, а час їх проектування подекуди займав десятиріччя [134, с. 52].

Минулорічним моніторингом виконання плану роботи економічної спільноти АСЕАН було встановлено, що тільки 54% заходів є повністю завершеними, в той час як 34% проектів у стані реалізації, а інші 12% плану заходів (десятки проектів) доцільно переглянути, тобто, іншими словами, їх не виконано [135]. Найбільш значущою подією для сповільнення договірно-правового розвитку економічної спільноти асоціації є пандемія COVID-19. Через встановлення обмеження на пересування товарів та карантин було зменшено експортно-імпорту діяльність на 15-30%, ланцюги постачання

перестали функціонувати, значна кількість прикордонних митних постів була зачинена. Основна причина невиконання зобов'язань та повільного інтеграційного об'єднання – великий розрив у національному економічному розвитку держав-членів АСЕАН. ВВП на душу населення в Сінгапурі в 2,25 рази перевищує показник Брунею. У свою чергу, ВВП на душу населення Брунею в 3-20 разів перевищує ВВП на душу населення інших 8 країн-членів АСЕАН [136]. Враховуючи ці показники наразі доцільно ще більше сфокусуватися на зменшенні рівні бідності, зменшення рівня шахрайства та корупції у найменш розвинутих державах та створити більше можливостей для виробництва у рамках державних економічних коридорів (*Economic corridor*).

Пропонуємо проблеми та рішення тематично розділити на 3 групи: 1) спрощення отримання дозволу на застосування праці, визнання кваліфікації, що сприятиме руху працівників, насамперед ІТ-спеціалістів та бізнесменів; 2) створення механізму боротьби з нетарифними торговельними бар'єрами (НТБ), а не лише механізму їхнього моніторингу; 3) інституалізація Секретаріату АСЕАН, оскільки Секретаріат АСЕАН потребує фахівців з бізнес-середовища, збільшення фінансування, а також залучення учасників з практичним досвідом зовнішньоекономічної діяльності [137, с. 21]. Ініціатива інтеграції АСЕАН, яку АСЕАН започаткувала більше двох десятиліть тому для скорочення економічного розриву, була в основному неуспішною через неефективне виконання її планів роботи протягом багатьох років [138].

Per se, необхідно визнати, що до 2025 р. модель спільного ринку ЄС не може бути реалізована в рамках АСЕАН. Учасники асоціації не просунулися у розвитку спільного ринку та митного союзу, вищих рівнів інтеграції за зразком світових класичних бачень. Очікується, що досягненням АСЕАН на 2025 рік замість спільного ринку стане прогресивна модель зони вільної торгівлі з розвинутими ланцюжками постачання. Вбачається, що АСЕАН перегляне остаточні цілі для економічної спільноти асоціації після недосягнення поставлених амбітних цілей передбачених Консолідованим

стратегічним планом економічної спільноти АСЕАН, особливо, у частині А1.1; А4.14; А6.23; В3.41; В5.53; В8.66; В8.70; С2.81; D1.125 та пункту 150 Плану «Глобальний АСЕАН». Ключову роль у досягненні цих переглянутих цілей проекту «АСЕАН після 2025 року» покликана забезпечити програма зовнішнього партнерства АСЕАН: партнери з розвитку та діалогові партнери.

Стаття 1 (7) Статуту АСЕАН передбачає, що цілями АСЕАН є, серед іншого, сприяння правам людини та основним свободам з належним урахуванням прав та обов'язків держав-членів. До речі, рішення включити правозахисний орган до Статуту пов'язане з тим, що Тіо характеризував у 1990-х роках як «хвилю змін» в АСЕАН щодо питань прав людини, яку здіймала обізнаність серед людей, рух громадянського суспільства, а також міжнародний тиск [139, с. 4; 140].

З історичної точки зору права людини є спільним знаменником для економічного співтовариства АСЕАН, соціально-культурного співтовариства АСЕАН і співтовариства політичної безпеки АСЕАН. Міжурядова комісія з прав людини є регіональним проектом держав-членів АСЕАН. Проект сприяє створенню простору для регіональних процесів між державами-членами АСЕАН для розробки та реорганізації їх взаємодії, відносин і співпраці з питань прав людини з урахуванням економічних і політичних інтересів АСЕАН [141]. Всупереч поширеній думці, співпраця у сфері прав людини є характерною рисою не кожної держави. Успішне забезпечення прав людини раніше було характерною рисою потужних держав, а не всіх суверенних держав за конституцією. Особливість Міжурядової комісії з прав людини АСЕАН (AICHR) полягає в тому, що кожна держава згідно з графіком ротації повинна очолювати комісію, хоче вона цього чи ні. Оскільки в Статуті АСЕАН є розділ про права людини, то всі документи, прийняті після 2008 року, повинні мати положення про захист прав людини. Міжурядова комісія з прав людини АСЕАН – це проект, заснований на політичних, економічних і культурних інтересах держав-членів. Це не окремий незалежний моніторинговий орган, повноваження надаються МЗС кожної країни-члена

АСЕАН. Щоб будь-який конкретний документ, у тому числі документи з прав людини, був ефективним, потрібен високий рівень обізнаності серед зацікавлених сторін. На жаль, у регіоні Південно-Східної Азії мільйони людей не знають про існування регіонального документа, який забезпечує права людини. Дійсно, в деяких місцях низький рівень освіти є проблемою, але пропонується на мить уявити ситуацію, в якій кожна особа, чиї права були порушені в державі АСЕАН, знає про декларацію і хоче відновити своє порушене право в іншому суді, ніж у національному, що йому не допомогло. Чи існує такий механізм допомоги? Ні, тому обізнаність людей виходить з того, що приносить користь. Механізми примусу в АСЕАН часто вважаються менш надійними порівняно з деякими іншими регіональними системами прав людини [142, с. 170].

Декларація АСЕАН з прав людини містить положення про економічні, соціальні та культурні права (далі – ЕСКП), які мають вирішальне значення для благополуччя та гідності людей у регіоні АСЕАН. Декларація АСЕАН з прав людини визнає важливість ЕСКП, підтверджуючи права кожної людини на справедливі та сприятливі умови праці, освіти, найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я та інші соціальні та економічні блага. Це визнання узгоджується з міжнародними принципами прав людини. Декларація АСЕАН з прав людини забезпечує широку основу для ЕСКП, визнаючи, що ці права охоплюють різні аспекти життя людей, включаючи, але не обмежуючись, роботу, освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення. Це відображає цілісний характер ЕСКП, який стосується не лише базових потреб, але й ширших детермінант добробуту. Декларація АСЕАН з прав людини наголошує на принципі недискримінації, підкреслюючи, що особи мають право на ЕСКП без будь-якої форми дискримінації. Це включає дискримінацію за ознаками раси, статі, етнічного походження, інвалідності, релігії чи інших подібних ознак.

Стаття 11 Декларації АСЕАН з прав людини визнає право кожної людини на справедливі та сприятливі умови праці. Це включає справедливую

заробітну плату, рівну оплату за рівну роботу, безпечні та здорові умови праці та рівні можливості для просування по службі. Також наголошується на забороні дитячої та примусової праці. Ця стаття узгоджується з міжнародними трудовими стандартами та конвенціями, наголошуючи на важливості гідних і справедливих умов праці. Вона відображає принцип недискримінації при працевлаштуванні та підкреслює заборону практики експлуатації праці. Стаття 13 Декларації АСЕАН з прав людини визнає право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я. Він наголошує на доступі до медичних послуг, санітарії, їжі та чистої питної води. Він також вимагає заходів для запобігання, лікування та контролю захворювань. Ця стаття відображає міжнародно визнане право на здоров'я, яке включає як фізичне, так і психічне благополуччя. Це підкреслює важливість доступу до послуг охорони здоров'я, санітарії та основних ресурсів для підтримки доброго здоров'я. Зосередженість на профілактиці захворювань узгоджується з глобальними пріоритетами охорони здоров'я.

Хоча в Угоді АСЕАН про торгівлю товарами немає окремого розділу, присвяченого виключно правам людини, важливо зазначити, що АТІГА, як і інші торгові угоди, опосередковано впливає на права людини через свої положення, пов'язані з економічним розвитком, працею та соціальною допомогою [143]. Ось деякі статті та аспекти АТІГА, які мають наслідки для прав людини: Стаття 3 (Цілі): Ця стаття окреслює цілі АТІГА, які включають посилення економічного співробітництва, сприяння чесній конкуренції та сприяння покращенню умов життя та праці. Стаття 23 (Співпраця заради розвитку): Ця стаття наголошує на співпраці заради економічного розвитку, яка опосередковано впливає на права людини, сприяючи покращенню умов життя та економічного добробуту. Стаття 24 (Праця): АТІГА визнає важливість заохочення та захисту прав працівників, які є критично важливою складовою прав людини. Однак в угоді не йдеться про конкретні деталі трудових прав. Стаття 38 (Торгівля та навколишнє середовище): у цій статті визнається важливість охорони навколишнього середовища, яка тісно

пов'язана з правами людини, особливо з точки зору права на здорове довкілля. Стаття 46 (Економічне співробітництво): Економічне співробітництво в рамках АТІГА може сприяти зменшенню бідності та загальному соціально-економічному розвитку, що, у свою чергу, може вплинути на права людини. Стаття 47 (Резерв продовольчої безпеки АСЕАН): Забезпечення продовольчої безпеки є основоположним аспектом права на достатній рівень життя, яке визнається як право людини. Додаток 1 (Механізм врегулювання суперечок АСЕАН): Хоча цей додаток стосується переважно механізмів вирішення спорів, він опосередковано підтримує принципи верховенства права та доступу до правосуддя, які є невід'ємною частиною прав.

Угода про торгівлю послугами АСЕАН теж тільки опосередковано зачіпає захист прав людини: Стаття 4 (Внутрішнє регулювання): Ця стаття наголошує на прозорості, обґрунтованості та недискримінації у формулюванні та застосуванні внутрішнього регулювання. Забезпечення справедливого ставлення під час застосування нормативних актів є важливим аспектом прав людини. Стаття 6 (Прозорість): Прозорість у наданні послуг може опосередковано сприяти правам людини шляхом сприяння підзвітності та доступу до інформації. Стаття 8 (Визнання): Ця стаття присвячена взаємному визнанню кваліфікацій, яке може вплинути на право на роботу та доступ до освіти. Стаття 21 (Розвиток): Ця стаття визнає різні рівні розвитку між державами-членами АСЕАН. Вона опосередковано стосується соціально-економічних прав, визнаючи необхідність гнучкості в реалізації (Угода АСЕАН про торгівлю послугами, 2019).

Регіональний підхід АСЕАН до прав людини розвивається завдяки гнучкому механізму досягненню дипломатичного консенсусу та визнанню важливості прав людини в регіоні. Створення Декларації з прав людини і розробка різних інструментів з прав людини знаменують позитивну траєкторію до більшого захисту прав людини в Південно-Східній Азії.

Хоча права людини та колективні суспільні потреби колись були першочерговими, тепер вони відступили від пріоритетів. Переважаюча думка

свідчить про те, що політика світової торгівлі розроблена з метою неутручання, а не проактивного просування прав людини. Ця зміна парадигми очевидна у зменшенні акценту на створенні обов'язкових договорів для захисту прав людини [142, с. 171].

Пропонуємо новаторське положення для угод, пов'язаних з економічною співпрацею між державами: 1) держави-члени гарантують, що їхні економічні інтереси та політика не компрометують і не зменшують обсяг прав людини на їхній території; 2) економічні інтереси не повинні переслідуватися за рахунок основних прав і свобод людини.

Також варто звернути увагу, що з 1977 року АСЕАН тісно співпрацює у сприянні екологічному співробітництву між державами-членами та партнерами [144]. У 2015 році лідери АСЕАН прийняли План Соціокультурної спільноти АСЕАН 2025. Цей План АСЕАН насамперед покликаний підтримати збереження та управління біорізноманіттям і природними ресурсами, сприяти екологічно стійким містам, а також сприяння сталому споживанню та виробництву в напрямку економіки замкнутого циклу [145]. Відповідальними виконавчими органами на рівні АСЕАН в сфері навколишнього середовища є: 1) Зустріч міністрів екології АСЕАН; 2) старші посадові особи АСЕАН з навколишнього середовища; 3) робочі групи між членами АСЕАН та робочі групи АСЕАН-Діалогові партнери. Одними з найбільш важливих регіональних зобов'язальних угод є: Угода АСЕАН про транскордонне забруднення димом, 2002 рік; Угода про охорону природи і природних ресурсів, 1985 року; Бангкокська декларація про боротьбу з морським сміттям у регіоні АСЕАН та Рамкова програма дій АСЕАН щодо морського сміття, 2019 рік.

2.3. Правові засади регулювання партнерства АСЕАН з іншими державами та міжнародними організаціями

Асоціація держав Південно-Східної Азії є *sui generis* регіональним міждержавним об'єднанням, яке спрямоване сприяти регіональному миру та співробітництву у безпековій, економічній і соціокультурній сферах на основі верховенства права, що виражене здебільшого у документах рекомендаційного характеру та, у меншості випадків обов'язкових до виконання угод що мають економічний та безпековий зміст, особливо зобов'язання *erga omnes*.

Прийняття Хартії АСЕАН продукувало суттєві зміни до категорії відносин АСЕАН-держави та АСЕАН-міжнародні організації надавши організації офіційні повноваження брати участь у процесі міжнародної правотворчості. Позитивні результати дієздатності АСЕАН створили підстави для АСЕАН самостійно укладати та ратифікувати угоди, а також брати участь у вирішенні спорів та *vice versa* нести відповідальність [39].

Ця трансформація супроводжується інституційними удосконаленнями, спрямованими на покращення здатності АСЕАН ефективно реагувати на складні регіональні та глобальні виклики у майбутньому, наприклад, у контексті протидії торгівлі людьми, протидії міжнародному тероризму, міжнародному співробітництву з метою ліквідації наслідків стихійних лих у регіоні Південно-східної Азії [55].

Відповідно до статті 6 Статуту АСЕАН приєднання іноземної держави до Асоціації можливе тільки після отримання одностайної згоди на пропозицію Координаційної Ради АСЕАН усіх держав-членів АСЕАН за наступних умов:

- 1) держава розташована у визнаній географічній зоні Південно-Східної Азії (встановлено, що при визначенні методології до розподілу держав за географічними зонами АСЕАН керувалася Стандартом М49 створеним статистичний відділом Секретаріату ООН. Отож до регіону Південно-Східної Азії входять усі чинні держави члени АСЕАН, а також Демократична Республіка Тімор-Лесте, яка наразі докладає зусиль для набуття членства в АСЕАН [146]);

2) держава визнана всіма державами-членами АСЕАН (передостанньою з точки часового континууму незалежність в регіоні ПСА здобула Держав Бруней Даруссалам. Бруней «приєднався до незалежності» 31 грудня 1983 року як передбачає Договір про Дружбу і Співробітництво між Султанатом Бруней та Сполученим Королівством Великої Британії. Рівно через тиждень 7 січня 1984 року міністри закордонних справ 5 держав-членів АСЕАН та Брунею підписали Декларацію про приєднання Держави Бруней Даруссалам до АСЕАН. Визнання Сінгапуром, Індонезією, Малайзією, Таїландом та Філіппінами Держави Бруней Даруссалам від 1 січня 1984 року також задовольнило умови для членства в АСЕАН у цій частині. До речі, декларація містить згоду Брунею на приєднання до чинних договорів та декларацій АСЕАН [147]);

3) держава згодна на обов'язковість положень Хартії АСЕАН та її дотримання (підписання Статуту АСЕАН полягає у стимулюванні перетворення широко галузевої амбітної Асоціації на організацію з обов'язковою до виконання правовою основою. Статут АСЕАН у частині 2 статті 5 прямо передбачає ухвалення державами членами національного законодавства для виконання положень Статуту та виконанням взятих зобов'язань. На нашу думку підписання статуту АСЕАН непоказово змінює вектор відомого «Шляху АСЕАН». Пригадаймо, що це передусім відсутність наднаціональності АСЕАН, ухвалення рішення консенсусом та неофіційні тривалі переговори. На відміну від історичного «Шляху АСЕАН» новий «Шлях Статуту АСЕАН» має на меті забезпечити діяльність АСЕАН як суб'єкта міжнародного права, який єдиний має повноваження представляти інтереси усіх та сприяти укладенню саме договорів зобов'язального характеру) [16];

4) держава має здатність та волю виконувати зобов'язання членства (Виконання зобов'язань Республіки Союз М'янма в рамках АСЕАН після військово перевороту у 2020 року та встановлення квазівлади військової хунти не відповідає вимогам членства. В рамках діяльності Комітету АСЕАН

представлення М'янми обмежується загальною підтримкою ініціатив, що не шкодять національній безпеці М'янми, але не через волю держава – причиною є політичний тиск інших держав-членів АСЕАН не зупиняти прийняття рішень в органах АСЕАН, оскільки статтею 20 Хартії АСЕАН домовлено про принцип консенсусу).

Вважаємо цінними поради Мое Тхузар з Центру Досліджень АСЕАН в контексті розуміння адміністративних заходів для членства в АСЕАН. Зобов'язання членства включають як юридичні, так і технічні вимоги, а також значні фінансові зобов'язання [148]. Вони детально обговорюються між існуючими та майбутніми державами-членами:

- 1) участь у нарадах АСЕАН на рівні міністрів (і самітах) як гість АСЕАН;
- 2) участь у нарадах АСЕАН як спостерігач;
- 3) приєднання до всіх договорів і угод АСЕАН;
- 4) підготовка або вдосконалення потенціалу для виконання вимог Зони вільної торгівлі АСЕАН, а також колективних угод АСЕАН про вільну торгівлю з партнерами по діалогу;
- 5) створення та підтримка діяльності посольств у всіх поточних членах АСЕАН (*на взаємній основі*);
- 6) внесок у розмірі 1 мільйона доларів США до Фонду розвитку АСЕАН як одноразовий «членський внесок»;
- 7) зобов'язання брати участь у всіх запланованих зустрічах АСЕАН, виконувати обов'язки щодо проведення та головування зустрічей АСЕАН, а також брати участь у регіональних проектах у різних секторах співпраці;
- 8) зобов'язання внести частку до річного операційного бюджету Секретаріату АСЕАН (приблизно 2 мільйони доларів США) [148].

Виконавчим органом, який відповідає за визначення умов партнерства та розгляд заяв про прийняття як нових членів АСЕАН розташованих в регіоні Південно-Східної Азії, так і поза регіоном ПСА, визначено Координаційну Раду АСЕАН.

Права та обов'язки Координаційної Ради АСЕАН визначаються Правилами процедури КР АСЕАН, що були ухвалені під час 5 Саміту КР АСЕАН у 2009 році. Відповідно до частини 2 (с) статті 8 Статуту АСЕАН Координаційна рада узгоджує діяльність Рад Спільнот АСЕАН також це є підзвітним органом для: Спільної консультативної наради; Комітету постійних представників при АСЕАН; Координаційного комітету зв'язку АСЕАН; Цільової групи Ініціативи з інтеграції в АСЕАН.

Наступним варто розглянути відносини між АСЕАН з утвореннями, що пов'язані з АСЕАН (*entities associated with ASEAN*). Основними двома джерелами у цьому питанні є однойменний Розділ 5 Статуту АСЕАН, який складається з однієї статті – 16, та Правила процедури, критерії залучення до співпраці утворень, пов'язаних з АСЕАН, що були прийняті на 15 засіданні Координаційної Ради АСЕАН від 11.11.2014.

По-перше, додаток 2 до статуту АСЕАН містить вичерпний список «утворень», а їх визначення міститься у п.2 Правила процедури. Основними шістьма категоріями партнерів є: Міжпарламентська асамблея АСЕАН, громадські організації, аналітичні центри, академічні інституції, суб'єкти господарювання та юридичні особи створені незалежно від органів АСЕАН.

По-друге, передбачено механізм надсилання письмового звернення утворень, що пов'язані з АСЕАН до Секретаріату АСЕАН із зазначенням питань та сфер співробітництва [149].

По-третє, визначено правові умови співробітництва між АСЕАН та утвореннями. До таких умов відносимо: прозорість, конструктивність діалогу, визнання принципів Статуту АСЕАН, спільна робота в інтересах Спільноти АСЕАН. Наостанок, визначено механізми співробітництва серед яких є діалог, консультації, семінари та форуми.

Правила процедури укладення міжнародних угод АСЕАН є одним із інструментів реалізації пункту 7 статті 41 Статуту АСЕАН, що створює правову основу для АСЕАН, як єдиного суб'єкта укладати угоди з державами або регіональними/міжнародними організаціями. У 1992 році створення зони

вільної торгівлі між членами АСЕАН передбачало наступне інтегрування держав у спільний ринок зі збільшення руху товарів та інвестицій [110].

Проте актуальні на той час 2 підходи АСЕАН до укладання міжнародних угод були не ефективними. Перший підхід передбачав тривалі консультації, неофіційні переговорні процеси та прийняття рішення консенсусом (*режим ASEAN minus X не застосовувався*). Другий підхід передбачав укладання договорів на основі принципів у ДДС у Південно-Східній Азії, що є широким за змістом та не відповідає на питання який орган відповідальний за моніторинг та що стається у разі невиконання зобов'язань [150].

Сучасний підхід до укладання договорів АСЕАН залишає практику «найменшого спільного знаменника» (*lowest common denominator*) та зводиться до розумної формули, де виконання визначених завдань є обов'язковим, держава несе відповідальність, але терміни реалізації прав та обов'язків розподілені згідно економічного розвитку країни та її технічних можливостей. Наприклад, відповідно до статті 4.12 ВРЕП та Додатку 4А до ВРЕП Лаоській Народно-Демократичній Республіці було надано 4 роки для впровадження інформаційних технологій пов'язаних з проходженням товарів митного контролю.

Перед тим як перейти до безпосереднього аналізу правил що застосовуються до укладання міжнародних договорів (ПМД) АСЕАН варто зробити застереження, що правила застосовуються лише до договорів, укладених АСЕАН як юридичною особою, а не договорів, укладених країнами-членами АСЕАН колективно [151].

Відповідно до Правила 1.1. ПМД АСЕАН міжнародні угоди повинні створювати не індивідуальні зобов'язання для окремих держав, тобто мати характер спільного зобов'язання.

По-перше, це має наслідком виключення відповідальності АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права за договорами що уклалися країнами АСЕАН колективно, а таких угод з всієї договірно-правової бази АСЕАН наразі більшість.

По-друге, правила процедури укладення міжнародних угод АСЕАН передбачають можливість зміни, припинення та зупинення дії міжнародного договору, членом якого була АСЕАН, до часу ухвалення правил процедури.

По-третє, встановлено, що законодавство АСЕАН розділене на дві групи правових документів, які іменуються Інструменти АСЕАН (*ASEAN Instruments*) та Міжнародні угоди АСЕАН (*ASEAN international agreements*).

Інструменти АСЕАН це тип угод які колективно укладаються державами АСЕАН (*наявність підписів 10 членів*). Наприклад, у 2022 році міністр закордонних справ України підписував саме інструмент про приєднання України до ДДС в Південно-Східній Азії, не міжнародну угоду чи декларацію. Незважаючи на те, що ДДС в Південно-Східній Азії є основоположним договором для мирного розвитку відносин у регіоні ПСА, ця угода не є результатом правотворчості єдиного суб'єкта АСЕАН, тому у відносинах з Україною і іншими підписантами ДДС коректним юридичним терміном є Інструмент.

В свою чергу формат міжнародних угод АСЕАН передбачає участь організації у правотворчості як суб'єкта міжнародного права, який представлений Генеральним Секретарем АСЕАН, або іншою вповноваженою на це особою [151].

Відповідно до Правила 3 ПМД АСЕАН пропозиція щодо укладання нового міжнародного договору координується через Комітет постійних представників АСЕАН разом з відповідальними Міністерськими органами АСЕАН. Призначення представників для обговорення від імені АСЕАН міжнародної угоди відбувається після утримання згоди на це Міністрів закордонних справ АСЕАН або Комітету постійних представників АСЕАН. Для нас це важливо з точки зору налагодження контактів з особами, які є відповідальними за надання згоди на обговорення проектів угод, тобто найпершої ланки співробітництва. Постійними представниками 10 держав АСЕАН є Голови постійних місій при АСЕАН з представництвами у Джакарті [152].

Це вказує на необхідність розвитку дружніх відносин із зазначеними особами, які не є Послами держав АСЕАН в Індонезії. Це потребує окремої роботи Посольства України в Індонезії з обговорення із зазначеними постійними представниками участі України в АСЕАН, як партнера.

Згідно частини 4 статті 41 Статуту АСЕАН зовнішні зносини Асоціації засновуються на єдності, солідарності та виробленні спільних позицій. Правило 4 ПМД АСЕАН деталізує що такі спільні позиції розробляються Галузевими Міністерськими органами АСЕАН. Спершу, таке формулювання здалося нам занадто широким, адже визнаними в Політико-безпековій спільноті АСЕАН є 6 утворень, у Економічній Спільноті АСЕАН 12 утворень, у Соціо-культурній спільноті 12 утворень (*які в свою чергу розділені на комітети*) [153].

Ми погоджуємося що при укладанні торговельної угоди, яка містить положення про преференційну зону торгівлі з АСЕАН відповідно до статті 24 ГАТТ СОТ варто врахувати безпекові інтереси АСЕАН, продовольчу безпечність продукції та захист прав людини. Проте, на нашу думку робота 30 утворень які повинні узгодити спільну позицію АСЕАН у відносинах з іншою державою та потім отримати підтримку у Комітеті Постійних представників АСЕАН становить проблему правової зарегульованості.

Правила 5-7 ПМД АСЕАН не становлять новизни у праві укладання міжнародних договорів, але тим не менш реалізують наступні можливості:

- 1) укласти договори у письмовій формі стосовно будь яких цілей в рамках міжнародного права;
- 2) отримання Комітетом Постійних представників АСЕАН у будь яких інформації про прогрес укладання угоди;
- 3) залучення зовнішніх утворень для оцінювання умов угоди; після завершення переговорів представники можуть парафувати проект тексту договору виключно для узгодження форми та загального змісту;
- 4) парафований договір до стадії підписання знову проходить процедури узгодження серед Галузевих міністерських органів АСЕАН [151].

Найбільш цікавою є частина «Підписання та акт офіційного підтвердження» ПМД АСЕАН. Її можна охарактеризувати, як протистояння «держав за корпоративною завісою» та відмова передання частини суверенітету держав Секретаріату АСЕАН в частині підписання міжнародних угод.

Врешті-решт правило 8 ПМД АСЕАН не визначає чітко хто є підписантом договорів від єдиного органу АСЕАН, але створює умови для визначення такої особи у разі потреби. Передбачається, що Міністри закордонних справ АСЕАН самостійно або через Комітет постійних представників АСЕАН визначає хто має підписувати договір чи видавати акт про визнання угоди [151].

Відповідно до Правила 9 ПМД АСЕАН: «Якщо необхідне вираження повних повноважень, Генеральний секретар АСЕАН за дорученням зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН самостійно або через Комітет постійних представників в АСЕАН надає повні повноваження для ведення переговорів та/або підписання міжнародної угоди» [151].

Таким чином, в правилах відсутня посадова особа яка за замовчуванням вповноважена підписувати угоди від імені АСЕАН. Дійсно, Генеральний Секретар згадується у положеннях про повноваження на укладання міжнародних договорів та згідно пункту а частини 2 статті 11 Статуту АСЕАН сприяє та здійснює контроль над імплементацією угод АСЕАН, подає звіти про це до Саміту АСЕАН, але має виключно повноваження *ad hoc* на підписання договорів від АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права [39].

Встановлено, що більшість угод які підписувалися АСЕАН Генеральними секретарями АСЕАН мали адміністративних характер та стосувалися співробітництва з структурними органами Секретаріату АСЕАН. Такими є:

- 1) Угода про використання та утримання приміщень Секретаріату АСЕАН від 15 березня 1996 року за підписами Генерального Секретаря

АСЕАН Дато Аджит Сінг та Генерального директора Департаменту Секретаріату АСЕАН МЗС Індонезії Рахаджіо Джамтомо [154];

2) Меморандум про взаєморозуміння між Секретаріатом Асоціації держав Південно-Східної Азії та Шанхайською організацією співробітництва (ШОС) від 21 квітня 2005 року за підписами Генерального Секретаря АСЕАН Онг Кенг Йонг та Генерального секретаря ШОС Жанг Денуанг;

3) Угода про привілеї та імунітети Секретаріату АСЕАН від 20 січня 1979 року. Проте після підписання Статуту АСЕАН та набуття Асоціацією правосуб'єктності держави АСЕАН підписали нову угоду про привілеї та імунітети від 25 жовтня 2009 року. По-перше, новий формат угоди незважаючи на принцип центральності Статуту АСЕАН підписувався АСЕАН як колективним органом, тобто присутні усі 10 підписів держав членів АСЕАН. По-друге, колективне підписання документу зводилося до необхідності притягнення до відповідальності в органі вирішення спорів АСЕАН конкретної держави у разі, наприклад, порушення статті 5 в частині імунітету від затримання та арешту, вилучення багажу.

Варто додати, що вивчення акту про договори Республіки Індонезія, як місця знаходження Секретаріату АСЕАН та мозкового центру АСЕАН, викликало труднощі тлумачення «повних повноважень» (*Full powers*) для вираження згоди держави на обов'язковість для неї договору. Якщо міжнародна угода була підписана Генеральним секретарем АСЕАН, але має обов'язкову силу для Індонезії, слід тлумачити, що Генеральний секретар отримав повні повноваження від Індонезії для висловлення такої згоди. «Повні повноваження» в Індонезії це вияв конституційної влади і надається лише Президенту, міністру закордонних справ. Надання повноважень регіональній асоціації у підписанні угоди від імені Республіки Індонезія відсутнє в внутрішньому законодавстві Індонезії [155].

Спочатку АСЕАН була політичним утворенням, яке в основному досягало домовленостей через неформальний підхід під назвою «Шлях АСЕАН» [156, с. 184]. Після ухвалення Статуту АСЕАН відбувся перехід від

співпраці на основі загальних принципів до співпраці заснованій на режимі регіональної інтеграції. Такий режим потребує прозорості класифікації міжнародних договорів АСЕАН, з точки зору розуміння іноземними державами які інструменти мають зобов'язальних характер, які є рекомендаційними, які договори потребують згоди усі 10 членів АСЕАН, а які обмежуються повноваженнями Секретаріату АСЕАН.

Необхідність підтримувати спільний режим регіональної інтеграції та організаційну злагодженість вимагає фундаментального перегляду інституційної спроможності АСЕАН і сфери діяльності Секретаріату АСЕАН. Зараз надзвичайно важливо, щоб АСЕАН допомогла зміцнити правові норми та створити ефективні системи нормотворчості в державах-членах АСЕАН [157].

Правовий механізм для цього передбачений у частині 2 статті 5 Статуту АСЕАН та варто підкреслити що це положення зобов'язального характеру. Проте, у разі колізії права АСЕАН та національного права держав членів АСЕАН примат буде мати внутрішньодержавне право. Це з однієї сторони гальмує процес економічної інтеграції АСЕАН, але з іншої усуває можливі регіональні конфлікти для досягнення головної мети організації – «підтримка та сприяння миру у регіоні».

Статут АСЕАН є правовою та інституційною основою Асоціації, яка створює однорідні зобов'язання для всіх країн-членів АСЕАН, а також робить АСЕАН організацією міжнародно-правового статусу [39].

Як суб'єкт міжнародного права, АСЕАН укладає угоди від свого імені, реалізує право та може як нести відповідальність так і шукати правосуддя. Набуття чинності Статуту АСЕАН покликане сприяти перетворенню АСЕАН з незв'язної координації в організацію з міцною юридичною основою [158, с. 69].

Частина 15 статті 1 Статуту АСЕАН передбачає підтримку проєктивної ролі АСЕАН у відносинах із зовнішніми партнерами на основі відкритості, прозорості та інклюзивності. З цією метою один з розділів Статуту АСЕАН, а

саме Розділ 12 визначає форми та механізми співробітництва з іноземними державами, які територіально розміщені поза регіоном Південно-Східно Азії та міжнародними організаціями.

На відміну від статті 220 Договору про функціонування ЄС, яка іменується «Відносини союзу з міжнародними організаціями, третіми країнами та делегаціями союзу» та не містить переліку можливих форм співробітництва стаття 44 Статуту АСЕАН надає відносинам із іноземними державами щонайменше 5 статусів. В той же час, потрібно визнати що статут АСЕАН не передбачає спільної зовнішньої та безпекової політики, яка передбачена Статтею J Маастрихтської угоди про створення ЄС. У зовнішніх зносинах АСЕАН, як і в рамках регіонального об'єднання, використовує зобов'язальне право та укладає договори про наміри, радше використовуючи так зване «м'яке право» [56].

Результатом детального вивчення питання договірної основи розвитку відносин між АСЕАН та іноземними державами стало написання нашої статті англійською мовою «*Understanding ASEAN legal framework of external relations in the context of Ukraine – ASEAN Partnership*» [159, с. 127]. Одним із основних принципів зовнішньої співпраці АСЕАН є центральність АСЕАН. Ця парадигма включена до статті 41.3 Статуту АСЕАН, щоб визначити, чим АСЕАН є для решти держав світу. Варто згадати також про нестатутні форми співробітництва АСЕАН та її партнерів: саміт Східної Азії, регіональний форум АСЕАН (ARF), АСЕАН+1, АСЕАН+3, ВРЕП [160].

Форми співробітництва АСЕАН із зовнішніми партнерами не є вичерпними згідно статті 44 Статуту АСЕАН. До визначених АСЕАН статусів зовнішнього співробітництва відносять:

1) Партнер по діалогу, також допускається вживання терміну «діалоговий партнер». Ця категорія також поділяється на «комплексне стратегічне партнерство» до якої входять Австралія, КНР, Індія та США. Іншими діалоговими партнерами є Канада, ЄС, Японія, Нова Зеландія,

Республіка Корея, Сполучене Королівство Великої Британії. Загалом це 9 держав, інтеграційне об'єднання ЄС та держава-агресор РФ;

2) Партнер по секторальному діалогу, також досукається вживання терміну «секторальний партнер». До цієї категорії належать відносини між АСЕАН та Бразилією, Марокко, Норвегією, Пакистаном, Південно Африканською Республікою, Швейцарською Конфедерацією, Республікою Туреччина та Об'єднаними Арабськими Еміратами. Загалом 8 держав;

3) Партнер з розвитку. Вважається більш прогресивною формою співробітництва ніж секторальний партнер та передбачає реалізацію коштовних спільних проєктів. До цієї категорії належать відносини між АСЕАН та Республікою Чилі, Французькою Республікою, Федеративною Республікою Німеччина, Італійською Республікою та Королівством Нідерланди;

4) Спеціальний спостерігач. Наприклад, Держава Тімор-Лесте; та

5) Гість. Наприклад, Україна під час 40-го Саміту АСЕАН у листопаді 2022 року.

Для з'ясування причинно-наслідкового зв'язку між наданням партнерських статусів державам поза АСЕАН та залученням інвестицій до АСЕАН доцільно використовувати офіційний звіт Групи видатних діячів АСЕАН (ГВД АСЕАН) (*Eminent persons group - EPG*) [161].

У пункті 51 звіту ГВД АСЕАН наголошується, що всі держави з розвинутою економікою є партнерами АСЕАН по діалогу, адже такі відносини мають стратегічний характер. Це дає відповідь на питання, чи вітається зовнішнє співробітництво АСЕАН з будь-якою державою. Визначено, що АСЕАН вибирає держави, чия влада та вплив мають вирішальне значення для процвітання та миру в регіоні Південно-Східної Азії.

Щоб підтримувати ефективні зовнішні відносини, партнер повинен підтримувати принцип недискримінації та справедливості між усіма членами-учасниками, а АСЕАН має зберегти центральну роль у цьому процесі. Це означає, що АСЕАН має бути рушійною силою у всіх видах зовнішніх

відносин і нести відповідальність. ГВД АСЕАН рекомендує надати генеральному секретарю як представнику АСЕАН більше повноважень для участі в міжнародному співтоваристві та приділяти більше уваги розвитку співпраці з партнерами по діалогу, партнерами по секторальному діалогу та іншими міжнародними організаціями (зокрема, підтримувати тісну співпрацю з ООН). Звіт ГВД АСЕАН в пункті 53 наголошує, що інтереси Асоціації мають бути першочерговими.

Ідея центральності полягає в тому, щоб «говорити одним чітким і авторитетним голосом». Це також означає, що має бути спроектоване єдине розуміння для всіх 10 держав що є зовнішнє партнерство. Для досягнення цієї мети у пункті 37 Звіту ГВД АСЕАН також рекомендується розглядати дипломатію не єдиним завданням Генерального секретаря АСЕАН. Генеральному секретарю слід делегувати повноваження підписувати неконфіденційні угоди від імені держав-членів і виконувати волю центральної ролі АСЕАН усіх 10 держав-членів.

Стаття 41 Статуту АСЕАН врахувала зауваження ГВД АСЕАН. Ця стаття визначає, як АСЕАН як договірне утворення реалізує свої зовнішні відносини. Напрямок стратегічної політики визначається Самітом за рекомендаціями міністрів закордонних справ (*ч.6 ст. 41 Статуту АСЕАН*).

Після прийняття рішення відповідно до статті частини 7 статті 41 Статуту АСЕАН Асоціація укладає угоди з суб'єктами міжнародного права відповідно до Правил процедури 2011 року. Слід підкреслити, що в АСЕАН немає «певної провідної держави або держави-лідера». Тому держави прагнуть підтримувати спільні узгоджені дії та розвивати спільні бачення. Для забезпечення миру у світі, включно з деокупацією території України від збройних формувань держави агресора, необхідними є спільна правова позиція АСЕАН щодо агресії та спільні зусилля АСЕАН щодо зменшення масштабу гуманітарних наслідків агресії росії проти України.

Статут АСЕАН 2007 року зміцнив зовнішні зв'язки АСЕАН та уточнив зобов'язання держав партнерів Асоціації. Згідно зі статтею 44 Статуту

АСЕАН, міністри закордонних справ АСЕАН можуть надати державі офіційний статус партнера по діалогу, партнера по секторальному діалогу, партнера з розвитку, спеціального спостерігача і гостя.

Існує принаймні 6 академічно визначених видів зовнішніх відносин АСЕАН у частині укладання угод. Найбільш поширеною практикою для держав-членів АСЕАН є укладення угод і декларацій індивідуально, а не як одна юридична особа, наприклад Рамкова угода про економічне партнерство між АСЕАН і Японією; Угода про повітряний транспорт між АСЕАН і КНР.

Існує значна кількість документів не лише в економічній сфері, а й у політичній та безпековій сферах співпраці. Інший спосіб зовнішніх правових відносин полягає в тому, що одна держава-член укладає угоди від імені всіх держав-членів. Однак ця практика сьогодні більше не застосовується, оскільки цей досвід був припинений із прийняттям Статуту АСЕАН. Третій варіант – надати Генеральному секретареві АСЕАН право укладати угоди від імені всіх держав-членів. Це досі не поширене явище, але все ж є приклади: Меморандум про взаєморозуміння між Секретаріатом АСЕАН і КНР щодо сільськогосподарської співпраці. У представленому випадку всі держави-члени видавши окремий акт висловили суверенну волю, щоб Генеральний секретар підписав документ.

Інші 3 типи укладання договорів базуються на тому, що АСЕАН як єдиний суб'єкт міжнародного права укладає угоди.

Тип 1 – АСЕАН як єдина організація укладає угоду, наприклад, АСЕАН підписала заяву про бачення відносин між АСЕАН та США у 2005 році. Тут варто акцентувати, що Статут АСЕАН вимагає ведення зовнішніх відносин як єдиного цілого, зокрема укладення угод як єдиної міжнародної організації. Невелика кількість документів, підписаних АСЕАН як єдиним суб'єктом, свідчить про відсутність політичної волі та складність питання відповідальності у разі порушення будь-якою зі сторін договору положень.

Тип 2 – Генеральний секретар АСЕАН укладає документи від імені АСЕАН, наприклад, Угода про співпрацю між АСЕАН і ЮНЕСКО.

Тип 3 – Генеральний секретар укладає угоду від імені Секретаріату АСЕАН, наприклад, Меморандум про взаєморозуміння з Шанхайською організацією співробітництва.

Цей аналіз, підтверджений прикладами, приводить до висновку, що: 1) АСЕАН дійсно функціонує як єдиний суб'єкт у питаннях адміністративного та організаційного характеру; 2) АСЕАН діє як колективне об'єднання десяти утворень, коли угоди передбачають індивідуальні відповідальність держав; 3) поширеним є укладання договорів, що мають характер намірів.

Тим не менш, стаття 41 Статуту АСЕАН передбачає, що АСЕАН має укладати угоди як єдиний суб'єкт, а не очікувати індивідуального погодження усіма її державами-учасницями.

Співпраця АСЕАН зі своїми зовнішніми партнерами як єдине ціле вважається складним та тривалим процесом. По перше, усі члени повинні підтримати ідею такого партнерства. По друге, досягнення консенсусу міністрів закордонних справ АСЕАН щодо партнерства з певною державою враховує кризові ситуації у самому регіоні ПСА та відносини радше між державами АСЕАН, аніж наскільки значимими будуть результати співробітництва з певною європейською державою загалом [170].

На наше переконання, навіть якщо АСЕАН укладає договір який підписується окремо 10 державами-членами, Асоціація не втрачає своє ролі центральності. По-перше, правосуб'єктність організації від цього не втрачається. По-друге, застосування цього методу служить інтересам держав-членів у частині забезпечення дружньої та рівноправної співпраці. По-третє, АСЕАН на відміну від ЄС не наділена виключними повноваженнями у реалізації частини суверенної влади держави.

На основі нашого аналізу Рекомендацій до визначення зовнішніх партнерів АСЕАН та Статуту АСЕАН, цінних дослідницьких результатів доктора філософії Сок Тхеа з Університету Камбоджі та доктора філософії Мое Тхураз з Національного Університету Сінгапуру та, безумовно, з урахуванням першоджерел про плани заходів співробітництва між АСЕАН та

державами поза регіоном ПСА пропонуємо комплексно розглянути критерії до 3 видів співробітництва (*окремо статуси спостерігача та гостя*), організаційні процеси взаємодії та актуальні результати реалізації спільних проектів.

1) **Партнер по діалогу.** Відповідно до програм діалогового співробітництва між АСЕАН та партнерами цей статус набувають розвинуті держави, які підтримують зносини з органами АСЕАН та реалізують спільні проекти у Політико-безпековій спільноті АСЕАН, Економічній спільноті АСЕАН та Соціально-культурній спільноті АСЕАН. Вбачається найвищим можливим рівнем відносин між АСЕАН та іноземними державами. Відповідно до керівних принципів скликання самітів діалогові партнери за погодженням з АСЕАН можуть бути ініціаторами заходу [162].

2) **Партнер по секторальному діалогу.** Відповідно до програм секторального співробітництва між АСЕАН та партнерами цей статус набувають держави, які тривалий час мають активні відносини з членами АСЕАН у сфері економічного співробітництва та політичної підтримки та розглядають інституалізацію відносин з АСЕАН у сфері співробітництва з галузевими органами однієї, або усіх трьох Спільнот АСЕАН. Передбачається участь у нарадах міністрів, що забезпечують реалізацію певної галузі. Наприклад, Швейцарія співпрацює з АСЕАН в гуманітарних сферах та проектах що стосуються безпеки. Для порівняння, секторальне партнерство Норвегії з АСЕАН, засноване в 2015 році, наразі структуровано навколо боротьби зі стихійними лихами, а також підтримки миру [163].

3) **Партнер з розвитку.** Особливий вид партнерства направлений здебільшого не на прямий розвиток двосторонніх відносин, а на розвиток партнерства з АСЕАН сприяючи економічній, юридичній, технічній складовій реалізації спільнот АСЕАН. Цей тип відносин схожий на донорство, яке заохочується можливістю участі у зустрічах міністрів та вищих посадових осіб АСЕАН. Наприклад, Уряд Німеччини є одним із найбільших інвесторів

АСЕАН, який фінансово підтримав проєкт цілей Співтовариства АСЕАН на суму 161,6 мільйона доларів США у 2017 році [164].

4) **Спостерігач.** Відповідно до рішення вищих посадових осіб від 1983 року АСЕАН цей статус надається тільки потенційному члену АСЕАН, який виконав критерії до членства в АСЕАН та бажає ознайомитися з практикою діяльності організації. Відповідно до спільної заяви Лідерів АСЕАН від 10.11.2022 Держава Тімор-Лесте, по перше, отримала «згоду в принципі стати 11 членом АСЕАН» та була наділена статусом спостерігача, зокрема на зустрічах та самітах АСЕАН [165].

5) **Гість** – Відповідно до рекомендацій діяльності АСЕАН та протоколу статус гостя може бути наданий рішенням головної країни АСЕАН або за запрошенням Генерального Секретаря АСЕАН. У 2024 році головною державою в АСЕАН є Лаоська Народно-Демократична Республіка, яка є зоною відповідальності Посольства України в Королівстві Таїланд. Відповідно завданнями ЗДУ є проведення інформаційної роботи з Посольством Лаосу в Таїланді та підготовка проекту ноти до зовнішньополітичного відомства Лаосу щодо надання Україні високого статусу гостя [166].

Проте, не варто стверджувати, що до набуття чинності Статуту АСЕАН зовнішні партнерства не створювалися. Альтернативно, не варто вважати що з 1976 до 2008 року АСЕАН мав офіційні зовнішні програми партнерства. Результати дослідження сформували бачення гібридного підходу АСЕАН до надання статусів зовнішніх партнерів з 1976 по 1999 рік та з 2008 року до сьогодні. Згадуючи наприкінці документ Бачення спільноти АСЕАН 2025 ми не применшуємо його значення. Бачення Спільноти АСЕАН у пункті 7 та 8.8 створює зобов'язання «..зміцнити взаємодію з іншими зовнішніми сторонами, налагодити контакти з потенційними партнерами, а також колективно реагувати на глобальні події та проблеми, що становлять спільний інтерес» [167].

Так було не завжди, у 1999 році АСЕАН запровадив мораторій на прийняття нових партнерів з діалогу до АСЕАН який є актуальним і зараз.

Наприклад, МЗС Республіки Туреччина прямо заявило про наміри досягнення з АСЕАН найвищого рівня зовнішнього співробітництва – Партнерства по діалогу. Проте, зважаючи на чинний мораторій Республіка Туреччина, яка за правовими критеріями може *de-jure* подавати заяву на статус партнера по діалогу *de-facto* може задовольнятися виключно статусом партнера з секторального діалогу. Варто врахувати, що питання створення спільного фонду з АСЕАН не є причиною встановлення мораторію для набуття статусу діалогового партнера. Наприклад, обсяг торгівлі Туреччини з країнами АСЕАН зріс з 1,3 млрд доларів США в 2002 році до 8,7 млрд доларів США в 2016 році [168].

Врахувавши вищезазначене, ми прагнули перевірити наскільки сумлінно виконується положення про мораторій на діалогове партнерство з АСЕАН та, зрештою, знайшли виняток. У серпні 2021 року під час 54-ї зустрічі Міністрів закордонних справ, вперше з 1996 року, статус діалогового партнера було *ad hoc* розблоковано та надано Сполученому Королівству Великої Британії. Нагадаймо, що 31 січня 2020 року набула чинності угода про умови виходу Сполученого Королівства Великої Британії зі складу інтеграційного об'єднання ЄС.

Зважаючи на тривалу історію відносин між АСЕАН та ЄС, до складу якої входило Сполучене Королівство, було прийнято рішення про спрощенні умови набуття партнерського статусу. Відповідно до пункту 79 Спільного Комюніке 54 зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН було погоджено комплексний перегляд мораторію на нові діалогові партнерства АСЕАН, що відповідає Баченню Спільноти АСЕАН після 2025 року. АСЕАН визнала, що правовою підставою для подальшого обговорення відкриття зовнішнього партнерства є принципи відкритості та інклюзивності передбачені статутом АСЕАН, Договором про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії та Баченням АСЕАН Індो-Тихоокеанського регіону [169].

Історично діалогове партнерство було зосереджено на забезпеченні технічної та економічної допомоги для країн АСЕАН, що розвиваються.

Згодом порядок денний розширили, включивши сприяння двосторонній торгівлі та інвестиціям; зміцнення соціокультурної єдності; обмін думками з питань регіональної політики; спільні рішення у протидії тероризму і транснаціональній злочинності. Усе це відповідає трьом стовпам АСЕАН – Співтовариствам [170].

Першим «діалоговим партнером АСЕАН» у 1974 році стала Австралія. Варто віддати належне активним зусиллям австралійських дипломатів, які створили можливість зустрічі країн-членів АСЕАН та делегації Австралії поза територією АСЕАН [171].

Е.Г.Уїтлам, який протягом 1972-1975 рр. займав посаду Прем'єр Міністра Австралії у своєму виступі у м. Бангкок охарактеризував АСЕАН як «безсумнівно, найважливішу, найактуальнішу, найприроднішу з регіональних організацій» [172].

Це супроводжувалося виступом міністра закордонних справ Австралії Д.Вілесее який запевнив у рішенні уряду Австралії виділити асигнування у розмірі 5 мільйонів доларів на реалізацію спільних проектів між АСЕАН та Австралією. У січні 1974 року в Куала-Лумпурі Е.Г.Уїтлам запропонував створити схоже утворення зі Співдружністю націй. Його концепція полягала б в тому, що «органу прийняття рішень немає, всі домовленості мають рекомендаційний характер, але це створює платформу для глав урядів регулярно обмінюватися думками, які становлять взаємний інтерес». Австралія не висловлювала думок про перелік інших членів, але були натяки, що Австралія, Нова Зеландія та члени АСЕАН повинні бути включені до Співдружності разом з Китаєм, Індією та Японією [173, с. 92]. Ця пропозиція була відхилена, але на її основі була розвинута ідея Форуму Азія-Тихоокеанія.

Наші гіпотези про те, що статус Діалогового партнера АСЕАН до 2008 року не мав юридичних наслідків для членів АСЕАН поза регіоном ПСА та становив протокольну формальність у веденні спілкування частково не підтвердилися. Чи не єдиним науковцем чий погляд ми поділяємо щодо статусу Діалогового партнера є Ф. Фрост. У 1974 році Австралія стала першою

зовнішньою країною, яка розвинула офіційні багатосторонні відносини з АСЕАН. Австралія як партнер по діалогу з 1980 року брала участь у консультаціях під час щорічних зустрічей міністрів закордонних справ АСЕАН і активно долучалася до консультацій. Австралія також брала участь в інших формах співпраці, включаючи Регіональний форум АСЕАН (*на рівні міністрів закордонних справ*) та Саміт країн Східної Азії [174].

Таким чином визначення статусів зовнішнього партнерства АСЕАН у договірно-правовій базі АСЕАН до схвалення статуту АСЕАН було відсутнім. Ймовірно, для створення позитивного іміджу АСЕАН у світі та подальшого залучення інвестицій лідерами АСЕАН було домовлено ототожнювати встановлення багатосторонніх офіційних зносин з АСЕАН та діалогове партнерство АСЕАН. Таким чином, розвиваючи бренд діалогового партнерства з АСЕАН у світі з подальшим штучним утворенням максимального попиту на такий вид членства за рахунок встановлення тимчасового мораторію, держави поза регіоном ПСА продовжують створювати пропозицію на співпрацю з АСЕАН. Надання статусу діалогового партнери Австралії у 1974-у році та КНР у 1996-у році не має в основі договірний механізм та не було результатом виконання критеріїв набуття статусу діалогового партнера. Варто додати, що статуси діалогових партнерів в АСЕАН Китайська Народна Республіка та держава-агресор РФ отримали разом під час 29ї зустрічі Міністрів АСЕАН у Джакарті, Індонезія.

У пункті 48 Спільного комюніке 29ї зустрічі міністрів АСЕАН 1996 року зазначено, що процес діалогу продовжує залишатися найважливішим аспектом зовнішніх відносин АСЕАН, зокрема з «найбільш важливими країнами світу». Це цитування має декілька висновків. По-перше, АСЕАН не мала на той час критеріїв зовнішнього партнерства та керувалося виключно колективними інтересами. Це не є правовим підходом, але на рівні необхідності забезпечення національних інтересів є зрозумілим для нас. По-друге, АСЕАН, дійсно розглядає держав-партнерів через фільтри: «держава з

високо розвинутою економікою» - «держава що має вплив у світу» - «важлива держава» [175].

Крім того, для детального ознайомлення з правовою основою галузевого партнерства АСЕАН та механізмами співпраці нами було проаналізовано досвід усіх 8 секторальних діалогових партнерів АСЕАН, а саме Федеративна Республіка Бразилія, Королівства Марокко, Королівства Норвегія, Ісламської Республіки Пакистан, Південно Африканської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Республіки Туреччина та Об'єднаних Арабських Еміратів.

Федеративна Республіка Бразилія у відносинах з АСЕАН, як секторальний діалоговий партнер є відносно новим учасником, оскільки статус був наданий 3 серпня 2022 року. Цьому передувало приєднання Бразилії до ДДС у 2011 році. У 2022 році двостороння торгівля між АСЕАН і Бразилією досягла 35,5 мільярдів доларів США. Зважаючи на такий високий показник та можливість надалі сприяти приросту торгівлі 1 грудня 2022 року відбулося перше засідання Спільного комітету секторального співробітництва АСЕАН-Бразилія. На засіданні було погоджено повноваження спільної комісії та отримано завдання визначити Спільні практичні напрямки співпраці для розгляду на наступній зустрічі.

Королівство Марокко та Південно Африканська Республіка отримали згоду на приєднання до групи секторальних діалогових партнерів АСЕАН у 2023 році. Повідомляється, що Королівство Марокко у лютому 2018 вже представляло план співробітництва з АСЕАН, проте через пандемію COVID-19 спільна комісія з секторального діалогу Марокко-АСЕАН не була утворена та проект угоди не розглянула. Ми маємо відзначити також активність ПАР, що сприяє пришвидшеній інституалізації відносин з АСЕАН. У 2020 році ПАР підписала інструмент про приєднання до ДДС та у 2023 призначила Посла ПАР в АСЕАН Й.В. Мпетжане Кгаогело Лекгоро, який вже вручив ввірчі грамоти та приступив до виконання обов'язків із забезпечення проведення спільної комісії між ПАР та АСЕАН [176].

Ісламська Республіка Пакистан стала секторальним діалоговим партнером АСЕАН у 1993 році. У 2004 році Пакистан підписав ДДС з АСЕАН. Секторальний діалог між АСЕАН і Пакистаном був інституціолізований шляхом скликання першого засідання Спільного комітету секторального співробітництва АСЕАН і Пакистану 5 лютого 1999 року. У секторального партнерстві між АСЕАН і Пакистаном який заснований на Спільних напрямках співпраці на 2019-2021 рр. (*Practical Cooperation Areas 2019-2021*) не знайти визначених зобов'язань кожної зі сторін. Документ має скоріше характер м'якого права, ніж зобов'язального, оскільки використовуються загальні фрази, наприклад, «досліджувати» використовується 17 разів, «підтримувати» використовується 5 разів та «сприяти» використовується 5 разів. Інструмент визначає основні напрямки роботи для досягнення результату, а не очікувані кінцеві блага співпраці. Тим не менш, ми переконані, що загальнозживаний термін «обмін інформацією та найкращими практиками», прийнятий Пакистаном та АСЕАН у зазначеному документі, спрямований на підготовчий етап до відчутної співпраці, а саме зниження тарифів та обмін технологіями для боротьби з кіберзагрозами [177].

Королівство Норвегія набула статусу секторального діалогового партнера АСЕАН у серпні 2015 року. Держава приєдналася до ДДС у 2013 році, це підкреслило важливість договору як кодексу звичок, який сприяє регіональному миру та безпеці. Аналіз секторального діалогового партнерства АСЕАН-Норвегія на основі сфери Спільних напрямків співпраці (СНС) протягом 2021-2025 рр. привів до 3 наступних висновків:

1. Норвегія зосереджується на інституціоналізації своїх відносин з АСЕАН через участь в Інституті миру та примирення АСЕАН. Регіональному центрі протимінної діяльності АСЕАН, Енергетичному центрі АСЕАН та інші (пункти 1, 2, 13 СНС);

2. Норвегія та АСЕАН розглядають співпрацю з точки зору досягнення найкращого результату шляхом застосування вже існуючих міжнародно-правових інструментів і програм. Наприклад, Бачення спільноти АСЕАН до

2025 року; Порядок денний сталого розвитку ООН до 2030 року, План дій АСЕАН щодо співробітництва в галузі енергетики; Програма співробітництва Організації Об'єднаних Націй зі скорочення викидів від знеліснення та деградації лісів у країнах, що розвиваються (пункти 6, 11, 39 СНС);

3. Наскрізною темою співпраці між двома сторонами є чисте довкілля та безпека. Значна увага приділяється розвитку економіки, яка враховує необхідність збереження природних ресурсів (пункти 9, 12, 18 СНС) [178].

Досвід Швейцарської Конфедерації у створенні правової основи для секторального співробітництва з АСЕАН є зразком, зокрема, для України. Швейцарська конфедерація набула статусу секторального діалогового партнера АСЕАН у липні 2016 року під час 49ї зустрічі Міністрів закордонних справ АСЕАН. Завдяки попереднім міжурядовим спільним проектам та підготовленій заздалегідь матриці двосторонніх зносин між Швейцарією та країнами АСЕАН у розрізі сфер співробітництва та проблемних питань вдалося організувати першу зустріч Комісії спільного секторального співробітництва між АСЕАН і Швейцарією вже у листопаді 2016 року, тобто за 5 місяців від отримання партнерського статусу.

Необхідно наголосити, що договірно правова основа спочатку передбачила ухвалення Переліку пріоритетів для співпраці на 2017-2018 роки, а вже на другому етапі, який співпав з другою зустріччю Комісії спільного секторального співробітництва між АСЕАН і Швейцарією, було розроблено та ухвалено документ про спільні практичні напрямки співпраці (СПНС) (*Practical Cooperation Areas*) 2017-2021. Наразі СПНС між АСЕАН і Швейцарією діють у редакції від липня 2022 року та передбачають узгоджені дії сфері захисту прав людини, захисту навколишнього середовища, сталого розвитку, економіки замкнутого циклу до 2026 року.

Як вказує преамбула Переліку пріоритетів співробітництва в рамках секторального діалогу між АСЕАН та Швейцарією на 2017-2018 рр., документ був розроблений з метою підтримки реалізації Бачення Спільноти АСЕАН до 2025 року та досягнення Цілей сталого розвитку ООН [179].

Підхід Швейцарської Конфедерації до розроблення Переліку пріоритетів заснований на 3 напрямках, які абсолютно точно відображають 3 Спільноти АСЕАН. Таке структурування співпраці дало АСЕАН офіційне запевнення у зацікавленості Швейцарії долучитися до розвитку Політико-безпекової спільноти АСЕАН, Економічної спільноти АСЕАН та Соціо-культурної спільноти АСЕАН. Узгодження такого документа, хоч і з надто широким колом заходів, створив правові підстави для державного та приватного сектору Швейцарії розпочати переговорити щодо секторального співробітництва у конкретних проєктів з контрагентами АСЕАН.

Співробітництво у сфері політики та безпеки відповідно до пп.1-4 Переліку пріоритетів передбачає підтримку програм Міжурядової Комісії з прав людини АСЕАН, Інституту миру та примирення АСЕАН, а також сприянню гуманітарним принципам та звичаєвій практиці АСЕАН. Співробітництво у сфері економіки відповідно до пп.5-9 Переліку пріоритетів передбачає продовження співпраці в рамках проєктів: партнерство АСЕАН-Швейцарія щодо соціального лісництва та зміни клімату; співробітництво АСЕАН щодо соціального лісівництва; Стратегічний план дій щодо продовольчої безпеки в АСЕАН. Відповідно до взятих зобов'язань Швейцарія продовжує надавати технічну підтримку та розвитку місцевої економіки Камбоджі, Лаосу, М'янми та В'єтнаму.

Співробітництво у соціо-культурній сфері відповідно до пп. 10-11 Переліку пріоритетів передбачає обмін знаннями з Секретаріатом АСЕАН та Регіональним центром професійно-технічної освіти. Також значну увагу приділено попередженню надзвичайних випадків пов'язаних зі стихійними лихами шляхом тісного співробітництва з Координаційним центром гуманітарної допомоги АСЕАН з боротьби зі стихійними лихами [180].

Завдяки погодженню сторонами документа про пріоритетні заходи спільного співробітництва під час першого засідання Комісії спільного секторального співробітництва між АСЕАН і Швейцарією під час другого засідання було ухвалено Напрями практичної співпраці 2017-2021 рр. між

АСЕАН і Швейцарією, які по перше, були розділені на 13 сфер, кожна з яких мала визначені заходи, та механізм моніторингу та по друге, мали визначені часові рамки виконання. Ми особливо вітаємо підхід за якого документ створений з соціальної точки зору стейкхолдерів. Тобто зацікавлені сторони приватного та державного сектору бачать в документі не абстрактну мову співпраці, а конкретну угоду АСЕАН яка відкрита для нових учасників або комітет АСЕАН з яким варто вести переговори.

Сфера економічного співробітництва охоплює 7 заходів, більшість з яких належить до категорії негайного та середньострокового виконання. В рамках домовленості термінове виконання обмежується строком у 3 роки, середньострокове виконання обмежується строком у 4 роки. В рамках плану заходів АСЕАН та Швейцарія зобов'язуються підтримувати зусилля щодо покращення доступу до ринків та спрощення руху товарів, послуг та інвестицій АСЕАН; розвивати співпрацю у митній сфері та управління пунктами пропуску; підтримувати впровадження Рамкової програми сприяння торгівлі АСЕАН (пункти 12,13,16 СПНС АСЕАН-Швейцарія) [181].

Спільні практичні напрямки співпраці між АСЕАН та Швейцарією протягом 2022-2026 років розроблені на основі попередньої програми, проте з урахуванням використання цифрових інструментів в економіці та поступовою відмовою АСЕАН від інтеграції в спільний ринок. Зокрема, у новій редакції напрямків співпраці економічне співробітництво було розділено на 6 секторів, які разом становлять 13 заходів.

Інновативними заходами співпраці є: імплементація Цифрового генерального плану АСЕАН 2025, Робочого плану з імплементації Угоди АСЕАН про електронну комерцію та Рамкового плану дій цифрової інтеграції АСЕАН. Також варто наголосити на позиції АСЕАН спільно з зовнішніми партнерами розвивати малі та середні підприємства в рамках Рамкової програми комплексного відновлення АСЕАН. Це передбачає розвиток інтеграції малих та середніх підприємств до світового ринку цифрової торгівлі та надання сприяння у питаннях логістики [182].

Турецька Республіка набула статусу секторального діалогового партнера АСЕАН 5 серпня 2017 року та забезпечила платформу для інституалізації відносин з АСЕАН організувавши у травні 2018 року перше засідання спільного комітету секторального співробітництва АСЕАН-Туреччина. Наразі проведено три засідання спільного комітету за результатами яких здійснюється обговорення створення зони вільної торгівлі між Туреччиною та Індонезією. Наразі Туреччина має угоди про преференційну торгівлю з двома країнами ПСА – Малайзією та Сінгапуром.

Спільні напрямки практичного співробітництва між АСЕАН та Туреччиною на 2019-2023 передбачало тісне економічне співробітництво у наступних сферах: торгівля та інвестування (п.10 сприяння електронній комерції, п.11 обмін торговельними місіями, проведення бізнес форумів, зустрічі в рамках ТПП, виставки); державно-приватне партнерство (п.13 обмін досвідом у сфері будівництва інфраструктурних об'єктів); гірничо-промисловість (п.17 обмін досвідом у сфері інвестування у гірничу промисловість); енергетика, відновлювальна енергетика (п.19 підтримка реалізації Плану дій АСЕАН з енергетичного співробітництва); наука, технології, інновації, дослідження та розвиток (п.21 вивчення можливостей співробітництва з метою збільшення індексу розвитку держав АСЕАН у світових рейтингах); їжа та сільське господарство (п.26 розробка стандартів і кваліфікацій, пов'язаних із сільським господарством, у тому числі шляхом бенчмаркінгу: оцінка та порівняння) [183].

Об'єднані Арабські Емірати зважаючи на фінансові можливості держави є найбільш амбітним партнером по секторальному діалогу АСЕАН. Партнерський статус ОАЕ був наданий 4 серпня 2022 року під час 55 зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН. Проте, ОАЕ вивчали ринок регіону ПСА задовго до цього. Перший Посол ОАЕ в АСЕАН був акредитований у 2010 році. З цього часу ОАЕ надавали фінансову підтримку АСЕАН на реалізацію торговельних проєктів. ОАЕ надали щедрю підтримку Секретаріату АСЕАН під час Всесвітньої виставки Expo Dubai 2020, що дозволило Секретаріату

АСЕАН взяти участь у виставці та продемонструвати процес розбудови спільноти АСЕАН та досягнення відвідувачам з усього світу, а також підвищити обізнаність [184].

Наразі ОАЕ та АСЕАН не узгодили спільний план реалізації проектів, необхідно зауважити що ОАЕ ведуть активні двосторонні переговори щодо створення преференційних зон торгівлі відповідно до статті 24 ГАТТ та статті 5 ГАТС з Королівством Таїланд та Малайзією.

У 2023 році набув чинності договори про всеосяжне економічне партнерство між ОЕА та Індонезією. Товарам з ОАЕ, які експортують до Індонезії та які відповідають Правилам походження, буде надано один із трьох таких статусів: скасування тарифу після набуття чинності угоди, скасування тарифу протягом 5 років або негайне зниження тарифу [185].

Усвідомлюючи загрози зменшення динаміки торгівлі через нетарифні бар'єри у статті 2.17 договору про всеосяжне економічне партнерство між ОЕА та Індонезією сторони передбачали зобов'язання не схвалювати та не підтримувати нетарифні заходи на імпорту/експорт товарів, за виключенням зобов'язань в рамках СОТ. У разі підозри що нетарифний захід завдає шкоди торгівлі сторони мають право на проведення технічних консультацій та надалі передати питання на розгляд Комітету з торгівлі товарами [186].

Зважаючи на те, що проблема нетарифних бар'єрів у торгівлі змінила плани АСЕАН щодо формування спільного ринку та зважаючи на критику процедури розмитнення товарів в більшості країнах регіону, АСЕАН *de-jure* змінила підхід до зовнішніх зносин та керується концепцією центральності АСЕАН як суб'єкта міжнародних відносин що веде зовнішні зносини на основі інклюзивності та недискримінації [187].

В той же час, названий у пункті 119 Спільного комюніке Міністрів закордонних справ АСЕАН 2023 принцип недискримінації у зовнішніх зносинах *de-facto* має ознаки порушення у цьому ж документі у пункті 147 який безпосередньо стосується України. Ймовірно, зважаючи на часткову економічну залежність регіону ПСА від торгівлі товарами та розвитком

туризму з державою агресором, яка також є Діалоговим партнером АСЕАН будь які згадки про агресію росії відсутні.

Більше того, інформація вказує на «конфлікт», а не міждержавну агресію. Тим не менш, не варто ототожнювати засудження агресії росії державами-членами АСЕАН в рамках ГА ООН та на Саміті АСЕАН. Наші висновки про це наводяться далі у розділу, проте забігаючи наперед причиною нетривальної позиції АСЕАН є вид ухвалення рішення – консенсус. Індивідуальні результати голосування держав АСЕАН в ГА ООН дозволяють сформулювати умовивід щодо країн, які пропагують статус нейтральності для АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права. Зважаючи на порушення рф принципів Статуту АСЕАН та договорів про мир і співробітництво МЗС України висловило пропозицію призупинити діалогове партнерство рф з АСЕАН та обмежити участь держави-агресора у конференції Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва та форумі Азія- Європа.

Висновки до Розділу 2

Декларація АСЕАН визначає основні рамкові цілі організації, спрямовані на укладання добровільних та неформальних домовленостей, що сприятимуть надалі створенню обов'язкових та інституційних угод.

Держави-засновниці АСЕАН прагнули створити організацію політико-економічного співробітництва, проте її остаточна форма – фінальний продукт співпраці – ні у 1967 році, ні у 2024 року не є очевидним для розуміння. Держави-учасниці АСЕАН, поетапно спираючись на консенсус усіх учасників, створюють абсолютно іншу міжнародно-правову форму співпраці.

Концепція «єдності АСЕАН» стала основним способом демонстрації їхньої стійкості до зовнішніх загроз. Питання безпеки було наріжним камінцем АСЕАН до початку 2000-х років. АСЕАН постійно намагалася забезпечити мирну стабільність у цьому регіоні.

Аналізуючи Декларацію про згоду АСЕАН II в порівнянні з попередньою Декларацією I, статтею 24 ГАТТ СОТ та преференційними угодами АСЕАН до 2003 року, перш за все, спростовано твердження про те, що Декларація II ґрунтується на Декларації I, оскільки в ній виокремлена ідея «економічної інтеграції», яка розкривається у Баченні спільноти АСЕАН до 2020 року.

В Декларації II держави АСЕАН домовилися створити конкурентний економічний регіон зі свободою руху товарів, послуг, інвестицій та капіталу. Важливо відзначити, що рух працівників не зазначено, але може трактуватися через призму руху нематеріальних капіталів – людського ресурсу. Також у Декларації передбачено вдосконалення механізму врегулювання суперечок у межах АСЕАН, спрямованого на швидке та юридично обов'язкове вирішення економічних спорів. Найбільш значущою угодою є зобов'язання АСЕАН виконувати рекомендації Цільової групи високого рівня з економічної інтеграції, що визначає план співробітництва у різних сферах. Декларація про згоду АСЕАН II визначає конкретні заходи та пріоритетні сектори для інтеграції, враховуючи різноманітні аспекти економічного співробітництва в регіоні.

Прийняття Статуту АСЕАН не є революцією у розвитку АСЕАН, також це не є генезою зносин АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права з іншими державами та міжнародними організаціями. Прийняття Статуту АСЕАН має еволюційний характер, наявні чіткі ознаки прогресивного розвитку права. З однієї сторони документ увібрав індивідуальні та колективні державні інтереси, загрози в регіоні ПСА, що вже зустрічалося в попередніх договорах АСЕАН, але з іншої сторони Статут АСЕАН вперше об'єднав об'єктивні цілі та механізми співробітництва АСЕАН які напрацьовувалися з 1967 по 2007 рік у 267 угодах. Фундаментальними для розуміння природи Статуту АСЕАН є наступне: Статут АСЕАН не заснував АСЕАН (це було здійснено у 1967 року Бангкокською Декларацією), ані вперше надав можливість укласти інтеграційні угоди. Зміст статті 3 Статуту АСЕАН полягає у зобов'язанні

функціонування АСЕАН, як єдиного суб'єкта на міжнародному рівні замінивши формулу «10 держав АСЕАН та іноземна держава/організація» та «АСЕАН та зовнішній партнер».

АСЕАН має дивитися за межі регіону. Інтеграція у світову економіку може бути досягнута шляхом впровадження двох заходів: 1) створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) або іншого виду тісного економічного партнерства з країнами, що не входять до АСЕАН; 2) участь у глобальній мережі поставок.

Регіональний підхід АСЕАН до прав людини визначається гнучким механізмом досягнення дипломатичного консенсусу та визнання важливості прав людини в Південно-Східній Азії. Створення Декларації з прав людини та інших інструментів позначає позитивну траєкторію для підвищення рівня захисту прав людини в регіоні.

Незважаючи на те, що колись права людини були першочерговими, вони зараз відступають на другий план перед політикою світової торгівлі, яка в основному спрямована на неутручання, а не на просування прав людини. Важливим є внесок в новаторське положення для угод з економічною співпрацею, яке гарантує, що економічні інтереси не порушують прав людини.

Важливим аспектом також є співпраця АСЕАН в екологічній сфері, що виявляється у прийнятті різних угод та планів для збереження природи, управління біорізноманіттям та сталого споживання. Регіональні механізми, такі як зустрічі міністрів екології та робочі групи, підтримують ці зусилля на рівні АСЕАН.

Отже, хоча існують виклики та зміни пріоритетів, спостерігається позитивний розвиток в напрямку захисту прав людини та екологічної стійкості в рамках АСЕАН.

Проведений аналіз вказує на складність та тривалість процесу співпраці АСЕАН зі своїми зовнішніми партнерами. Важливим є врахування кризових ситуацій у регіоні Південно-Східної Азії та взаємин між країнами АСЕАН при прийнятті рішень щодо партнерства.

Разом з тим, навіть при укладанні договорів, підписаних окремо 10 державами-членами, АСЕАН зберігає свою центральну роль завдяки правосуб'єктності організації та інтересам держав-членів у забезпеченні рівноправної співпраці. Важливо відзначити, що АСЕАН, відмінно від ЄС, не має виключних повноважень у сфері суверенної влади держав-членів.

Аналіз рекомендацій до визначення зовнішніх партнерів, Статуту АСЕАН та науково-практичних досліджень підкреслює необхідність комплексного розгляду критеріїв до різних видів співробітництва. Пропонується розглянути критерії для партнерів по діалогу, по секторальному діалогу та з розвитку, а також для спостерігачів і гостей. Цей підхід враховує різноманітність взаємодій та рівнів партнерства, роблячи акцент на важливості рівноправної співпраці та відповідальності. Такий комплексний підхід до визначення критеріїв може сприяти ефективній та збалансованій співпраці між АСЕАН та її зовнішніми партнерами в майбутньому.

Для детального ознайомлення з правовою основою галузевого партнерства АСЕАН та механізмами співпраці нами було проаналізовано досвід усіх 8 секторальних діалогових партнерів АСЕАН, а саме Федеративна Республіка Бразилія, Королівства Марокко, Королівства Норвегія, Ісламської Республіки Пакистан, ПАР, Швейцарської Конфедерації, Республіки Туреччина та ОАЕ.

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗНОСИН УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ ТА АСЕАН ЯК СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

3.1. Приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії

Проект Закону України про приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії (ДДС) був зареєстрований у Верховній Раді України 26.07.2023 р. [188]. За основу та в цілому законопроект було прийнято Верховною Радою України 21.12.2023 р. Із підписом Президента України вказаний акт було повернуто в Верховну раду України 10.01.2024 р.

Можливість приєднання держав поза межами Південно-Східної Азії до ДДС була створена шляхом ухвалення Другого протоколу про внесення змін до договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії від 25 липня 1998 року [189].

Першими двома державами, які приєдналися до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії є КНР та Індія. Обидві держави підписали інструмент про приєднання до угоди 8 жовтня 2003 року [190; 191].

Причинами тривалого періоду часу у 6 років між схваленням Другого протоколу та приєднанням перших держав поза межами ПСА можна визначити наступне:

- 1) відповідно до статті 2 Другого протоколу документ потребує проходження процедури ратифікації та набуває чинності у день здачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти високими договірними сторонами;

2) держави-члени АСЕАН протягом 1998-1999 рр. ратифікували Другий протокол. Останньою державою членом АСЕАН яка ратифікувала договір було Королівство Камбоджа 6 грудня 1999 року;

3) Незалежна Держава Папуа Нова Гвінея, не маючи статусу члена АСЕАН, була запрошена до підписання Другого протоколу та стала Договірною стороною. Таким чином після здачі ратифікаційної грамоти 17 липня 2000 року Незалежною Державою Папуа Нова Гвінея Договір про дружбу та співробітництво *de jure* набув статусу регіональної угоди з відкритим членством для іноземних держав поза Південно-Східною Азією;

4) внутрішні політичні кризи та прояви тероризму в регіоні ПСА, зокрема в Індонезії, протягом 2001-2002 рр. гостро поставили безпекове питання співпраці з державами поза регіоном ПСА;

5) тривалий пошук консенсусу держав підписантів Другого протоколу щодо прийнятності співпраці з комуністичною КНР;

6) наостанок, потреба у договірному регулюванні ініціативи Спільноти АСЕАН та сфер співпраці у політичних, економічних, соціально-культурних проектах.

Після підписання 10 державами-членами АСЕАН Другої декларації згоди АСЕАН, яка у 3 абзаці прямо відсилала до розширення членства в ДДС та створювала Безпекову Спільноту АСЕАН, Економічну Спільноту АСЕАН та Соціально-культурну Спільноту АСЕАН від 7 жовтня 2003 року [74], на наступний день КНР та Індія стали членами Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії.

Практичний підхід АСЕАН вступати в співробітництво з іноземними державами виключно після створення загальної договірної основи меж співпраці та визначення взаємовигідних проектів з конкретною країною є актуальним до сьогодні.

Переважає більшість держав поза регіоном ПСА розглядають приєднання до ДДС як вимогу початкового етапу інституалізації відносин з АСЕАН та правову умову участі у економічних регіональних форумах шляхом

схвалення «Етичного кодексу АСЕАН» яким неофіційно називають ДДС. Варто наголосити на відсутності держав, які будь-коли припинили участь в Угоді [192].

Україна розпочала процес приєднання до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії ще в 2017 році, але процес рухався повільно. Зрушити його з мертвої точки вдалося лише після того, як у 2020 році МЗС визначило Азію одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики та ухвалило комплексну Азійську стратегію [193].

Вживані заходи МЗС та Мінекономіки здійснювалися в рамках виконання Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки схваленої Розпорядженням КМУ від 27 грудня 2017 р. № 1017-р [194]. Документ передбачає формування стратегічної програми та рекомендацій для українських товаровиробників з метою виходу на ринки держав Південно-Східної Азії, а саме Індонезії, Таїланду, Філіппін. Одним із виявів реалізації затвердженої стратегічної програми є приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії.

Позитивне рішення щодо членства України в ДДС було ухвалено 22 вересня 2022 на неформальній зустрічі Міністрів закордонних справ АСЕАН в США [195]. Варто наголосити, що позитивне рішення щодо членства України в ДДС було ухвалено, по-перше, консенсусом усіх держав-членів АСЕАН, включно з М'янмою в стані військового перевороту, по-друге, вже після початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Це демонструє політичну волю держав АСЕАН співпрацювати з Україною шляхом сприяння миру та підтримці територіальної цілісності, суверенітету та національній ідентичності відповідно до статті 2 Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії.

Підписання інструменту про приєднання до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії відбулося 10 листопада 2022 року під час саміту Асоціації держав Південно-Східної Азії в Пномпені, Камбоджа [196].

Для того, щоб вивчити умови та встановити наслідки приєднання України до ДДС розумним є попереднє проведення детального постатейного аналізу ДДС. Керуючись статтею 31 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів, окрім тексту договору його контекст включає преамбулу, тому почнемо з неї.

Абзац 1 Преамбули ДДС закладає підґрунтя для розуміння єдності договірних сторін на основі історії, культури та розташування. На основі особистого досвіду спілкування автора з населенням Південної Азії підтвердилося, що однією з причин, які безпосередньо впливають на розвиток АСЕАН, є походження культурної ідентичності регіону [197, с. 1094].

Достеменно не відомо хто був першим, але і АСЕАН, і ЄС активно використовують бачення інтеграції як «Об'єднані в різноманітті» [198]. В державах-членах АСЕАН офіційно використовується 13 державних мов, це регіон з найбільшим різноманіттям релігій у світі, проте держави спільно планують мирний розвиток регіону, в рамках «Спільного бачення, ідентичності та єдиної спільноти».

Управління ідентичністю АСЕАН ґрунтується на чотирьох фундаціях. По-перше, вона наголошує на укріпленні спільності дій країн-учасниць АСЕАН. По-друге, ця ідентичність втілюється через послідовне керівництво АСЕАН, що базується на принципах консенсусу, поступового розвитку та невтручання у внутрішні справи кожної держави-члена. По-третє, вона акцентує на розширенні зв'язків з іншими регіонами, залишаючи при цьому АСЕАН у центрі цього процесу. По-четверте, ця ідентичність має на меті підвищення якості життя громадян АСЕАН, збільшення їх здатності адаптуватися до глобальних викликів та сприяння використанню культурного розмаїття як важливого складника унікального культурного досвіду регіону [199].

Вивчаючи смислове навантаження ДДС було сформульовано і антитезу вищезазначеному, а саме: економічно потужні 5 держав Південно-Східної Азії, які підписали ДДС, ототожнюючи географічну близькість розташування

та культуру, прагнули сформувавши для зовнішнього світу ідею Спільноти АСЕАН як єдиного утворення. По-перше, це відбувалося без згоди на таке представлення іншими державами, які розташовані у Південно-Східній Азії. По-друге, ДДС *a priori* позиціонується як прогресивна угода, яка виконується незалежно від політики правлячої партії у державі, якщо багатопартійність взагалі дозволена. Нагадаймо, що Камбоджа, Лаос та М'янма отримали згоду на приєднання до ДДС тільки після завершення холодної війни.

Головною тезою абзацу 2 Преамбули є «посилення регіональної стійкості у відносинах». Індонезія витратила значний політичний капітал для просування ідеї національної та регіональної стійкості в Договорі як основи для посиленої регіональної співпраці. Хоча спочатку концепція національної стійкості була представлена здебільшого в рамках безпеки, яка стосувалася, зокрема, Малайзії та Сінгапуру, стаття 11 ДДС передбачає зусилля сторін у зміцненні своєї національної стабільності в політичній, економічній, соціально-культурній сферах, а також в галузі безпеки відповідно до своїх ідеалів і прагнень без зовнішнього втручання та внутрішньої підривної діяльності з метою збереження своєї національної самобутності. У наступні роки концепція національної стійкості отримала широке визнання серед політичних еліт АСЕАН [200].

Держави Південно-Східної Азії, прагнучи зменшення впливу економічно потужних держав та міжнародних організацій в регіоні, сформували підхід «регіональних рішень для регіональних питань». Таким чином регіональна стійкість визначає не тільки зусилля для спільного розвитку регіону, а й законні обмеження до доступу в цей регіон суб'єкта, що несе загрозу.

55 років тому документ, який визначав засади стійкості регіону, був відсутній. Проте історичні риси регіональної стійкості можна спостерігати у Ключових принципах стійкої та інноваційної АСЕАН відповідно до бачення, прийнятого на 32-му саміті АСЕАН [201]. Основними з таких ознак є єдність та центральність, спільна боротьба із загрозами тероризму та представлення

інтересів Південно-Східної Азії як регіону для світу єдиним суб'єктом, що діє на договірній основі та керується принципом консенсусу у прийнятті рішень.

3-й абзац преамбули договору є цікавим з точки зору включення принципів домовлених на Конференції країн Азії та Африки в м. Бандунг 1955 року [202]. Уваги заслуговують 2 принципи, що не були включені до Статуту ООН:

- 1) утримання від використання механізмів колективної оборони для обслуговування конкретних інтересів будь-якої з великих держав;
- 2) визнання рівності всіх рас і рівності всіх націй – великих і малих.

Зазначені 2 принципи стосуються здебільшого африканських держав, які проходили в той час процес деколонізації, але країни Південно-Східної Азії визнали засади релевантними щодо загроз у регіоні в рамках поширення політичних впливів комуністичних держав.

4-й абзац Преамбули Договору про дружбу та співробітництво АСЕАН визначає прагнення держав-членів співпрацювати з миролюбними державами в регіоні Південно-Східної Азії та поза ним з метою підтримки миру в усьому світі. В той же час встановлено, що економічні інтереси регіону часто переважають над принципом співпраці з миролюбними державами в рамках партнерства з АСЕАН. Наприклад, збройна агресія РФ проти України та порушення нею принципів співробітництва в рамках відносин з АСЕАН не була засуджена АСЕАН ані на рівні Зустрічей глав держав АСЕАН, ані на рівні Зустрічей міністрів закордонних справ АСЕАН.

Структура Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії виглядає як типовий договір про загальні засади співробітництва держав.

Виявлено, що в частині визначення принципів Договір був спроектований на основі Декларації про принципи міжнародного права щодо дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН; в частині співробітництва – на основі Декларації АСЕАН, в частині вирішення спорів – на основі Статуту ООН з інноваційним підходом до врегулювання спорів за будь яких інших процедур аніж застосування сили.

Інноваційний підхід полягає в створенні Вищої Ради відповідно до статті 15 ДСС для розгляду спору держав, за результатами чого сторони знову повертаються на етап альтернативних шляхів вирішення спорів, тобто завданням Вищої Ради є радше примирення, аніж встановлення винуватості сторони або, іншими словами, встановлення справедливості.

Держави-учасниці згідно зі статтею 2 керуються у своїх зносинах основними принципами, що викладені у статті 1 Договору. Ці принципи відповідають принципам міжнародного права, що викладені у статтях 1-2 Статуту ООН, за виключенням:

- 1) права держави на державотворення без зовнішнього втручання, підривної діяльності чи примусу;
- 2) принципу співробітництва.

Умови цього договору можна звести до простої формули – налагодження тісної політичної і економічної співпраці з метою запобігання будь-яким міждержавним конфліктам, зокрема застосуванню сили. З цією метою держави включили умову до Договору про дружбу та співробітництво, яка передбачає, що жодна сторона не має «займатися будь-якою діяльністю, що становить загрозу політичній та економічній стабільності, суверенітету або територіальній цілісності іншої сторони», ні в якій формі або способом [203, с. 128].

Договір не конкретизує типи діяльності, що можуть становити «загрозу» політичній чи економічній стабільності, суверенітету чи територіальній цілісності іншої сторони, або який тип поведінки є забороненим. Проте, ймовірно, мова йде про такі дії, як фінансування тероризму, блокування торговельних портів, проведення військових навчань на кордоні держав-учасниць та бездіяльність у випадках, коли одна з держав скоює міжнародно-протиправні дії [203, с. 129].

Лідери АСЕАН розглядають Договір про дружбу та співробітництво не лише як статутний документ організації, а й як установчі керівні принципи, які

зміцнюють довіру між державами-членами, тим самим забезпечуючи підтримку регіонального миру [204, с. 79].

Стаття 3 ДДС, яка є єдиною статтею в Розділі II «Дружба», визначає відразу 3 фундаментальні оферти ДДС до підписантів:

- 1) зобов'язання держав членів розвивати та зміцнювати відносини добросусідства та дружби;
- 2) дотримуватися принципу *pacta sunt servanda*;
- 3) заохочувати проведення контактів та взаємовідносин між державами Угоди.

Спочатку автор тривалий час вивчав питання чому принцип «договорів потрібно дотримуватися» не був включений до статті 2 ДДС, проте у підсумку дослідження було доведено, що даний принцип через організаційну природу доцільно поєднувати саме із метою Договору у статті 3. Таким чином Договір про дружбу і співробітництво в ПСА є першим обов'язковим до виконання договором АСЕАН у відносинах між членами Асоціації та державами поза регіоном ПСА.

В рамках організації та забезпечення політичного, економічного та безпекового співробітництва в ПСА у статтях 4-9 перераховані позитивні зобов'язання держав. Забігаючи наперед у розділі IV «Мирне вирішення спорів» зобов'язання держав перераховані за негативним списком, тобто дії від яких необхідно утриматися.

До позитивних зобов'язань за ДДС доцільно віднести наступне:

- 1) сприяти активному співробітництву в економічній, соціальній культурній, технічній, науковій та адміністративній сферах;
- 2) через призму рівності, недискримінації та взаємної вигоди докладати зусиль на двосторонньому та багатосторонньому рівнях;
- 3) здійснювати аналіз шляхів покращення економічного співробітництва з іншими державами;
- 4) співпрацювати з метою розвитку економічних зв'язків та покращення інфраструктури;

- 5) розробити та затвердити регіональну стратегію економічного розвитку та взаємної допомоги;
- 6) сприяти дослідницьким засобам у соціальній, культурній, технічній, науковій та адміністративній сферах;
- 7) підтримувати постійні контакти для визначення плану дій координації регіональних та міжнародних питань.

Оскільки підтримка контактів передбачає визначення певної особи яка реалізує діяльність і є відповідальною за неї, Указом президента України №765/2022 від 10.11.2022 року представником України при Асоціації держав Південно-Східної Азії було призначено посла України в Республіці Індонезія Гамяніна В.І. [205].

В Розділі «Співробітництво» не обійшлося без негативних зобов'язань, які виявлені у статтях 10 і 11 Договору. Негативними зобов'язаннями є утримання від заходів, що становлять загрозу для політичної та економічної стабільності, а також збереження національної самобутності без втручання зовнішніх суб'єктів та внутрішньої підривної діяльності.

ДДС тривалий час розглядався як конституційний документ АСЕАН. Як заявив прем'єр-міністр Малайзії Бадаві у своїй лекції АСЕАН 2006 року: «Договір став таким важливим документом АСЕАН не тому, що він був інструментом, який міг розв'язувати суперечки, а тому, що це була концепція, яка успішно підтримувала мир» [206].

Мирне вирішення спорів та єдність країн Південно-Східної Азії не застосовувати силу при вирішенні спорів є головною причиною створення Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. Декларація АСЕАН та Декларація про зону миру, нейтральності та свободи не мали організаційного рішення розв'язання спорів у разі їх виникнення.

Розділ IV «Мирне вирішення спорів» ДДС складається із 5 взаємопов'язаних за стадіями вирішення «кризи» статей. Стаття 13 зобов'язує держав-членів вживати необхідні заходи для запобігання та відвернення на ранніх етапах міждержавних суперечок, особливо спорів, що зачіпають

регіональний мир. Статті 14 та 15 ДДС доцільно вивчати разом, адже вони розглядають етап вирішення спорів шляхом прямих переговорів, а також є джерелом створення Вищої Ради для застосування механізмів добрих послуг, посередництва, розслідування або примирення. Варто наголосити, що Вища Рада не наділяється класичною функцією судочинства, висновки Вищої Ради не є обов'язковими до виконання. Критерії кваліфікації спорів або ситуацій, які можуть порушити регіональний мир і злагоду залишаються дискрецією Вищої Ради.

Згідно з положенням статті 16 ДДС, стаття 15 не застосовується до спору, якщо всі сторони спору не нададуть письмову згоду на її застосування. Це передбачає, що усі держави, які беруть участь у спорі, повинні виразити однозначну згоду на розгляд спору механізмом Вищої Ради на момент її виникнення.

Наразі держави-члени АСЕАН у питаннях вирішення спорів здебільшого керуються Протоколом АСЕАН про розширений механізм вирішення спорів 2004 року, Хартією АСЕАН та Протоколом до Хартії АСЕАН щодо механізму вирішення спорів. На практиці механізм судового вирішення спорів в рамках АСЕАН ніколи не застосовувався. У більшості випадків вирішення спорів щодо територіальної цілісності та суверенітету держав відбулося в рамках Міжнародного суду ООН, що прямо передбачено статтею 17 ДДС. Торговельні спори розглядаються виключно в механізмі вирішення спорів СОТ.

Слід зауважити, що розгляд Міжнародним судом ООН спорів між Індонезією проти Малайзії [207], Малайзії проти Сінгапуру [208] та Камбоджі проти Таїланду [209] не ставить питання дружби та довіри в АСЕАН у глухий кут. Навпаки, згода держав передати свій територіальний спір на розгляд Міжнародного суду ООН вказує на наявність духу дружніх відносин між ними [210].

Важливість ДДС для держав АСЕАН з часом не зменшилася. Насправді, коли члени АСЕАН у 1997 році прийняли «Бачення АСЕАН 2020», заяву про

взаємні прагнення, які мають бути досягнуті до 2020 року, члени АСЕАН підтвердили *consensus omnium*: «Ми передбачаємо, що Договір про дружбу та співпрацю в Південно-Східній Азії повністю функціонуватиме як обов'язковий кодекс поведінки для наших урядів і народів, якого дотримуються інші держави, що мають інтереси в регіоні» [103].

Згідно ДДС в ПСА в редакції 1976 року, договір був відкритий для ратифікації п'ятьма державами-засновницями АСЕАН і, головне, був відкритий для приєднання лише іншим державам регіону ПСА. Пізніше, у 1987 році, до ДДС були внесені зміни, що передбачили можливість приєднання держав з-поза меж ПСА за згодою членів АСЕАН, а також встановлено правила щодо того, як держави за межами ПСА можуть брати участь у механізмі врегулювання спорів в рамках Угоди.

Членство іноземних держав поза азійським регіоном у Договорі про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії доцільно розглядати як *de minimis* умову в інституційному розвитку відносин з АСЕАН. У далекому 2005 році ще до схвалення Хартії Азії учасниці АСЕАН розробили критерії для участі в Саміті країн Східної Азії (ССА) на зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН у Себу, Філіппіни.

На цій зустрічі було визначено три умови, які країни повинні виконати, щоб отримати запрошення взяти участь у ССА:

- 1) держава повинна бути повноправним діалоговим партнером АСЕАН;
- 2) мати змістовні відносини з АСЕАН;
- 3) бути учасником Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії або висловити намір стати учасником Договору [211].

Варто привернути увагу, що держави-члени АСЕАН заохочують країни-учасниці ССА, що не входять до АСЕАН, до подальшого розвитку практичного співробітництва з АСЕАН у пріоритетних сферах, закріплених у Манільському плані дій щодо просування Пномпеньської декларації щодо Ініціативи розвитку Східноазійського саміту (2018-2022) [212].

Зіткнувшись з можливістю розширення, лідери АСЕАН визначили для ДДС нову роль. Хоча ДДС був символом добросусідських відносин між країнами АСЕАН, він також став розглядатися як договірна основа регіональної співпраці. Іншими словами, ДДС почав розглядатися як необхідна умова вступу до АСЕАН.

Процес розширення, згідно плану АСЕАН, складався з наступних трьох етапів:

1) держави, які бажають приєднатися до АСЕАН, повинні були приєднатися до ДДС, щоб висловити свою готовність прийняти дух ДДС і добросусідські відносини між членами АСЕАН;

2) АСЕАН надає статус спостерігача АСЕАН тим країнам, які приєдналися до ДДС, щоб вони могли ознайомитися з практикою різних способів співпраці та консультацій в рамках АСЕАН;

3) тим державам, які поділяють цінності АСЕАН, буде запропоновано повноправне членство за умови, що вони приєднуються до всіх угод і декларацій АСЕАН з моменту її створення [210].

На виконання п. 145 та п. 149 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, Україна активно працює над налагодженням співпраці в економічних та торговельних сферах з АСЕАН [68, с. 30]. Крім того, Україна підтримує зусилля із залучення інвестицій у промисловий та аграрний сектори з фінансових центрів регіону [213].

Приєднання України до ДДС в умовах збройної агресії РФ проти України сприятиме:

1) консолідації політико-дипломатичних зусиль для протидії агресії та усім проявам застосування сили;

2) встановленню тісних зносин з Секретаріатом АСЕАН і праву на набуття Україною статусу партнера по діалогу з АСЕАН;

3) ефективній комунікації з державами-членами АСЕАН щодо взаємовигідного розвитку торгово-інвестиційної діяльності та предметному обговоренню стратегії торгівлі України з регіоном ПСА;

4) організації нових ланцюгів постачання товарів до/з регіону ПСА;

5) донесенню до регіону інформації про міжнародні протиправні діяння, що вчиняються державою-агресором росією та залученню підтримки;

6) отриманню державами АСЕАН зобов'язань України щодо поваги незалежності, суверенності держав-членів АСЕАН, а також невтручання у внутрішні справи країн Південно-Східній Азії. Себто, все те, що Україна виконувала *ipso facto* як держава-засновниця ООН за Статутом ООН та іншими міжнародними угодами;

7) організації соціально-культурних програм в рамках співпраці України та АСЕАН. Одним з вдалих наявних прикладів є відкриття Центру досліджень АСЕАН на базі Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка;

8) розвитку секторального співробітництва, враховуючи досвід держав АСЕАН у сферах охорони здоров'я та будівництва інфраструктурних об'єктів, які потрібно відновлювати після збройної агресії РФ;

9) обміну місіями між учасниками для організації отримання неупередженої та правдивої інформації щодо випадків порушення основоположних принципів;

10) координації зусиль між державами-членами АСЕАН та Україною для злагодженої діяльності в рамках Організації Об'єднаних Націй, Світової Організації Торгівлі;

11) виконанню Україною умов для участі у Саміті Східної Азії. До держав висунуті наступні умови участі у саміті: 1) держава-член ДСС; 2) партнер по діалогу з АСЕАН; 3) значний обсяг зносин з АСЕАН [68, с. 31].

В результаті дослідження виявлено, що ДДС встановлює керівні принципи для сторін у їхніх зносінах одна з одною, але цей договір прямо не

вимагає від сторін змінювати чинне національне законодавство, навіть якщо його положення можуть суперечити принципам, схваленим Договором.

Натомість ДДС у ст. 13 прямо передбачає зобов'язання держав-членів АСЕАН розв'язувати будь-які спори між ними мирними засобами.

ДДС відповідає Стратегії зовнішньої політики України, міжнародним договорам України та національному законодавству України. Приєднання України до ДДС в короткостроковій або довгостроковій перспективі сприятиме захисту прав людини. Договір не містить дискримінаційних положень, підбурювання до протиправних діянь. Договір має об'єктивну обґрунтовану мету, спрямовану на невтручання у внутрішні справи незалежних держав, мирне вирішення конфліктів у регіоні ПСА та багатосторонню співпрацю у широкому сенсі.

Підтримка ВРУ законопроєкту про приєднання України до ДДС розпочинає юридичний механізм співпраці між Україною та АСЕАН як секторальних партнерів. Зобов'язання України не втручатися у внутрішні справи інших держав не заборонить Україні вчиняти дії, направлені на дотримання і захист прав людини в інших державах-учасниках Договору, оскільки такі дії здійснюються на виконання норм *jus cogens* [68, с. 32].

Після набуття Україною статусу партнера по діалогу з АСЕАН діалог з АСЕАН отримає юридичну форму шляхом створення Спільної комісії по співпраці між Україною і АСЕАН, до якої будуть входити Комітет постійних представників в АСЕАН, ймовірно, Посол України в АСЕАН та Секретаріат АСЕАН. З досвіду чинних партнерів по діалогу з АСЕАН можна побачити, що План співпраці розрахований на 5 років та має в основі Бачення розвитку спільноти АСЕАН до 2025 року [167].

Результатом приєднання України до ДДС стане її участь у багатосторонньому та багаторівневому механізмі співпраці з регіоном ПСА. Це дасть змогу створити додатковий майданчик для консолідації міжнародної підтримки та протидії твердженням держави-агресора, заручитися

підтримкою держав-членів АСЕАН під час голосування за резолюції в ООН та на інших міжнародних майданчиках стосовно України.

Приєднання України до ДДС також переведе співробітництво з АСЕАН на якісно новий рівень, що закладе фундамент переговорного процесу щодо отримання нашою державою статусу секторального діалогового партнера з реалізації конкретних взаємовигідних проектів і програм в окремих галузях, передусім сільському господарстві та у сфері інформаційних технологій [214].

3.2. Правові засади двостороннього економічного співробітництва України та державами-членами АСЕАН

З метою об'єктивного аналізу та планування розвитку проектів договірної основи багатостороннього співробітництва між Україною та АСЕАН, її структурними підрозділами в рамках секторального діалогового партнерства необхідно вивчити актуальні правові засади двостороннього економічного співробітництва України та державами-членами АСЕАН.

Нагадаймо, що відповідно до п. 67 Доповіді групи видатних осіб щодо Статуту АСЕАН, партнерство з діалогу АСЕАН включає партнерів по діалогу та партнерів по секторальному діалогу, а також інші категорії партнерів, які можуть бути створені за потреби. Партнерами по діалогу є держави та міжнародні організації, з якими АСЕАН налагоджує та підтримує інституційне співробітництво в політичному, економічному та соціально-культурному секторах. Партнерами по галузевому діалогу є держави та міжнародні організації, з якими АСЕАН встановлює та підтримує інституційне співробітництво в обмежених секторах» [161].

Обраний Україною шлях до набуття в АСЕАН статусу партнера по секторальному діалогу передбачає, насамперед, значні показники двостороннього політико-економічного співробітництва з кожною державою членом АСЕАН. Навіть з державами, які прямо чи опосередковано підтримують дружні зносини з державою-агресором. По-перше, рішення в

рамках Комітетів АСЕАН приймаються шляхом консенсусу. По-друге, ігнорування відносин з державами АСЕАН, які ведуть дружній діалог з РФ, найімовірніше, призведе тільки до посилення такого діалогу, а відповідно укладанню торговельних угод, надання інвестиційного сприяння, спільного розвитку військово-технічного співробітництва, що становить загрозу національній безпеці України.

Важливо усвідомлювати, що процеси переговорів про укладання міжвідомчих, міжурядових договорів між Україною та державами АСЕАН, з одного боку, та інституалізація відносин з АСЕАН та визнання спільних заходів економічного спрямування є взаємозалежними та паралельними за часом програмами зовнішньої політики України.

Інтереси України у 10 державах-членах АСЕАН представлені п'ятьма закордонними дипломатичними установами України (ЗДУ), а саме Посольствами України, до складу яких входять економічні сектори (*зазвичай складаються з 1 дипломата*). Більшість Посольств України, окрім держави-перебування, представляють інтереси України в інших державах регіону, що передбачає захист економічних інтересів України, зокрема опрацювання заявок експортерів, надання сприяння у вирішенні спірних питань між суб'єктами підприємницької діяльності України та іноземної держави, налагодження прогресивних форм співробітництва, проведення переговорів, укладанню договорів [215, с. 119].

Закордонні дипломатичні установи України у державах-членах АСЕАН та держави, в яких ці ЗДУ представляють інтереси України вказано у Табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Закордонні дипломатичні установи України
у державах-членах АСЕАН**

ЗДУ	Держави, в яких ЗДУ представляє інтереси України
Посольство України в Королівстві Таїланд	Королівство Таїланд, Республіка Союзу М'янма, Лаоська Народно-Демократична Республіка
Посольство України у Соціалістичній Республіці В'єтнам	Соціалістична Республіка В'єтнам, Королівство Камбоджа
Посольство України у Малайзії	Малайзія, Республіка Філіппіни
Посольство України в Республіці Індонезія	Республіка Індонезія, Тімор-Лесте
Посольство України в Республіці Сінгапур	Республіка Сінгапур, Бруней Даруссалам

Джерело: складено автором на основі інформації з сайту mfa.gov.ua

Представленість держав-членів АСЕАН закордонними дипломатичними установами в Україні є значно меншою. Це можна пояснити, насамперед, невеликою кількістю громадян держав АСЕАН в Україні та обмеженою політичною співпрацею протягом попередніх років. Крім того, іншою причиною відсутності більшості представництв держав Південно-Східної Азії є обмежений обсяг товарообігу, низький рівень торгівлі послугами та інвестицій у порівнянні з іншими державами Європи.

Станом на 2021 рік маємо таку інформацію щодо дипломатичних представництв держав-членів АСЕАН в Україні:

1. Посольство Республіки Філіппіни в Україні відсутнє. Відповідальною установою є Посольство Республіки Філіппіни в Республіці Польща.
2. Посольство Малайзії в Україні наявне.

3. Посольство Королівства Таїланд в Україні відсутнє. Відповідальною установою є Посольство Королівства Таїланд в Республіці Польща.
4. Посольство Республіки Індонезія в Україні наявне.
5. Посольство Республіки Сінгапур в Україні має резиденцію у Сінгапурі.
6. Посольство Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні наявне.
7. Посольство Королівства Камбоджа в Україні відсутнє.
8. Посольство Лаоської Народно-Демократичної Республіки в Україні відсутнє.
9. Посольство Бруней Даруссалам в Україні відсутнє.
10. Посольство Республіка Союзу М'янма в Україні відсутнє.

Варто додати, що Україна активно працює над розширенням своєї дипломатичної присутності у світі. Протягом 2020-2022 років були проведені роботи щодо вирішення правових та технічних питань, пов'язаних з відкриттям Посольства України в Республіці Філіппіни. На 10 листопада 2022 року МЗС Республіки Філіппіни, очолюване Енріке Манало, було інформоване про намір України відкрити дипломатичне представництво в Манілі. У березні 2023 року МЗС України оголосило публічний конкурс на зайняття посади Посла України в Республіці Філіппіни [216].

Україна та кожна з держав-членів АСЕАН є членами Світової організації торгівлі (СОТ). Бруней Даруссалам, Індонезія, Малайзія, М'янма, Сінгапур та Філіппіни є членами СОТ з 1995 року, Камбоджа з 2004 року, В'єтнам з 2007 року, Лаос з 2013 року. Україна ж є членом СОТ з 2008 року. Україна не виступала стосовно держав-членів АСЕАН ані у якості позивача, ані у якості відповідача у механізмі вирішення спорів СОТ [217]. У якості третьої сторони України була залучена до наступних проваджень:

- 1) Справа DS592 за позовом ЄС проти Індонезії щодо сировини. Справа WT/DS592 стосувалася виробництва нержавіючої сталі, а також міжгалузевої схеми звільнення від сплати імпортного мита за умови використання вітчизняних товарів замість імпортних;

2) Справа DS529 за позовом Індонезії проти Австралії щодо антидемпінгових заходів щодо паперу. Рішення про демпінгове мито щодо копіювального паперу формату А4 було відкликано;

3) Справа DS490 за позовом Тайваню проти Індонезії щодо виробів з металу. У підсумку запобіжний захід щодо металів був скасований;

4) Справа DS480 за позовом Індонезії проти ЄС про демпінгові заходи щодо біодизеля з Індонезії. За результатами розгляду справи ЄС скасував заборону на імпорт пального з Індонезії та Аргентини [218, с. 120].

Відповідно до статті 26 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність України» економічні відносини з іноземними державами регулюються відповідними міжнародними договорами та нормами міжнародного права. Тож основним предметом дослідження є насамперед міжнародні угоди, незалежно від їх найменування.

Керуючись статтею 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність України», вивчення економічних аспектів двосторонніх зносин між Україною та державами-членами АСЕАН також повинні врахувати експорт та імпорт товарів, капіталів, здійснення діяльності в галузі проведення виставок, спільну підприємницьку діяльність [219]. Тому далі представлена договірно-правова база (ДПБ) у сфері економічного співробітництва між Україною та державами АСЕАН [218, с. 122].

Держава Бруней-Даруссалам

Дипломатичні відносини між Україною та Державою Бруней-Даруссалам були встановлені 3 жовтня 1997 року. За 26 років дипломатичних відносин між державами укладено шість двосторонніх угод. З них економічного спрямування 1 угода та 2 меморандуми:

1) Угода між Урядом України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу про сприяння та взаємний захист інвестицій і Протокол до угоди (18.06.2004) [220];

2) Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу щодо співробітництва у галузі туризму (18.06.2004) [221];

3) Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу стосовно співробітництва у сфері оборони (30.03.2011) [222].

Соціалістична Республіка В'єтнам

Дипломатичні зносини між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам були встановлені 23 січня 1992 року. За 31 рік дипломатичних відносин між країнами укладено 51 міжнародну угоду. З них економічного спрямування 8 угод та 1 Протокол про співробітництво у військово-технічній галузі:

1) Угода про торговельно-економічні відносини між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам (23.01.1992) [223];

2) Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про торгове судноплавство (20.07.1992) [224];

3) Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про повітряне сполучення (21.10.1993) [225];

4) Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про створення українсько-в'єтнамсько Міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва (17.11.1993) [226];

5) Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про заохочення і захист інвестицій (08.06.1994) [227];

6) Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і капітал (08.04.1996) [228];

7) Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист (08.04.1996) [229];

8) Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Торгово-промисловою палатою В'єтнаму (2000 рік) [230];

9) Протокол між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про співробітництво у військово-технічній галузі, підписаної 1994 р. (19.12.2012) [231].

Республіка Індонезія

Дипломатичні відносини між Україною та Республікою Індонезія встановлено 11 червня 1992 року. За 32 роки дипломатичних зносин між державами укладено 26 договорів. З них економічного спрямування 15 документів:

1) Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про економічне та технічне співробітництво (26.02.1996) [232];

2) Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія (11.04.1996) [233];

3) Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про сприяння та захист інвестицій (11.04.1996) [234];

4) Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи (11.04.1996) [235];

5) Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони і безпеки Республіки Індонезія щодо співробітництва в галузі озброєнь та військової техніки, матеріально-технічного забезпечення і технічної допомоги (08.07.1996) [236];

6) Угода між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України та Міністерством промисловості та торгівлі Республіки Індонезія стосовно вжиття антидемпінгових заходів щодо прокату гарячекатаного в рулонах та не в рулонах походженням з України (25.05.1998) [237];

7) Меморандум про домовленості стосовно співробітництва та обміну інформацією між Національним банком України та Банком Республіки Індонезія (07.08.2003) [238];

8) Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях (06.11.2008) [239];

9) Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Торгово-промисловою палатою Індонезії (02.06.2009);

10) Три протоколи засідань Міжурядової українсько-індонезійської Комісії з економічного та технічного співробітництва (2005, 2009, 2018 рр.);

11) Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики і продовольства України та Міністерством сільського господарства Республіки Індонезія щодо співробітництва в галузі сільського господарства (05.08.2016) [240];

12) Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та Національною агенцією з контролю якості лікарських засобів та продуктів харчування Республіки Індонезія щодо співробітництва у фармацевтичній сфері (04.11.2016) [241];

13) Протокол між Державною службою України з питань безпечності харчової продукції та захисту споживачів та Індонезійською Агенцією з сільськогосподарського карантину Міністерства сільського господарства Республіки Індонезія про співробітництво у сфері карантину та захисту рослин (18.04.2018) [242];

14) Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про співробітництво в оборонній галузі (05.08.2016) [243];

15) Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про взаємне скасування візових вимог (29.06.2022) [244].

Королівство Камбоджа

Дипломатичні відносини між Україною і Королівством Камбоджа встановлені 23 квітня 1992 року. Єдиним договірним інструментом, окрім угоди про встановлення дипломатичних відносин, є Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством громадських робіт Королівства Камбоджа про визнання дипломів моряків укладена у 2002 році [245].

Лаоська Народно-Демократична Республіка

Дипломатичні відносини між Україною та Лаоською Народно-Демократичною Республікою встановлені 17 вересня 1992 року. Договірно правова основа в рамках економічного співробітництва відсутня [246].

Малайзія

Дипломатичні зносини між Україною та Малайзією встановлені 3 березня 1992 року. За 32 роки дипломатичних зносин укладено 9 угод про співробітництво, з них у сфері економічної співпраці 5 документів:

1) Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Малайзії (05.07.2003) [247];

2) Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Малайзії про взаємний доступ на ринки товарів та послуг (04.02.2004) [248];

3) Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Малайзії про двостороннє співробітництво в оборонній галузі (20.03.2007) [249];

4) Угода між Урядом України та Урядом Малайзії про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи та Протокол до неї (04.09.2016) [250];

5) Меморандум про взаєморозуміння між Радою експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України та Малайзійською міжнародною торгово-промисловою палатою (09.12.2021) [251].

Республіка Союз М'янма

Дипломатичні відносини між Україною та Республікою Союзу М'янма встановлено 19 січня 1999 року. Двосторонні зносини двох держав засновані

на 3 документах. Єдиним договором торгово-економічного співробітництва є підписана 21 грудня 2017 року Угода про співробітництво між Українським союзом промисловців та підприємців і Федерацією торгових палат та промисловості Республіки Союз М'янма [252].

Республіка Сінгапур

Дипломатичні відносини України та Республіки Сінгапур були встановлені 31 березня 1992 року. За 32 роки дипломатичних зносин держави уклали 16 двосторонніх договорів та меморандумів, з них економічного торговельно-інвестиційного характеру 5 документів:

1) Угода про співробітництво між ТПП України та Сінгапурсько-Індійською, Сінгапурсько-Китайською та Сінгапурською Міжнародною торговими палатами та Сінгапурською Федерацією Бізнесу (листопад 2005 року) [253];

2) Угода між Урядом України та Урядом Республіки Сінгапур про заохочення та взаємний захист інвестицій (19.04.2007) [254];

3) Угода між Урядом України і Урядом Республіки Сінгапур про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи (26.01.2007) з протоколом про внесення змін до угоди від 16.08.2019 [255];

4) Меморандум про співпрацю між Радою експортерів та інвесторів при МЗС України та Сінгапурською асоціацією виробників харчової продукції (24.01.2018) [256];

5) Меморандум про взаєморозуміння між Радою експортерів та інвесторів при МЗС України та Сінгапурсько-Китайською ТПП (14.10.2020) [257].

Королівство Таїланд

Дипломатичні зносини між Україною та Королівством Таїланд були встановлені 6 травня 1992 року. Двостороння договірно-правова база нараховує 19 угод та меморандумів. З них 6 документів мають торговельно-інвестиційне спрямування:

- 1) Меморандум про взаєморозуміння між Торгово-промисловою палатою України та Радою по торгівлі Таїланду 1998 р. [258];
- 2) Угода про співробітництво між ТПП України та Федерацією тайської промисловості;
- 3) Конвенція між Урядом України і Урядом Королівства Таїланд про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи (24.11.2004) [259];
- 4) Угода між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд про повітряне сполучення (28.07.2004) [260];
- 5) Торговельна Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Таїланд (05.06.2017) [261];
- 6) Меморандум про взаєморозуміння між Радою експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України та Радою торгівлі Таїланду (16.12.2021) [262].

Республіка Філіппіни

Дипломатичні відносини між Україною та Республікою Філіппіни встановлені 7 квітня 1992 року. Між державами укладено 7 двосторонніх угод, з них 3 економічного спрямування:

- 1) Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Радою з питань морської підготовки Республіки Філіппіни про визнання дипломів (сертифікатів) українських моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року, з правками 1995 року (17.05.1995) [263];
- 2) Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом Фінансового моніторингу України та Радою з протидії відмиванню коштів (РПВК), Підрозділом фінансової розвідки Республіки Філіппіни у сфері обміну фінансовою інформацією, пов'язаною з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму (12.03.2008) [264];

3) Угода між РМ АР Крим та Урядом провінції Себу про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво (27.11.2010) [265].

Ми дійшли висновку, що дослідження актуальної ДБП доцільно розділи за категоріями:

- 1) договори про уникнення подвійного оподаткування;
- 2) меморандуми про визнання освітньо-кваліфікаційних документів;
- 3) торговельні угоди;
- 4) угоди про співробітництво між торговельно-промисловими палатами.

Наразі Україна має угоди про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи з чотирма державами-членами АСЕАН, а саме: Республікою Індонезія, Малайзією, Республікою Сінгапур та Королівством Таїланд.

Стаття 103.1 Податкового кодексу України встановлює порядок застосування правил міжнародного договору України у сфері оподаткування доходів. Згідно з цією статтею, застосування правил міжнародного договору України здійснюється через звільнення від оподаткування доходів, що виникають з України, зменшення ставки податку та повернення різниці між сплаченою сумою податку та сумою, яку нерезидент має сплатити відповідно до міжнародного договору України [265].

Згідно зі статтею 2 кожної з угод про уникнення подвійного оподаткування між Україною та зазначеними вище державами, податками на доходи вважаються всі податки, що справляються із загальної суми доходу або з окремих складових доходу. Це включає податки на доходи від відчуження рухомого чи нерухомого майна, податки на загальну суму заробітної плати або плати, що сплачуються підприємствами.

Ми поставили за мету з'ясувати як виконується дана угода, тому надіслали звернення до Державної податкової служби України щодо кількості податкових декларацій про майновий стан і доходи поданих громадянами

України щодо доходів отриманих в Королівстві Таїланд, Республіці Сінгапур, Малайзії та Республіці Індонезія.

Важливо мати на увазі, що відповідно до статті 141.4.9 Податкового кодексу України суми податку на прибуток, який отримано з іноземних джерел і сплачено суб'єктами господарювання за межами країни, враховуються при сплаті податку в Україні. Однак для цього необхідно мати письмове підтвердження контролюючого органу іноземної держави щодо сплати цих податків. Також важливо зазначити, що згідно зі статтею 170.11.2 Податкового кодексу України платник податку має можливість зменшити суму щорічного податкового зобов'язання на суму податків, які були сплачені за кордоном. Він визначає цю суму згідно з відповідними підставами та вказує її у щорічній податковій декларації [265].

На основі отриманих від державної податкової служби України даних, що наявні в інформаційно-комунікаційній системі ДПС, виявлено надзвичайно низьку кількість поданих декларацій та відповідно неотриманих сум податків Україною. Точна кількість поданих декларацій міститься у Табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Кількість декларацій поданих за звітний рік

<i>Держава</i>	2020	2021	2022
Таїланд	0	0	0
Сінгапур	0	5	15
Індонезія	0	0	0
Малайзія	0	3	4

Джерело: складено автором на основі отриманих від Державної податкової служби України даних, що наявні в інформаційно-комунікаційній системі ДПС

Зважаючи на відсутність механізмів забезпечення виконання угод про уникнення подвійного оподаткування, ми маємо ситуацію, за якої одна

категорія осіб ухиляється від сплати податків, а інша *bona fide* є свідком зарегульованості контролюючого органу. Доцільним для України є продовження реалізації заходів плану дій щодо боротьби з розмиванням податкової бази і виведенням прибутку з-під оподаткування, звернувши особливу увагу на Дію 15 (*Action 15 BEPS*) в частині взаємодії в рамках багатосторонньої конвенції, що унеможливить зловживання зниженим оподаткуванням [266].

В процесі дослідження торговельних угод між Україною та державами Південно-Східної Азії виявлено відсутність умов, що лібералізують торгівлю товарами та послугами відповідно до статті 24 ГАТТ та статті 5 ГАТС. При цьому варто зауважити, що співпраця між Україною та країнами АСЕАН, які є членами СОТ, здійснюється на підставі глобальних правил міжнародної торгівлі, що є важливим чинником подальшої інтеграції України до світової економіки та забезпечення недискримінаційного та передбачуваного режиму для українських товарів і послуг на ринках членів СОТ.

На двосторонньому рівні співпраця з Таїландом, Малайзією, Індонезією та В'єтнамом здійснюється з використанням механізму спільних міжурядових комісій з питань співробітництва, діяльність яких регламентується «Положенням про Українську частину Спільної міжурядової комісії з питань співробітництва», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 №943 (зі змінами).

Станом на 2023 рік Україна уклала торговельні угоди з Соціалістичної Республікою В'єтнам, Королівством Таїланд, Республікою Індонезія та Малайзією. Проте тільки у відносинах з Республікою В'єтнам та Республікою Індонезія положення торговельної угоди виконуються, тобто проводяться щорічні зустрічі комісії з торговельно-економічного співробітництва, обговорюються питання усунення торговельних бар'єрів та на офіційному рівні здійснюється оцінка доцільності укладання преференційної торговельної угоди.

Стаття 3 Угоди про торговельно-економічні відносини між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам передбачає створення необхідних юридичних та економічних умов, що слугуватимуть розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Юридичною основою практичної діяльності з розвитку торгово-економічних відносин стала Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про створення українсько-в'єтнамської Міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва від 17.11.1993 року.

Стаття 3 Угоди визначає повноваження комісії, до яких входять сприяння розвитку торгівлі та інвестиціям, розробка спільних заходів між ЦОВВ та громадським сектором, обмін технічною документацією та контроль за виконанням угод що стосуються економічного співробітництва. Виконання цих завдань здійснюється на основі безумовного режиму найбільшого сприяння в усіх питаннях, які стосуються торгівлі, зокрема стосовно мита на експортні та імпорتنі товари обох держав, що передбачено статтею 5 Угоди про торговельно-економічні відносини між двома країнами.

Останній на сьогодні раз Українсько-в'єтнамська Міжурядова комісія з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва проводила засідання на початку 2021 року.

Україна та В'єтнам активно обговорюють шляхи поглиблення співпраці між обома країнами. Особлива увага приділяється питанням розвитку двосторонньої торгівлі, в тому числі удосконаленню товарної структури, розширенню асортименту експорту та імпорту. Сторони обговорюють також інші аспекти взаємовигідної співпраці. Особлива увага приділяється питанню лібералізації торгівлі. Висловлюється зацікавленість укладення преференційної угоди між Україною і В'єтнамом, що сприятиме поліпшенню умов для торгівлі та збільшенню взаємовигідних можливостей для обох країн.

Угода про вільну торгівлю відкриє нові можливості для бізнесу обох держав, надаючи доступ до ринків збуту та сприяючи збільшенню обсягу

товарообігу між Україною та В'єтнамом. Сторони домовились про проведення попередньої оцінки наслідків укладення преференційної торгової угоди з урахуванням поточних економічних умов. «Україна прагне зміцнити конструктивний діалог з в'єтнамськими партнерами з широкого спектру питань. Для нас важливою є лібералізація двосторонньої торгівлі, зокрема збільшення експорту промислових товарів та сільськогосподарської продукції. Також наша держава вбачає перспективи в реалізації спільних інвестиційних проєктів, обміні технологіями, співпраці в галузі сільськогосподарського машинобудування, енергетиці, будівництві, аграрному секторі, науковій сфері та інших пріоритетних галузях», – відзначив заступник Міністра Тарас Качка [267].

Торговельна політика В'єтнаму є орієнтованою на експорт та міжнародну економічну інтеграцію як головний чинник економічного зростання та розвитку. Потужний виробничий сектор В'єтнаму забезпечує підвищення конкурентоспроможності торгівлі, частка обсягів якої у відношенні до ВВП зростає з 165 відсотків у 2013 році до 210 відсотків у 2019 році. Всі ставки ввізних мит є зв'язаними і застосовуються у В'єтнамі переважно у розмірах від 0 до 40 відсотків. Проста середня MFN ставка, що застосовувалася у 2020 році, становила 11,9 відсотка, що перевищувало рівень 2013 року (10,4 відсотка), насамперед у зв'язку з переходом до використання Гармонізованої системи опису та кодування товарів 2017 року [268].

За даними Державної митної служби України, за 2022 рік обсяг торгівлі між Україною та В'єтнамом склав 416 млн дол. США і зменшився у порівнянні з 2021 роком на 51,3%. Експорт склав 102,6 млн дол. США та зменшився у порівнянні з 2021 роком на 63%, імпорт – 313,5 млн дол. США, зменшився у порівнянні з 2021 роком на 45%. Від'ємне сальдо – 210,9 млн дол. США. Відповідно до статистики держмитниці, за січень-березень 2023 року товарообіг між країнами склав 126,2 млн дол. США, експорт – 12,9 млн дол. США, імпорт – 113,3 млн дол. США [269].

До початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України українсько-в'єтнамські експортно-імпортні відносини щороку мали приріст. Наразі активізація постачання сільськогосподарської продукції з України до В'єтнаму залежить безпосередньо від трьох основних факторів:

1) укладання договору про зону вільної торгівлі. Офіційних документів після 2021 року про проміжні результати переговорів щодо ЗВТ немає, відповідно сторони повинні надати належне обґрунтування необхідності створення зони вільної торгівлі або тимчасово відмовитися від цієї ідеї на користь активізації взаємодії у військово-технічній галузі. Зважаючи на те, що експорт України до В'єтнаму не є диверсифікованим та здебільшого складається з сільськогосподарської сировини зернових культур варто активізувати двосторонній В2В діалог, організувати торговельні місії;

2) логістика постачання товарів. Зважаючи на обмежені державою-агресором можливості постачання української продукції до держав Південно-Східної Азії, доцільно отримати сприяння В'єтнаму у гарантуванні реалізації Чорноморської зернової ініціативи. Наразі значна кількість товарів до ПСА, зокрема В'єтнаму, постачається транзитом через спочатку Польщу, Молдову, Румунію та надалі порти Сінгапуру та Гонконгу. Питання логістики постачання має критичний характер для України, тому необхідним є підтримка реалізації чинних угод та укладання нових багатосторонніх угод про сприяння транзиту українським товарам до закінчення воєнного стану;

3) відповідність стандартам. Міжнародного договірно-правового регулювання потребує питання безпечності харчових продуктів, двостороннє визнання фітосанітарних та ветеринарних сертифікатів.

Іншою державою з якою Україна має позитивні показники у правозастосуванні двосторонньої торговельної угоди є Республіка Індонезія. Нагадаймо, що Угода про економічне та технічне співробітництво між Україною та Республікою Індонезія набула чинності 11.04.1997 року. На відміну від торговельного договору між Україною та В'єтнамом угода з

Індонезією у статті 5 прямо передбачала створення спільної комісії для консультацій та контролем за виконанням угоди.

Іншою глобальною відмінністю з торговельною угодою з В'єтнамом є відсутність домовленості про принцип найбільшого сприяння. Останнє на сьогоднішні засідання Міжурядової українсько-індонезійської комісії з економічного та технічного співробітництва відбулося у липні 2022 року та стосувалося здебільшого співпраці щодо підтримки продовольчої безпеки у світі та науково-технічної співпраці.

За наявними даними Державної служби статистики України, зовнішньоторговельний оборот між Україною та Республікою Індонезія у 2022 році склав 320 млн. дол. США, що на 74% менше у порівнянні з відповідним показником 2021 р. Експорт українських товарів до Республіки Індонезія протягом січня-грудня 2022 р. склав 98,4 млн. дол. США та зменшився у порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. на 87,8%. Основними статтями експорту були пшениця (80%) та кукурудза (8%). Імпорт з Республіки Індонезія у 2022 році склав 221,7 млн. дол. США та зменшився у порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. на 48,7%. Його основними статтями були пальмова олія (55%), хімічно перетворена олія (6%) та кокосова олія (3%) [270].

До актуальних проблем двосторонньої торгівлі між Україною та Республікою Індонезія відносимо наступне:

1) антидемпінгові заходи (наприклад застосування антидемпінгового мита у розмірі 12,33% на імпорт українського гарячекатаного листового прокату з 15 серпня 2019 року строком на 5 років) [271];

2) значна конкуренція на споживчому ринку та участь Республіки Індонезія у таких формах преференційної торгівлі як АСЕАН+3, ВРЕП;

3) необхідність двостороннього визнання сертифікатів про безпеку харчової продукції та отримання сертифікату, зокрема, щодо продукції халяль;

4) відсутність активної взаємодії в рамках спільних зустрічей ТТП двох держав та обмінами торговельними місіями.

У цьому контексті пропонується організація торговельної місії під головуванням Міністра закордонних справ України та за участі бізнесових кіл з метою налагодження безпосередніх контактів між підприємцями обох держав, надання поштовху узгодження умов Угоди про преференційну торгівлю з Республікою Індонезія та підписання меморандуму про співробітництво у відбудові інфраструктури України, що зазнала пошкодження (знищена) внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Як і у випадку В'єтнаму актуальним є укладання двосторонніх договорів про ветеринарне сертифікування продукції, а також угод що сприяють транзитному транспортуванню української продукції до Республіки Індонезія.

На противагу представленому активному договірному співробітництву між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам, Республікою Індонезія, торговельні угоди України з Малайзією (підписана 19.08.2002) та Таїландом (підписана 05.06.2017) досі не мають узгодженого суб'єкта для сприяння реалізації угоди.

Відповідно до статті 10 Торговельної угоди між Урядом України та Урядом Малайзії спільна торгова комісія створюється для обговорення заходів, спрямованих на розширення прямої торгівлі між двома країнами та питань, що можуть виникнути у зв'язку з застосуванням цієї Угоди. Спільна Торгова Комісія має також право вносити необхідні пропозиції щодо досягнення цілей Угоди.

Згідно статті 6 Торговельної угоди між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд спільна комісія виконує надважливу функцію у вивченні можливостей щодо збільшення та диверсифікації взаємних торговельно-економічних відносин між двома країнами.

Проте станом на лютий 2024 року інституалізація відносин в рамках спільних торговельних комісій між Україною та Таїландом, Малайзією не відбулася. Наявний стан торговельно-економічних відносин не відповідає

потенціалу трьох держав. У разі активізації двосторонніх заходів як з Малайзією, так і з Таїландом по лінії урядів та приватного сектору обсяги двосторонньої торгівлі можуть суттєво зрости, оскільки малайська та тайська сторона мають попит на співпрацю у галузі аграрної промисловості, інформаційних технологій та цифрової інфраструктури.

Проведення засідання торговельних комісій в рамках обох вищеназваних угод дозволить сторонам на урядовому рівні предметно обговорити план розвитку двосторонніх торговельно-економічних та інвестиційних відносин, визначити найбільш пріоритетні та взаємовигідні напрямки співробітництва, а також реалізації окремих заходів Формули Миру.

Пропонується проведення першого спільного засідання у онлайн форматі після встановлення прямого діалогу між діловими колами України-Таїланду та України-Малайзії та проведення відповідних бізнес-форумів, та/або торговельних місій. За результатами першого спільного засідання обох комісій на яких буде підписано так званий *Term of Reference* доцільним є узгодження та підписання Плану дій, що складатиметься з конкретних пропозицій сторін та завдань на короткостроковий період (до 2 років) та середньостроковий період (до 5 років).

За даними Державної митної служби України, протягом 2022 року загальний товарообіг між Україною та Малайзією зменшився на 77,6% у порівнянні з 2021 роком та склав 90,68 млн дол. США (2021 - 405 млн дол. США), при цьому експорт українських товарів до Малайзії скоротився на 66,1% до 45,26 млн дол. США (2021 – 132,48 млн дол. США), імпорт зменшився на 83,33% та склав 45,42 млн дол. США (2021 - 272,52 млн дол. США). Негативне для України сальдо зовнішньоторговельних операцій склало 162,94 тис. дол. США (2021 – 140 млн дол. США). У 2022 році основними групами товарів у структурі експорту з України до Малайзії були: олія соняшникова (1512) – 36,55 млн дол. США (80,76% від всього експорту); молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед – 2,66 млн дол. США (5,88%); овочі – 4,6 млн дол. США (4,6%); залишки і відходи харчової

промисловості – 1,11 млн дол. США (2,45%); титан і вироби з титану (8108906000) – 0,935 млн дол. США (2,07%). У структурі імпорту з Малайзії домінували: електричні машини – 16,97 млн дол. США (37,36%); жири та олії тваринного або рослинного походження – 8,84 млн дол. США (19,46%); реактори ядерні, котли, машини – 6,3 млн дол. США (13,87%); каучук, гума – 3,25 млн дол. США (7,16%); прилади та апарати оптичні, фотографічні – 2,27 млн дол. США (5%) [272].

Встановлено, що Малайзія має значні тарифні ставки на імпорт продукції держав, що не входять до преференційних зон торгівлі, близько 99% усіх тарифних ліній мають адвалерні ставки. Для промислових товарів така ставка складає 6,1%, для сільськогосподарських товарів – до 15%. Уряд Малайзії використовує фінансові та нефінансові інструменти для захисту національного товаровиробника. Варто звернути увагу, що згідно статті 3 Торговельної угоди між Урядом України та Урядом Малайзії сторонами надається режим найбільшого сприяння щодо експортно-імпортних операцій.

У економічних відносинах з Королівством Таїланд за даними Державної митної служби України, за 2022 рік обсяг двосторонньої торгівлі склав 197,671 млн. дол. США (експорт – 35,22 млн., імпорт – 162,451 млн.) з від'ємним сальдо в розмірі 127,231 млн. дол. США. За січень-травень 2023 року товарообіг між Україною і Таїландом склав 98,425 млн дол. США (експорт – 24,876 млн., імпорт – 73,549 млн.). Від'ємне сальдо становило 48,673 млн. дол. США [273].

Основними товарами, що імпортуються Таїландом з України протягом останніх 5 років залишаються зернові культури та продукція борошномельно-круп'яної промисловості. Проте обсяг двосторонньої торгівлі даною продукцією може бути збільшено.

У 2017 році Міністерство торгівлі Таїланду встановило обмеження на імпорт пшениці до Таїланду з метою підтримки національного товаровиробника кукурудзи, як наслідок обсяг імпортованих зернових культур з України зменшився протягом 3 років майже у рази. Обсяг ввезеної

зернової продукції у 2016 році оцінений у 444 894 459 дол. США, а у 2019 році усього 242 779 468 дол. США.

Тим не менш, зернові культури та чорні метали у період з 2016 по 2022 роки залишалися домінуючими позиціями українського експорту до Таїланду.

Також ваговим бар'єром у торгівлі є антидемпінгові заходи щодо українського прокату гарячекатаного в рулонах та не в рулонах. У 2021 році Міністерство зовнішньої торгівлі Таїланду оголосило про остаточне рішення продовжити ще на п'ять років антидемпінгові мита на імпорт деяких видів гарячекатаного прокату з 14 країн, у тому числі з України з незначним зниженням. Мита на поставки товару з України становитимуть від 30,45% до 67,69%.

З метою отримання доступу до ринку збуту української м'ясо-молочної продукції в Королівстві Таїланд доцільним є укладання міжвідомчої угоди з Державною службою України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів.

Одним з найбільших ринків споживання української продукції у Південно-Східній Азії є Республіка Філіппіни. Наразі між Україною та цією державою відсутні ані угоди про взаємний захист інвестицій, ані угоди про створення спільної комісії з питань торгівлі.

Зважаючи на обмежену договірно правову базу доцільно одночасно розглянути можливість укладання торговельної угоди з Республікою Філіппіни та за підсумками торговельної місії – Меморандуму про взаємопорозуміння між торговельно-промисловими палатами обох держав.

Розглядаючи динаміку розвитку українського експорту до Філіппін протягом 2016-2022 років найбільший попит мали зернові культури та чорні метали. У 2022 році вперше до трійки найбільш експортованих товарів до Філіппін увійшли молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед, їстівні продукти тваринного походження на загальну суму 2 101 746 дол. США. Продовження співробітництва у сфері торгівлі даною продукцією передбачає укладання договорів між митними та ветеринарними

адміністраціями обох сторін. Рекордним показником постачання української продукції до Філіппін стали зернові культури у 2020 році на загальну суму 281 670 056 дол. США.

Проте збройна агресія росії проти України значно зменшила динаміку двосторонньої торгівлі. За даними Державної митної служби України, протягом 2022 року загальний товарообіг між Україною та Філіппінами зменшився на 91,68% у порівнянні з 2021 роком та склав 15,14 млн дол. США (2021 – 182,01 млн дол. США), при цьому експорт українських товарів до Філіппін скоротився на 95,61% до 5,15 млн дол. США (2021 - 117,29 млн дол. США), імпорт зменшився на 84,56% та склав 9,99 млн дол. США (2021 - 64,72 млн дол. США). Негативне для України сальдо зовнішньоторговельних операцій склало 4,84 млн дол. США (2021 – позитивне, 52,57 млн дол. США). У 2022 році основними групами товарів у структурі експорту до Філіппін були: інші товари (99) - 1,3 млн дол. США (25,25% від всього експорту); олія соняшникова (1512) – 1,21 млн дол. США (23,5%); деревина і вироби з деревини – 0,734 млн дол. США (14,43%); зернові культури – 0,485 млн дол. США (9,42%); молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед – 0,360 млн дол. США (7%) [274].

Торгівля товарами

Оскільки зовнішньоекономічну діяльність здійснюють не абстрактні утворення, а суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, облік яких здійснюється в митних органах України, ми звернулися до Голови державної митної служби України з проханням надати інформацію про:

- 1) кількість суб'єктів ЗЕД, які здійснювали експорт товарів з України до кожної з держав членів АСЕАН;
- 2) інформації про перелік товарів зазначених в митних деклараціях суб'єктів ЗЕД та їх митну вартість.

Встановлена кількість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, які здійснювали експорт товарів до держав-членів АСЕАН у 2021, 2022 роках та у першому півріччі 2023 року міститься у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Кількість суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, які здійснювали експорт товарів до держав членів АСЕАН

Країна призначення	2021 рік	2022 рік	перше півріччя 2023 року
Бруней-Даруссалам	3	4	2
В'єтнам	375	211	101
Індонезія	467	153	75
Камбоджа	37	11	6
Лаоська Народна-Демократична Республіка	5		1
Малайзія	248	146	83
М'янма	39	12	7
Сингапур	141	91	49
Таїланд	277	105	94
Філіппіни	211	72	31

Джерело: складено автором на основі відповіді від державної митної служби України.

Таким чином, кількість активних суб'єктів ЗЕД, які здійснювали експорт на ринок Південно-Східної Азії після початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України, зменшилася на 44,65% та становила 805 суб'єктів ЗЕД у 2022 році. Ситуація станом на перше півріччя – тільки 449 суб'єктів ЗЕД здійснюють експорт українських товарів до держав АСЕАН, з них майже четверта частина до ринку В'єтнаму.

У 2021 році загальний товарообіг між усіма державами світу та ринком АСЕАН склав 3 340 122 073 086 доларів США. З них експорт становив 1 713 047 061 679 доларів США, а імпорт - 1 627 075 011 407 доларів США. Згідно з даними статистичної служби АСЕАН, частка торгівлі з Україною у загальному товарообігу Асоціації склала 0,09%, що становить 3 183 069 863 доларів США. Експорт України до ринку АСЕАН у 2021 році склав 2 074 232 675 доларів США, а імпорт з цього регіону склав 1 108 837 189 доларів США [218, с. 122].

У 2021 році Україна найбільше експортувала до ринку держав-членів АСЕАН такі товари: зернові культури (HS10) на суму 1 286 485 850 доларів США; жири та олії тваринного або рослинного походження, продукти їх

розщеплення, готові харчові жири, воски тваринного або рослинного походження (HS15) на суму 127 679 973 доларів США; руди, шлак і зола (HS26) на суму 231 475 837 доларів США; залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин (HS23) на суму 53 270 138 доларів США; деревина і вироби з деревини; деревне вугілля (HS44) на суму 35 241 005 доларів США; чорні метали (HS72) на суму 172 034 420 доларів США. Також слід зазначити експорт електронного устаткування на суму 27 905 297 доларів США.

Товарами, які Україна найбільше імпортувала з ринку держав-членів АСЕАН є: жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження (HS15) 431 561 583 дол. США; електричні машини, обладнання та їх частини; апаратура для запису або відтворення звуку; телевізійна апаратура для запису та відтворення зображення і звуку, їх частини та приладдя (HS85) 245 555 546 дол. США; реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини (HS84) 39 262 093 дол. США; каучук, гума та вироби з них (HS40) 72 112 591 дол. США; засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання (HS87) 38 278 930 дол. США [218, с. 123].

За даними Державної служби статистики України та Державної митної служби України вдалося вирахувати, що товарообіг між Україною та державами-членами АСЕАН у 2021 році склав 3 310 965 480 дол. США та усього 1 455 981 000 дол. США у 2022 році через повномасштабну збройну агресію РФ проти України [274].

Зниження загального товарообігу між Україною та державами-членами АСЕАН на 56% у 2022 році порівняно з обсягом торгівлі у 2021 році свідчить про значні зміни в торговельних потоках між регіонами. Цікаво відзначити, що експорт України до окремих країн АСЕАН зазнав значних змін, зокрема, відчутний спад спостерігався у відносинах з Таїландом, Камбоджою, М'янмою, Індонезією, В'єтнамом, Брунеєм і Філіппінами. Натомість, експорт

до Сінгапуру зріс, а до Малайзії залишився майже на тому ж рівні, що і у 2021 році.

Щодо імпорту товарів з держав-членів АСЕАН до України, також спостерігалось загальне зниження. Державами, які майже на половину зменшили експорт до України, є Камбоджа, Індонезія та В'єтнам. Однак імпорт товарів з Сінгапуру залишився на рівні 2021 року, що може свідчити про стабільність торговельних відносин між Україною та цією державою.

Для того, щоб виробити об'єктивні пропозиції до вдосконалення економічної дипломатії України, особливо в частині створення договірно-правової бази, ми звернулися до МЗС України з переліком актуальних торговельних питань, серед яких проблематика торгівлі та вжиті ЗДУ заходи. (з повною відповіддю МЗС України ви можете ознайомитися у додатку X) [218, с. 123].

Пропонуємо розглянути відповіді закордонних дипломатичних установ України в державах АСЕАН на наступні 2 запитання:

1. Основна проблематика торгівлі товарами та послугами з державою;
2. Основні проблеми українських компаній на ринку держави.

Держава Бруней Даруссалам. 1. Невеликий обсяг ринку та географічна віддаленість, специфічні місцеві споживчі уподобання, орієнтація Брунею на пріоритетне торгове співробітництво з регіональними державами АТР. 2. Торгівля між Україною та Брунеєм Даруссаламом носить спорадичний характер.

Королівство Камбоджа. 1. Віддаленість від України та висока вартість транспортування. Відсутні затверджені сертифікати на експорт українських продуктів тваринного та рослинного походження. Відсутні Угоди про зону вільної торгівлі, що значно впливає на конкурентоздатність ціни на українську продукцію (у випадку КК майже повна відсутність договірно-правової бази з Україною). І, окрім вищеперерахованого, камбоджська сторона продовжує послідовно дотримуватися рамок всеосяжного стратегічного партнерства з рф.

Королівство Таїланд. 1. Віддаленість країн відповідальності від України та висока вартість транспортування. 2. Звернень від українських компаній щодо вирішення проблемних питань до ПУ не надходило.

Лаоська Народно-Демократична Республіка. 1. Віддаленість країн та високі логістичні витрати. 2. Проблемні питання відсутні.

Малайзія. 1. Віддаленість країн відповідальності від України та висока вартість транспортування. 2. Звернень від українських компаній щодо вирішення проблемних питань до ПУ не надходило.

Республіка Індонезія. 1. Значне зволікання із реалізацією проектів, що насамперед пов'язано із відсутністю достатньої зацікавленості представників індонезійських ділових кіл щодо співпраці з українською стороною через брак поінформованості стосовно реальних можливостей потенційних партнерів; - необхідність залучення посередників з числа місцевих бізнес-структур для налагодження контактів із представниками ділових кіл РІ; - потреба в інвестуванні значних коштів та часу в просування своєї продукції для виходу на індонезійський ринок; – традиційні міцні зв'язки РІ із японськими, американськими, китайськими, європейськими та тайванськими компаніями та, відповідно, висока конкуренція на індонезійському ринку. 2. Бюрократичні формальності процедурного характеру в РІ (необхідність отримання чисельних дозволів та погоджень, у тому числі сертифікату Халяль), що значно ускладнюють ведення бізнесу із потенційними партнерами.

Республіка Сінгапур. 1. Високий рівень конкуренції, географічна віддаленість, першочергова зацікавленість Сінгапуру в імпорті українських харчових продуктів в рамках стратегії диверсифікації джерел постачання продовольства. 2. Необхідність відкриття ринку країни для експорту харчових продуктів. Здійснюється відкриття ринків харчових продуктів. У 2021 році забезпечено застосування принципу зонування в умовах спалаху пташиного грипу в Україні, що дозволило відновити експорт української продукції.

Республіка Союзу М'янма. 1. Віддаленість країн та високі логістичні витрати. 2. Україна, як і більшість країн світу, не визнає військову хунту РСМ,

яка захопила владу в країні внаслідок державного перевороту у лютому 2021 р.

Республіка Філіппіни. 1. Віддаленість країн відповідальності від України та висока вартість транспортування. 2. Звернень від українських компаній щодо вирішення проблемних питань до ПУ не надходило.

Соціалістична Республіка В'єтнам. 1. Віддаленість країн відповідальності від України та висока вартість транспортування. Відсутні затверджені сертифікати на експорт українських продуктів тваринного та рослинного походження. Відсутні Угоди про зону вільної торгівлі, що значно впливає на конкурентоздатність ціни на українську продукцію, майже повна відсутність договірно-правової бази з Україною. І окрім вищеперерахованого в'єтнамська сторона продовжує послідовно дотримуватися рамок всеосяжного стратегічного партнерства з рф.

Торгівля послугами

Станом на початок 2024 року угод, що лібералізують торгівлю послугами між Україною та державами-членами АСЕАН відповідно до статті 5 ГАТС немає.

Варто зауважити, що торгівля послугами не обмежується збутом послуги. Відповідно до статті 28 (b) ГАТС, «поставка послуги» означає виробництво, розповсюдження, збут, продаж та доставку послуги [275].

На основі даних Державної служби статистики України ми вирахували, що Україна та 10 членів АСЕАН разом за 2021 році здійснили експортно-імпортних операцій торгівлі послугами на 125783,7 тис. дол. США. Державами з якими Україна найбільше торгувала послугами є Республіка Сінгапур (експорт та імпорт послуг разом – 95646,3 тис. дол. США) та Республіка Індонезія (експорт та імпорт послуг разом – 14641,2 тис. дол. США). Державою регіону Південно-Східної Азії з якою Україна найменше торгувала послугами є Лаоська Народно-Демократична Республіка, проте варто зважати, що статистичні дані про наданий сервіс М'янмі, Камбоджі та Бруней-Даруссалам відсутні, оскільки інформація є конфіденційною.

У відносинах з Соціалістичною Республікою В'єтнам послугою, що була найбільше експортована, є «Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги», їх обсяг становив 999,6 тис. дол. США у 2021 році. Послугою, що найбільше імпортувалася Україною є «Державні та урядові послуги», їх обсяг склав 1635,5 тис. дол. США.

Аналіз структури експортної торгівлі України вказує на домінування українського експорту «Транспортних послуг», який становив 49302,2 тис. дол. США та сфери «Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги», який становив 23774,0 тис. дол. США у 2021 році.

В свою чергу Україна найбільше імпортувала «Державних та урядових послуг»: з В'єтнаму на 1635,5 тис. дол. США, з Малайзії на 562,4 тис. дол. США, з Сінгапуру на 563,3 тис. дол. США, з Таїланду на 501,4 тис. дол. США, з Індонезії на 850,0 тис. дол. США.

О. Мельничук дотично вказує на ключову роль ринку послуг у глобальному економічному виробництві, науково-технічному прогресі та розвитку міжнародних економічних відносин. Сектор послуг вважається найзначнішим видом економічної діяльності, оскільки він постійно збільшує свою частку в світовій торгівлі. Це сприяє розширенню виробничого потенціалу, оскільки послуги надають виробничі ресурси для інших галузей економіки та створюють виробничі зв'язки, що додають значну вартість економіці [276, с. 120].

Із загалом приблизно 160 секторів послуг члени СОТ в середньому перерахували близько 50 у своїх списках зобов'язань, обіцяючи певний ступінь відкриття ринку. Розвинені країни мають зобов'язання майже в чотири рази більшій кількості секторів (близько 110), ніж найменш розвинені країни. Проте держави, які приєдналися до СОТ з 1995 року, взяли на себе значно більшу кількість зобов'язань за секторами, ніж «первісні» члени з подібним рівнем розвитку.

На відміну від Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, де тарифи є єдиними допустимими обмеженнями, обмеження, пов'язані із зобов'язаннями

членів СОТ за ГАТС, охоплюють широкий спектр заходів, включаючи чисельні квоти, обмеження на іноземну власність і дискримінаційні субсидії [277].

У 2022 році Україна експортувала послуги на суму 9,2 млрд доларів США, що на 28,3% менше, ніж у 2021 році. Найбільш експортованими видами послуг у 2022 році були послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні (40,5% від усіх експортованих послуг, або 3,7 млрд дол. США), транспортні послуги (32,3%, або 3 млрд дол. США) та ділові послуги (11,2%, або 1 млрд дол. США) [278].

Зважаючи на стрімкий розвиток ринку послуг в Україні та визнання в державах АСЕАН фаховості українських спеціалістів пропонується утворити спеціалізовану робочу групу, що складатиметься з представників ЦОВВ, що відповідають за напрям економіки та впровадження державних цифрових інструментів для вивчення конкретних можливостей для співробітництва в сфері торгівлі послугами та сприяння обміну в цій сфері.

Також доцільно започаткувати проведення щорічних конференцій у сфері торгівлі послугами, для встановлення нових контактів та вирішення конкретних питань, що стосуються торгівлі послугами.

Не менш важливо, сприяти розвитку торгівлі послугами, а не виключно товарами під час обговорення плану заходів спільних торговельних комісій Україна-В'єтнам, Україна-Індонезія, Україна-Малайзія, Україна-Таїланд.

Створення договірної правової основи для сектору послуг може підвищити продуктивність в інших секторах економіки. Наприклад, доступ до сучасних технологій у сфері інформаційних технологій може покращити ефективність виробництва в різних галузях. У зв'язку з цим варто виділити окремий сектор у програмі секторального-діалогового співробітництва між Україною та АСЕАН для співпраці на напрямку фінансових послуг, послуг електронного урядування, освіти та послуг фахівців у галузі ВТС.

Захист інвестицій

Станом на 2024 рік Україна має укладені двосторонні договори про захист та заохочення інвестицій з Державою Бруней-Даруссалам, Соціалістичною Республікою В'єтнам, Республікою Індонезія та Республікою Сінгапур. Встановлено, що у 2020 році обсяг прямих інвестицій до України з Сінгапуру склав 16,1 млн. дол. США, з В'єтнаму 0,3 млн. дол. США.

Абсолютна більшість звітів щодо отримання Україною інвестицій є конфіденційною, тому окрема таблиця нами не складалася. За даними Національного банку України протягом 2020 року найбільші обсяги прямих інвестицій в Україну було зафіксовано за наступними видами економічної діяльності: переробна промисловість (984,9 млн. дол. США), інформація та телекомунікації (373,8 млн. дол. США) та фінансова діяльність (226,0 млн. дол. США) [279].

Станом на 19 січня 2022 року за інформацією ЮНКТАД між Україною та іноземними державами укладено та є чинними 65 двосторонніх інвестиційних договорів. Насправді пошуковий реєстр Конференції ООН з торгівлі та розвитку не оновлювався з 2018 року, що викривляє інформацію про наявні інвестиційні договори для іноземних компаній, що самостійно здійснюють пошук інформації, без звернення до компетентних органів України. Станом на 2022 рік, за підрахунками автора, для України набрали чинності 72 угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій.

Незважаючи на визначення застосування національного режиму та кількісних обмежень статтею 2 Угоди про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи СОТ (прийнята від 15.04.1994) [280], держави завбачливо укладають угоди, що захищають інвестиції, зроблені інвесторами з однієї договірної держави на території іншої договірної держави. Метою ДІД є стимулювання іноземних інвестицій шляхом зниження політичного ризику та деталізації правового режиму інвестування. Більшість ДІД включають істотні зобов'язання щодо сприятливого інвестиційного режиму, які кожна країна бере на себе перед інвесторами з іншої країни, за невеликими винятками, наприклад, оборонного сектору, вразливих секторів сільського господарства.

Справедливе ставлення до іноземних інвестицій, тобто не вжиття необґрунтованих заходів до інвестицій іноземних інвесторів означає надання того ж рівня прихильності, як до інвестицій власних громадян і громадян третіх держав.

Відповідно до п.45 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, введеної в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021, однією з цілей зовнішньополітичної діяльності України є сприяння зовнішній торгівлі та інвестиціям. Згідно п.126 та пп. 143-149 Стратегії саме економічне співробітництво визнано основою для співпраці між Україною та азійськими державами.

З метою залучення іноземних інвестицій в економіку України та створення механізмів захисту українських інвесторів за кордоном автор пропонує:

1) здійснювати постійну актуалізацію переліку двосторонніх інвестиційних договорів з іноземними державами на веб-сайтах Мінекономіки та МЗС України. Розробити та оприлюднити роз'яснення щодо найбільш поширених запитань інвесторів щодо застосування угод. У разі відсутності угоди про взаємний захист інвестицій – чітко та недвозначно описати режим, що застосовується при здійсненні транскордонного інвестування;

2) МЗС України доручити економічним секторам у складі закордонних дипломатичних установ України в азійсько-тихоокеанському регіоні на основі загальної інформаційної кампанії «*Invest in Ukraine*» розробити, з урахуванням особливостей держав перебування, спеціальні інформаційні кампанії мовою держави перебування інвестиційного спрямування у форматі «публікація в ЗМІ – відеоконференція між потенційними інвесторами та економічним сектором ЗДУ – відеоконференція між потенційними інвесторами іноземної держави та ТТП України». За результатами інформаційних кампаній оновлювати довідку з урахуванням отриманих відгуків та отриманих сигналів щодо попиту;

3) визначити пріоритетними галузями інвестування в Україну сфери охорони здоров'я, машинобудування, телекомунікації, професійної наукової та технічної діяльності. На додаток до ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [281] розробити проект податкових заохочень та державних гарантій інвесторам у вищеперерахованих галузях.

4) використовувати переваги ланцюгів поставок товарів угоди ВРЕП для українських компаній, що вже зареєстровані у країнах-членах ВРЕП;

5) налагодити наукову співпрацю Центру АСЕАН в Україні, що функціонує на базі Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, з Університетами держав Південно-східної Азії. Домовитися про щоквартальне проведення наукових конференцій за участі здобувачів вищої освіти, фахівців у сфері економіки, представників бізнесу з метою обговорення практичних аспектів економічної співпраці;

6) розглянути можливість набуття статусу спостерігача при роботі Координаційного комітету АСЕАН з інвестицій;

7) визнаючи взаємозалежність між торгівлею товарами/послугами, з однієї сторони та транскордонним інвестуванням, з іншої сторони, надати інформаційне та правове сприяння суб'єктам господарювання, що виробляють наукомісткі товари.

У короткостроковій перспективі доцільно:

1) зосередитися на укладенні міжвідомчих міжнародних договорів: наприклад, укладення договорів між митними адміністраціями спростить і прискорить митні процедури; укладання угоди між держспоживслужбами суттєво покращить технічну співпрацю. З метою усунення технічних бар'єрів у торгівлі доцільно укласти міжвідомчі угоди з метою співробітництва щодо спрощення та прискорення сертифікації продукції, отримання інших необхідних дозвільних документів для полегшення доступу продукції на ринки договірних сторін;

2) сконцентруватися на розвитку сільського господарства та співпраці на взаємовигідних умовах з іноземними партнерами АСЕАН для відновлення

зруйнованої сільськогосподарської інфраструктури та створення безпечних умов для фермерства. Зважаючи на залежність успішності експорту чорних металів з України та виробів з них від тривалості деокупації Донецької, Луганської і Запорізької областей, варто акцентувати увагу іноземних партнерів на необхідності уникнення військово-технічного співробітництва з РФ та підтримки України, що на пряму пришвидшить перемогу України та, відповідно, експорт українського металопродукату належної якості до АСЕАН;

3) розумне сприяння експорту визначених аудитом перспективних товарів з високою доданою вартістю для конкретного ринку має стати пріоритетом для ЗДУ. Іншими словами, мед є теж товаром з високою доданою вартістю, але далеко не усі країни тропічного клімату мають потребу у цьому товарі – тому допомагати експортерам потрібно виходячи з реалій попиту. З певних маркетингових причин вважається, що експорт товарів з високою доданою вартістю передбачає повний цикл виробництва в Україні. На відміну поширеної думки, товари з високою доданою вартістю не шукають ринок після завершення виробництва. Більшість ІТ продуктів ще зі стадії експериментального виробництва фінансуються іноземними компаніями з зацікавлених ринків та мають стратегію міжнародної експансії. Встановлено, що тривалий час підприємців ПСА приваблює галузь креативних індустрій з України. Якісні програмні, дизайнерські та веб рішення є візитівкою українських фахівців в ПСА. Це одночасно буденне ремесло для працівників та позитивна іміджева програма для всієї України. Відповідно, потрібно надати належне сприяння перспективній галузі для співпраці;

4) перевірити дієвість існуючих угод двостороннього міждержавного співробітництва та здійснити роботу над усуненням прогалин у оперативній комунікації. Не менш важливим є якісне наповнення веб сайтів ЗДУ інформацією та покроковими інструкціями про торговельні механізми українською мовою та мовою держави перебування;

5) розробити з урахуванням податкових особливостей країн регіону ПСА пільгові програми кредитування для виконання експортних угод;

6) проводити щоденну роботу над отриманням Україною гуманітарної допомоги з одночасною промоцією інвестиційного клімату в Україні. Тісно співпрацювати з профільними міністерства іноземних держав та іноземними ЗДУ в ПСА про вирішення проблем експорту до ринку АСЕАН. Доцільним може бути і отримання практичних порад від досвідчених дипломатів інших держав, які успішно торгують з АСЕАН;

7) організувати ефективну регіональну інформаційну кампанію з метою масового публічного осудження населенням іноземної держави протиправних дій рф. Особливістю кампанії має бути врахування культурних та релігійних табу держави перебування та наданні новинам конотації віри в перемогу України;

8) на законодавчому рівні спростити експортне «коло узгодження» та зменшити податок на прибуток для високотехнологічних галузей [218, с. 122].

У середньостроковій перспективі доцільно:

1) активізувати інституалізацію відносин між Україною та АСЕАН шляхом створення Комітету АСЕАН в Україні та започаткування роботи Спільної комісії між Україною та АСЕАН щодо секторального співробітництва;

2) прийняти на високому рівні рішення про відкриття постійної української торговельно-економічної місії у регіоні ПСА, яка повинна практично працювати з потенційними іноземними інвесторами та надавати інформаційну, консультаційну, юридичну допомогу українським бізнес-структурам, які ведуть бізнес у країнах АСЕАН. МЗС та Мінекономіки за допомогою підприємців, аудиторів, академічних дослідників повинні вивчити і запропонувати конкретні прагматичні рішення, що дозволять розширити традиційні рамки співпраці, забезпечити взаємну відкритість ринків товарів, послуг і технологій. Альтернативною пропозицією є відкриття Українського Дому у Республіці Індонезія.

3) досягти згоди з урядами В'єтнаму, Індонезії, Сінгапуру, Малайзії, Філіппін про створення зон вільної торгівлі, або надання преференційного ставлення в рамках іншої угоди [218, с. 122].

3.3. Міжнародно-правові механізми розвитку секторального співробітництва між АСЕАН і Україною

Згідно інформації отриманої нами у відповідь у листі Міністерства економіки України №4312-06/52396-06 від 29.09.2023 за підписом Т. Качки після приєднання України до базового документу Асоціації – Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії проводиться робота стосовно набуття Україною статусу Секторального діалогового партнера АСЕАН.

Цей формат передбачає співробітництво в окремих галузях, зокрема, у сфері торгівлі та залучення інвестицій, продовольчій безпеці, агропромисловості, енергетиці, цифрових технологій, діджиталізації, захисту цивільного населення, розмінювання, науково-освітніх та культурних зв'язках, у сфері захисту навколишнього середовища тощо.

Важливість розвитку співпраці з АСЕАН розглядається не тільки, як з потужним економічним/торговельним партнером, а й як організацією, що формує політику спільного розвитку регіону, країни якої можуть надати відповідну підтримку Україні, вже сьогодні. Натомість Україна може стати для регіону гарантом продовольчої безпеки.

Варто додати, що у 2018 році одинадцятьма державами Азійсько-Тихоокеанського регіону укладена Всеосяжна та прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство (*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership* – СРТТР). Потенційні учасники нового торговельного союзу мають значну економічну вагу і є лідерами в розробці та застосуванні сучасних технологій.

Для України держави Транстихоокеанського партнерства є важливими експортно-імпортними партнерами. Наразі, Україна розглядає можливість приєднання до цієї Угоди, що значно диверсифікує зовнішню торгівлю українськими товарами та послугами, в тому й числі за рахунок лібералізації доступу до ринків товарів та послуг країн – учасників Угоди. Приєднання України до Угоди сприятиме подальшому розвитку торговельних відносин, економічній інтеграції, встановленню правової бази для торгівлі.

По-перше, міжнародно правовий механізм АСЕАН виконання згаданих вище заходів передбачає ініціативне звернення України (у вигляді Посла України в АСЕАН) відповідно до статті 9 Розділу III Співробітництво договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії щодо проведення консультацій між Україною та АСЕАН.

До часу проведення консультацій Українська робоча група з питань співробітництва з АСЕАН повинна напрацювати матрицю проблемних питань для України, АСЕАН та пропозиції у вигляді проектів угод про міждержавне міжвідомче, міжвідомче співробітництво у сфері митного оформлення товарів, оцінювання якості продукції та сертифікації, інноваційних галузей сфери транспортування.

По-друге, відповідно до п.5. Рекомендації про спільні проекти АСЕАН та діалогових партнерів, зовнішніх сторін Україна повинна надати на розгляд Секретаріату АСЕАН та міністрам закордонних справ АСЕАН Дорожню карту або Програму спільних взаємовигідних проектів України та АСЕАН. Така програма повинна ґрунтуватися на регіональному законодавстві АСЕАН (не окремих держав членів) та не суперечити домовленим проектам Економічного співтовариства АСЕАН 2025.

По-третє, у перспективі Робоча група Україна-АСЕАН шляхом, очікувано тривалих консультацій, та після підтвердження спроможності сторони партнера України забезпечити фінансування проектів спільно реалізують домовленості у документі - Партнерство секторального діалогу між АСЕАН і Україною: Напрями практичної співпраці. Такий план дій

складається на 5 років та визначає вузькі напрямки співпраці у 3 сферах: політико-безпекове співробітництво, економічне співробітництво та соціально-культурне співробітництво.

Проте, виходячи з реалій сьогодення та високій вартості реалізації економічних проєктів з АСЕАН, у 2024 році найбільш доцільним у найближчому майбутньому буде участь України у статусі Гостя головної країни АСЕАН (*Guest of Chair*) на саміті міністрів закордонних справ АСЕАН у Лаосі.

Статус гостя держави, що головує в АСЕАН не варто розглядати суто з точки зору протокольного значення, а тим паче ігнорувати через відсутність визначених прав та обов'язків гостя. Надання статусу спостерігача чи гостя державам, які не є членами, навіть для менш формальних взаємодій ніж один з видів партнерства має стратегічне і особливо практичне обґрунтування, оскільки досвід України у двосторонній роботі з Асоціацією на рівні секретаріату є незначним.

Наприклад, КНР з 1991 року здійснювала аналіз та планування співпраці з АСЕАН в рамках статусу Гостя. Через 5 років на 29-му Саміті міністрів закордонних справ АСЕАН КНР отримала статус діалогового партнера, пізніше стратегічного партнера АСЕАН.

Також пропонується підписання угоди про взаєморозуміння та обмін інформацією між Бізнес консультативною Радою АСЕАН (*ASEAN Business Advisory Council*) та ТПП України. Визнаючи, що угоди про двостороннє співробітництво між ТПП України та державами АСЕАН, як правило, не мають активних показників використання угоди доцільним є формалізація вертикальних зносин з АСЕАН. Завдяки угоді українські підприємства матимуть можливість залучити інвестиції з держав-членів АСЕАН, що сприятиме розвитку та модернізації економіки України. Також двосторонній договір має передбачити можливість українським компаніям брати участь у міжнародних тендерах та конкурсах в країнах-членах АСЕАН, що сприятиме розширенню географії їхнього бізнесу.

Вивчивши договірну основу Економічної спільноти АСЕАН, дослідивши зовнішнє партнерство АСЕАН на прикладі чинних секторальних партнерів та з урахуванням сучасних викликів, що стоять перед Україною, пропонуємо план дій України в рамках набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН.

По-перше, необхідно забезпечити набуття Україною статусу Гостя головуючої держави АСЕАН, що надає правові підстави участі у офіційних зустрічах АСЕАН та можливості отримання неформальних рекомендацій лідерів держав АСЕАН щодо подальшого співробітництва. Розглядати можливість набуття статусу Спостерігача (*Observer*) є недоцільним, оскільки це окремий тип співробітництва виключно для держав що набувають членство в АСЕАН.

По-друге, детальної уваги потребує підготовча стадія до інституалізації відносин Україна-АСЕАН. Встановлено, що секторальне діалогове партнерство засновується на 4 базових угодах (проекти яких мають бути узгоджені обома сторонами до проведення першого установчого засідання спільного комітету):

1) Положення про спільний комітет секторального співробітництва між Україною та АСЕАН (*Terms of Reference*);

2) Положення про пріоритетні сфери співробітництва між Україною та АСЕАН розроблене на основі консенсусу з переліку пропозицій двох суб'єктів;

3) Угода про спільний фонд про реалізації проектів в рамках плану заходів;

4) Домовленість про напрямки практичного співробітництва Україна-АСЕАН з визначеними часовими рамками виконання заходів у категоріях: політико-безпекове співробітництво, економічне співробітництво, соціокультурне співробітництво.

Таким чином, до проведення першого засідання спільного комітету доцільно досягти з Секретаріатом АСЕАН узгодженості щодо документів 1-3

з переліку вище, що дозволить під час першої зустрічі сфокусуватися на обговоренні та затвердженні переліку заходів співробітництва України з комітетами АСЕАН та в рамках угод АСЕАН. Організаційні та фінансові питання взаємодії мають бути попередньо узгоджені негайно після набуття Україною статусу секторального діалогового партнера.

На ранньому етапі цього дослідження планувалася широка нижченаведена структура секторального діалогового партнерства між Україною та АСЕАН.

1. *Політико-безпекове співробітництво;*

- 1.1. Попередження та протидія тероризму;
- 1.2. Права людини;
- 1.3. Верховенство права;
- 1.4. Підтримка малих та середніх підприємств;
- 1.5. Розмінування та контроль над озброєнням;
- 1.6. Кібербезпека;
- 1.7. Гуманітарна допомога;

2. *Економічне співробітництво;*

- 2.1. Торгівля товарами та послугами;
- 2.2. Сприяння інвестиціям;
- 2.3. Продовольча безпека;
- 2.4. Туризм;
- 2.5. Енергетична безпека та розвиток відновлювальної енергетики;
- 2.6. Управління кризовими ситуаціями;
- 2.7. Розвиток економічних коридорів та технопарків;

3. *Соціокультурне співробітництво;*

- 3.1. Наукове співробітництво;
- 3.2. Обмін досвідом у використанні цифрових технологій;
- 3.3. Охорона здоров'я та захист навколишнього середовища;
- 3.4. Міжкультурний діалог та гендерна рівність;
- 3.5. Підготовка кадрів.

На завершальному етапі наукових пошуків у рамках цієї праці за допомогою отриманих результатів дослідження, що викладені у всіх трьох розділах дисертаційної роботи ми розробили проєкт п'ятирічного плану секторального діалогового партнерства України та АСЕАН на 2025-2029 рр.

План презюмує надання Україні статусу секторального діалогового партнера у 3 кварталі 2024 року та передбачає короткострокові заходи (термін виконання від 1 до 2 років), середньострокові заходи (термін виконання від 2 до 4 років), довгострокові заходи (термін виконання від 4 років).

Додатково проєкт документа передбачає механізм моніторингу виконання заходів з можливістю внесення змін до плану або уточнення шляхом прийняття спільного протоколу на щопіврічному засіданні комітету.

Принагідно додамо, що це гіперболізований проєкт переговорної позиції України, який після розгляду контрагентом повернеться до «задовільних» умов для України.

Проект документу

Секторальне діалогове партнерство АСЕАН-Україна:

Напрями практичної співпраці (2025-2029)

(Пreamбула) Визнаючи верховенство права та принципи міжнародного співробітництва закріплені Статутом АСЕАН та Договором про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії; Враховуючи взаємозалежність між досягненням цілей сталого розвитку ООН та поглибленням економічних відносин між АСЕАН та Україною; Підтверджуючи свою відданість принципам прав людини, регіональній стабільності та взаємодії у рамках Бачення Спільноти АСЕАН; Прагнучи до сприяння взаємному економічному зростанню та партнерству в торговельно-інвестиційній, науковій, безпековій сферах; Сторони домовилися про реалізацію спільних зобов'язань у взаємовигідному секторальному діалоговому партнерстві між АСЕАН та Україною. Практичні сфери співробітництва між АСЕАН та Україною є правовою основою для поглиблення зносин у галузях де обидва партнера мають досвід та виявляють взаємний інтерес.

(Основна частина) **Політико-безпекове співробітництво**

1. Обмін досвідом та кадрами у сфері розмінування та роботи з вибухонебезпечними предметами в рамках Регіонального центру протимінної діяльності АСЕАН;

2. Науково-технічне співробітництво в рамках Інституту миру та примирення АСЕАН;

3. Попередження та протидія застосуванню сили, фінансуванню тероризму, спільні заходи з виявлення осіб, що становлять загрозу національній безпеці в рамках статті 6 Конвенції про протидію тероризму АСЕАН;

4. Взаємодія в рамках Саміту експертів АСЕАН з хімічного, біологічного та радіологічного захисту;

5. Правова взаємодія у питаннях міграції, праці та захисту прав дітей з Міжурядовою комісією АСЕАН з прав людини;

6. Створення програми співпраці в кіберпросторі та взаємне визнання цифрових документів в рамках електронного урядування.

Економічне співробітництво

1. Опрацювання плану заходів для лібералізації торгівлі з окремими державами АСЕАН шляхом укладання преференційних зон торгівлі;

2. Сприяння укладанню міжурядових угод про взаємний захист інвестицій, міжвідомчих угод з митними та санітарно-епідеміологічними адміністраціями;

3. Спільне здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо правових аспектів інвестиційного та торговельно співробітництва, проведення бізнес форумів та виставкових заходів;

4. Взаємодія між Бізнес консультативною Радою АСЕАН та ТТП України, Радою експортерів та інвесторів при МЗС України;

5. Розвиток електронної комерції та використання цифрових платформ у веденні зовнішньоекономічної діяльності;

6. Взаємне відкриття ринків, визнання сертифікатів, підвищення конкурентоспроможності продукції та розширення товарної номенклатури експорту; Надання підтримки виконанню плану заходів Економічної Спільноти АСЕАН;

7. Розвиток та відновлення інфраструктурних об'єктів в рамках заходів 36-57 Плану економічного співтовариства АСЕАН; Відбудова енергетичного сектору України; Впровадження проєктів з розвитку відновлюваних джерел енергії.

Соціокультурне співробітництво

1. Створення окремого модулю на цифровій платформі АСЕАН для обміну інформацією та науковими інноваціями між Центрами АСЕАН у державах членах та Центром дослідження країн АСЕАН при НН Інститут

міжнародних відносин КНУ; Створення програм обміну досвідом професорсько-викладацького складу Вищих навчальних закладів;

2. Співробітництво в рамках Координаційного центру гуманітарної допомоги АСЕАН з боротьби зі стихійними лихами, обмін досвідом в організаційному управлінні внутрішньопереселеними особами внаслідок кризових ситуацій;

3. Захист прав працівників та обмін фахівцями у галузі інженерії, охорони здоров'я, військово-технічного співробітництва.

4. Сприяння пізнанню культури АСЕАН та України шляхом створення цифрової бібліотеки видатних письменників АСЕАН та України з урахуванням забезпечення читачів відповідними перекладами.

(Заклучна частина) Виконання завдань в рамках практичних напрямків співпраці здійснюється в межах компетенцій згідно з положенням про спільний Комітет з секторального діалогового співробітництва між АСЕАН та Україною. Заходи з моніторингу співробітництва забезпечуються Комітетом на постійній основі. Інформаційну координацію секторального діалогового партнерства між Україною та АСЕАН забезпечує Секретаріат АСЕАН. Внесення змін до плану або його уточнення здійснюється шляхом прийняття спільного протоколу на щопіврічному засіданні комітету, або впродовж місяця після реєстрації Секретаріатом АСЕАН у переліку договірно-правової бази «Бачення АСЕАН після 2025 року».

Доцільним видається також аналіз правової позиції АСЕАН та держав регіону Південно-Східної Азії щодо агресії росії проти України.

Важливим з політико-правової точки зору видається голосування держав-членів АСЕАН на Генеральній Асамблеї ООН щодо агресії рф проти України. Позицію держав-членів АСЕАН у цих голосування наведено у Табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Голосування держав-членів АСЕАН на
Генеральній Асамблеї ООН щодо агресії РФ проти України**

<i>Держава член АСЕАН</i>	UN GA Resolution Aggression against Ukraine (A/RES/ES- 11/1 2022- 03-02)	UN GA Resolution Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine (A/RES/ES-11/2 2022-03-24)	UN GA Resolution Territorial integrity of Ukraine (A/RES/68/26 2 2014-03- 27)	UN GA Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the UN (A/RES/ES- 11/4 2022-10-12)	UN GA Resolution Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine (A/RES/ES-11/5 2022-11-14)
Бруней	“За”	“Утрималася”	“Утрималася”	“За”	“Утрималася”
Камбоджа	“За”	“За”	“Утрималася”	“За”	“Утрималася”
Індонезія	“За”	“За”	“За”	“За”	“Утрималася”
Лаос	“Утрималася”	“Утрималася”	“не голосувала”	“Утрималася”	“Утрималася”
Малайзія	“За”	“За”	“За”	“За”	“Утрималася”
М’янма	“За”	“За”	“Утрималася”	“За”	“За”
Філіппіни	“За”	“За”	“За”	“За”	“За”
Сінгапур	“За”	“За”	“За”	“За”	“За”
Таїланд	“За”	“За”	“За”	“Утрималася”	“Утрималася”
В’єтнам	“Утрималася”	“Утрималася”	“Утрималася”	“Утрималася”	“Утрималася”

Джерело: складено автором на основі інформації з сайту un.org

Безперечно, причинами голосування кожної держави є економічна, безпекова та політична ситуація в кожній державі. Однак за характером загальних причин держави, які утрималися або голосували проти згаданих резолюцій, можна розділити на кілька груп. Після вивчення представлених результатів голосування в Генеральній Асамблеї ООН та врахування об’єктивних і прихованих інтересів можна виділити 4 групи мотивів голосування проти або утримання:

1) перевага економічних інтересів окремих держав над цінністю людського життя та страх втратити ринок збуту товарів чи неотримання інвестицій;

2) збалансування інтересів з урахуванням позицій держави-гегемона в регіоні Південно-Східної Азії;

3) тісні історичні політичні зв'язки з рф та страх перед невідомим у разі зміни балансу сил у світі;

4) формальне посилення на нейтралітет держави щодо продовження торгівлі товарами та послугами як із терористичною державою рф, так і з зразковою демократичною Україною.

Показовим для подальших досліджень є той факт, що лише на 3-й день повномасштабної війни рф проти України міністри закордонних справ АСЕАН виступили зі спільною заявою щодо ситуації в Україні [282]. У заяві з двох абзаців АСЕАН дуже обережно ставиться до війни. Немає визначення рф як держави, що напала на Україну, описується незрозуміла ситуація в Україні, яка вимагає певного дипломатичного врегулювання сторін. Поки що сторони конфлікту не уточнюються.

Коли весь світ публічно побачив ознаки геноциду, сотні смертей і безліч доказів спланованої рф війни, 3 березня міністри закордонних справ АСЕАН знову закликали до припинення вогню і наголосили на важливості переговорів в рамках «Міністрів закордонних справ АСЕАН» «Заявою із закликом до припинення вогню в Україні» [283].

Хтось може сказати, що переговори – це чудовий інструмент, по-перше, для відтягування часу, а по-друге, для визначення слабких місць противника. Цілком ймовірно, що в разі надання Україні не словесної, а технічної та гуманітарної допомоги з боку АСЕАН партнери могли б сприяти швидшій деокупації території України від російських агресорів. Подібні заяви з боку АСЕАН прозвучали пізніше, але відчутну допомогу Україні надали лише окремі країни АСЕАН, які віддані верховенству права у світі та правам людини.

Щодо санкційної політики держав регіону Південно-Східної Азії, то, визнаючи відсутність наднаціонального органу в АСЕАН для розгляду питання застосування санкцій регіоном, держави застосовують економічні санкції індивідуально, якщо взагалі вдаються до них.

Санкції – це інструменти, які використовуються державами або міжнародними організаціями для застосування примусових заходів проти суб'єктів міжнародного права, які порушують свої міжнародно-правові зобов'язання. Вони можуть приймати різні форми, такі як економічні санкції, торговельні обмеження, або санкції відносно осіб, організацій чи держав. Технічна неможливість обслуговування літаків та неспроможність сплачувати російськими картками у деяких державах АСЕАН може бути наслідком введених санкцій США та ЄС проти рф, але водночас вона відображає волевиявлення тих держав, які вирішили дотримуватися міжнародних санкцій, що були введені відповідно до міжнародного права. В такому випадку, волевиявлення суверенної держави АСЕАН може бути визначене через прийняття та дотримання міжнародних норм і стандартів, у тому числі щодо санкцій.

З одного боку, технічні прогалини у співпраці рф з АСЕАН сприяють перемозі України, але з іншої державні установи України за кордоном повинні ефективніше сприяти запровадженню секторальних санкцій проти рф, зокрема, у галузі військово-технічного співробітництва.

Усі держави, які входять до складу АСЕАН притримуються схожої офіційної позиції – невизнання жодних обмежувальних заходів, введених без рішення Ради Безпеки ООН.

Станом на початок 2024 року відсутні відомості про готовність усіх держав АСЕАН сприяти виявленню активів фізичних та юридичних осіб, а також їх відчужувати на користь України за відсутності встановленого міжнародно-правового механізму.

Більше того моніторинг ЗМІ на щотижневій основі вказує на тверді наміри держав ПСА продовжувати підтримання сталих торгово-інвестиційних зв'язків з рф.

За результатами вивчення законодавчих актів держав-членів АСЕАН було з'ясовано, що єдиною державою яка запровадила економічні санкції проти рф є Республіка Сінгапур. У березні 2022 року Міністерство

закордонних справ Сінгапуру оголосило про цільові фінансові санкції та заходи експортного контролю проти РФ, що спрямовані на обмеження спроможності РФ вести війну проти України. Згодом Валютно-фінансове управління Сінгапуру опублікувало повідомлення щодо заморожування активів і фінансових заборон чотирьох російських установ – ВТБ Банку; Зовнішекономбанку; Промсвязьбанку; Банку Росії [284].

Серед інших обмежень, фінансовим установам Сінгапуру також заборонено фінансувати російський уряд, російський Центральний банк або будь-яку юридичну особу, що належить їм, або діє за вказівкою або від імені державного підприємства, наприклад, «Газпром».

Додатково Уряд Республіки Сінгапур наклав заборону на передачу до РФ: 1) усіх товарів у Списку товарів військового призначення та 2) усіх товарів у категоріях «Електроніка», «Комп'ютери» та «Телекомунікації та інформаційна безпека» товарів подвійного використання згідно з переліком наказу про стратегічні товари від 2021 року [285].

Королівство Таїланд, незважаючи на активну підтримку України в ГА ООН та медіа, офіційно дотримується позиції нейтралітету по відношенню до збройної агресії РФ проти України.

Незважаючи на введені державами заходу санкції держава сприяє доступу російських компаній до фінансового сектору держави та залучення держави-агресора до секторальної програми співробітництва. Застосування державами Південно-Східної Азії контрзаходів щодо російської платіжної системи «Мир» не відповідає дійсності. Єдина держава, яка дозволила здійснення фінансових операцій за допомогою даної карти є Лаоська Народно-Демократична Республіка, інші держави АСЕАН не знайшли порозуміння та виявили безпекові проблеми з російською комерційною системою.

Більшість держав членів АСЕАН не застосували фінансових чи торговельних заходів для протидії російській збройній агресії. Республіка Індонезія, Королівство Таїланд, Бруней Дарусалам, Королівство Камбоджа, Республіка Філіппіни, Малайзія та В'єтнам висловили лише стурбованість

ескалацією конфлікту, який серйозно загрожує безпеці людей і має вплив на мир у регіоні. Відомо, що державні установи та приватні особи в кожній з перерахованих держав ініціювали надання гуманітарної допомоги Україні. Проте, паралельне надання незначного обсягу допомоги для України, з одного боку, та продовження здійснення зовнішньоекономічної діяльності з рф, з іншого боку, не мають позитивних наслідків для України та світу [286].

Вивчаючи санкції азійських держав в інтересах України потрібно чітко та недвозначно відрізнити бажаний успіх від фактичного.

Таким чином, в рамках АСЕАН Сінгапур є єдиною державою, яка запровадила санкції проти РФ, але далеко не єдиною азійською країною. Наприклад, Республіка Корея у березні 2022 року приєдналася до міжнародних санкцій проти рф шляхом заборони здійснення трансакцій з найбільшими російськими банками (Сбербанк, ВЕБ, Промсвязьбанк, ВТБ, Совком, Новіком), після початку збройної агресії росії проти України було призупинено інвестування до російських державних цінних паперів, встановлено заборону на експорт 49 російськи організаціям і фірмам, пов'язаним із військово промисловим комплексом у РФ. Додатково було обмежено постачання до РФ та Білорусі 57 груп товарів, переважно зі сфери інформаційних технологій та машинобудування [287]. Протягом 2023 Республікою Корея було посилено експортний контроль щодо товарів які прямують до Білорусі та рф. Відчутним результатом є збільшення заборони з 57 товарних позицій у березні 2022 року до 1 159 позицій у грудні 2023 року. Усі ці товари мали характеристики бути застосованими для виробництва та застосування рф озброєння.

Іншою азійською країною, яка не нехтує застосовувати санкції до рф є Японія. З 24 лютого 2022 року до початку 2023 року Японія вже запровадила 21 санаційний пакет по відношенню до фізичних та юридичних осіб рф. Усвідомлюючи попит на товари двигунобудування та аеро-космічного спрямування для 80 суб'єктів ЗЕД рф було запроваджено експортні заборони,

а загальна кількість позицій заборонених до вивезення товарів з Японії до рф наразі складає 750 [288].

Під час моніторингу застосування санкцій стає помітним до якої зони залежності впливу входить держава – переважно G7 або BRICS. Держави, які є учасницями G7, або тяжіють до пошуку міжнародно-правової справедливості активно залучаються до контрзаходів.

Українська сторона офіційно не підтримує дипломатичних відносин з керівництвом «військової хунти» М'янми, яка силоміць захопила владу у 2021 році. Проте доцільним є внесення розуміння чи застосовувалися санкції державами ПСА до країни, яка є членом єдиної Асоціації з ними – АСЕАН.

Незважаючи на встановлення США та державами ЄС обмежувальних заходів щодо членів хунти у відношенні доступу до міжнародних фінансових систем, функціонування державних нафтовидобувних компаній, держави АСЕАН не змогли дійти консенсусу та погодити реторсії, репресалії щодо М'янми оскільки це суперечить принципу «невтручання у внутрішні справи» який є основою Статуту АСЕАН та низки багатосторонніх договорів про економічне співробітництво.

Лише дві держави АСЕАН публічно розвивають військово-технічне співробітництво з рф під час її збройної агресії проти України – Лаос та М'янма. Генерал Зау Мін Тун, речник військової ради М'янми, висловив причини підтримки рф з боку військового уряду: «рф працювала над зміцненням свого суверенітету ... треба показати світові, що рф є світовою державою». Уряд М'янми у вигнанні, зі свого боку, опублікував заяву на підтримку України, засуджуючи вторгнення. У ньому говориться, що війна «буде серйозною перешкодою для підтримки міжнародного миру, безпеки та людського розвитку» [289].

Висновки до Розділу 3

В результаті дослідження виявлено, що ДДС встановлює керівні принципи для сторін у їхніх відносинах одна з одною, але ця угода прямо не вимагає від сторін змінювати чинне національне законодавство, навіть якщо такі закони, можливо, суперечать принципам, схваленим Договором.

Приєднання України до ДДС в умовах збройної агресії РФ проти України матиме позитивні наслідки.

Після набуття Україною статусу партнера по діалогу з АСЕАН спілкування матиме юридичну форму Спільної комісії по співпраці між Україною і АСЕАН, до якої входитимуть Комітет постійних представників в АСЕАН, ймовірно, Посол України в АСЕАН та Секретаріат АСЕАН. З досвіду чинних партнерів по діалогу з АСЕАН можна побачити, що План співпраці розрахований на 5 років та має в основі Бачення розвитку спільноти АСЕАН до 2025 року.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій перспективі доцільно: 1) зосередитися на укладенні міжвідомчих міжнародних договорів; 2) сконцентруватися на розвитку сільського господарства та співпраці на взаємовигідних умовах з іноземними партнерами АСЕАН для відновлення зруйнованої сільськогосподарської інфраструктури та створення безпечних умов для фермерства; 3) розумне сприяння експорту визначених аудитором перспективних товарів з високою доданою вартістю для конкретного ринку має стати пріоритетом для ЗДУ; 4) перевірити дієвість існуючих угод двостороннього міждержавного співробітництва та здійснити роботу над усунення прогалів у оперативній комунікації; 5) розробити з урахуванням податкових особливостей країн регіону Південно-Східної Азії пільгові програми кредитування для виконання експортних угод; 6) щоденно проводити роботу над отриманням Україною гуманітарної допомоги з одночасною промоцією інвестиційного клімату в Україні; 7) організувати

ефективну регіональну інформаційну кампанію, що матиме наслідком масовий публічний осуд населенням іноземної держави протиправних дій росії; 8) на законодавчому рівні спростити експортне «коло узгодження» та зменшити податок на прибуток для високотехнологічної галузі.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у середньостроковій перспективі доцільно: 1) активізувати інституалізацію відносин між Україною та АСЕАН шляхом створення Комітету АСЕАН в Україні та започаткування роботи Спільної комісії між Україною та АСЕАН щодо секторального співробітництва; 2) прийняти на високому рівні рішення про відкриття постійної української торговельно-економічної місії у регіоні Південно-Східної Азії, яка повинна практично працювати з потенційними іноземними інвесторами та надавати інформаційну, консультаційну, юридичну допомогу українським бізнес-структурам, які ведуть бізнес у країнах АСЕАН; 3) досягти згоди з урядами В'єтнаму, Індонезії, Сінгапуру, Малайзії, Філіппін про створення зон вільної торгівлі, або надання преференційного ставлення в рамках іншої угоди.

Вивчивши договірну основу АСЕАН та проаналізувавши зовнішнє партнерство організації, запропоновано конкретний план дій для України щодо набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН. В першу чергу, рекомендується працювати на отримання статусу Гостя головної держави АСЕАН, що надає можливість участі в офіційних зустрічах та отримання неформальних рекомендацій для подальшого співробітництва. Водночас, розгляд можливості отримання статусу Спостерігача є недоцільним. По-друге, важливо акцентувати увагу на підготовчій стадії до інституалізації відносин Україна-АСЕАН. Створення базових угод, таких як Положення про спільний комітет, Положення про пріоритетні сфери співробітництва, Угода про спільний фонд та Домовленість про напрямки практичного співробітництва, є ключовим етапом. Узгодження цих документів з Секретаріатом АСЕАН перед першим засіданням спільного комітету сприятиме успішному запуску співпраці. Також, доцільно негайно

узгоджувати організаційні та фінансові питання взаємодії між Україною та АСЕАН після отримання статусу секторального діалогового партнера. Це дозволить зосередити увагу на конкретних заходах співробітництва та ефективно взаємодіяти з комітетами АСЕАН та іншими структурами організації. Загальний підхід до взаємодії та план дій, запропонований в контексті співпраці України з АСЕАН, враховує необхідність структурованого та ефективного партнерства з урахуванням сучасних викликів та потреб обох сторін.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки щодо предмету дослідження.

Доцільно розглядати економічну дипломатію як комплексну категорію галузі міжнародного економічного права, зокрема, торговельного, інвестиційного та інтеграційного права, оскільки економічна дипломатія визначає набір правил, принципів та процедур, що регулюють економічні відносини між державами та міжнародними організаціями. Крім того, економічна дипломатія передбачає вирішення спорів та конфліктів, які можуть виникнути внаслідок різноманітних економічних питань. Економічна дипломатія – синергія застосування міжнародного торговельного права, права зовнішніх зносин держав у сфері комерційної діяльності, розвідувальної діяльності в рамках забезпечення пріоритетів національної безпеки з метою досягнення економічного добробуту держави та народу.

Сформульовано авторську дефініцію, що відповідає сучасності: «Економічна дипломатія – комплекс взаємних активних дій та поступок у діяльності суб'єктів міжнародних відносин з метою підтримання дружнього співробітництва шляхом створення договірної основи, що має зобов'язальний або рекомендаційний характер».

Розвиток економічної взаємозалежності держав об'єктивно вимагає підвищення ролі багатостороннього регулювання зв'язків між суб'єктами МЄВ. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні економічні організації, що є інституційними механізмами координації та регулювання співробітництва практично в усіх сферах міжнародних економічних відносин.

МЄО посідають особливе місце в системі міжнародного права. Ефективність дії правової системи найкраще можна побачити саме в тому, як її нормативні положення діють на практиці. Ефективності впровадження нормативних положень сприяють чітке та детальне формулювання норм МП,

а також їх швидке створення/ухвалення відповідно до швидких змін потреб практики.

Класифікувати міжнародні економічні організації можна за різними критеріями. З нашої точки зору, виходячи зі сфери діяльності цих організацій, можна розділити всі міжнародні економічні організації на: консультативні групи країн; універсальні міжнародні організації; галузеві міжнародні організації; регіональні міжнародні організації; банківські міжнародні організації.

РМЕО відіграють ключову роль у формуванні глобальної економічної системи. Вивчення таких організацій з правової та економічної точок зору дозволяє краще зрозуміти механізми міжнародної кооперації та інтеграції, які формують макроекономічні тренди та політики на регіональному рівні. З правового погляду, регіональні організації часто створюють унікальні правові системи, які регулюють торгівлю, інвестиції, інтелектуальну власність та інші ключові аспекти економічної взаємодії між державами-членами. Це включає створення спільних норм і стандартів, які можуть відрізнятися від глобальних практик.

РМЕО сприяють створенню зон вільної торгівлі, митних союзів або спільних ринків. Це знижує торгові бар'єри між державами-членами, стимулює транскордонні інвестиції і підвищує економічне зростання через збільшення обсягів торгівлі та оптимізацію виробничих ланцюгів.

Хоча належні правові конструкції, такі як деталізовані механізми вирішення спорів, можуть сприяти розвитку торгівлі в добре функціонуючих РМЕО, простого закріплення належної правової конструкції на папері недостатньо для створення ефективних міжнародних організацій.

Високий рівень легалізації не обов'язково має очікувані наслідки. Звичайно, легалізація є лише одним із типів інституційного дизайну. Організації мають багато конструктивних особливостей, які можуть впливати на ефективність. Подальші дослідження, які кодують різні елементи

інституційного дизайну, могли б більш повно вивчити цей потенційний зв'язок.

Правові рамки угод автоматично не роблять їх ефективними. Проте все ще може бути так, що інвестори чи інші суб'єкти економічної діяльності можуть сприймати або передбачати верховенство права, навіть якщо воно насправді не втілюється в життя.

Ключовими відмінностями між економічною інтеграцією ЄС та АСЕАН є те, що ЄС, з його розгалуженою структурою та інтеграційними цілями, визначається як регіональна наднаціональна інституція, орієнтована на уніфікацію і внутрішню стабільність. З іншого боку, АСЕАН, створена на основі політичних пактів для спільної боротьби з небезпекою, зберігає міжурядовий характер та визначається принципом консенсусу для прийняття рішень. Стосовно інкорпорації та стратегій за кордоном, ЄС випереджає АСЕАН як за рівнем розвитку, так і за обсягами співпраці та інвестицій. Європа вже реалізує оборонну програму та утворює єдиний оборонний фонд, тоді як АСЕАН лише розглядає можливість введення спільної валюти. Організаційна структура також відрізняється: ЄС, як наднаціональна міжнародна організація, має складну систему органів, у той час як АСЕАН дотримується принципу вільного об'єднання держав. Є об'єднуючі елементи, такі як жорстка операційна та організаційна структура, але різниця засновується на кооперативному характері кожної організації. Щодо ефективності та єдності права, ЄС визначається більш складною правовою системою, яка поєднує федеральні та регіональні елементи, тоді як АСЕАН ґрунтується на принципах консенсусу та консультацій. Отже, не лише різниця в економічних показниках, а й основні принципи та підходи роблять ЄС та АСЕАН відмінними моделями регіональної інтеграції.

Важливі проблеми рушійної сили співпраці в АСЕАН полягають не у відсутності бачення чи плану дій, а в тому, щоб зробити це бачення і план дій реальністю. Оскільки АСЕАН готується до перетворення на співтовариство, треба негайно реформувати правову систему, процес вирішення спорів і

процес прийняття рішень, щоб гарантувати, що АСЕАН дійсно і ефективно керується правилами. Можливо, настав час для держав-членів АСЕАН дійти консенсусу щодо того, що означає бути спільнотою, орієнтованою на людину, заснованою на правилах, яка координує співпрацю у сфері безпеки, політики, економіки та соціокультури, щоб гарантувати, що громадяни держав-членів АСЕАН дійсно отримують вигоду від інтеграції.

Декларація АСЕАН визначає основні рамкові цілі організації, спрямовані на укладання добровільних та неформальних домовленостей, що сприятимуть надалі створенню обов'язкових та інституційних угод. Держави-засновниці АСЕАН прагнули до створення організації політико-економічного співробітництва, проте її остаточна форма – фінальний продукт співпраці ні у 1967, ні у 2024 не є осяжним для однозначного розуміння. Держави-учасниці АСЕАН, поетапно спираючись на консенсус усіх учасників, створюють абсолютно іншу міжнародно-правову форму співпраці.

Концепція «єдності АСЕАН» стала основним засобом демонстрації їхньої стійкості до зовнішніх загроз. Питання безпеки було наріжним камінцем АСЕАН до початку 2000-х років. АСЕАН постійно намагалася забезпечити мирну стабільність у цьому регіоні.

Аналізуючи Декларацію про згоду АСЕАН II в порівнянні з попередньою Декларацією I, статтею 24 ГАТТ СОТ та преференційними угодами АСЕАН до 2003 року, перш за все, спростовано твердження про те, що Декларація II ґрунтується на Декларації I, оскільки в ній виокремлена ідея «економічної інтеграції», яка розкривається у Баченні спільноти АСЕАН до 2020 року.

В Декларації II держави АСЕАН домовилися створити конкурентний економічний регіон зі свободою руху товарів, послуг, інвестицій та капіталу. Важливо відзначити, що рух працівників не зазначено, але може трактуватися через призму руху нематеріальних капіталів – людського ресурсу. Також у Декларації передбачено вдосконалення механізму врегулювання суперечок у межах АСЕАН, спрямованого на швидке та юридично обов'язкове вирішення

економічних спорів. Найбільш значущою домовленістю є зобов'язання АСЕАН виконувати рекомендації Цільової групи високого рівня з економічної інтеграції, що визначає план співробітництва у різних сферах. Декларація про згоду АСЕАН II визначає конкретні заходи та пріоритетні сектори для інтеграції, враховуючи різноманітні аспекти економічного співробітництва в регіоні.

Прийняття Статуту АСЕАН не є революційним у розвитку АСЕАН, також це не є генезою зносин АСЕАН, як суб'єкта міжнародного права, з іншими державами та міжнародними організаціями. Прийняття Статуту АСЕАН має еволюційний характер, наявні чіткі ознаки прогресивного розвитку права. З однієї сторони документ увібрав індивідуальні та колективні державні інтереси, загрози в регіоні ПСА, що вже зустрічалося в попередніх договорах АСЕАН, але з іншої сторони Статут АСЕАН вперше об'єднав об'єктивні цілі та механізми співробітництва АСЕАН які напрацьовувалися з 1967 по 2007 рік у 267 угодах. Фундаментальними для розуміння природи Статуту АСЕАН є наступне: Статут АСЕАН не заснував АСЕАН (це було здійснено у 1967 року Бангкокською Декларацією), ані вперше надав можливість укладати інтеграційні угоди. Зміст статті 3 Статуту АСЕАН полягає у зобов'язанні функціонування АСЕАН, як єдиного суб'єкта на міжнародному рівні, замінивши формулу «10 держав АСЕАН та іноземна держава/організація» на «АСЕАН та зовнішній партнер».

АСЕАН має дивитися за межі регіону. Інтеграція у світову економіку може бути досягнута шляхом впровадження двох заходів: 1) створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) або іншого виду тісного економічного партнерства з країнами, що не входять до АСЕАН; 2) участь у глобальній мережі поставок.

Регіональний підхід АСЕАН до прав людини визначається гнучким механізмом досягнення дипломатичного консенсусу та визнання важливості прав людини в Південно-Східній Азії. Створення Декларації з прав людини та інших інструментів позначає позитивну траєкторію для підвищення рівня захисту прав людини в регіоні.

Незважаючи на те, що колись права людини були першочерговими, вони зараз відступають на другий план перед політикою світової торгівлі, яка в основному спрямована на невтручання, а не на просування прав людини. Важливим є внесок в новаторське положення для угод з економічною співпрацею, яке гарантує, що економічні інтереси не порушують прав людини. Важливим аспектом також є співпраця АСЕАН в екологічній сфері, що виявляється у прийнятті різних угод та планів для збереження природи, управління біорізноманіттям та сталого споживання. Регіональні механізми, такі як зустрічі міністрів екології та робочі групи, підтримують ці зусилля на рівні АСЕАН. Отже, хоча існують виклики та зміни пріоритетів, спостерігається позитивний розвиток в напрямку захисту прав людини та екологічної стійкості в рамках АСЕАН.

Проведений аналіз вказує на складність та тривалість процесу співпраці АСЕАН зі своїми зовнішніми партнерами. Важливим є врахування кризових ситуацій у регіоні Південно-Східної Азії та взаємин між країнами АСЕАН при прийнятті рішень щодо партнерства. Разом з тим, навіть при укладанні договорів, підписаних окремо 10 державами-членами, АСЕАН зберігає свою центральну роль завдяки правосуб'єктності організації та інтересам держав-членів у забезпеченні рівноправної співпраці. Важливо відзначити, що АСЕАН, відмінно від ЄС, не має виключних повноважень у сфері суверенної влади держав-членів.

Аналіз рекомендацій до визначення зовнішніх партнерів, Статуту АСЕАН та науково-практичних досліджень підкреслює необхідність комплексного розгляду критеріїв до різних видів співробітництва. Пропонується розглянути критерії для партнерів по діалогу, по секторальному діалогу та з розвитку, а також для спостерігачів і гостей. Цей підхід враховує різноманітність взаємодій та рівнів партнерства, роблячи акцент на важливості рівноправної співпраці та відповідальності. Такий комплексний підхід до визначення критеріїв може сприяти ефективній та збалансованій співпраці між АСЕАН та її зовнішніми партнерами в майбутньому.

Виявлено, що ДДС встановлює керівні принципи для сторін у їхніх відносинах одна з одною, але ця угода прямо не вимагає від сторін змінювати чинне національне законодавство, навіть якщо такі закони, можливо, суперечать принципам, схваленим Договором.

Приєднання України до ДДС в умовах збройної агресії РФ проти України сприятиме: 1) консолідації політико-дипломатичних зусиль цивілізованих держав світу для протидії агресії та будь-яким проявам застосування сили; 2) встановленню тісних зносин з Секретаріатом АСЕАН і праву на набуття Україною статусу партнера по діалогу з АСЕАН; 3) ефективній комунікації з державами-членами АСЕАН щодо взаємовигідного розвитку торгово-інвестиційної діяльності та предметному обговоренню стратегії торгівлі України з регіоном ПСА; 4) організації нових ланцюгів постачання товарів до/з регіону ПСА; 5) донесенню до регіону інформації про міжнародні протиправні діяння, що вчиняються державою-агресором РФ та залученню підтримки; 6) отриманню державами АСЕАН зобов'язань України щодо поваги незалежності, суверенності держав-членів АСЕАН, а також невтручання у внутрішні справи країн Південно-Східній Азії; 7) організації соціально-культурних програм в рамках співпраці України та АСЕАН; 8) розвитку секторального співробітництва, враховуючи досвід держав АСЕАН у сферах охорони здоров'я та будівництва інфраструктурних об'єктів, які потрібно відновлювати після збройної агресії РФ; 9) обміну місіями між учасниками для організації отримання неупередженої та правдивої інформації щодо випадків порушення основоположних принципів; 10) координації зусиль між державами-членами АСЕАН та Україною для злагодженої діяльності в рамках ООН, СОТ; 11) виконанню Україною умов для участі у Саміті Східної Азії.

У результаті приєднання до ДДС Україна вперше стане учасником багатостороннього та багаторівневого механізму співпраці з регіоном ПСА. Це дасть змогу створити додатковий майданчик для консолідації міжнародної підтримки та протидії твердженням держави-агресора, заручитися

підтримкою держав-членів АСЕАН під час голосування за резолюції ООН та на інших міжнародних майданчиках стосовно України. Приєднання України до Договору також переведе співробітництво з АСЕАН на якісно новий рівень, що закладе фундамент для започаткування переговорного процесу стосовно отримання нашою державою статусу секторального діалогового партнера з реалізації конкретних взаємовигідних проектів і програм в окремих галузях, передусім сільському господарстві, та у сфері інформаційних технологій.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у короткостроковій перспективі доцільно: 1) зосередитися на укладенні міжвідомчих міжнародних договорів; 2) сконцентруватися на розвитку сільського господарства та співпраці на взаємовигідних умовах з іноземними партнерами АСЕАН для відновлення зруйнованої сільськогосподарської інфраструктури та створення безпечних умов для фермерства; 3) розумне сприяння експорту визначених аудитором перспективних товарів з високою доданою вартістю для конкретного ринку має стати пріоритетом для ЗДУ; 4) перевірити дієвість існуючих угод двостороннього міждержавного співробітництва та здійснити роботу над усунення прогалів у оперативній комунікації; 5) розробити з урахуванням податкових особливостей країн регіону Південно-Східної Азії пільгові програми кредитування для виконання експортних угод; 6) щоденно проводити роботу над отриманням Україною гуманітарної допомоги з одночасною промоцією інвестиційного клімату в Україні; 7) організувати ефективну регіональну інформаційну кампанію, що матиме наслідком масовий публічний осуд населенням іноземної держави протиправних дій росії; 8) на законодавчому рівні спростити експортне «коло узгодження» та зменшити податок на прибуток для високотехнологічної галузі.

Для активізації розвитку відносин України та АСЕАН, державами АСЕАН у середньостроковій перспективі доцільно: 1) активізувати інституалізацію відносин між Україною та АСЕАН шляхом створення Комітету АСЕАН в Україні та започаткування роботи Спільної комісії між

Україною та АСЕАН щодо секторального співробітництва; 2) прийняти на високому рівні рішення про відкриття постійної української торговельно-економічної місії у регіоні Південно-Східної Азії, яка повинна практично працювати з потенційними іноземними інвесторами та надавати інформаційну, консультаційну, юридичну допомогу українським бізнес-структурам, які ведуть бізнес у країнах АСЕАН; 3) досягти згоди з урядами В'єтнаму, Індонезії, Сінгапуру, Малайзії, Філіппін про створення зон вільної торгівлі, або надання преференційного ставлення в рамках іншої угоди.

Вивчивши договірну основу АСЕАН та проаналізувавши зовнішнє партнерство організації, запропоновано конкретний план дій для України щодо набуття статусу партнера по секторальному діалогу АСЕАН. В першу чергу, рекомендується працювати на отримання статусу Гостя головної держави АСЕАН, що надає можливість участі в офіційних зустрічах та отримання неформальних рекомендацій для подальшого співробітництва. Водночас, розгляд можливості отримання статусу Спостерігача є недоцільним. По-друге, важливо акцентувати увагу на підготовчій стадії до інституалізації відносин Україна-АСЕАН. Створення базових угод, таких як Положення про спільний комітет, Положення про пріоритетні сфери співробітництва, Угода про спільний фонд та Домовленість про напрямки практичного співробітництва, є ключовим етапом. Узгодження цих документів з Секретаріатом АСЕАН перед першим засіданням спільного комітету сприятиме успішному запуску співпраці. Також, доцільно негайно узгоджувати організаційні та фінансові питання взаємодії між Україною та АСЕАН після отримання статусу секторального діалогового партнера. Це дозволить зосередити увагу на конкретних заходах співробітництва та ефективно взаємодіяти з комітетами АСЕАН та іншими структурами організації. Загальний підхід до взаємодії та план дій, запропонований в контексті співпраці України з АСЕАН, враховує необхідність структурованого та ефективного партнерства з урахуванням сучасних викликів та потреб обох сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мицик В.В. Становлення концепції превентивної дипломатії у міжнародному праві. *Європейські перспективи*. 2010. №2. С. 81-85.
2. Шаров О.М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/sharov_monografiya_ekonom_dyplomatiya_print_new.pdf.
3. Вергун В. А. Економічна дипломатія в системі чинників міжнародної конкурентоспроможності України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. № 74. Ч. 1. С.150–154
4. Грущинська Н.М. Реалізація економічної дипломатії в системі сучасних міжнародних відносин: потенціал креативності та традиційні підходи. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід*. 2017. Випуск 24. Ч.3. С.86-92.
5. Research Handbook on Economic Diplomacy. Ed. by Peter A. G. van Bergeijk, Moons S. J.V.Elgar Publishing Limited, Edward, 2018. 416 p.
6. Moons S. J. V., van Bergeijk P. A. G. Does Economic Diplomacy Work? A Meta-analysis of Its Impact on Trade and Investment. *The World Economy*. 2016. Vol. 40, no. 2. P. 336–368. URL: <https://doi.org/10.1111/twec.12392> (date of access: 10.03.2024).
7. Nadolenko H. The Role of Economic Diplomacy in Ukraine's Recovery and Development. Materials of the 1st of the International Scientific and Practical Conference *The modern world and economic diplomacy: challenges, solutions and recovery of Ukraine*. 2023. P. 6-7. URL: <https://da.mfa.gov.ua/materialy-i-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferencziyi/>
8. Sharov. O. Ukraine's Economic Diplomacy: Post-War Challenges. Materials of the 1st of the International Scientific and Practical Conference *The modern world and economic diplomacy: challenges, solutions and recovery of*

Ukraine. 2023. P. 8-11. URL: <https://da.mfa.gov.ua/materialy-i-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-konferencziyi/>

9. Bayne N., Woolcock S. *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*. London School of Economics and Political science: Ashgate. URL: https://www.jura.fu-berlin.de/fachbereich/einrichtungen/oeffentliches-recht/lehrende/bolewskiw/dokumente/7__Culture_Language/Bayne_Woolcock_the_new_economic_diplomacy.pdf

10. Marshall P. *Positive Diplomacy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan London, 1999. 234 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-14585-0>

11. Фліссак К.А. *Економічна дипломатія: Навч. посібник*. Тернопіль: «Новий колір», 2013. 440 с.

12. Деделюк К.Ю. *Економічна дипломатія: конспект лекцій*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2017. 31 с.

13. Іванова В.М. *Економічна дипломатія як механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 4 (22) серпень-вересень. С. 147-155. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4\(22\)-147-155](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-4(22)-147-155).

14. Yueh L. *Economic Diplomacy in the 21st Century: Principles and Challenges*. 12 p. URL: https://eprints.lse.ac.uk/107574/1/LSE_IDEAS_Economic_Diplomacy_in_the_21st_Century_August_2020.pdf

15. Мицик В.В. Концепція «м'якого прав» (soft law) у міжнародному праві. *Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. Т. 1. Основи теорії* / В.В. Мицик, М. В. Буроменський, О.В. Буткевич та ін.; за ред. Мицика В.В. 2-ге вид., змін. Харків: Право, 2020. С. 193-196.

16. ASEAN Economic Community Blueprint 2025. URL: <https://aseandse.org/asean-economic-community-blueprint-2025> (date of access: 08.03.2024).

17. Zirovcic D. Theoretical Principles of Economic Diplomacy. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2710671
18. Pireva E. Economic diplomacy as an international influence tool. *International Social Science Magazine*. 2014. 21. P. 461-466
19. Morillas J.M. La diplomacia económica. La otra mediación del estado en el mercado. *Boletín Económico de ICE*. 2000. 2664. P. 41-44.
20. Jouanieh R. Economic Diplomacy. URL: <https://www.uniselinus.education/sites/default/files/2022-01/RAHAF-JOUANIEH%20.pdf>.
21. Finn Kydland and Edward Prescott's Contribution to Dynamic Macroeconomics: The Time Consistency of Economic Policy and the Driving Forces Behind Business Cycles. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2004.pdf>
22. Войтович С.А. Система та право міжнародних економічних організацій. *Український часопис міжнародного права*. 2002. № 1. С. 12–24.
23. Шпакович О.М. Роль міжнародних економічних організацій у правотворчому процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 213 с.
24. Ринейська Л. Роль міжнародних організацій у формуванні міжнародних стратегій економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/56.pdf (дата звернення: 26.12.2023).
25. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 638 с.
26. Конвенція про правовий статус, привілеї та імунітети міждержавних економічних організацій, що діють у певних галузях співробітництва. URL: https://zakon.cc/law/document/read/986_012 (дата звернення: 26.12.2023).
27. Yearbook of International Organizations 2022-2023. Volumes 1A And 1B (SET). BRILL, 2022. URL: <https://uia.org/ybio/> (date of access: 26.12.2023).

28. Kortukova T., Nevara L. Features of the principle of non-discrimination in international trade and economic law. *Legal Horizons*. 2023. Vol. 17, no. 2. P. 40–50. URL: <https://doi.org/10.54477/lh.25192353.2023.2.pp.40-50> (date of access: 26.12.2023).

29. Gray J., Slapin J. B. Exit Options and the Effectiveness of Regional Economic Organizations. *Political Science Research and Methods*. 2013. Vol. 1, no. 2. P. 281–303. URL: <https://doi.org/10.1017/psrm.2013.8> (date of access: 24.12.2023).

30. Mattli W. The logic of regional integration: Europe and beyond. New York: Cambridge University Press, 1999. 205 p.

31. Martin L. L., Simmons B. A. Theories and Empirical Studies of International Institutions. *International Organization*. 1998. Vol. 52, no. 4. P. 729–757. URL: <https://doi.org/10.1162/002081898550734> (date of access: 24.12.2023).

32. Попко В.В. Юридична природа Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 115, (ч. 2). С. 126–133.

33. Хоббі Ю. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 590–595.

34. Передерій О. Правопорядок Європейського Союзу: сутнісні особливості та вплив на трансформацію правопорядку України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 50–56. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.08>.

35. Пісов М.П. Правопорядок Європейського Союзу як окремий вид інтеграційного правопорядку. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 76. С. 152–158.

36. Yeo L.H. Where is ASEAN Heading - Towards a Network Approach to Global Governance? *Panorama: Insights into Asian and European Affairs. Asia and Europe moving towards a common agenda*. Konrad Adenauer Stiftung. Singapore, 2011. P. 19-26.

37. Asian Financial Crisis | Federal Reserve History. URL: <https://www.federalreservehistory.org/essays/asian-financial-crisis> (date of access: 26.12.2023).

38. Hammilton-Hart N. Regional Governance: East Asia after the Global Financial Crisis. *Workshop on Leadership, Decision-making and Governance in the EU and East Asia: Crisis and Post-crisis*. EU Centre in Singapore, 21-22 November 2011. Singapore. P. 14-42.

39. ASEAN Charter. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (date of access: 10.03.2024).

40. Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015. URL: <https://asean.org/cebu-declaration-on-the-acceleration-of-the-establishment-of-an-asean-community-by-2015/> (date of access: 26.12.2023).

41. Sussangkarn C. The Chiang Mai Initiative Multilateralization: Origin, Development and Outlook. ADBI Working Paper 230. 2010. Tokyo: Asian Development Bank Institute. URL: <http://www.adbi.org/working-paper/2010/07/13/3938.chiang.mai.initiative.multilateralisation> (date of access: 26.12.2023).

42. Cobham D. The European Monetary System and European Monetary Union. *International Affairs*. 1993. Vol. 69, no. 2. P. 378–379. URL: <https://doi.org/10.2307/2621665> (date of access: 26.12.2023).

43. East Asia Summit. URL: <https://eastiasummit.asean.org/about-east-asia-summit> (date of access: 26.12.2023).

44. Білоцький С. Територіальні взаємовідносини у Південно-Китайському морі в міжнародно-правовій доктрині КНР. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2023. Т. 129, № 4. С. 39–50. URL: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)04](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)04) (дата звернення: 26.12.2023).

45. 11th ASEM Foreign Ministers' Meeting (ASEM FMM11) Delhi-Ncr, India, November 11-12, 2013 "ASEM: Bridge to Partnership for Growth and

Development". URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/Statement/2013/chairs%20statement%20of%20asem%20fmm11%20november%2012%202013.pdf> (date of access: 10.03.2024).

46. Lee S.-H. ASEAN's economic security and regional economic cooperation: Past, present, and future. *Asian Journal of Comparative Politics*. 2021. Vol. 7, no. 1. P. 10–28. URL: <https://doi.org/10.1177/20578911211032135> (date of access: 24.12.2023).

47. Koh T., Yeo L. H. ASEAN-EU Partnership. World Scientific, 2020. URL: <https://doi.org/10.1142/11905> (date of access: 26.12.2023).

48. Nguyen S.T., Wu Y. Economic Integration and Network Trade: A Comparison of East Asia and the European Union. ADBI Working Paper 1062. 2019. Tokyo: Asian Development Bank Institute. URL: <https://www.adb.org/publications/economic-integration-networktrade-east-asia-european-union> (date of access: 26.12.2023).

49. Nguyen S. T., Wu Y. Patterns of network trade: A comparison between East Asia and European union. *Asia and the Global Economy*. 2021. Vol. 1, no. 2. P. 100011. URL: <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2021.100011> (date of access: 26.12.2023).

50. Högenauer A.-L., Howarth D., Quaglia L. Introduction to the special issue: the persistent challenges to European Banking Union. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45, no. 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183390> (date of access: 26.12.2023).

51. Berkofsky A. Comparing EU and Asian Integration Processes The EU a role model for Asia? *European Policy Centre*. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/10941/doc_10972_290_en.pdf (date of access: 26.12.2023).

52. Murphy C. B. Asian Currency Unit (ACU): What it Means, How it Works. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/a/asian-currency-unit.asp> (date of access: 26.12.2023).

53. Judgment of the Court of Justice, *Costa v ENEL*, Case 6/64 (15 July 1964). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/judgment_of_the_court_of_justice_costa_v_enel_case_6_64_15_july_1964-en-cb4154a0-23c6-4eb5-8b7e-7518e8a2a995.html (date of access: 26.12.2023).

54. Jetschke A., Murray P. Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia. *West European Politics*. 2012. Vol. 35, no. 1. P. 174–191. URL: <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631320> (date of access: 10.03.2024).

55. Report of the eminent persons group on the ASEAN Charter. December 2006. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/19247.pdf> (date of access: 26.12.2023).

56. Consolidated Version of the Treaty on European Union. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (date of access: 10.03.2024).

57. Preliminary Ruling: European Court of Justice (ECJ). *Oxford Public International Law*. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeipro/e2735.013.2735/law-mpeipro-e2735> (date of access: 26.12.2023).

58. Directive 2004/38 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0038> (date of access: 10.03.2024).

59. Camroux D. The European Union and ASEAN: Two to Tango? *Notre Europe*, 2008. 60 p. URL: <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/eu-aseancamrouxnejune08.pdf> (date of access: 10.03.2024).

60. Naldi G. J. The ASEAN Protocol on Dispute Settlement Mechanisms: An Appraisal. *Journal of International Dispute Settlement*. 2014. Vol. 5, no. 1. P. 105–138. URL: <https://doi.org/10.1093/jnlids/idt031> (date of access: 26.12.2023).

61. Woon W. Dispute Settlement in ASEAN. *Korean Journal of International and Comparative Law*. 2013. Vol. 1, no. 1. P. 92–104. URL: <https://doi.org/10.1163/22134484-12340012> (date of access: 26.12.2023).

62. The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). Bangkok, 1967. *ASEAN*. URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> (date of access: 10.03.2024).

63. Charter of the Organization of African Unity. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20479/volume-479-I-6947-English.pdf> (date of access: 10.03.2024).

64. Treaty establishing the European Coal and Steel Community. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11951K:EN:PDF> (date of access: 10.03.2024).

65. Договір про заснування Європейської Спільноти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (дата звернення: 10.03.2024).

66. The Founding of ASEAN (part 2). URL: <https://asean.org/the-founding-of-asean/the-founding-of-asean-part-2> (date of access: 10.03.2024).

67. The Treaty of Montevideo Establishing the Latin American Integration Association. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/2395/download> (date of access: 10.03.2024).

68. Дейнеко Д.О. Правова основа та політичні умови мирного співробітництва АСЕАН. Приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 27-35. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.5>.

69. ASEAN in a Changing World: Opening Address by H.E. Mr Lee Kuan Yew, Prime Minister of the Republic of Singapore, at the 20th ASEAN Ministerial Meeting. URL: <https://www.jstor.org/stable/25770157> (date of access: 10.03.2024).

70. Chia S. Y. Accelerating ASEAN Trade and Investment Cooperation and Integration: Progress and Challenges. *Competitiveness of the ASEAN Countries* ed. by P. Gugler, J. Chaisse. 2010.

71. 1971 Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration. Adopted by the Foreign Ministers at the Special ASEAN Foreign Ministers Meeting in Kuala Lumpur, Malaysia on 27 November 1971. URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_zone.pdf (date of access: 10.03.2024).

72. Kruarattikan S. ASEAN in the Eyes of Taiwan [inThai]. Bangkok: International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs, 2022. 120 p.

73. Hänggi H. ASEAN and the ZOPFAN concept. Singapore: Regional Strategic Studies Programme, Institute of Southeast Asian Studies, 1991. 82 p.

74. Message of His Excellency Ferdinand E. Marcos President of the Philippines to the Congress On the State of the Nation. Seventh State of the Nation Address, January 24, 1972. URL: <https://www.officialgazette.gov.ph/1972/01/24/ferdinand-e-marcos-seventh-state-of-the-nation-address-january-24-1972/> (date of access: 10.03.2024).

75. Ghebhardt A. O. The Soviet System of Collective Security in Asia. *Asian Survey*. 1973. Vol. 13, no. 12. P. 1075–1091. URL: <https://doi.org/10.2307/2642669> (date of access: 10.03.2024).

76. Ichord R. F. Southeast Asia and the World Oil Crisis: 1973. *Southeast Asian Affairs*. 1974. Vol. 1974, no. 1. P. 27–56. URL: <https://doi.org/10.1355/seaa74c> (date of access: 10.03.2024).

77. Declaration of Asean Concord. Adopted by the Heads of State/government at the 1st ASEAN Summit in Bali, Indonesia on 24 February 1976. URL: <http://asean.bangkok.go.th/asean/images/asean/ASEANconcord.pdf> (date of access: 10.03.2024).

78. 2003 Declaration of Asean Concord II. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/2003-Declaration-of-ASEAN-Concord-II-1.pdf> (date of access: 10.03.2024).

79. Narine S. The evolution of ASEAN: Thesis. 1998. 447 p. URL: <https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/12236> (date of access: 10.03.2024).

80. Gyngell A. Looking outwards: Asean's external relations. *Understanding ASEAN* / ed. by A. Broinowski. London, 1982. 323 p.

81. Protocol Amending the Treaty of Amity and Cooperation in South East Asia URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20131231005052.pdf> (date of access: 10.03.2024).

82. Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-free Zone. *ASEAN*. URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20131230234315.pdf> (date of access: 10.03.2024).

83. Guerrero R. B. Regional integration: the ASEAN vision in 2020. *Proceedings of the SARB/IFC seminar on "Economic and financial convergence en route to regional economic integration: experience, prospects and statistical issues amidst global financial turmoil"*, Durban, South Africa, 14 August 2009. Vol. 32. 2010. P. 52–58. URL: <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcb32c.pdf> (date of access: 10.03.2024).

84. Sookhakich P. ASEAN Asie du Sud-Est Association des nations de l'Asie du Sud-Est Relations économiques internationales. URL: <https://www.theses.fr/203715446> (date of access: 08.03.2024).

85. ASEAN Trade in Goods Agreement. URL: <https://asean.org/asean2020/wp-content/uploads/2020/12/ASEAN-Trade-in-Goods-Agreement.pdf> (date of access: 08.03.2024).

86. Teck J. C. W. ASEAN Legal Personality under Its New Charter – Its Nature, Meaning and Implications: Status of the Work and Issues Involved. *ASEAN. Life after the Charter* / ed. by S. Tiwari. 2010. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1355/9789814279550-005> (date of access: 10.03.2024).

87. Certificate of registration. No. 58716. *United Nations Treaty Collection*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Treaties/2009/08/20090803%2011->

00%20AM/Other%20Documents/COR-Reg-46745-Sr-58716.pdf (date of access: 10.03.2024).

88. Severino R. Southeast Asia in search of an ASEAN community: Insights from the former ASEAN secretary-general. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006. 489 p.

89. Feraru A. S. ASEAN Decision-Making Process: Before and after the ASEAN Charter. *Asian Development Policy Review*. 2016. Vol. 4, issue 1. P. 26–41. URL: https://econpapers.repec.org/article/asiadprev/v_3a4_3ay_3a2016_3ai_3a1_3ap_3a26-41_3aid_3a387.htm (date of access: 08.03.2024).

90. Closa C., Casini L., Sender O. Comparative Regional Integration: Governance and Legal Models. Cambridge University Press, 2016. 528 p.

91. Doran D. D. The Rule of Law and ASEAN growth. DFDL | *Legal, Tax, and Investment Expertise in Asia*. URL: https://www.dfdl.com/wp-content/uploads/2015/11/Investing_in_ASEAN_2015_DFDL_Rule_of_Law_art-23-28.pdf (date of access: 10.03.2024).

92. Phan H.D. The Association of Southeast Asian Nations: International Legal Personality and its Treaty-Making Power. *International Organizations Law Review*. 2016. Vol. 13 (2). P. 273–307.

93. Draft articles on the responsibility of international organizations 2011. *United Nations - Office of Legal Affairs*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf (date of access: 08.03.2024).

94. Chesterman S. Does ASEAN Exist? The Association of Southeast Asian Nations as an International Legal Person. *Singapore Year Book of International Law*. 2008. Vol. 12, P. 199-211. URL: <https://ssrn.com/abstract=1113612>.

95. Reparation for Injuries Suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion (1949) ICJ Reports 174. URL: <https://www.icj-cij.org/case/4> (date of access: 08.03.2024).

96. Brownlie I. Principles of public international law. 5th ed. Oxford: Clarendon Press, 1998. 743 p.

97. Hsu L. Towards an ASEAN charter: some thoughts from the legal perspective. *Framing the ASEAN Charter* / ed. by R. C. Severino. Singapore, 2005. P. 45–52. URL: <https://doi.org/10.1355/9789812306463-006> (date of access: 08.03.2024).

98. Arendshorst J. Dilemma of Non-Interference: Myanmar, Human Rights, and the ASEAN Charter. *Northwestern Journal of International Human Rights*. 2009. Vol. 8, no. 1. P. 102–121. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1095&context=njihr> (date of access: 08.03.2024).

99. ASEAN Secretariat, Rule of Law: Fundamental Feature of ASEAN Way. URL: [https:// asean.org/the-rule-of-law-a-fundamental-feature-of-asean-since-its-inception/](https://asean.org/the-rule-of-law-a-fundamental-feature-of-asean-since-its-inception/) (date of access: 08.03.2024).

100. Riyanto A. Prospects of Asean Legal Cooperation. *Humaniora*. 2016. Vol. 7, no. 1. P. 45. URL: <https://doi.org/10.21512/humaniora.v7i1.3487> (date of access: 08.03.2024).

101. Law Dictionary by Merriam-Webster. *Merriam-Webster: Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/legal> (date of access: 08.03.2024).

102. Davidson P. J. The ASEAN Way and the Role of Law in ASEAN Economic Cooperation. *Singapore Year Book of International Law*. 2004. No. 8. P. 165–176. URL: <http://www.commonlii.org/sg/journals/SGYrBkIntLaw/2004/10.pdf> (date of access: 08.03.2024).

103. ASEAN Vision 2020. URL: <https://asean.org/asean-vision-2020/> (date of access: 08.03.2024).

104. Jovanović M. N. International handbook on the economics of integration. Volume II: Competition, Spatial Location of Economic Activity and Financial Issues. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011. 616 p.

105. Declaration of ASEAN Concord (Bali Concord 1) dated 24.02.1976. Part B – Economic, para. 3-4 (Cooperation in trade). URL: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_1976Declaration.pdf (date of access: 08.03.2024).

106. Basic agreement on ASEAN Industrial Projects dated 06.03.1980. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140119162416.pdf> (date of access: 08.03.2024).

107. Tongzon J. L. *The Economies of Southeast Asia: Before and After the Crisis*. 2nd ed. Edward Elgar Pub, 2002. 328 p. URL: <https://www.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781849801249/9781849801249.00012.xml> (date of access: 08.03.2024).

108. Bhattacharyay B. N. Prospects and Challenges of Integrating South and Southeast Asia. *International Journal of Development and Conflict*. 2014. No. 4. P. 40–66. URL: http://www.ijdc.org.in/uploads/1/7/5/7/17570463/article_3.pdf (date of access: 08.03.2024).

109. Clarete R., Edmonds, Wallack J.S. Asian Regionalism and Its Effects on Trade in the 1980s and 1990s. *Journal of Asian Economics*. 2003. 14 (1). P. 91–129. [https://doi.org/10.1016/S1049-0078\(02\)00242-7](https://doi.org/10.1016/S1049-0078(02)00242-7).

110. Agreement on the Common Effective Preferential Tariff Scheme for the ASEAN Free Trade Area dated 28.01.1992. URL: http://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2012/Economic/AFTA/Common_Effective_Preferential_Tariff/Agreement%20on%20the%20Common%20Effective%20Preferential%20Tariff%20Scheme%20for%20the%20ASEAN%20Free%20Trade%20Area.pdf (date of access: 08.03.2024).

111. Adolf H. ASEAN Trade in Goods Agreement (ATIGA) and Its Implementation. *Indian Journal of International Economic Law*. 2017. Vol. 9. P. 1–19. URL: <https://repository.nls.ac.in/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=ijiel> (date of access: 08.03.2024).

112. ASEAN Framework Agreement on Services and Framework Agreement on the ASEAN Investment Area dated 07.10.1998. URL: <http://agreement.asean.org/media/download/20140119040024.pdf> (date of access: 08.03.2024).

113. Medalla E.M., Yap J.T. Policy Issues for the ASEAN Economic Community: the Rules of Origin // Soesastro, H. (ed.), *Deepening Economic Integration- The ASEAN Economic Community and Beyond*. ERIA Research Project. Report 2007-1-2. Chiba: IDE-JETRO. P. 60-75. URL: https://www.eria.org/uploads/media/Research-Project-Report/RPR_FY2007_1-2_Chapter_4.pdf (date of access: 08.03.2024).

114. Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II) dated 07.10.2003. URL: <https://asean.org/speechandstatement/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii/> (date of access: 08.03.2024).

115. Thailand 4.0 strategy until 2026. URL: https://www.industry.go.th/web-upload/1xff0d34e409a13ef56eea54c52a291126/m_magazine/12668/373/file_download/b29e16008a87c72b354efebef853a428.pdf (date of access: 08.03.2024).

116. Impact of ATIGA on Intra-ASEAN trade. URL: <https://www.eria.org/uploads/media/Books/2021-Impact-of-the-ATIGA-on-Intra-ASEAN-Trade/Impact-of-the-ATIGA-on-Intra-ASEAN-Trade.pdf> (date of access: 08.03.2024).

117. Deineko D. ASEAN Economic Community: Sui Generis Model and Legal Issues of Integration. *Юридичний Вісник*. 2021. № 6. P. 211-221. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2285>.

118. Declaration on the ASEAN Economic Community Blueprint. Part A – Single Market and production base. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/5187-10.pdf> (date of access: 08.03.2024).

119. Jovanovic F. Integration, disintegration and trade in Europe: Evaluation of trade relation during the 1990s. Working Paper No. 20. 2006.

120. ASEAN Statistical Year Book 2020. URL: https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2020/12/ASYB_2020.pdf (date of access: 08.03.2024).

121. Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement. URL: <https://www.mfat.govt.nz/assets/Trade-agreements/RCEP/RCEP-Agreement-Legal-Text.pdf> (date of access: 08.03.2024).

122. Kiatsakuldecha P. Role of RCEP in CLMVT trade. *Prachachat newspaper*. 2021. URL: <https://www.prachachat.net/columns/news-647063> (date of access: 08.03.2024).

123. Hew D. Economic integration in East Asia: an ASEAN perspective. *UNISCI Discussion Papers*. 2006. No. 11. P. 49–58. URL: <https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-72530/UNISCI11Hew.pdf> (date of access: 08.03.2024).

124. Key Indicators of Developing Asian and Pacific Countries. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27731/rt05.pdf> (date of access: 08.03.2024).

125. ASEAN Comprehensive Investment Agreement. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2020/12/ASEAN-Comprehensive-Investment-Agreement-A-Guidebook-for-Businesses-and-Investors.pdf> (date of access: 08.03.2024).

126. ASEAN Coordinating Committee on Investment. URL: <https://asean.org/meetingreportparent/asean-coordinating-committee-on-investment-cci/> (date of access: 08.03.2024).

127. Schoeberlein J. Corruption in ASEAN. Regional trends from the 2020 Global Corruption Barometer and country spotlights. *Transparency International Anti-Corruption Helpdesk Answer*. URL: https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Corruption-in-ASEAN-2020_GCB-launch.pdf (date of access: 08.03.2024).

128. OECD Investment Policy Reviews. Thailand. Highlights. URL: <https://www.oecd.org/countries/thailand/OECD-Investment-Policy-Review-Thailand-Highlights.pdf> (date of access: 08.03.2024).

129. Overview of Various Approaches to Services Liberalization. URL: <https://unctad.org/system/files/non-official-document/ditc-ted-Nairobi-24082015-USAID-stephenson.pdf> (date of access: 08.03.2024).

130. ASEAN Comprehensive Investment Agreement. A Guidebook for Businesses and Investors. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2020/12/ASEAN-Comprehensive-Investment-Agreement-A-Guidebook-for-Businesses-and-Investors.pdf> (date of access: 08.03.2024).

131. Investment Laws of ASEAN Countries: A comparative review. URL: <https://www.iisd.org/system/files/publications/investment-laws-asean-countries.pdf> (date of access: 08.03.2024).

132. ASEAN Economic Community Blueprint. ASEAN Secretariat. 2007. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/5187-10.pdf> (date of access: 08.03.2024).

133. ASEAN Economic Community 2025. ASEAN Secretariat. 2015. URL: <https://asean.org/book/asean-economic-community-blueprint-2025> (date of access: 08.03.2024).

134. Deineko D. Legal Aspects of Application of Rules of Origin of Goods in Regional Comprehensive Economic Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 50-55. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.9>.

135. Mid-Term Review ASEAN Economic Community Blueprint. ASEAN Secretariat. 2021. URL: <https://asean.org/book/mid-term-review-report-of-the-aec-blueprint-2025> (date of access: 08.03.2024).

136. ASEAN statistical yearbook 2022. ASEAN Secretariat. URL: https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2023/02/ASYB-2022_0223.pdf (date of access: 08.03.2024).

137. Дейнеко Д.О. Міжнародні зобов'язання та виклики: розвиток економічної спільноти АСЕАН до 2025 року. *Об'єднані наукою: перспективи*

міждисциплінарних досліджень: Матеріали X Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 23-24 лист. 2023 р. Київ, 2023. С. 19–22.

138. Hew D. Is it realistic to achieve the ASEAN Economic Community (AEC) by 2025? *Hinrich Foundation*. URL: <https://www.hinrichfoundation.com/research/article/ftas/achieve-the-asean-economic-community-by-2025/> (date of access: 08.03.2024).

139. Thio L.-a. Implementing Human Rights in ASEAN Countries: "Promises to keep and miles to go before I sleep". *Yale Human Rights and Development Law Journal*. 1999. No. 2. P. 1–86. URL: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/5794/03_2YaleHumRts_DevLJ1_1999_.pdf?sequence=2&isAllowed=y (date of access: 08.03.2024).

140. Ahmad A. R. The Asean Charter: An Analysis. *UUM Journal of Legal Studies*. 2016. URL: <https://doi.org/10.32890/uumjls.7.2016.4636> (date of access: 08.03.2024).

141. ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights (Terms of Reference). URL: <https://aichr.org/wp-content/uploads/2020/02/TOR-of-AICHR.pdf> (date of access: 08.03.2024).

142. Deineko D. Legal Analysis of Human Rights` Protection in ASEAN: Balancing Economic Interests, Humanity and Governance. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management) Journal*. 2023. № 5 (57). P. 165-173. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.28>.

143. ASEAN Committee on the Implementation of the ASEAN Declaration on the Protection and Promotion of the Rights of Migrant Workers. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/23062.pdf> (date of access: 08.03.2024).

144. ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources. URL: <https://asean.org/asean2020/wp-content/uploads/2021/02/natural-resource-agreement.pdf> (date of access: 08.03.2024).

145. Environment. Overview. *ASEAN Secretariat*. URL: <https://asean.org/our-communities/asean-socio-cultural-community/environment> (date of access: 08.03.2024).

146. UNSD – Methodology. *UNSD*. URL: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49> (date of access: 08.03.2024).

147. Decolonization. Issue on Brunei. URL: https://www.un.org/dppa/decolonization/sites/www.un.org.dppa.decolonization/files/decon_num_20.pdf (date of access: 08.03.2024).

148. ISEAS Perspective 2017 Archives. *ISEAS-Yusof Ishak Institute - The ISEAS-Yusof Ishak Institute*. URL: <https://www.iseas.edu.sg/category/articles-commentaries/iseas-perspective/iseas-perspective-2017/> (date of access: 08.03.2024).

149. Chair of the 32nd ASEAN Coordinating Council (ACC) Meeting and ASEAN Foreign Ministers' Retreat. URL: <https://asean.mfa.go.th/en/content/press-statement-acc-2023?cate=5d68ab2615e39c1b9c05b8cb> (date of access: 08.03.2024).

150. Emmers R. ASEAN minus X: Should This Formula Be Extended? *RSIS Commentaries*, No. 199. Singapore: Nanyang Technological University. 2017. URL: <https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/86219/1/CO17199.pdf> (date of access: 08.03.2024).

151. Rules of Procedure for Conclusion of International Agreements by ASEAN. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/documents/ROP%20for%20Conclusion%20of%20International%20Agreements%20by%20ASEAN.pdf> (date of access: 08.03.2024).

152. List of Permanent Representatives to ASEAN. URL: <https://asean.org/what-we-do/committee-of-permanent-representatives/list-of-the-committee-of-permanent-representatives-to-asean-cpr> (date of access: 08.03.2024).

153. Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation Between the Republic of India and the Association of Southeast Asian Nations. Annex A. URL: <https://asean.org/framework-agreement-on-comprehensive->

economic-cooperation-between-the-republic-of-india-and-the-association-of-southeast-asian-nations/ (date of access: 08.03.2024).

154. Agreement on the Use and Maintenance of the Premises of the ASEAN Secretariat Jakarta, 25 November 1981. URL: <https://asean.org/agreement-on-the-use-and-maintenance-of-the-premises-of-the-asean-secretariat-jakarta-25-november-1981/> (date of access: 08.03.2024).

155. Agusman D. D. Treaty Making Power ASEAN: Legal Analysis On Asean Practises. URL: https://www.academia.edu/13090452/TREATY_MAKING_POWER_ASEAN_LEGAL_ANALYSIS_ON_ASEAN_PRACTISES (date of access: 08.03.2024).

156. Deinla I. The development of the rule of law in ASEAN: the state and regional integration: PhD Doctorate Thesis. Sydney, 2009. 335 p. URL: <https://unsworks.unsw.edu.au/entities/publication/74f35fb0-97a5-43c5-8674-d3b8df9ad127> (date of access: 08.03.2024).

157. Chatterjee S. ASEAN's Legal Architecture Critical to Addressing Transboundary Challenges. *The Asia Foundation*. URL: <https://asiafoundation.org/2017/05/17/aseans-legal-architecture-critical-addressing-transboundary-challenges/> (date of access: 08.03.2024).

158. Satesna D. P. Legal Personality of ASEAN as the Subject of International Law: Contemporary Developments. *International Law Discourse in Southeast Asia*. 2022. Vol. 1, no. 1. P. 65–78. URL: <https://doi.org/10.15294/ildisea.v1i1.56871> (date of access: 08.03.2024).

159. Deineko D. Understanding ASEAN Legal Framework of External Relations in the Context of Ukraine-ASEAN Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). P. 125-131. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.23>.

160. ASEAN External relations table. URL: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/outward-looking-community/external-relations/> (date of access: 08.03.2024).

161. Eminent persons group report on ASEAN Charter. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/archive/19247.pdf> (date of access: 08.03.2024).

162. External Relations. Overview. URL: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/outward-looking-community/external-relations> (date of access: 08.03.2024).

163. Haacke J., Breen J. H. Future options for the UK-ASEAN economic relationship. *Briefing paper for the workshop co-organised by the UK-ASEAN Business Council (UKABC) and the LSE Saw Swee Hock Southeast Asia Centre (LSE SEAC) on Wednesday 27th June 2018*. URL: <https://www.lse.ac.uk/seac/assets/documents/LSE-SEAC-UKABC-Paper.pdf> (date of access: 08.03.2024).

164. ASEAN-Germany Development Partnership. Overview. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2017/04/Overview-of-ASEAN-Germany-Development-Partnership-as-of-Sept-2020.pdf> (date of access: 08.03.2024).

165. ASEAN Leaders' Statement on the Application of Timor-Leste for ASEAN Membership. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/11/05-ASEAN-Leaders-Statement-on-the-Application-of-Timor-Leste-for-ASEAN-Membership.pdf> (date of access: 08.03.2024).

166. Sok T. Understanding ASEAN's External Relations and Cambodia's Roles as ASEAN Country Coordinator for Dialogue Partner Relations. URL: https://www.researchgate.net/publication/343904545_Understanding_ASEAN's_External_Relations_and_Cambodia's_Roles_as_ASEAN_Country_Coordinator_for_Dialogue_Partner_Relations (date of access: 08.03.2024).

167. ASEAN community vision 2025. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2015/November/aec-page/ASEAN-Community-Vision-2025.pdf> (date of access: 08.03.2024).

168. Türkiye's Relations with the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). URL: <https://www.mfa.gov.tr/asean.en.mfa> (date of access: 08.03.2024).

169. Joint Communiqué of the 54th ASEAN Foreign Ministers' Meeting 2 August 2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/Joint-Communique-of-the-54th-ASEAN-Foreign-Ministers-Meeting-FINAL.pdf> (date of access: 08.03.2024).

170. Merced L. D. C. 'Partners' for Change: Understanding the External Relations Of ASEAN. *Center for International Relations and Strategic Studies*. URL: https://fsi.gov.ph/wp-content/uploads/2017/09/Vol-IV-No-20-Partners-for-Change-Understanding-the-Extenal-Relations-of-ASEAN-Merced.pdf?fbclid=IwAR3cG7sUOZ94WJtL2I-9CQRd7E7eW25uCJHaVSsv53_7gJS35qq4JoEJd7U (date of access: 08.03.2024).

171. Cook M. ASEAN –Australia relations: The suitable status quo. *Lowy Institute*. URL: https://www.lowyinstitute.org/sites/default/files/Malcolm%20Cook_ASEAN-Australia%20relations.pdf (date of access: 08.03.2024).

172. Johns B. Whitlam: Some Rabbits Out of the Hat. *Sydney Morning Herald*. 25 February 1974.

173. Albinski H. S. Australian external policy under Labor. St Lucia, Queensland: University of Queensland Press, 1977. 373 p.

174. Frost F. Engaging the neighbours: Australia and ASEAN since 1974. OAPEN Home. URL: https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/32136/616882.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR2LKOmrnBjdKFJHpftM2t4A1Yp6nqIffSLpOyMpbkJLP_u3dsQsZo_83SQ (date of access: 08.03.2024).

175. 1996 Joint Communiqué of the 29th ASEAN Ministerial Meeting. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/03/29th-ASEAN-Ministerial-Meeting.pdf> (date of access: 08.03.2024).

176. Morocco Receives Agreement in Principle to Obtain Status of Sectoral Dialogue Partner from ASEAN. URL: <https://www.maroc.ma/en/news/morocco-receives-agreement-principle-obtain-status-sectoral-dialogue-partner-asean> (date of access: 08.03.2024).

177. ASEAN-Pakistan Sectoral Dialogue Partnership: Practical Cooperation Areas. 2020. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-Pakistan-PCA-2019-2021-adopted-10-July-2020.pdf> (date of access: 08.03.2024).

178. Asean-Norway sectoral dialogue relations. ASEAN Secretariat. 2022. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/05/Overview-of-ASEAN-Norway-Sectoral-Dialogue-Relations-as-of-April-2022.pdf> (date of access: 08.03.2024).

179. The 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (date of access: 08.03.2024).

180. List of Priorities for Cooperation under the ASEAN-Switzerland Sectoral Dialogue Relations for 2017-2018. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2017/04/List-of-Priorities-for-ASEAN-Switzerland.pdf> (date of access: 08.03.2024).

181. ASEAN-Switzerland Sectoral Dialogue Partnership: Practical Cooperation Areas 2017-2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2017/04/ASEAN-Switzerland-PCA-2017-2021.pdf> (date of access: 08.03.2024).

182. ASEAN-Switzerland Sectoral Dialogue Partnership: Practical Cooperation Areas (2022-2026). URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/07/ASEAN-Switzerland-PCA-2022-2026-Final.pdf> (date of access: 08.03.2024).

183. ASEAN-Turkey Sectoral Dialogue Partnership: Practical Cooperation Areas (2019-2023). URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2018/07/ASEAN-Turkey-PCA-adopted-at-2nd-AT-JSCC-18-July-2019.pdf> (date of access: 08.03.2024).

184. ASEAN-United Arab Emirates Sectoral Dialogue Partnership. Overview. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2023/06/Overview-ASEAN-UAE-Sectoral-Dialogue-Partnership-as-of-June-2023-fn.pdf> (date of access: 08.03.2024).

185. UAE-Indonesia Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA) enters into force. *PwC*.

URL: <https://www.pwc.com/m1/en/services/tax/me-tax-legal-news/2023/uae-indonesia-comprehensive-economic-partnership-agreement-cep-a-enters-into-force.html> (date of access: 08.03.2024).

186. Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA) between the Government of the United Arab Emirates and the Government of the Republic of Indonesia. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/8313/download> (date of access: 08.03.2024).

187. 2023 Joint Communiqué of the 56th ASEAN Foreign Ministers' Meeting. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2023/07/2023-56th-AMM-JC.pdf?fbclid=IwAR2ARn9WqUMv2sdDLdGHek8dmBPKlmeCGDG2xW0ScvOuQQZTsh0gzdk9xzo> (date of access: 08.03.2024).

188. Проект Закону про приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1905167> (date of access: 08.03.2024).

189. Second Protocol Amending the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia. URL: <https://lawforasean.krisdika.go.th/File/files/1472757502.5a90681c0a99bb0cd42bb785b4c28444.pdf> (date of access: 08.03.2024).

190. Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by China. URL: <https://asean.org/accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-china> (date of access: 08.03.2024).

191. Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by India. URL: <https://asean.org/instrument-of-accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-india> (date of access: 08.03.2024).

192. Table of ASEAN Treaties/Agreements and Ratification. URL: <https://www.asean.org/wp->

content/uploads/images/2012/resources/TABLE%20OF%20AGREEMENT%20%20RATIFICATION-SORT%20BY%20DATE-Web-October2012.pdf (date of access: 08.03.2024).

193. Дмитро Кулеба на саміті АСЕАН підписав документ про приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. *Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-na-samiti-asean-pidpisav-dokument-pro-priyednannya-ukrayini-do-dogovoru-pro-druzhbu-ta-spivrobotnictvo-v-pivdenno-shidnij-aziyi> (дата звернення: 08.03.2024).

194. Експортна стратегія України (“дорожня карта” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text> (date of access: 08.03.2024).

195. Decision on the Accession of Ukraine to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia. URL: <https://thailand.mfa.gov.ua/en/news/accession-ukraine-treaty-amity-and-cooperation-southeast-asia> (date of access: 08.03.2024).

196. Signing of the Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (TAC) (10 November 2022). URL: <https://asean2022.mfaic.gov.kh/posts/2022-11-12-News-Signing-of-the-Instrument-of-Accession-to-the-Treaty-of-Amity-and-Cooperation-in-Southeast-Asia--TAC-15-45-57> (date of access: 08.03.2024).

197. Son N. V., Thu B. T. M. Acculturation the Southeast Asian Countries Create the ASEAN Cultural Identity to Promote the Regional Interests in the Course of Globalization. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*. 2017. Vol. 11B, no. 2. P. 1092–1096. URL: <https://saudijournals.com/media/articles/SJHSS-211B1092-1096.pdf> (date of access: 08.03.2024).

198. “Unity in diversity” creates ASEAN identity. URL: <https://en.vietnamplus.vn/unity-in-diversity-creates-asean-identity/86879.vnp> (date of access: 08.03.2024).

199. ASEAN - Unity in diversity community. URL: <https://wtocenter.vn/chuyen-de/20297-asean--unity-in-diversity-community> (date of access: 08.03.2024).

200. 50 Years of ASEAN and Singapore. URL: https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/9789813225138_0002 (date of access: 08.03.2024).

201. ASEAN Leaders’ Vision for a Resilient and Innovative ASEAN. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2018/04/ASEAN-Leaders-Vision-for-a-Resilient-and-Innovative-ASEAN.pdf> (date of access: 08.03.2024).

202. Final Communiqué of the Asian-African conference of Bandung (24 April 1955). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/final_communique_of_the_asian_african_conference_of_bandung_24_april_1955-en-676237bd-72f7-471f-949a-88b6ae513585.html (date of access: 08.03.2024).

203. Deineko D. Understanding ASEAN Legal Framework of External Relations in the Context of Ukraine-ASEAN Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). P. 125-131. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.23>.

204. Bliss M. Amity, Cooperation and Understanding(s): Negotiating Australia’s Entry into the East Asia Summit. *Australian Year Book of International Law*. 2007. Vol. 26. URL: <https://doi.org/10.22145/aybil.26.3> (date of access: 08.03.2024).

205. Указ Президента України №765/2022 «Про призначення В.Гамяніна Представником України при Асоціації держав Південно-Східної Азії». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7652022-44793> (дата звернення: 08.03.2024).

206. 2006 ASEAN Lecture’ on the occasion of the 39th ASEAN anniversary, H E Abdullah Bin Haji Ahmad Badawi, Prime Minister of Malaysia, Kuala Lumpur,

9 August 2006. *Prime Minister's Office of Malaysia*. URL: <http://www.pmo.gov.my/webnotesapp/pmmain.nsf/314edc1f96172> (date of access: 08.03.2024).

207. Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia). *Cour internationale de Justice - International Court of Justice | International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/case/102> (date of access: 08.03.2024).

208. Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore). *Cour internationale de Justice - International Court of Justice | International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/case/130> (date of access: 08.03.2024).

209. Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). *Cour internationale de Justice - International Court of Justice | International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/case/45> (date of access: 08.03.2024).

210. Yamakage S. Evolving ASEAN and Changing Roles of the TAC. URL: https://www.eria.org/ASEAN_at_50_4A.3_Yamakage_final.pdf (date of access: 08.03.2024).

211. MOFA: General Information on East Asia Summit (EAS). *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/eas/outline.html> (date of access: 08.03.2024).

212. Chairman's Statement of the 16th East Asia Summit 27 October 2021. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/96.-FINAL-Chairmans-Statement-of-the-16th-East-Asia-Summit-on-27-October-2021.pdf> (date of access: 08.03.2024).

213. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, введена в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 08.03.2024).

214. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії».

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1905176> (дата звернення: 08.03.2024).

215. Deineko D. Current state and prospects of economic cooperation between Ukraine and ASEAN, ASEAN member states. *International humanitarian university herald. Jurisprudence*. 2023. № 61. С. 118–125. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.24> (дата звернення: 08.03.2024).

216. Конкурси на зайняття посад. *Веб-сайт МЗС України*. URL: <https://mfa.gov.ua/vacancies> (дата звернення: 08.03.2024).

217. Ukraine - Member information. *World Trade Organization - Home page - Global trade*. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (date of access: 08.03.2024).

218. Дейнеко Д. Актуальний стан та перспективи економічного співробітництва між Україною та АСЕАН, державами-членами АСЕАН. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 61. С. 118-124. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.24>.

219. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

220. Угода між Урядом України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу про сприяння та взаємний захист інвестицій: Угода Каб. Міністрів України від 18.06.2004 р.: станом на 4 квіт. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/096_002#Text (дата звернення: 08.03.2024).

221. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу щодо співробітництва в галузі туризму: Меморандум Бруней

Даруссалам від 18.06.2004 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/096_001#Text (дата звернення: 08.03.2024).

222. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Його Величності Султана і Янг Ді-Пертуана Брунею Даруссаламу стосовно співробітництва у сфері оборони: Меморандум Бруней Даруссалам від 30.03.2011 р.: станом на 20 жовт. 2011 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/096_005#Text (дата звернення: 08.03.2024).

223. Угода про торговельно-економічні відносини між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам: Угода Каб. Міністрів України від 23.01.1992 р.: станом на 18 жовт. 1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_006#Text (дата звернення: 08.03.2024).

224. Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про торгове судноплавство: Угода Україна від 20.07.1992 р.: станом на 20 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_009#Text (дата звернення: 08.03.2024).

225. Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про повітряне сполучення: Угода Україна від 21.10.1993 р.: станом на 20 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_010#Text (дата звернення: 08.03.2024).

226. Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про створення українсько-в'єтнамської Міжурядової комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва: Угода Каб. Міністрів України від 17.11.1993 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_025#Text (дата звернення: 08.03.2024).

227. Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про заохочення і захист інвестицій: Угода Каб. Міністрів України від

08.06.1994 р.: станом на 8 груд. 1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_457#Text (дата звернення: 08.03.2024).

228. Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і капітал: Угода Каб. Міністрів України від 08.04.1996 р.: станом на 19 листоп. 1996 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_679#Text (дата звернення: 08.03.2024).

229. Угода між Урядом України і Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист: Угода Каб. Міністрів України від 08.04.1996 р.: станом на 6 берез. 1998 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_003#Text (дата звернення: 08.03.2024).

230. Україна і В'єтнам можуть інтенсифікувати економічні контакти. Український союз промисловців і підприємців.
URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/ukraina-i-vietnam-mozhut-intensyfikuvaty-ekonomichni-kontakty> (дата звернення: 08.03.2024).

231. Протокол між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про внесення змін до Угоди між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про співробітництво у військово-технічній галузі, підписаної 11 березня 1994 року в м. Київ: Протокол Каб. Міністрів України від 19.12.2012 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_037#Text (дата звернення: 08.03.2024).

232. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про економічне та технічне співробітництво: Угода Каб. Міністрів України від 26.02.1996 р.: станом на 11 квіт. 1997 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_726#Text (дата звернення: 08.03.2024).

233. Торговельна угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія: Угода Каб. Міністрів України від 11.04.1996 р.: станом на 11 квіт. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_728#Text (дата звернення: 08.03.2024).

234. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індонезія про сприяння та захист інвестицій: Угода Каб. Міністрів України від 11.04.1996 р.: станом на 6 серп. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_722#Text (дата звернення: 08.03.2024).

235. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Індонезія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи. Протокол: Угода Каб. Міністрів України від 11.04.1996 р.: станом на 9 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_689#Text (дата звернення: 08.03.2024).

236. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони і безпеки Республіки Індонезія щодо співробітництва в галузі озброєнь та військової техніки, матеріально-технічного забезпечення і технічної допомоги: Меморандум М-ва оборони України від 08.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_004#Text (дата звернення: 08.03.2024).

237. Договірні-правова база між Україною та Індонезією. URL: <https://indonesia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/441-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-indonezijeju> (дата звернення: 08.03.2024).

238. Меморандум про домовленості стосовно співробітництва та обміну інформацією між Національним банком України і Банком Індонезії: Меморандум Нац. банку України від 07.08.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_002#Text (дата звернення: 08.03.2024).

239. Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Індонезія про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях: Угода Респ. Індонезія від 06.11.2008 р.: станом на 17 груд. 2009 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_005#Text (дата звернення: 08.03.2024).

240. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством сільського господарства Республіки Індонезія щодо співробітництва в галузі сільського господарства: Меморандум М-ва аграр. політики та продовольства України від 05.08.2016 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_007#Text (дата звернення: 08.03.2024).

241. Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та Національною агенцією з контролю якості лікарських засобів та продуктів харчування Республіки Індонезія у фармацевтичній сфері: Меморандум Держ. служби України з лік. засобів та контролю за наркотиками від 04.11.2016 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_001-16#Text (дата звернення: 08.03.2024).

242. Протокол між Державною службою України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів та Індонезійською Агенцією з сільськогосподарського карантину Міністерства сільського господарства Республіки Індонезія про співробітництво у сфері карантину та захисту рослин: Протокол Держ. служби України з питань безпеки харч. продуктів та зах. споживачів від 17.04.2018 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_001-18#Text (дата звернення: 08.03.2024).

243. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про співробітництво в оборонній галузі: Угода Каб. Міністрів України від 05.08.2016 р.: станом на 8 лют. 2017 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360_009-16#Text (дата звернення: 08.03.2024).

244. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Індонезія про взаємне скасування візових вимог: Постанова Каб. Міністрів України від 14.10.2022 р. № 1166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-2022-п#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

245. Договірно-правова база. URL: <https://vietnam.mfa.gov.ua/ukrayina-i-kambodzha/3845-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kambodzheju> (дата звернення: 08.03.2024).

246. Договірно-правова база між Україною і Лаоською Народно-Демократичною Республікою. URL: <https://thailand.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3178-diplomacy> (дата звернення: 08.03.2024).

247. Торговельна угода між Урядом України та Урядом Малайзії: Угода Україна від 19.08.2002 р.: станом на 5 черв. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458_004#Text (дата звернення: 08.03.2024).

248. Договірно-правова база українсько-малайзійських відносин. URL: <https://malaysia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/461-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-malajzijeju> (дата звернення: 08.03.2024).

249. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Малайзії про двостороннє співробітництво в оборонній галузі: Меморандум Малайзія від 20.03.2007 р.: станом на 1 жовт. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458_006#Text (дата звернення: 08.03.2024).

250. Угода між Урядом України та Урядом Малайзії про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи: Угода Каб. Міністрів України від 04.08.2016 р.: станом на

29 груд. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458_001-16#Text (дата звернення: 08.03.2024).

251. Council of Exporters and Investors under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Malaysian International Chamber of Commerce and Industry (MICCI) signed Memorandum of Understanding. URL: <https://malaysia.mfa.gov.ua/news/rada-eksporteriv-ta-investoriv-pri-mzs-ukrayini-ta-malajzijska-mizhnarodna-torgovo-promislova-palata-pidpisali-memorandumu-pro-vzayemorozuminnya> (date of access: 08.03.2024).

252. Україна та М'янма підписали першу двосторонню Угоду у сфері торгово-економічного співробітництва. URL: <https://thailand.mfa.gov.ua/galleries/2282-ukrajina-ta-mjanma-pidpisali-pershu-dvostoronnyu-ugodu-u-sferi-torgovo-jekonomichnogo-spivrobitnictva> (дата звернення: 08.03.2024).

253. Співробітництво між Україною та Республікою Сінгапур у торговельно-економічній галузі. Державна підтримка українського експорту. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/sin/5024.html (дата звернення: 08.03.2024).

254. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Сінгапур про сприяння та взаємний захист інвестицій: Угода Респ. Сінгапур від 18.09.2006 р.: станом на 19 квіт. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702_002#Text (дата звернення: 08.03.2024).

255. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Сінгапур про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи: Угода Респ. Сінгапур від 26.01.2007 р.: станом на 16 серп. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702_004#Text (дата звернення: 08.03.2024).

256. Рада експортерів та інвесторів при МЗС України та Сінгапурська асоціація виробників харчової продукції підписали меморандум про співпрацю. URL: [https://singapore.mfa.gov.ua/news/62566-rada-jeksporteriv-ta-](https://singapore.mfa.gov.ua/news/62566-rada-jeksporteriv-ta)

investoriv-pri-mzs-ukrajini-ta-singapursyuka-asociacija-virobnikiv-kharchovoji-produkciji-pidpisali-memorandum-pro-spivpracyu (дата звернення: 08.03.2024).

257. Рада експортерів при МЗС домовилася про співпрацю з Сінгапуром. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2855763-rada-eksporteriv-pri-mzs-domovilasa-pro-spivpracyu-z-singapuroom.html> (дата звернення: 08.03.2024).

258. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Королівством Таїланд. URL: <https://thailand.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/556-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-i-tajilandom> (дата звернення: 08.03.2024).

259. Конвенція між Урядом України і Урядом Королівства Таїланд про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи: Конвенція Україна від 10.03.2004 р.: станом на 22 верес. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764_003#Text (дата звернення: 08.03.2024).

260. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд про повітряне сполучення: Угода Королівство Таїланд від 10.03.2004 р.: станом на 28 лип. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764_004#Text (дата звернення: 08.03.2024).

261. Торговельна угода між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд: Угода Каб. Міністрів України від 05.06.2017 р.: станом на 6 верес. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764_003-17#Text (дата звернення: 08.03.2024).

262. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством транспорту України та Радою з питань морської підготовки Республіки Філіппіни про визнання дипломів (сертифікатів) моряків відповідно до вимог Правила I/10 Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення ваhti 1978 року, з поправками 1995 року: Меморандум Респ. Філіппіни від 02.09.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608_005#Text (дата звернення: 08.03.2024).

263. Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Радою з протидії відмиванню коштів (РПВК), підрозділом фінансової розвідки Республіки Філіппіни щодо співробітництва в сфері обміну фінансовою інформацією, пов'язаною з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму: Меморандум Респ. Філіппіни від 12.03.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608_006#Text (дата звернення: 08.03.2024).

264. Договірно-правова база відносин між Україною та Філіппінами. URL: <https://malaysia.mfa.gov.ua/filippini/dogovirno-pravova-baza> (дата звернення: 08.03.2024).

265. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 1 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

266. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. OECD. OECD Publishing, 2013. URL: https://bepsinua.bank.gov.ua/beps/src/files/BEPS_Action_Plan.pdf (date of access: 08.03.2024).

267. Україна та В'єтнам активізують міждержавний діалог з питань торговельно-економічного співробітництва. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=71a74224-b462-4c2c-950f-e1caa41962f3&title=UkrainaTaVtnamAktivizuiutMizhuriadoviiDialogZPitanTorgovelnoekonomichnogoSpivrobitnitstva> (дата звернення: 08.03.2024).

268. Огляд торговельної політики Соціалістичної Республіки В'єтнам. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=186782e2-e5a5-4ce9-836a->

b323fff7fd40&title=OgliadTorgovelnoiPolitikiSotsialistichnoiRespublikiVtnam (дата звернення: 08.03.2024).

269. Торговельно-економічне співробітництво. URL: <https://vietnam.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/357-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-vjetnamom> (дата звернення: 08.03.2024).

270. Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Республікою Індонезія. URL: <https://indonesia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/torgovelyno-ekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrayinoju-i-respublikoyu-indoneziya> (дата звернення: 08.03.2024).

271. Indonesia: Extension of definitive antidumping duty on imports of hot-rolled plate from China, Singapore and Ukraine. *Global Trade Alert*. URL: <https://www.globaltradealert.org/intervention/16369/anti-dumping/indonesia-extension-of-definitive-antidumping-duty-on-imports-of-hot-rolled-plate-from-china-singapore-and-ukraine> (date of access: 08.03.2024).

272. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Малайзією. URL: <https://malaysia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/459-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-malajzijeju> (дата звернення: 08.03.2024).

273. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Республікою Філіппіни. URL: <https://malaysia.mfa.gov.ua/filippini/5525-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-respublikoyu-filippini> (дата звернення: 08.03.2024).

274. Статистика та реєстри. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 08.03.2024).

275. Генеральна угода про торгівлю послугами: Угода Світ. орг. торгівлі від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text (дата звернення: 08.03.2024).

276. Мельничук О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. Т. 111, № 4. С. 115–128.

URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(111\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(111)08) (дата звернення: 08.03.2024).

277. Trade in services. The most dynamic segment of international trade. *World Trade Organization - Home page - Global trade*. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/20y_e/services_brochure2015_e.pdf (date of access: 08.03.2024).

278. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni (дата звернення: 08.03.2024).

279. Статистика зовнішнього сектору. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1> (дата звернення: 08.03.2024).

280. Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи: Угода Світ. орг. торгівлі від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_009#Text (дата звернення: 08.03.2024).

281. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII: станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

282. ASEAN Foreign Ministers' Statement on the Situation in Ukraine. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/02/ASEAN-FM-Statement-on-Ukraine-Crisis-26-Feb-Final.pdf> (date of access: 08.03.2024).

283. ASEAN Foreign Ministers' Statement Calling for a Ceasefire in Ukraine. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/03/ASEAN-Foreign-Ministers-Statement-calling-for-Ceasefire-in-Ukraine-EN.pdf> (date of access: 08.03.2024).

284. Lable C., Niles N., Kok W. K. Mitigating The Unique Sanctions Risks Of Singaporean Trade. *Law360. Legal News & Analysis on Litigation, Policy, Deals: Law360*. URL: <https://www.law360.com/articles/1573980/mitigating-the-unique-sanctions-risks-of-singaporean-trade> (date of access: 08.03.2024).

285. Sanctions and Restrictions Against Russia in Response to its Invasion of Ukraine. URL: <https://cutt.ly/44Pm3bz> (date of access: 08.03.2024).

286. Storey I., Choong W. Russia's Invasion of Ukraine: Southeast Asian Responses and Why the Conflict Matters to the Region. URL: <https://cutt.ly/14Pm5IV> (date of access: 08.03.2024).

287. Seoul Searching: Lessons from South Korea's Experience with Sanctions against Russia. *Foreign Policy Research Institute*. URL: [https://www.fpri.org/article/2023/12/seoul-searching-lessons-from-south-koreas-experience-with-sanctions-against-russia/#:~:text=In%20March%202022,%20the%20South,financial%20communications%20network%20\(SWIFT\)](https://www.fpri.org/article/2023/12/seoul-searching-lessons-from-south-koreas-experience-with-sanctions-against-russia/#:~:text=In%20March%202022,%20the%20South,financial%20communications%20network%20(SWIFT)) (date of access: 08.03.2024).

288. Санкції проти РФ. *Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf> (дата звернення: 8 березня 2024).

289. Myanmar's Military Council Supports Russia's Invasion of Ukraine. Voice of America. URL: <https://cutt.ly/u4PQtrT> (date of access: 08.03.2024).

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Deineko D. Legal Analysis of Human Rights` Protection in ASEAN: Balancing Economic Interests, Humanity and Governance. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management) Journal*. 2023. № 5 (57). P. 165-173. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.28>.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Дейнеко Д. Актуальний стан та перспективи економічного співробітництва між Україною та АСЕАН, державами-членами АСЕАН» *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 61. С. 118-124. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.24>.

3. Deineko D. Facilitating Cross-Border Trade: Exploring the Customs Measures within RCEP. *Customs Scientific Journal*. 2023. № 1. P. 6-13. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-6971/2023.1.1>.

4. Deineko D. Understanding ASEAN Legal Framework of External Relations in the Context of Ukraine-ASEAN Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). P. 125-131. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.23>.

5. Дейнеко Д.О. Правова основа та політичні умови мирного співробітництва АСЕАН. Приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 27-35. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.5>.

6. Дейнеко Д.О. Регулювання захисту інвестицій в Угоді про всебічне регіональне економічне партнерство. Пропозиції до вдосконалення економічної дипломатії України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 312-316. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/78>.

7. Deineko D. Legal Aspects of Application of Rules of Origin of Goods in Regional Comprehensive Economic Partnership. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 50-55. URL: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.9>.

8. Deineko D. ASEAN Economic Community: Sui Generis Model and Legal Issues of Integration. *Юридичний Вісник*. 2021. № 6. Р. 211-221. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2285>.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Дейнеко Д.О. Перспективи підписання договорів про передачу засуджених осіб між Україною та державами АСЕАН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин 2020*: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 22 жовт. 2020 р. Київ, 2020. С. 46-49.

10. Deineko D. Diplomacy`s Role in National Security Strategy of Ukraine. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 12-13 лист. 2020 р. Київ, 2020. Р. 51–53.

11. Дейнеко Д.О. Перспективи та правові механізми торгово-економічного співробітництва України та Королівства Таїланд. *Шевченківська весна – 2021*: Матеріали міжнародної науково-теоретична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ, 29.03.2021 р. Київ, 2021. С.70-73

12. Особливості використання правових інструментів у створенні економічної спільноти АСЕАН та її розвитку до 2022 року. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ, 28.10.2021 р. Київ, 2021. С.69-73.

13. Дейнеко Д.О. Реалізація національних інтересів України у відносинах з державами АСЕАН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*

і дипломатії: український контекст: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 21.12.2022 р. Київ, 2023.

14. Deineko D. Development of the Legal Framework in the Field of Trade between Ukraine and ASEAN Member States. *Шевченківська весна – 2023*: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ. Київ, 2023. С.69-72.

15. Дейнеко Д.О. Пропозиція щодо покращення консульських послуг у закордонних дипломатичних установах України. *Шевченківська весна – 2023*: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Київ. Київ, 2023. С.18-21.

16. Дейнеко Д.О. Протидія торгівлі людьми в регіоні Південно-Східної Азії. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України, м. Київ, 18.05.2023 р. Київ, 2023. С.1126-1130.

17. Дейнеко Д.О. Міжнародні зобов'язання та виклики: розвиток економічної спільноти АСЕАН до 2025 року. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*: Матеріали X Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 23-24 лист. 2023 р. Київ, 2023. С. 19–22.

18. Дейнеко Д.О. Актуальні питання цифрофізації консульських послуг. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*: Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 17-18 лист. 2022 р. Київ, 2022. С. 173–176.

19. Дейнеко Д.О. Зміцнення національної безпеки України шляхом приєднання до договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії;. *Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*: Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчен., м. Київ, 17-18 лист. 2022 р. Київ, 2022. С. 18–20.